

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TARİHSEL SÜREÇTEKİ NEDENLERİYLE BİRLİKTE
TÜRKİYE - SURİYE İLİŞKİLERİNDE TERÖR SORUNU

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Ahmet ÇEVİKBAŞ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

ANKARA - 2016

TEZ TANITIM FORMU

TEZİN TARİHİ : 14 Haziran 2016

TEZİN TİPİ : Doktora Tezi

TEZİN BAŞLIĞI : Tarihsel Süreçteki Nedenleriyle Birlikte Türkiye - Suriye İlişkilerinde Terör Sorunu

TEZİN YAPILDIĞI BİRİM : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı

SPONSOR KURULUŞ : -

DAĞITIM LİSTESİ : Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Hazırlama, Onay, Dağıtım ve Muhafaza Esasları Kılavuzunda Belirtilen Yerlere

TEZİN ÖZETİ : Suriye'nin Türkiye ile ilişkileri bağımsızlığını kazandığı 1936 yılından bu yana dengesiz bir süreç izlemiştir. Bunda iki ülke arasında yaşanan sorunlar ve krizler, önemli rol almış ve ülkelerin birbirlerini ötekileştirmelerine neden olmuştur. Bu bağlamda bu çalışmada iki ülke arasındaki sorunlar ve yaşanan krizler kapsamında sınır ve su meseleleri ile 1957 ve 2011 krizleri ele alınmıştır. 1970'li yıllardan itibaren Suriye, Türkiye karşıtı terör örgütlerini destekleyerek Türkiye'yi kendi istediği şekilde davranmaya zorlamıştır. Diğer bir ifadeyle Suriye bir dış politika enstrümanı devlet destekli terörizmi Türkiye'ye karşı kullanmaya başlamıştır. İki ülke ilişkilerinin olumlu seyrettiği 2002-2010 döneminde terörizmle mücadele kapsamında Türkiye ile işbirliği yapan Suriye, 2011 Krizi esnasında tekrar Türkiye karşıtı terör örgütlerini desteklemeye başlamıştır.

ANAHTAR KELİMELER : Türkiye, Suriye, Devlet Destekli Terörizm, 1957 Krizi, 2011 Krizi, Sınır Aşan Sular, Hatay Meselesi

SAYFA SAYISI : 278

GİZLİLİK DERECESESİ : Tasnif Dışı

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI

TARİHSEL SÜREÇTEKİ NEDENLERİYLE BİRLİKTE
TÜRKİYE - SURİYE İLİŞKİLERİNDE TERÖR SORUNU

DOKTORA TEZİ

Hazırlayan
Ahmet ÇEVİKBAŞ

Tez Danışmanı
Prof.Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

ANKARA - 2016

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

KARA HARP OKULU

SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ MÜDÜRLÜĞÜNE

Ahmet ÇEVİKBAŞ'ın, "Tarihsel Süreçteki Nedenleriyle Birlikte Türkiye - Suriye İlişkilerinde Terör Sorunu" konulu tez çalışması, jürimiz tarafından Güvenlik Bilimleri Anabilim Dalında Doktora Tezi olarak oy birliği / oy çokluğu ile kabul edilmiştir.

İMZA

Başkan : Prof.Dr. Canan ATEŞ EKŞİ

Danışman : Prof.Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

Üye : Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ

Üye : Yrd. Doç.Dr. Levent KUŞOĞLU

Üye : Yrd. Doç.Dr. Atay AKDEVELİOĞLU

ONAY

Yukarıdaki imzaların, adı geçen öğretim üyelerine ait olduğunu onaylarım.

..... / / 2016

Önder Haluk TEKBAŞ
Prof.Dr.Müh.Alb.
Enstitü Müdürü

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

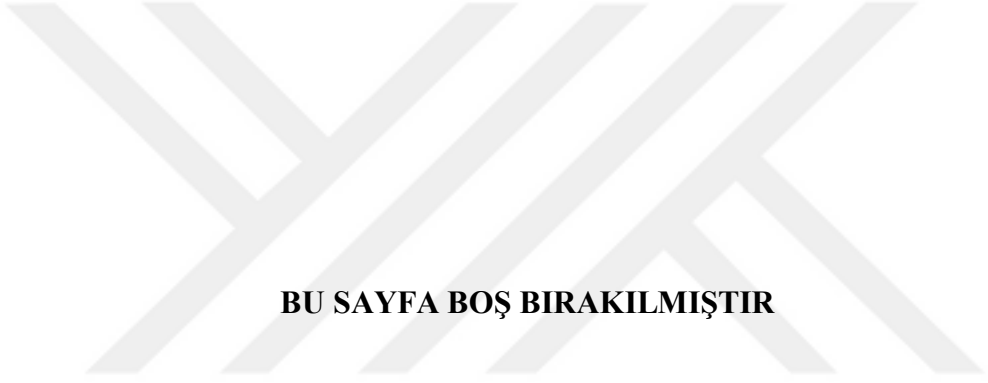
TEŞEKKÜR

Öncelikle bu çalışmayı gerçekleştirmemde bana yol gösteren, yönlendiren ve çalışmanın her safhasında desteğini esirgemeyen Prof.Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN'e, ders süreci, yeterlilik sınavı ve tez çalışmam esnasında yol gösteren Prof.Dr. Canan ATEŞ EKŞİ'ye ve Tez İzleme Komitesinde yer alarak çalışmama yön veren Doç.Dr. Mehmet GÜNEŞ'e teşekkürlerimi sunmayı borç bilirim.

Derslerini aldığım hocalarıma, yeterlilik ve tez savunma jüri üyelerine, fikirlerine ve eleştirilerine başvurduğum çalışma arkadaşlarıma ve dostlarıma da en içten teşekkürlerimi sunarım.

Bana doktora eğitimi olanağı tanıyan Kara Harp Okulu Komutanlığı'na, Anabilim Dalı Başkanı Doç.Dr.Öğ.Alb.Ertan EROL'a, Savunma Bilimleri Enstitüsü ve Güvenlik Bilimleri Ana Bilim Dalı personeline teşekkür ederim.

Başarılarımla sevinen, üzüntülerimle üzülen eğitimim süresince bana hep destek veren ve anlayış gösteren aileme minnettarım.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

ETİK BEYANI

Akademik ahlak ve etik kuralları çerçevesinde Kara Harp Okulu Savunma Bilimleri Enstitüsü Tez Yazım Kılavuzu'na bağılı kalarak hazırladığım özgün bir çalışma olan tezimi sunar, bu kurallar uyarınca verileri elde ettiğimi, yararlanılan kaynakları atıfta bulunduğumu, atıflarımı kaynaklarda gösterdiğimi ve sonuçları belirtilen kurallardan ayrılmadan sunduğumu onurumla beyan eder bu çalışmanın yalnızca bireysel görüşlerimi yansıtmakta olduğunu, Türk Silahlı Kuvvetleri, Kara Harp Okulu ve Savunma Bilimleri Enstitüsü'nün görüş, konum ve strateji ya da fikirlerini yansıtmadığını bildiririm.

Ahmet ÇEVİKBAŞ

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

T.C.
KARA HARP OKULU
SAVUNMA BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
GÜVENLİK BİLİMLERİ ANA BİLİM DALI
ANKARA 2016

TARİHSEL SÜREÇTEKİ NEDENLERİYLE BİRLİKTE
TÜRKİYE - SURİYE İLİŞKİLERİNDE TERÖR SORUNU

DOKTORA TEZİ

Ahmet ÇEVİKBAŞ

ÖZET

Türkiye ve Suriye ilişkileri, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1936 yılından bu yana dengesiz bir süreç izlemiştir. Her iki ülke ilişkilerinin sorunlu olmasını, iki ülke arasındaki tarihi sorunlara, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş Dönemi bloklaşmasına ve Türkiye'nin 1970'li yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kalkınmasına yönelik olarak uygulamaya geçirdiği GAP Projesine bağlamak mümkün olabilecektir. Suriye, geri kalmış olmasının, Osmanlı idaresinden kaynaklandığını düşünmektedir. Bunun sonucu olarak Türkiye-Suriye ilişkileri, bu önyargının olumsuz etkisi üzerine inşa edilmek durumunda kalınmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde batılı devletler tarafından söz verilen Büyük Suriye sınırları içinde yer alan Hatay'ın 1939 yılında Türkiye'ye katılması, Suriye'nin Türkiye'ye olan ön yargısını perçinlemiştir. Büyük Suriye Projesi'nin batılı devletler tarafından rafa kaldırılması, söz konusu bölgenin Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin olarak dörde bölünmesi, Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasına destek verilmesi, Suriye'nin dış politikasında batı aleyhtarı bir politika izlemesine yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin NATO'ya katılması ise Türkiye'yi Suriye'nin gözünde batı kampının bir üyesi yapmıştır. Bu dönemde yaşanan 1957 krizi, Türkiye ve Suriye'yi savaşın eşiğine

getirmiş, dolayısıyla tarihi sorunlar üzerine inşa edilen ilişkiler, doğu-batı gerginliği ile daha da sıkıntılı bir sürece girmiştir.

İki ülke arasındaki sorunlara 1970’li yıllarda sınır aşan sular sorunu eklenmiştir. Suriye, sınır ve sınır aşan su meselelerini kendi lehine çözmek ve Türkiye’yi taviz vermeye zorlamak için 1970’li yıllardan itibaren Türkiye’ye karşı terör örgütlerini desteklemeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle devlet destekli terörizmi bir dış politika enstrümanı olarak kullanmaya başlamıştır. Suriye, başta PKK olmak üzere ASALA ve sol görüşlü örgütleri ülkesinde barındırmış, malzeme ve silah tedarik etmiş ve eğitim desteği vermiştir. Bununla birlikte 1998 yılında Türkiye ile Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatı ve Beşar Esad’ın Suriye devlet başkanı olmasıyla birlikte iki ülke ilişkileri siyasi ve ekonomik ilişkileri gelişmeye başlamıştır. 2010 yılına kadar devam eden süreçte iki ülke birlikte terörizme karşı işbirliği yapmışlardır. Ancak ilişkilerdeki bu bahar havası, 2011 krizinin başlamasıyla sona ermiştir. Suriye’nin Türkiye’yi ülkesindeki isyan hareketlerine destek verdiği yönündeki suçlaması ile Türkiye’deki PKK terör örgütü faaliyetlerinin eş zamanlı olarak artması, Suriye’nin tekrar başta PKK olmak üzere terör örgütlerini desteklemeye başladığı iddialarını gündeme getirmiş ve bu tez çalışmasında bu iddiayı doğrulayacak bulgular elde edilmiştir.

Bu çalışmada, Suriye’nin Türkiye ile olan ilişkilerinde terörizmi bir dış politika aracı olarak kullanması konu edinilmiştir. Çalışmanın birinci bölümünde, terörizmin kavramsal çerçevesi incelenmiştir. İkinci bölümde, Suriye’nin terörizmi bir dış politika aracı olarak kullanmasına neden olan Türkiye-Suriye arasındaki tarihi sorunlar ve üçüncü bölümünde Türkiye-Suriye arasındaki krizler siyasi tarih incelemesi şeklinde ele alınmıştır. Bu kapsamda ikinci bölümde sınır ve sınır aşan sular meseleleri ve üçüncü bölümde 1957 ve 2011 krizleri incelenmiştir. Söz konusu krizlerin detaylı incelenmesi, bu çalışmanın ilave akademik katkısı olarak ortaya çıkmıştır. Son bölümde ise Suriye ile Türkiye’ye yönelik faaliyet gösteren terör örgütleri arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. 2011 Krizi’nin halen devam etmesi nedeniyle söz konusu kriz Şubat 2016’ya kadar incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler : Türkiye, Suriye, Devlet Destekli Terörizm, 1957 Krizi, 2011 Krizi, Sınır Aşan Sular, Hatay Meselesi

Tez Yöneticisi : Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

Sayfa Sayısı : 278

T.C.
TURKISH MILITARY ACADEMY
DEFENSE SCIENCE INSTITUTE
DEPARTMENT OF SECURITY SCIENCES
ANKARA 2016

TERRORISM AS A PROBLEM IN TURKEY SYRIAN RELATIONS
WITH ITS CAUSES IN AN HISTORICAL PERSPECTIVE

Ph.D.THESIS

Ahmet ÇEVİKBAŞ

ABSTRACT

Turkish Syrian relations beginning from 1936 in which Syrian Republic established were unstable. The reasons behind unstable relations between these states can be summarized as follows: historical problems, Cold War polarity after World War II and the GAP Project that Turkey launched in the 1970s to develop Southeastern Turkey economically. Syria had a prejudice that its undeveloped situation was the result of Ottoman policy towards Syria. For this reason Turkish Syrian relations were to be built on this unfair prejudice. Parliament of Hatay, which would be a part of Greater Syrian State that was promised by allied states before the First World War, voted to become a part of Turkey and this intensified the prejudice in Syria against Turkey. Moreover the decision of allied states to cancel Greater Syrian State and divide the area to four sovereign states which are called as Syria, Lebanon, Jordan and Palestine caused Syria to pursue foreign policies against western states. The decision of Turkey to become a member state to NATO also caused Syria to qualify Turkey as a member of western camp. Additionally the 1957 crises in this period also brought Turkey and Syria on the brink of war. As a result the Syrian Turkey relationship built on negative historical issues became even more troubled by the east-west tension.

During 1970s, transboundary waters issue also became a part of Turkish Syrian problematic relations. Beginning from 1970s Syria began to support terrorist

organizations against Turkey such as PKK, ASALA and other left wing terrorist organizations. Syria provided safe heaven to these terrorist organizations, trained terrorists and also provided weapon, armament and required equipment to these terrorist organizations. But the Adana MOU of 1998 and the election of Beşar Esad as the new president of Syria inaugurated a new era in Turkish Syrian relations. The relationship between Turkey and Syria developed rapidly especially in politics and economics. Besides these two states had close cooperation against terrorism until 2010. But the positive attitude between Turkey and Syria had an end when 2011 crisis began. During the 2011 crisis Syria claimed that Turkey supported insurgents in Syria and simultaneously the number of PKK attacks also increased in Turkey. This brought a question in mind that Syria once again started to support terrorist organizations against Turkey, especially PKK. Besides during this thesis' research period there had been some findings, which confirmed Syria's position towards Turkey.

In this study, main focus was on the claim that Syria used state supported terrorism as a foreign policy instrument. In the first part of dissertation conceptual framework of terrorism was discussed. In the second part, historical problems between Syria and Turkey and in the third part, 1957 and 2011 crises was discussed in a political history methodology. Detailed historical analysis of these crises provided additional academic contribution. The last chapter focused on the connection and cooperation between Syria and terrorist organizations against Turkey. Due to the fact that 2011 crisis has continued, it was decided that February 2016 would be the final date for researching 2011 crises.

Keywords :Turkey, Syria, State Supported Terrorism, Transboundry Waters, Hatay, 1957 and 2011 Crises

Advisor :Prof. Dr. Türel YILMAZ ŞAHİN

Number of Pages :278

İÇİNDEKİLER

TEŞEKKÜR	i
ETİK BEYANI	iii
ÖZET	v
ABSTRACT	vii

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

1.1 Giriş.....	21
1.2 Çalışmanın Sorunsalı	22
1.3. Amacı	23
1.4. Yararlanılan Metedoloji	23
1.5. Önemi	23
1.6. Kapsamı/Sınırlılıkları.....	23
1.7. Çalışmanın Literatüre Katkısı ve Orijinalitesi.....	24
1.8. Çalışmanın Diğer Bölümleri.....	24

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET DESTEKLİ TERÖRİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMI.....	25
2.2. TERÖRİZMİN TİPOLOJİSİ.....	26
2.2.1. Ülke İçi Terörizm	26
2.2.1.1. Devlet Terörizmi	26
2.2.1.2. İdeolojik Terörizm	27
2.2.1.3. Etnik Terörizm	29
2.2.2. Uluslararası Terörizm.....	30
2.2.2.1. Küresel Terörizm (Dinsel Motifli Terörizm)	30
2.2.2.2. Devlet Destekli Terörizm.....	32

2.2.2.2.1. Devlet Destekli Terörizmin Özellikleri	33
2.2.2.2.2. Devlet Destekli Terörizmin Gerçekleşme Şekilleri	34
2.2.2.2.3. Devlet Destekli Terörizme Başvuran Ülkeler	36
2.3. DEVLET DESTEKLİ TERÖRİZMLE MÜCADELE	41
2.3.1. Devlet Destekli Terörizmle Barışçıl Yöntemlerle Mücadele	41
2.3.2. Devlet Destekli Terörizme Karşı Ülke Dışında Kuvvet Kullanılması.....	44
2.3.2.1. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı	45
2.3.2.2. Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları	48
2.3.2.3. Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanılması	50
2.3.2.3.1. BM Kolektif Güvenlik Sisteminin Terörizme Karşı Kullanılması	50
2.3.2.3.2. Devlet Destekli Terörizme Karşı Meşru Müdafaa Hakkının Kullanılması	50
2.3.2.3.3. Terör Saldırılarına Karşı Önleyici Meşru Müdafaa Hakkının Varlığı	54

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE TEMEL SORUNLAR

3.1. SINIR MESELESİ	57
3.1.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Hatay'ın Statüsü.....	57
3.1.2. 30 Mayıs 1926 Türk-Fransız Sözleşmesi	60
3.1.3. 1936 Fransa Suriye Ön Antlaşması ve Milletler Cemiyeti Süreci	60
3.1.4. 29 Mayıs 1937 Belgeleri.....	62
3.1.5. Hatay Devleti'nin Kuruluşu ve Türkiye'ye Katılması	63
3.2. SINIR AŞAN SULAR MESELESİ	67
3.2.1. Uluslararası Hukukta Sınır Aşan Sular Meselesi	68
3.2.1.1. Uluslararası Hukukta Sınır Aşan Suların Kullanım Hakkı Konusundaki Görüşler	68
3.2.1.1.1. Mutlak Egemenlik Yaklaşımı.....	69

3.2.1.1.2. Doğal Bütünlük Görüşü	69
3.2.1.1.3. Ortak Havza Görüşü	69
3.2.1.1.4. Kullanmada Öncelik Görüşü	69
3.2.1.1.5. Hakkaniyete Uygun Kullanım	70
3.2.1.2. Sınır Aşan Suların Kullanımına Yönelik Uluslararası Kuruluşlar ve BM Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar	70
3.2.2. Türkiye ile Suriye Arasındaki Sınır Aşan Suların İncelenmesi	73
3.2.2.1. Fırat Nehri	73
3.2.2.2. Asi Nehri	74
3.2.3. Türkiye ile Suriye Arasında Fırat-Dicle Havzasında Su Sorunu	76
3.2.3.1 Sorunun Ortaya Çıkması	76
3.2.3.2. Türkiye ve Suriye'nin Fırat Nehrinin Paylaşımına Yönelik Politikaları	78
3.2.3.2.1. Suriye'nin Fırat Nehrinin Paylaşımına Yönelik Dış Politikası	78
3.2.3.2.2. Türkiye'nin Fırat Nehrinin Paylaşımına Yönelik Dış Politikası	79
3.2.3.3 Sorunun Çözümüne Yönelik Çalışmalar	82
3.2.3.3.1. Ortak Teknik Komite Çalışmaları	82
3.2.3.3.2. Üç Aşamalı Plan	82
3.2.3.3.3. Barış Suyu Projesi	84
3.2.3.3.4. Manavgat Çayı Su Temin Projesi	85
3.2.4. Türkiye ile Suriye Arasında Asi Havzasında Su Sorunu	87
3.2.4.1. Sorunun Ortaya Çıkması	87
3.2.4.2. Suriye'nin İzlediği Politika Nedeniyle Asi Nehri Havzasında Karşılaşılan Sorunlar	88
3.2.4.3. Sorunun Çözülmesine Yönelik Çalışmalar	89
3.2.5. Sınır Aşan Sular Meselesinin Değerlendirilmesi	92

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN KRİZLER

4.1. 1957 SURİYE KRİZİ	95
4.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Güvenlik Arayışı ve ABD'nin Orta Doğu Politikası	95
4.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında SSCB'nin Orta Doğu Politikası	99
4.1.3. 1957 Krizi Öncesinde Orta Doğu'da Meydana Gelen Gelişmeler.....	101
4.1.3.1. İsrail'in Kurulması	101
4.1.3.2. Orta Doğu Komutanlığı Projesi	103
4.1.3.3. Bağdat Paktı.....	105
4.1.3.4. 1956 Süveyş Krizi.....	108
4.1.3.5. Eisenhower Doktrini.....	111
4.1.4. 1957 Türkiye – Suriye Krizi.....	115
4.1.4.1. Suriye'de Baas Partisi	115
4.1.4.2. Suriye'ye Yönelik SSCB Yardımları.....	116
4.1.4.3. Wappen Operasyonu	118
4.1.4.4. Krizin Tırmanması	121
4.1.4.5. Kriz Kapsamında Türkiye'nin Aldığı Tedbirler ve Devamında Yaşanan Gelişmeler	124
4.1.4.6. Krizin Birleşmiş Milletlere Taşınması	130
4.1.5. 1957 Krizinin Değerlendirilmesi	138
4.2. 2011 SURİYE KRİZİ.....	144
4.2.1. Arap Baharı.....	144
4.2.2. Arap Baharı Öncesinde Suriye'de Reform Çabaları	145
4.2.3. Suriye Krizinin Ortaya Çıkması.....	147
4.2.4. İlk İki Yılında Suriye Krizinin Çözümüne Yönelik Diplomatik Girişimler ..	151
4.2.4.1. Arap Birliği Barış Planı	151

4.2.4.2. BM Eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Girişimleri.....	152
4.2.4.3. Birinci Cenevre Konferansı	154
4.2.4.4. Suriye'nin Dostları Toplantıları	155
4.2.5. Radikal Grupların Suriye Krizine Dâhil Olması ve Krizin İç Savaşa Dönüşmesi	157
4.2.6. Türk Savaş Uçağının Düşürülmesi.....	158
4.2.7. Kürt Grupların Kuzey Suriye'de Kontrolü Ele Geçirmesi	162
4.2.8. Akçakale Saldırısı.....	163
4.2.9. Cilvegözü Sınır Kapısı ve Reyhanlı Saldırıları	164
4.2.10. Suriye İç Savaşında Kimyasal Silah Kullanılması	166
4.2.11. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) Terör Örgütünün Suriye Krizine Dahil Olması	167
4.2.11.1. İŞİD'in Kurulması.....	167
4.2.11.2. İŞİD'in Suriye Krizine Dâhil Olması.	169
4.2.12. Hizbullah'ın Suriye Yönetimi Tarafında Suriye Krizine Dâhil Olması	171
4.2.13. İkinci Cenevre Konferansı	173
4.2.14. Şah Fırat Operasyonu.....	174
4.2.15. Eğitim Donat Projesi.....	175
4.2.16. Sığınmacılar Meselesi.....	176
4.2.17. Rusya'nın Hava Saldırıları ve Rus Uçağının Düşürülmesi.....	179
4.2.17.1. Rusya'nın Hava Saldırıları.....	179
4.2.17.2. Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi	182
4.2.18. Şubat 2016 İtibarıyla Suriye Krizinde Son Durum.....	184
4.2.19. Suriye Krizine Müdahil Ülkelerin Krize Yönelik Politikaları.....	186
4.2.19.1. Rusya ve Çin	186
4.2.19.2. İran.....	189
4.2.19.3. ABD.....	191

4.2.19.4. Arap Ülkeleri.....	193
4.2.19.5. İsrail	197
4.2.20. Türkiye'nin Suriye Krizine Yönelik Politikası ve Suriye Krizinin Türkiye İçin Sonuçları.....	198

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEVLET DESTEKLİ TERÖRİZM KAPSAMINDA SURİYE'NİN TÜRKİYE KARŞITI TERÖR ÖRGÜTLERİYLE İLİŞKİSİ

5.1. SURİYE VE ASALA İLİŞKİSİ.....	206
5.2. SURİYE VE DİĞER SOL GÖRÜŞLÜ TERÖR ÖRGÜTLERİ İLİŞKİSİ	208
5.2.1. THKP-C Acilciler	209
5.2.2. DHKP-C	211
5.2.3. TKP Kıvılcım, TDP ve TKP-ML TİKKO.....	213
5.3. SURİYE VE PKK İLİŞKİSİ	214
5.3.1. PKK'nın Suriye'ye Yerleşmesi.....	214
5.3.2. Suriye'nin PKK'ya Olan Desteği.....	217
5.3.3. Başbakan Turgut Özal'ın Suriye Ziyareti.....	219
5.3.4. 17 Nisan 1992 Türkiye Suriye Protokolü	220
5.3.5. 1998 Adana Mutabakatı.....	224
5.3.6. 2000-2011 Döneminde Suriye'nin PKK'ya Yaklaşımı.....	230
5.3.7. 2011 Suriye Krizi Esnasında Suriye-PKK İlişkileri.....	232
5.4. DEVLET DESTEKLİ TERÖRE KARŞI SURİYE İÇERİSİNDE MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ KULLANIMI	236
5.5. SURİYE'NİN TÜRKİYE KARŞITI TERÖR ÖRGÜTLERİYLE İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ.....	237
SONUÇ	243
KAYNAKÇA	251

ÇİZELGELER

Çizelge-1:Fırat ve Dicle Havzasına Kıyıdaş Devletlerin Katkıları	73
Çizelge-2:Fırat Nehrinden Suriye Geçen Su Miktarı	74
Çizelge-3:Fırat-Dicle Havzası Sularının Kullanımına Yönelik Üç Aşamalı Plan	83

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

ŞEKİLLER LİSTESİ

Şekil-1: Terörizm Olaylarının Belirleyici Unsurları	25
Şekil-2: Devlet Destekli Terörizmin Düzeyleri	34
Şekil-3: Türk Savaş Uçağının Suriye Hava Sahasını 5 dk. Süreyle İhlalini Gösteren Radar İzi	158
Şekil-4: Türk Savaş Uçağının Düşürülmesi Öncesinde Radar İzi.	159
Şekil-5: Rus hava saldırılarının Suriye içerisinde coğrafi dağılımı	181
Şekil-6: Aralık 2015 İtibarıyla Suriye İç Savaşının Durumu ve Düzenlenen Hava Saldırıları	186
Şekil-7: PKK'nın Suriye Yapılanması	217

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

KISALTMALAR LİSTESİ

AFAD	: Afet ve Acil Durum Yönetimi Başkanlığı
ASALA	: Armenian Secret Army for the Liberation of Armenia- Ermenistan'ın Kurtuluşu için Ermeni Gizli Ordusu
ATACMS	: Army Tactical Missile System-Kara Taktik Füze Sistemi
BM	: Birleşmiş Milletler
CENTCOM	: ABD Merkez Komutanlığı
DHKP-C	: Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi
İŞİD	: Irak Şam İslam Devleti
İHA	: İnsansız Hava Aracı
MLKP	: Marksist-Leninist Komünist Partisi
ÖSO	: Özgür Suriye Ordusu
PYD	: Demokratik Birlik Partisi
SUK	: Suriye Ulusal Konseyi
SMDK	: Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Koalisyonu
SSCB	: Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliği
TDP	: Türkiye Devrim Partisi
THKP-C	: Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi
TİKKO	: Türkiye İşçi Köylü Kurtuluş Ordusu
TKP	: Türkiye Komünist Partisi
TKP-ML	: Türkiye Komünist Partisi Marksist Leninist
UNPROFOR	: UN Protection Force-BM Koruma Gücü
UN HCR	: The UN Refugee Agency- BM Mülteciler Yüksek Komiserliği
UHK	: Uluslararası Hukuk Komisyonu
YPG	: Halk Koruma Birlikleri

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

GİRİŞ

1.1. GİRİŞ

Türkiye ve Suriye, Orta Doğu bölgesinde stratejik önemi sahip iki ülke konumundadır. Ayrıca, Türkiye, Suriye ile en uzun kara sınırına sahiptir. Türkiye ve Suriye arasındaki ilişkilerin istikrarlı ve olumlu olması her iki ülkenin de yararına olmasına rağmen Türkiye-Suriye ilişkileri bu yönde gelişmemiştir. İki ülke ilişkileri, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1936 yılından bu yana dengesiz bir süreç izlemiştir. Her iki ülke ilişkilerinin sorunlu olmasını, iki ülke arasındaki tarihi sorunlara, İkinci Dünya Savaşı sonrasında oluşan Soğuk Savaş Dönemi bloklaşmasına ve Türkiye'nin 1970'li yıllarda Güneydoğu Anadolu Bölgesinin kalkınmasına yönelik olarak uygulamaya geçirdiği GAP Projesine bağlamak mümkün olabilecektir. Suriye, geri kalmış olmasının, Osmanlı idaresinden kaynaklandığını düşünmektedir. Bunun sonucu olarak Türkiye-Suriye ilişkileri, bu önyargının olumsuz etkisi üzerine inşa edilmek durumunda kalmıştır. Birinci Dünya Savaşı öncesinde batılı devletler tarafından söz verilen Büyük Suriye sınırları içinde yer alan Hatay'ın 1939 yılında Türkiye'ye katılması, Suriye'nin Türkiye'ye olan ön yargısını perçinlemiştir. Büyük Suriye Projesi'nin batılı devletler tarafından rafa kaldırılması, söz konusu bölgenin Suriye, Lübnan, Ürdün ve Filistin olarak dörde bölünmesi, Filistin'de bir Yahudi devletinin kurulmasına destek verilmesi, Suriye'nin dış politikasında batı aleyhtarı bir politika izlemesine yol açmıştır. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye'nin NATO'ya katılması ise Türkiye'yi Suriye'nin gözünde Batı blokunun bir üyesi yapmıştır.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında yaşanan 1956 Süveyş Krizi sonrasında İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki etkinliği azalmış, kriz durumunun sona ermesinde etkin rol oynayan ABD ve SSCB'nin bölgede etkinliği artmıştır. Bu çerçevede SSCB, başta Suriye ve Mısır olmak üzere Batı'nın emperyalist politikalarına karşı çıkan Arap devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışırken ABD ise Bağdat Paketi devletleriyle yakınlaşma çabası içine girmiştir. 6 Ağustos 1957'de Suriye ile SSCB arasında imzalanan ekonomik ve askeri yardım anlaşması ile SSCB, Suriye'ye 500 milyon dolarlık yardım yapmayı taahhüt etmiştir. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı sonrasında 1946 yılında verilen notalarla SSCB'den tehdit algılayan Türkiye'de iki cepheli bir saldırıya maruz kalma endişesi yaratmıştır. Ekim 1957 başında Türkiye'nin Suriye sınırına askeri birliklerini sevk etmesi ve sınırda tatbikat icra etmeye başlaması,

SSCB'nin tepkisini çekmiştir. Türkiye, SSCB'nin kriz sürecine dâhil olması üzerine ABD'nin desteğini elde etmeye çalışmıştır. Devam eden süreçte, SSCB'nin Lazkiye limanına iki savaş gemisini göndermesine ABD, 6. Filo'nun bazı gemilerini İzmir'e göndererek karşılık vermiş ve başlangıçta Türkiye-Suriye krizi olarak ortaya çıkan gelişmeler, Soğuk Savaş'ın iki süper gücünü karşı karşıya getirmiştir. 1957 Suriye Krizi, Türkiye ve Suriye'yi savaşın eşiğine getirmiş, dolayısıyla tarihi sorunlar üzerine inşa edilen ilişkiler, doğu-batı gerginliği ile daha da sıkıntılı bir sürece girmiştir.

İki ülke arasındaki sorunlara 1970'li yıllarda sınır aşan sular sorunu eklenmiştir. Türkiye tarafından mevcut su potansiyelini sulamada ve enerji üretiminde kullanarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik kalkınmasını sağlamak için başlatılan proje, Fırat nehrinden faydalanan Suriye'yi rahatsız etmiştir. Suriye, söz konusu projenin tam olarak yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye'den kendi topraklarına daha az su akacağı endişesine sahip olmuştur. Suriye, sınır ve sınır aşan su meselelerini kendi lehine çözmek ve Türkiye'yi taviz vermeye zorlamak için 1970'li yıllardan itibaren Türkiye'ye karşı terör örgütlerini desteklemeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle devlet destekli terörizmi bir dış politika enstrümanı olarak kullanmaya başlamıştır. Suriye, başta PKK olmak üzere ASALA ve sol görüşlü örgütleri ülkesinde barındırmış, malzeme ve silah tedarik etmiş ve eğitim desteği vermiştir. Bununla birlikte 1998 yılında Türkiye ile Suriye arasında imzalanan Adana Mutabakatı ve Beşar Esad'ın devlet başkanı olmasıyla birlikte iki ülke ilişkileri siyasi ve ekonomik ilişkileri gelişmeye başlamıştır. 2010 yılına kadar devam eden süreçte iki ülke birlikte terörizme karşı işbirliği yapmışlardır. Ancak ilişkilerdeki bu bahar havası, 2011 krizinin başlamasıyla sona ermiştir. Suriye'nin Türkiye'yi ülkesindeki isyan hareketlerine destek verdiği yönündeki suçlaması ile Türkiye'deki PKK terör örgütü faaliyetlerinin eş zamanlı olarak artması, Suriye'nin tekrar başta PKK olmak üzere terör örgütlerini desteklemeye başladığı iddialarını gündeme getirmiştir.

1.2. ÇALIŞMANIN SORUNSALI

Bu çalışmada, "Suriye, Türkiye-Suriye arasındaki sorunları kendi isteği doğrultusunda çözmek için terörizmi desteklemeyi bir devlet politikası haline getirmiştir" önermesi araştırılmıştır. Bu çerçevede Suriye'nin Türkiye'ye yönelik olarak devlet destekli terörizme başvurma nedenleri ve Suriye ile Türkiye karşıtı terör örgütleri arasındaki ilişkiler ele alınmıştır. İlk olarak Suriye'nin 1970'li yıllardan itibaren devlet destekli terörizmi bir dış politika aracı olarak Türkiye'ye karşı kullanmasının nedenleri

siyasi tarih çalışması şeklinde incelenmiştir. Müteakip aşamada Suriye ile Türkiye karşıtı terör örgütleri arasındaki ilişkiler ortaya konulmuştur.

1.3. AMACI

Bu çalışmanın amacı, Suriye'nin Türkiye karşıtı terör örgütlerini desteklemesine neden olan sebepler ile Suriye ile Türkiye'ye yönelik faaliyet gösteren terör örgütleri arasındaki ilişkileri incelemek ve Türkiye-Suriye ilişkilerinin gelecekte nasıl yürütülebileceğine ilişkin önermelerde bulunmaktır.

1.4. YARARLANILAN METEDOLOJİ

Bu çalışma, siyasi tarih çalışması şeklinde gerçekleştirilmiştir.

1.5. ÖNEMİ

Türkiye ve Suriye, ilişkilerini yıllarca karşılıklı “ötekileştirme” temelinde kurmuş, 2000’li yıllardaki ilişkilerdeki geçici iyileşme dönemine kadar; sınır meselesi (Hatay), karşılıklı ön yargılar, su sorunu ve terörizm gibi sorunlardan dolayı birbirlerine pek yaklaşmamışlardır. 2000’li yıllarda, Türkiye-Suriye ilişkileri özellikle siyasal ve ekonomik alanlarda hızla gelişmiştir. Bu dönemde iki ülke arasındaki ticaret hacmi 2.000.000.000 dolar düzeyine ulaşmıştır. Suriye ve Türkiye arasındaki işbirliği siyasi ve ekonomik alanlarla sınırlı kalmamış, enerji alanında da ortak projeler geliştirilmiştir. Arap Boru Hattı, ortak petrol arama şirketlerinin kurulması, petrol ürünlerinin değişimi ve uygulamaya geçirilemeyen nükleer enerji işbirliği projeleri bunlardan bazılarıdır. Ancak 2011 yılında iki ülke arasında ortaya çıkan kriz, ikili ilişkileri dondurmıştır. Hatta her iki ülke lideri, birbirlerini, kendilerine muhalif grupları desteklemekle suçlamışlar ve bu dönemde PKK terör örgütünün Türkiye’deki terörist eylemleri artmıştır. PKK eylemlerindeki bu artış, PKK’nin tekrar Suriye tarafından desteklenmeye başladığı iddiasını gündeme getirmiştir. Dolayısıyla Suriye’nin tekrar terörizmi bir dış politika aracı olarak kullanıp kullanmaya başladığının incelenmesi gerekmektedir. Bu hususa yönelik yapılacak çalışmanın Türkiye Suriye ilişkilerinin geleceğine ışık tutacağı değerlendirilmektedir.

1.6. KAPSAMI/SINIRLILIKLARI

Suriye’de başlayan iç savaş sürecinin halen devam etmesi nedeniyle, 2011 Suriye Krizinin incelenmesi esnasında zamansal sınırlamaya gidilmiştir. Bu çerçevede söz konusu kriz, Ocak 2011 ve Şubat 2016 ayları arasında incelenmiştir.

1.7. ÇALIŞMANIN LİTERATÜRE KATKISI VE ORİJİNALİTESİ

Bu çalışmada Suriye ile Türkiye karşıtı terör örgütleri arasındaki ilişkiler, Şubat 2016 tarihi itibarıyla ortaya konulmaya çalışılmıştır. Suriye'nin bir dış politika enstrümanı olarak devlet destekli terörizme başvurmasının arkasındaki sebepler kapsamında sınır aşan sular meselesindeki güncel gelişmeler çalışmaya yansıtılmış, 1957 ve 2011 krizleri ilk defa bir doktora çalışmasında siyasi tarih incelemesi şeklinde ele alınmıştır. 1957 ve 2011 Suriye krizlerinin siyasi tarih çalışması kapsamında detaylı olarak ilk defa incelenmesi bu tez çalışmasının ilave akademik katkısı olarak karşımıza çıkmaktadır. Çalışmanın özgünlüğünü sağlamak için birincil kaynak olarak yazılı/görsel basın ve yayın organları ile resmi belgelerden elde edilen verilere ağırlık vermeye çalışılmıştır.

1.8. ÇALIŞMANIN DİĞER BÖLÜMLERİ

Çalışmanın ikinci bölümünde, devlet destekli terörizmin kavramsal çerçevesi incelenmiştir.

Çalışmanın üçüncü bölümünde Suriye'nin terörizmi bir dış politika aracı olarak kullanmasına neden olan Türkiye-Suriye arasındaki tarihi sorunlar ve çalışmanın dördüncü bölümünde ise Türkiye-Suriye arasındaki krizler siyasi tarih incelemesi şeklinde ele alınmıştır. Bu çerçevede çalışmanın üçüncü bölümünde, Suriye'nin terörizmi bir dış politika aracı olarak kullanmasına neden olan tarihi sorunlar kapsamında sınır meselesi ile sınır aşan sular meseleleri ele alınmıştır. Dördüncü bölümde ise Türkiye ile Suriye arasındaki 1957 ve 2011 krizleri incelenmiştir.

Çalışmanın son bölümünde ise Türkiye'ye yönelik faaliyet gösteren terör örgütleri ile Suriye ile arasındaki ilişkiler ele alınmıştır.

İKİNCİ BÖLÜM

DEVLET DESTEKLİ TERÖRİZMİN KAVRAMSAL ÇERÇEVESİ

2.1. TERÖR VE TERÖRİZM KAVRAMI

Latince *terrere* sözcüğünden türeyen terör kelimesi, korkutmak, yıldırma ve dehşete düşürmek anlamına gelmektedir (Wilkinson, 1974: 9). Avusturya Veliaht Prensi Ferdinand'ın 1914 yılında Saraybosna'da öldürülmesi, daha eskilere gidildiğinde 12. yüzyılda, ele geçirilmesi neredeyse imkânsız olan Alamut Kalesini kendisine üs edinen Hasan Sabbah'ın, fedailerini ile zamanın ileri gelen devlet adamlarına suikast düzenlemesi, tarihte karşılaşılan terör olaylarının birer örneğidir.

Terörizm ise siyasi bir hedefe ulaşmak amacıyla, terör yöntemlerinin örgütlü, sistematik ve sürekli bir şekilde kullanılmasıdır. Terör kavramı, dehşet ve korkuyu belirtirken terörizm, bu kavrama siyasal bir etken ve süreklilik katmaktadır (Caşın, 2008:34). Terörizm, belirli bir siyasi hedefe yönelmiş bir dizi terör olayını içermektedir. Bu çerçevede, tek başına bir terör olayı veya rastlantı sonucu bir araya gelen terör olaylarının oluşturduğu bir dizi, terörizmi ortaya çıkarmamaktadır (Başeren, 2006:8).

Şekil-1: Terörizm Olaylarının Belirleyici Unsurları (Başeren, 2006: 8)

Şekil-1'de görüldüğü gibi, terörist, siyasal bir etki ile şiddet içeren bir hareket yapar. Bu hareket, önceden belirlenmesi mümkün olmayan, toplum içerisinde öneme haiz ve çoğunlukla teröristin siyasi hedefi ile ilgisi olmayan sembolik bir hedefe yöneltilir. Hareket, toplum içerisinde korku yaratan ve kitleleri etkileyen bir sonuç yaratır. Ortaya çıkan sonuç, toplum içindeki bireylerin, ansızın bu tür bir harekete

maruz kalabilme ihtimalini görmelerinden kaynaklanan korku ve endişedir. Böylelikle, şiddet aracılığıyla, kitleler etki altına alınmakta ve propaganda yapılmaktadır (Başeren, 2006:8). Buradan hareketle terör, “şiddet kullanma ya da şiddet tehdidi içeren normal dışı yollarla siyasal davranışları etkileme üzere biçimlendirilmiş sembolik bir fiil” (Thornton, 1964:10); terörizm ise “siyasi bir hedefe sahip ulus altı gruplar tarafından kitleleri etkilemeye yönelik olarak konvansiyonel olmayan metotlarla sivil ve pasif nitelikteki askeri hedeflere yapılan hukuk dışı güç kullanılması” (Martin, 2006:47’den aktaran Sevinç, 2011:86) olarak tanımlanabilecektir.

2.2. TERÖRİZMİN TİPOLOJİSİ

Terörizm, ülke içi terörizm (ulusal terörizm) ve uluslararası terörizm olarak iki ana başlık altında incelenmektedir. Ülke içi terörizm; yukarıdan aşağı terörizm (devlet terörizmi), ideolojik terörizm ve etnik terörizm olarak sınıflandırılmaktadır. Diğer yandan uluslararası terörizm ise devlet destekli terörizm ve küresel terörizm olarak (dinsel motifli terörizm) olarak sınıflandırılmaktadır (Çakmak, 2008:33-40).

2.2.1 Ülke İçi Terörizm

2.2.1.1 Devlet Terörizmi

Yukarıdan aşağı terörizm ya da Paul Wilkinson tarafından baskıcı terörizm olarak da adlandırılan devlet terörizmi, devlet içindeki bazı grupların, bireylerin ve bazı davranış kalıplarının, baskı ve etki altına alınması ve kısıtlanması maksadıyla devlet tarafından sistematik olarak terör içeren şiddet eylemlerinin kullanılmasıdır (Wilkinson, 1974:40). Devlet terörizmi, ülke içerisindeki bütün siyasi karşıtlık içeren gruplara karşı kullanılabilir. Dolayısıyla etnik bir grup, sosyal sınıflar ve dini azınlıklar bu tür bir terörizmin hedefi olabilmektedir (Wilkinson, 1974:40).

Devlet terörizmi çeşitli özelliklerine göre sınıflandırılmaktadır (Sederberg, 1981:5) :

- *İhtiyati yurt içi devlet terörizmi*: Devletin tehdit altında olduğuna inanan hükümet dışı grupların veya bireylerin, devlet kurumlarının gayri resmi desteği altında gerçekleştirdikleri terör eylemleridir. Liberya’da Charles Taylor tarafından kurulan Küçük Çocuklar Birliği ve Sri Lanka’da Tamil gerillaları bu tür devlet terörizmine örnek olarak verilebilir.

- *Açıktan resmi devlet terörizmi*: Devlet destekli terörizmin, belirlenen iç tehdide karşı gizleme ihtiyacı olmadan açıkça kullanılmasıdır. Ülke içerisindeki yapının veya tesis edilen rejimin sürdürülmesine yönelik terörizme başvurulmasına örnek olarak eski Doğu Bloğu ülkeleri, Nazi Almanyası, Taliban Afganistan'ı ve 1975-1978 yılları arasında Kamboçya'daki uygulamalar belirtilebilir. Kamboçya'da söz konusu dönemde, aynı zamanda Kızıl Khmer lideri olan Başbakan Saloth Sar tarafından, Kamboçya'yı kendi komünist vizyonuna uygun olarak şekillendirmek için bir milyondan fazla Kamboçyalı öldürülmüştür (Başeren, 2006:12).

- *Örtülü resmi devlet terörü*: İç tehdide karşı gizli ve örtülü bir şekilde yürütülen bir baskı uygulamasıdır. Özellikle gizli polis ve istihbarat servisleri tarafından uygulanmaktadır. Hafız Esad Suriye'si, Şah Rıza Pehlevi İran'ı bu sınıfa örnek olarak verilebilir.

2.2.1.2 İdeolojik Terörizm

İdeolojik terörizm ya da devrimci terörizm, sistematik bir şekilde terör eylemleri kullanılarak siyasi bir devrim gerçekleştirilmeye çalışılmasıdır (Wilkinson, 1974: 36). Mevcut sosyal, siyasi ve ekonomik düzeni yıkmayı hedefleyen bir terörizm türüdür (Caşın, 2008: 584). Her ne kadar ideolojik terörizmin kökleri 1789 Fransız İhtilaline kadar uzansa da (Wilkinson, 1974:36) özellikle Soğuk Savaş Döneminde 1960 ve 1970'li yıllarda yoğunluk kazanmıştır (Çakmak, 2008: 32). İdeolojik terörizmin, temelini Marksizm, Leninizm ve Maoizm'den diğer bir ifadeyle Komünizm'den aldığı belirtilmektedir. Komünizmin, temelinde devrimcilik unsurunu içermesi ve bireyleri içinde bulunulan sisteme karşı isyana ve silahlı mücadeleye itmesi, onu terörizm ile özdeşleştiren bir konuma sokmaktadır (Caşın, 2008:584). 1966 yılında Havana'da Fidel Castro, Salvador Allende, Che Guevera gibi Marksist liderlerin katıldığı Üç Kıta Toplantısında; Vietnam modeli iç savaş türlerinin her kıtada oluşturulması, milli kurtuluş hareketlerinin teşvik edilmesi, demokratik ülkelerde işçi ve öğrenci hareketlerinin desteklenmesi, emperyalizm ve kapitalizm ile mücadele edilmesi, Marksist ideolojiye uygun olarak inşa edilecek yeni bir dünya için işbirliğine gidilmesi gibi hususlarda anlaşmaya varılmıştır. Toplantıda alınan kararlar, Doğu blokunun, Soğuk Savaş Döneminde bir strateji olarak terörizmi kullanmaya karar verdiğini göstermektedir. Devam eden süreçte, Havana kararlarının bir yansıması olarak Avrupa'da 1968 gençlik hareketleri başlamış, ardından da Almanyada, İtalya, Fransa,

Belçika ve Türkiye gibi ülkelerde terör örgütleri oluşmaya başlamıştır (Türkiye Barolar Birliği, 2006:55).

İdeolojik terörizmi diğerlerinden ayıran bazı özellikler bulunmaktadır. İlk olarak ideolojik terörizmde devrimci bir söylem veya program mevcuttur. İkincisi, terörist grubun başında bireyleri mobilize edebilecek bir lider bulunur. Üçüncü olarak grup, mevcut sisteme alternatif nitelikte hukuki ve kurumsal yapılar oluşturmaya çalışır (Wilkinson, 1974:37).

Bu çerçevede Emperyalizm ile mücadeleyi ve Marksist bir düzeni oluşturmayı hedefleyen bu tür terör örgütlerine örnek olarak; 1968 yılında ortaya çıkan ve 1998'e kadar varlığını sürdüren Alman Kızıl Ordusu, 1969'da ortaya çıkan ve 1982'ye kadar varlığını sürdüren İtalyan Kızıl Tugayları, 1975'de ortaya çıkan ve yakın zamana kadar varlığını sürdüren Türkiye'ye karşı faaliyet gösteren 17 Kasım Örgütü¹ ve halen etkin olarak varlığını sürdüren DHKP-C belirtilebilir (Başeren, 2006:12).

Bunun yanında aşırı sağ görüşlü terör örgütleri de mevcuttur. 1990'lı yıllarda Avrupa'da ve eski Doğu Bloğu ülkelerinde aşırı sağcı terörist örgütler görülmeye başlamıştır. Özellikle Almanya'da, ülkenin önde gelen partilerine olan güvensizlik, iki Almanya'nın ekonomik kökenli birleşme sancıları, yüksek oranlardaki işsizlik ve diğer ülkelerden çalışmak üzere gelen göçmenler, aşırı sağcı Neo-Nazi türü örgütlerin oluşmasına neden olmuştur. 1993 yılında, Neo-Nazi gruplar tarafından Solingen'de, bir Türk aileye karşı gerçekleştirilen saldırı, bu tür bir terör saldırısının en bilinen örnekleri arasındadır. Bunun yanında ABD'de 1995 yılında, Oklohama City'de bulunan Alfred P.Murrah Federal Ofis Binasına yapılan saldırı, aşırı sağcı beyaz Amerikalılar tarafından yapılmıştır (Wilkinson, 2003:119-120).

Bunun yanında Yarı Devrimci Terörizm olarak adlandırılan bir ideolojik terörizm sınıflandırması daha mevcuttur. Devleti dönüştürmek ve devrim yapmak esas hedef değildir. Yarı Devrimci Terörizmde, mevcut rejimi baskı altına alarak bazı istenilen uygulamaların hayata geçirilmesi istenir. Ayrıca mevcut rejimi cezalandırmak veya intikam almak, bir bölgenin veya özel mülkiyetin işgalini protesto etmek, özel

¹ 17 Kasım Terör Örgütü ile Yunan istihbarat örgütü EYP arasında bağlantı olduğu ve örgütün faaliyetlerini EYP'nin kontrolü altında yerine getirdiği belirtilmektedir. Yunanistan Eski Devlet Bakanı Mikis Teodorakis'in "17 Kasım bir terör şirketi. Bir merkezden aldığı emirleri yerine getirirler. Emirlerin, PASOK'un bir kanadından verildiği de artık biliniyor" ifadesi bu durumu doğrular niteliktedir (Yeni Şafak, 23.7.2002).

hayata müdahale edilmesini engellemek maksadıyla da bu tür terörizme başvurulabilir (Wilkinson, 1974:38-39).

2.2.1.3. Etnik Terörizm

Bir ülke içerisinde bulunan etnik bir grubun toplum içerisindeki durumunu geliştirmek için terörizme başvurusu olarak tanımlanmaktadır. Hedeflenen durum, ayrı bir devlet kurmak veya toplum içerisinde diğerlerine nazaran bazı ayrıcalıklara sahip olmaktır. Etnik terörizmde, ideolojik terörizmden farklı olarak, bütün bir ülkenin bütünüyle etki altına alınması yerine sadece kendi alanı olarak kabul edilen bölge etki altına alınmaya çalışılır. Etnik teröristler, devlet tarafından sunulan kimliği kabullenmek yerine kendi kimlik tanımlamalarını ön plana çıkarmaya çalışırlar (Byman, 1998: 151). Etnik kimliğin kazanımı, etnik terörizmin başarıya ulaşmasında büyük öneme sahiptir. Nihai hedef ise ayrı bir devlet kurmaktır. *Biz ve onlar* ayrımının yapılabilmiş olması, terör örgütü açısından birinin diğerine karşı kullanılabilmesini büyük ölçüde kolaylaştırmaktadır (Baharççek, 2000: 18).

Etnik terörizmde, dinsel motifli terörizmde olduğu gibi gerçekleştirilen saldırılarda kullanılan şiddetin düzeyi yüksektir. Diğer bir ifadeyle etnik terörizm acımasız niteliğe sahiptir. Etnik terörizmde, çok sık olmasa da, ülke dışı güçlerden ya da diasporadan destek alınması söz konusu olabilir. Bu destek, silah sağlamak, elçiliklerin operasyon merkezi olarak teröristlerin kullanımına sunulması, terör örgütlerine istihbarat desteği vermek gibi çeşitli şekillerde oluşabilir (Byman, 1998:161).

Etnik terörizmle mücadele kendine has bazı özellikler içermektedir. Etnik terörizmle mücadele esnasında, hukuka aykırı bir şekilde yoğun tutuklamalar ve baskı altında tutucu yöntemler kullanılması, etnik grubun terörizmi daha çok sahiplenmesi sonucuna yol açabilir; diğer yandan yasal tedbirlerin alınmasında yavaş davranıp taviz veren izlenimi verilmesi de terörizmin amacına ulaştığı inancının oluşmasına neden olabilir (Byman, 1998:164). Bu durum, etnik terörizmle mücadelede bir ikilem olarak ortaya çıkmaktadır (Baharççek, 2000:21). Demokratikleşme yönüne atılacak adımlarla uzun vadede sonuç alınmasının hedeflenmesi, etnik grup içerisindeki ılımlıların desteğini alarak radikal yaklaşıma sahip olanların engellenmeye çalışılması ve etnik gruba birlikte yaşama kültürünü yeniden yaratacak farklı bir kimlik kazandırılmaya çalışılması, etnik terörizmle mücadelenin yöntemleri arasında sayılmaktadır. Bunun

yanında yeterli istihbarat desteği ile etnik grup içindeki teröristlerin diğerlerinden ayırt edilmesi ve mücadelenin hukuki zeminden ayrılmaksızın yürütülmesi, göz önünde bulundurulması gereken prensipler olarak belirtilmektedir (Baharçipek, 2000:21-23).

2.2.2. Uluslararası Terörizm

2.2.2.1. Küresel Terörizm (Dinsel Motifli Terörizm)

Her ne kadar bütün dinler terörizme karşı olmasına rağmen bazı durumlarda aynı dinin mensupları radikalleşerek ve dini söylemleri gerekçe göstererek siyasi hedeflerine ulaşmak için terörizme başvurabilmektedirler. İsrail Başbakanı İshak Rabin'in "Tanrı'nın emrini yerine getirdiğini" söyleyen bir Yahudi tarafından öldürülmesi, El Kaide'nin gerçekleştirdiği 11 Eylül saldırıları bu tür terörizme örnek olarak verilebilir.

Küresel terörizmin ortaya çıkışının temelinde, tek kutuplu dünya düzeninde rakipsiz kalan ABD'nin yayılmacı çabalarının bulunduğu belirtilmektedir (Kongar, 2013). Küreselleşme olarak da adlandırılan bu süreçte, yarım kürenin batı ve kuzeyindeki ülkelerin zenginliği artarken diğer taraftaki ülkeler daha da yoksullaşmaktadır. İnsanlığın sahip olduğu ekonomik kaynakların eşitsiz ve adil olmayan bir şekilde dağıtılmasından kaynaklanan mutsuzluğun küresel terörizmi tetiklediği ifade edilmektedir (Örgün, 2001:46-47'den aktaran Taşgın, 2003:95-96). Soğuk Savaş döneminde batılı güçlerin desteğini alan ve Soğuk Savaş sonrası dönemde hedefsiz kalan bazı İslami örgütlerin, ABD'nin ve onun etrafında yer alan Batılı ülkelerin küreselleşmeye yönelik politikalarını gerekçe göstererek 11 Eylül saldırılarını düzenledikleri ve bunun sonucunda küresel terörizm dönemine girildiği belirtilmektedir (Kongar, 2013). 11 Eylül saldırılarının hemen arkasından ABD'nin "teröre karşı savaş" adı altında gerçekleştirdiği Afganistan ve Irak müdahaleleri, dünyada yeni terör eylemlerini ortaya çıkarmıştır. İstanbul, Londra ve Madrid saldırıları bu duruma örnek olarak gösterilebilir. Dolayısıyla küreselleşme politikaları ve küresel terörizmin birbirini besleyen kısır bir döngüye sahip olduğu gözükmektedir.

Diğer yandan küresel terör örgütleri, küreselleşmenin sağladığı imkânlardan etkin bir şekilde faydalanmaktadır. Küresel dünya sistemi içerisinde terör örgütleri daha fazla hareket serbestîsi bulmaktadır. Organize suç örgütleriyle işbirliği içerisinde küresel boyutta icra edilen insan, kıymetli evrak ve uyuşturucu kaçakçılığı gibi faaliyetleri sayesinde herhangi bir devlet desteği olmadan kendilerini finanse edebilmektedirler.

Yaygınlaşan elektronik sistemler, küresel terör örgütlerinin eğitim, haberleşme, para aktarma v.b. faaliyetleri kolaylıkla yerine getirmesini sağlamaktadır.

Soğuk Savaş döneminde görülen ideolojik kökenli terörizm, dönemin büyük devletleri tarafından kontrol altında bir plan dâhilinde belirli hedeflere yönlendirilirken, Soğuk Savaş sonrası dönemde ortaya çıkan küresel terörizmde, hedeflerin belirlenmesi bağımsız hale gelmiştir (Türkiye Barolar Birliği, 2006: 69). Diğer bir ifadeyle, küresel terörizmin ne zaman, ne şiddette ve kimi hedef alacağı tahmin edilememektedir. 13 Ekim 2002’de Bali adasında yer alan terör eyleminin ardından Filipinler’de ve Mayıs 2003’te Suudi Arabistan’ın Riyad şehrinde terör saldırılarının gerçekleştirilmesi bu yargıyı doğrular niteliktedir (Erhan, 2003). Dolayısıyla, tek büyük güç konumunda bulunan ABD ve ona paralel politikalar uygulayan diğer devletler de terörizmin hedefi konumunu almıştır. Buradan hareketle Soğuk Savaş sonrası döneminde sermayenin küreselleşmesine paralel olarak terörizmin de asimetrik bir tehdit halini alarak küreselleştiği söylenebilir (Türkiye Barolar Birliği, 2006:69).

Küresel terörizmin ortaya çıkmasına neden olan diğer etkenler şu şekilde özetlenebilecektir (Kongar, 2013):

- Dünya üzerinde devam eden yerel savaşların da küresel terörizmin kaynakları arasında olduğu belirtilmektedir. Birbirleriyle savaşan gruplar, savaşlarını yaygınlaştırmak, ilke ve hedeflerini evrenselleştirmek için dünya genelinde terörizme başvurmaktadır. Bu çerçevede, Orta Doğu’daki Arap-İsrail çatışması, günümüzde terörü küreselleştiren en önemli öğelerden biridir.

- Küresel terörizmin diğer bir kaynağı ise milliyetçi ve dinci ideolojilerdir. Örneğin El Kaide, kendisine ilk hedef olarak ABD’nin Suudi Arabistan’dan ve genel olarak bütün Körfez Bölgesinden çekilmesini belirlemiştir. İkinci olarak Müslüman dünyada ABD ile işbirlikçi olarak gördükleri ve gerçek İslam’a ihanet etmekle suçladıkları bütün rejimleri yıkmak ve bütün Müslümanları gerçek İslam ilkelerine göre hükmeden bir halifelik etrafında toplamak istemektedir (Başeren, 2006:17).

Diğer yandan 2010 yılında Arap Coğrafyasında Arap Baharı adı altında başlayan halk olayları, küresel terör örgütlerine yeni fırsatlar yaratmıştır. Tunus’ta başlayan halk olayları, hızlı bir şekilde yayılmış, otoriter yönetimler bir şekilde yönetimden uzaklaştırılmış, halen görevde olan liderler de demokratikleşmeye yönelik çeşitli

kararları uygulamaya koyarak durumlarını koruyabilmişlerdir. Ancak Libya, Mısır ve Suriye’de olaylar çok daha kanlı gelişmiş, Libya ve Suriye’de süreç iç savaşa dönüşmüş, Mısır’da ise Müslüman Kardeşler Örgütü’nün oluşturduğu yönetim, askeri darbe ile uzaklaştırılmıştır. Küresel terörizm penceresinden bakıldığında, Arap Baharı terör örgütlerine yeni fırsatlar yaratmıştır. Soğuk Savaş sonrası dönemde, sivil halk tarafından yoğunlukla kullanılan ulaşım sistemleri, halka açık alanlar gibi bölgelerde eylem yaparak dikkat çekmeye çalışan örgütler, Arap Baharı esnasında büyük kazanımlar elde etmiş, dengesini ve ülke olarak bütünlüğünü kaybeden ülkelerde kendilerine kurtarılmış bölgeler edinmişlerdir. Örneğin 16 Ekim 2013’te CNN internet sitesinde yayınlanan habere göre, Libya’da güvenliği sağlayacak asker veya polis gücünün olmadığı, Libya Adalet Bakanının ifadeleriyle “Libya’nın çöken devlet olmaya çok yakın olduğu”, ülkenin doğu kısmını ve Bingazi çevresini El Kaide militanlarının kontrol ettiği, El Kaide’nin iki yıldır bölgede eğitim kampları kurduğu, nihai hedeflerinin Libya’da bir İslam devleti kurmak olduğu belirtilmiştir (CNN, 2013). Benzer bir durum Suriye’de de yaşanmaktadır. 2011 yılında başlayan olaylar neticesinde, Suriye’de de devlet çökme noktasına geldi. Ülke, tek bir gücün kontrolü altında bulunmamaktadır. Bölgesel olarak Esad güçleri, Özgür Suriye Ordusu, PKK’nın Suriye’deki uzantısı PYD ve El Kaide’ye bağlı El Nusra Cephesi tarafından kontrol edilmektedir. El Nusra Cephesi, 7 Eylül 2013’te Maaloula şehrini, 29 Eylül 2013’te de Türkiye sınırında yer alan Azez kasabasını ele geçirdi ve bu durum üzerine Türkiye, bölgedeki Öncüpınar sınır kapısını kapatmak zorunda kaldı (Hürriyet, 29.9.2013). Bu gelişmeler, uluslararası barış ve güvenliğin devamlılığının sağlanması bakımından olumsuz sonuçlar doğurmaktadır. Irak Şam İslam Devleti ve El Kaide gibi radikal terör örgütlerinin Libya ve Suriye’yi tamamen kontrol altına alarak 11 Eylül öncesindeki Afganistan Talibani’na benzer bir yönetim kurması, dünya üzerinde yeni terör merkezlerinin oluşmasına yol açacak, bu durum öncelikle çevre ülkeleri ve daha sonra dünyayı dengesiz bir yapıya sürükleyecektir.

2.2.2.2. Devlet Destekli Terörizm

Devletlerin stratejik dış politika hedeflerine ulaşmak için terörizmi bir enstrüman olarak kullanmaları devlet destekli terörizm olarak adlandırılmaktadır. Devlet destekli terörizm, rakip devletin nazari olarak daha güçlü olması durumunda ve bunun doğal bir sonucu olarak rakip devlete karşı konvansiyonel güç kullanımının başarıya ulaşamayacağı veya çok maliyetli olacağı durumlarda tercih edilebilmektedir. Savaşın

yüksek maliyetlerinin yanında, saldırgan görülmeme isteği, konvansiyonel güçler dengede olsa bile yenilgi riski, bu tür terörizmin desteklenmesinde etken olmaktadır. Ayrıca, terörizmi destekleyen devlet, faaliyetlerini gizli yürütebilmesi durumunda, terörizme maruz kalan devlete karşı güvende olacaktır. Terörist saldırılara maruz kalan devlet, diğer devletin sorumluluğuna yönelik kanıt ortaya koyamadığı müddetçe doğrudan saldırı düzenleyemeyecektir (Caşın, 2008:571).

2.2.2.2.1. Devlet Destekli Terörizmin Özellikleri

- *Devlet destekli terörizm daha tehlikeli ve yıkıcıdır:* Destekleyen devlet, ülke içinde faaliyet gösteren örgütlerin elde edemeyeceği düzeyde, teröristlere gelişmiş patlayıcılar, eğitim, para, istihbarat ve teknik uzmanlık gibi birbirinden farklı alanlarda yoğun bir şekilde destek sağlayabilecek; planlama, koordinasyon ve eğitim gibi faaliyetler için üs bölgeleri verebilecektir. Ayrıca, terörist örgüt, her türlü desteği dışarıdan elde edebildiği için, terörizme maruz kalan ülkedeki toplumun tepkisini çekme ve dolayısıyla ülke içi desteği kaybetme korkusuna sahip değildir, bunun sonucunda şiddet oranı daha yüksek ve büyük çaplı terör saldırıları gerçekleştirebilecektir (Jenkins, 2003:25).

- *Devlet destekli terörizmde fiil enstrümantaldır:* Terörizmde hedef, herhangi bir bireye veya unsura yönelik şiddet içeren saldırı düzenleyerek büyük halk kitlelerini korkutmak ve onların siyasal tercihlerini etkilemektir (Başeren, 2006: 9). Teröristin yaptığı saldırının bireysel sonuçları çok önem taşımaz, terörizmde önemli olan mahallî bir saldırının toplum içerisinde yarattığı korku ve şiddet hissidir. Buradan hareketle terörist saldırı, sembolik bir fiildir. Ancak devlet destekli terörizmde durum daha farklıdır. Devlet destekli terörizmin sonuçları itibariyle daha tehlikeli ve yıkıcı olması, filli sembolik olmaktan çıkarmaktadır (Başeren, 2006:15). Diğer bir ifadeyle, bir gözetleme karakolunun tamamen tahrip edilmesi, intikal eden askeri konvoyun pusuya düşürülmesi gibi büyük çaplı saldırılar, saldırıya uğrayan devleti, çeşitli alanlarda zafiyete sokabilmektedir.

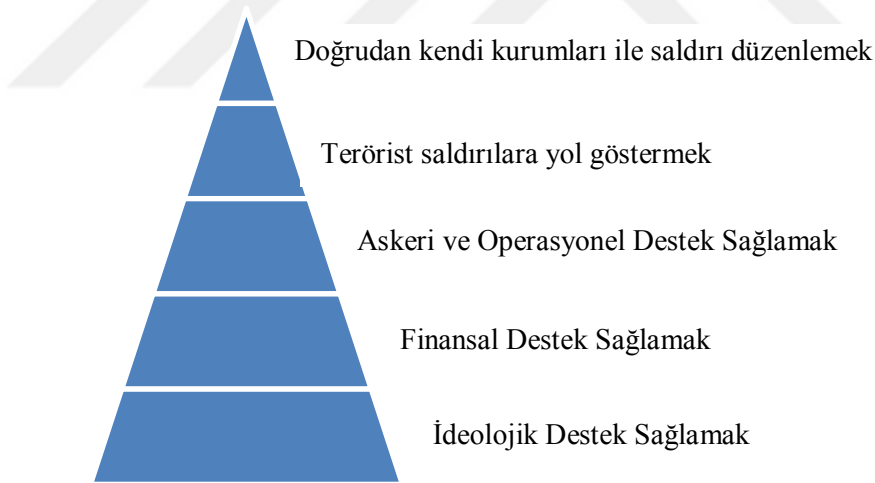
- *Devlet destekli terörizmle mücadele daha zordur:* Terörizmi destekleyen devletin, kendi ülkesinde teröristlerin saklanabileceği ve saldırıya maruz kalan devletin ulaşamayacağı derinlikte güvenli alanlar sağlaması nedeniyle bu tür terörizm ile mücadele zorlaşmaktadır (Başeren, 2006:15-16). Ayrıca, NATO ve G8 ülkelerinin

terörizme destek veren ülkelere yönelik ortak politika geliştirememeleri, devlet destekli terörizmle mücadeleyi zorlaştırmaktadır (Wilkinson, 2003:126).

- *Devlet desteği alan terörist örgüt daha az sıklıkta ancak geniş çaplı saldırılar yapar:* Devlet desteği alan terör örgütü, finansal kaynak elde etmek için banka soyma, insan kaçırma gibi küçük çaplı eylemlere girişmez. Gerekli olan kaynaklara sahip olduğu için örgüt üyelerini bir arada tutacak tedbirlere, şiddet oranı yüksek ve geniş çaplı eylemlere yoğunlaşır (Jenkins, 2003:25).

2.2.2.2.2. Devlet Destekli Terörizmin Gerçekleşme Şekilleri

Şekil-2’de görülen piramit diyagram, terörizme verilen desteğin en alt seviyeden başlamak üzere artan seviyesini göstermektedir. Piramidin tabanı daha sınırlı bir desteği, piramidin en üst seviyesi ise en üst düzeyde terörizmi kullanmayı göstermektedir. En alt düzeyde ideolojik düzeyde terörizme verilen destek, en üst düzeyde devletin kendi kurumları ile terörizme bir araç olarak başvurmasını sembolize etmektedir (International Institute for Counter-Terrorism, 2013).

Şekil-2: Devlet Destekli Terörizmin Düzeyleri

Dolayısıyla devlet destekli terörizm aşağıdaki şekillerde gerçekleşebilecektir (Martin, 2005: 85’den aktaran Caşın, 2008:572):

- İdeolojik destek sağlamak: Destekleyen devlet tarafından hedef ülkede faaliyet gösteren terörist örgüte siyasal, ideolojik ve dinsel düşünce sisteminin öğretilmesidir. Terörizme bu tür bir destek sağlayan ülkelere örnek olarak SSCB ve İran söylenebilir.

SSCB, Soğuk Savaş esnasında kendi devrimci ideolojisini yaymaya çalışmıştır. Hizbullah ise İran'dan ideolojik, politik ve siyasi doktrinsel destek almıştır (International Institute for Counter-Terrorism, 2013).

- Mali destek sağlamak: Terörist örgütün silah, malzeme, barınma ihtiyaçlarının finanse edilmesidir. Örneğin İran'ın yılda yaklaşık 100 milyon dolar seviyesinde terörizme destek sağladığı belirtilmektedir (Bellon, 1999:25).

- Eğitim desteği sağlamak: Destekleyen devletin, terörist örgüte askeri eğitim vermesi, eylemciler için kurslar düzenlenmesi gibi faaliyetleri içerir.

- Harekât desteği sağlamak: Destekleyen devletin terörist örgütün doğrudan kullanabileceği silah, sahte dokümanlar, güvenli sığınma/eğitim alanları sağlanması gibi faaliyetleri içerir.

- Terörist saldırılara yol göstermek: Gerçekleştirilecek saldırılarla ilgili özel talimatlar verme, taktik ve hedef belirleme gibi faaliyetleri içerir.

- Terörist saldırılara doğrudan katılmak: Destekleyen devletin güvenlik kuvvetlerinin veya gizli servisinin terörist örgütün içinde faaliyetlere katılmasıdır.

- Devlet destekli terörizme göz yummak: Bazı durumlarda devletler, her ne kadar doğrudan veya dolaylı olarak terörizme destek vermeseler de, terörizme destek veren bir devletin faaliyetlerine ticari ilişkileri zedelememek v.b. sebeplerle görmezden gelebilmektedirler (Wilkinson, 2003:128). Bunun açık bir örneği Almanya ile İran arasında yaşanmıştır. Berlin'de, 1992 yılında, Mykonos adlı restoranda Kürt muhalifler suikasta uğramıştır. Yapılan araştırma ve dava süreci sonunda sorumlu hâkim tarafından cinayetin İran rejimi tarafından desteklendiği sonucuna varılsa da Almanya ve AB devletleri, İran ile ticari ilişkilerine devam etmiş ve 1997 yılında ömür boyu hapis cezası alan birisi Lübnanlı diğeri İranlı iki şüpheli 2007 yılında ülkelerine iade edilmiştir (Wilkinson, 2003: 128 ve Spiegel, 2007).

Bunun yanında, bir devlet, terörist faaliyetlere destek verme isteğinde olmamasına rağmen kendi ülkesini kontrol edememesi nedeniyle istemeyerek de olsa terörizme destek veriyor konumuna düşebilmektedir. Bu durum, *kapasite yetersizliği* şeklinde adlandırılmaktadır. Bu duruma en uygun örnek, Hizbullah'ın Lübnan'da konuşlanmasıdır. Hizbullah, Lübnan'ın güney kısmını kontrol etmekte, bu durum

Lübnan tarafından engellenememektedir. Hatta bu nedenle 1982 yılından itibaren farklı zamanlarda ve en son 2006 yılında olmak üzere İsrail tarafından Lübnan'a kara ve hava saldırıları düzenlenmiştir (Reeves, 2011:9-10).

2.2.2.2.3. Devlet Destekli Terörizme Başvuran Ülkeler

ABD tarafından Küba, İran, Irak, Libya, Kuzey Kore ve Suriye terörizmi destekleyen devletler olarak nitelendirilmektedir (FAS, 1990). Bunun yanında bazı ABD'li yazarlar tarafından bizzat ABD'nin de Soğuk Savaş Döneminde terörizmi destekleyen ülkeler arasında bulunduğu belirtilmektedir (Falk, 2003:57). Yine SSCB'nin de aynı dönemde batılı devletlere karşı IRA ve ETA terör örgütlerine destek verdiği ifade edilmektedir (Taşgın, 2003:91).

ABD. Paul Wilkinson, Walter Laquer gibi batılı yazarlar, terörist eylemlerin Batı'yı hedef aldığını ifade etmekte, bu çerçevede Kuzey Kore, İran, Irak, SSCB'yi terörizmi destekleyen devletler olarak nitelemektedir. Yine bu yazarlar tarafından, Suriye'nin terörizme verdiği destekten bahsederken PKK'ya hiç değinilmemektedir. Diğer yandan, Noam Chomsky ve Richard Falk gibi yazarlar tarafından da Batılı devletlerin, özellikle ABD ve İsrail'in terörizmi destekledikleri belirtilmektedir (Caşın, 2008:800). ABD'nin terörizme verdiği desteğe bazı örnekler verilebilir. 1979 yılında SSCB'nin Afganistan'ı işgal etmesinin ardından ABD'nin direnişçilere destek verdiği ve bugünkü El Kaide terör örgütünün o yıllarda şekillendiği ifade edilmektedir (Taşgın, 2003:91). Bunun yanında Orta Amerika'daki komünist rejimlere karşı ABD'nin terörizmi desteklediği belirtilmektedir (Chomsky, 1991). ABD, 1979 yılında Nikaragua'da Samoza diktatörlüğünü deviren Sandinistalara karşı sağcı Contraları desteklemiştir. 10 yıl devam eden iç savaş süresince ABD, Contralara malzeme, silah ve operasyonel destek sağlamıştır (Libcom.org, 2013). 1961 yılında, ABD istihbarat örgütü CIA tarafından organize edilen ve 50 milyon dolar ile finanse edilen Mongoose Operasyonunda, 400 ABD'li ve 2.000 Kübalının katılımı ile oluşturulan grup tarafından Küba'da çeşitli operasyonlar düzenlenmiştir. Yüksek süratli deniz botlarına sahip terörist grup tarafından otel ve endüstriyel tesisler bombalanmış, balıkçı botları batırılmış, çiftlik hayvanları ve tahıl stokları zehirlenerek kullanılamaz hale getirilmiştir (Chomsky, 1991).

Libya. 1980'li yılların ortasından itibaren ABD'ye karşı olan örgütleri desteklemesiyle dikkat çekmektedir. Filipinler'de, 1990 yılında ABD vatandaşlarına karşı saldırı düzenleyen ve beş kişinin ölümüne neden olan Yeni Halk Ordusunu; Kosta Rica'da ABD tesislerine bombalı saldırı düzenleyen Santamaria Vatansever Organizasyonunu Libya'nın desteklediği belirtilmektedir (FAS, 1990). Bunun yanında, 1986 yılında Berlin'de gerçekleştirilen iki ABD'li ve bir Türk'ün ölümüne ve 200'den fazla kişinin yaralanmasına neden olan diskotek saldırısının arkasında da Libya'nın yer aldığı iddia edilmiş ve ABD tarafından Trablus'taki terörist eğitim kamp ve tesislerine hava saldırısı düzenlenmiştir (Pieneer, 2008:59). Ancak müteakip yıllarda gerçekleşen iki saldırı, Libya'nın terörizme desteğini belirgin şekilde ortaya çıkarmıştır. Bunlardan ilki, 1988 yılında gerçekleşen ve Lockerbie faciası olarak bilinen saldırdır. New York'a gitmek üzere Londra'dan kalkış yapan Pan Am uçağı İskoçya'nın Lockerbie kasabası üzerinde havada infilak etmiş, 259 kişi uçaktan ve 11 kişi yerdeki halktan olmak üzere 270 kişi ölmüştür. İkinci olarak, 1989 yılında, Fransa'dan Kongo'ya gitmek üzere havalanan UTA 772 uçuş numaralı Fransız uçağı, Sahra Çölü üzerinde patlamış ve 179 kişi ölmüştür. Saldırıyı gerçekleştiren Kongolu teröristlerin Libya ile bağlantılı olduğu ortaya çıkmıştır (FAS, 1990). Takip eden süreçte BM tarafından kabul edilen 731 ve 748 numaralı Güvenlik Konseyi kararları ile Libya'ya yaptırım uygulanmaya başlanmıştır.² 731 numaralı karar ile Libya'nın saldırılardaki rolünü kabullenmesi, Pan Am uçağının düşürülmesinde rolü olan iki Libyalının teslim edilmesi, kaza kırım incelemesinde işbirliğine gitmesi ve bombalamalardan dolayı tazminat ödemesi istenmiştir. Libya'nın Kararın gereklerini yerine getirmede isteksiz davranması üzerine kabul edilen 748 numaralı Güvenlik Konseyi kararı ile Libya'ya silah satılması ve Libya'ya yönelik karşılıklı uçuşlar yasaklanmış, Libya ile diplomatik ilişkilerin azaltılması istenmiştir (Pieneer, 2008:60). 1999 yılında Libya, teslimi istenilen iki kişiyi iade etmiş ve bunlardan birisi ömür boyu hapis cezası almıştır. ABD ve İngiltere ile yapılan görüşmeler neticesinde 2006 yılında, Libya, tazminat ödemeyi kabul etmiş, Libya'nın ABD'nin terörist devletler listesinden çıkarılması ve yaptırımların kaldırılması kabul edilmiştir (Pieneer, 2008:61-62).

İran. İran'ın kendi rejimine karşı olanlara yönelik terörist saldırılar gerçekleştirilmesi için istihbarat birimlerinin elemanlarını kullandığı, örgütlere destek sağlamak için diplomatik dokunulmazlığı bir zırh olarak kullandığı belirtilmektedir.

² BMGK 731 ve 748 sayılı Kararları için bakınız: BM Güvenlik Konseyi internet sitesi. <https://www.un.org/en/sc/documents/resolutions/1992.shtml>

İran, Şeytan Ayetleri kitabının yazarı olan Salman Rüşdi'nin ve Fransa, Pakistan, İsveç ve İsviçre'de bulunan rejim muhalifi dört kişinin öldürülmesi için terörist örgütlere destek vermiştir (FAS, 1990). Eski İran Başbakanı Şahpur Bahtiyar, 1991 yılında Paris'te öldürülmüş, yakalanan İran'lılardan birisi ömür boyu, diğeri ise 10 yıl hapis cezası almıştır (Wilkinson, 2003:127).

Ayrıca İran, Güney Lübnan'da konuşlu bulunan Hizbullah'a, Mısır, Nijerya, Tunus, Türkiye ve Balkanlardaki aşırı dinci gruplara destek vermektedir (Wilkinson, 2003:126-127). Bunun yanında İran, Filistin'de faaliyet gösteren İslami Cihat ve Hamas adlı örgütlere 1988 yılından bu yana askeri ve finansal destek vermekle suçlanmaktadır (Carter, 2012:138).

İran'ın PKK'ya olan desteği ise 1982'de başlamıştır. Bunun birinci sebebi, İran-İrak Savaşı esnasında Irak'ın, Kerkük Yumurtalık üzerinden petrol satışına izin veren Türkiye'yi cezalandırmak istemesidir. İkinci sebebi ise Türkiye'nin, İran'ı tehdit olarak gören NATO'nun üyesi olmasıdır (Özcan, 2013). İran ile PKK arasında 1986 yılında yapılan anlaşma dört ana hususu kapsamaktaydı (Özcan, 2013):

- PKK'nın, Türkiye-İran sınırı boyunca elli kilometrelik şeritte eylem yapmaması,
- PKK'nın İran'a Türkiye hakkında istihbarat desteği vermesi,
- PKK'nın İran Kürtleri arasında faaliyette bulunmaması,
- Kadın ve erkek teröristlerin bir arada yaşamaması.

Bu çerçevede İran, PKK'yı örtülü biçimde 2002 yılına kadar desteklemiştir. Her ne kadar İran-İrak Savaşı sonrasında desteğini azaltsa da gelişen Türkiye-Azerbaycan ilişkisinden rahatsız olan İran, 1989-2002 arası dönemde Rusya, Suriye ve Yunanistan ile uyumlu biçimde PKK'ya yönelik desteğini sürdürmüştür (Özcan, 2013).

Sudan. 1980'li yılların sonlarından itibaren El Kaide, Sudan'a yerleşmeye başlamıştır. El Kaide'nin lider kademesi, Sudan'da bazı ticari girişimlerde bulunmuş, El Jamal adındaki bankayı kurmuş ve Sudan'da arazi satın almaya başlamıştır (Pieneer, 2008: 63). 1992 yılından itibaren Sudan, El Kaide elemanlarına pasaport vermeye de başlamıştır. Ancak 1993 yılında gerçekleşen Dünya Ticaret Merkezi saldırısı, dikkatleri

bu örgüte ve dolayısıyla konuşlandığı Sudan'a çekmiştir. ABD ile Sudan, gerçekleştirilen görüşmeler sonucunda, El Kaide lideri Usame bin Ladin'in Suudi Arabistan üzerinden ABD'ye iadesi hususunda anlaşmışlardır. Bunun üzerine Usame bin Ladin, 1996 yılında Afganistan'a geri dönmüştür (Pieneer, 2008:64).

Irak. İran'da faaliyet gösteren Halkın Mücahitleri Örgütü (MEK) ve PKK, Saddam Hüseyin yönetimi tarafından desteklenmiştir. 1965 yılında kurulan MEK, Şah Muhammed Rıza Pehlevi, kapitalizm ve emperyalizme karşı mücadele etmek maksadıyla kurulan bir örgüttür. 1970 yılında Tahran'da üçü askeri personel olmak üzere altı ABD vatandaşını öldürmesi üzerine ABD tarafından terörist örgütler listesine alınmıştır (RAND, 2009:xiii). Örgüt, İran-Irak Savaşı boyunca Bağdat'ın 40 km. kuzeyindeki Eşref Kampını kendisine üs edinmiştir (RAND, 2009:xi). Örgüt, 1980 yılında Saddam Hüseyin tarafından Irak'a davet edilmiş, Irak'ta bulunduğu müddet boyunca, askeri malzeme, silah, mühimmat, araç, eğitim desteği almıştır. MEK, İran'da gerçekleştirdiği saldırıların yanında, Kürt ve Şii ayaklanmalarının bastırılmasına da destek sağlamıştır (RAND, 2009:3). 2003'te ABD'nin Irak'ı işgali sonrasında ilk aşamada Örgütün ateşkes ilan etmesi sağlanmış, aşamalı olarak Eşref Kampı'nın kontrolü ABD tarafından ele geçirilmiş, son olarak 2009 yılında Kamp, Irak'ın kontrolüne devredilmiştir (RAND, 2009:5).

Suriye. 1991 ve 2006 yılları arasında Hamas'ın liderleri Şam'da yaşamışlardır. PKK lideri Abdullah Öcalan, 1980'den 1998'e kadar Suriye'de kalmıştır (Carter, 2012:139). Başta PKK olmak üzere ASALA ve DHKP-C, TKP v.b. ideolojik sol terör örgütleri, Lübnan sınırları içinde bulunan ancak Suriye'nin kontrolü altında olan Beka Vadisindeki kamplarda varlıklarını sürdürmüşlerdir (FAS, 1990). Suriye aynı zamanda Hizbullah ve İslami Cihat örgütlerine güvenli alanlar sağlamıştır (Wilkinson, 2003:127).

Suriye, İsrail işgali altındaki toprakları kurtarmak, Lübnan ve Arap-İsrail uzlaşmazlıklarını kendi çıkarları doğrultusunda çözmek ve Baas ilkelerini Arap dünyasında yaygınlaştırmak ve bu doğrultuda Arapların lideri olmak ve Arap dayanışmasını bozmaya çalışan emperyal güçlerle savaşmak maksadıyla terörizmi bir araç olarak kullanmıştır (Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 8). Suriye'nin uluslararası terörizme olan desteği aşağıda sunulan şekillerde gerçekleşmiştir:

İlk olarak Suriye, Filistin’de faaliyet gösteren El Fetih örgütünün kurucusu olan Ebu Nidal’e destek sağlamıştır. Ebu Nidal, Provisional IRA ile birlikte Margaret Thatcher’a ve Filistin Kurtuluş Örgütü Lideri Arafat’a suikast düzenlemeye çalışmış, İsraili asker ve sivillere yönelik saldırılar gerçekleştirmiştir (Byman ve Kreps, 2010:7).

İkincisi Suriye, Filistin’deki örgütlerin, bireysel olarak etkinliklerini artırarak diğerlerine nazaran göreceli olarak daha güçlü konuma geçmelerini engellemek ve böylelikle Suriye’nin Filistin üzerinde sürekli olarak etkinliğini muhafaza etmek maksadıyla söz konusu örgütleri dönem dönem birbirlerine karşı desteklemiştir. Bu kapsamda Suriye, Yaser Arafat’a karşı Filistin Halk Kurtuluş Cephesi Genel Komutanlığına destek vermiştir. Bu çerçevede örgüte Suriye topraklarından yayın yapan bir radyo istasyonu kurma imkânı sağlamıştır (FAS, 1990). Diğer yandan Suriye, 1983 yılında Yaser Arafat’a karşı bir isyan başlatılması maksadıyla Ebu Musa Grubu’nu desteklemiş, ancak Ebu Musa Grubu hedefine ulaşamamıştır. Suriye, Filistin’de faaliyet gösteren örgütleri birbirlerine karşı destekleyerek herhangi birisinin diğerleri üzerinde baskın bir konum elde etmesini engellemeye çalışmış ve böylelikle Orta Doğu’da Filistin meselesi üzerinde etkin aktör konumunu korumaya çalışmıştır (Byman ve Kreps, 2010: 11).

Üçüncü olarak Suriye, Filistin’de faaliyet gösteren örgütleri İsrail’e yönelik terör eylemleri yapılması yönünde teşvik etmiştir. Ancak Filistinli örgütlerin yaptığı terör eylemlerine İsrail tarafından hızlı ve daha sert tepki verilmesi üzerine Suriye, bu örgütleri üçüncü ülkelerde terör eylemleri gerçekleştirmeye sevk etmiştir. Bu durum, uluslararası terörizmde yeni bir uygulamasının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Bu çerçevede Suriye’nin kuruluşundan beri destek verdiği ve barındırdığı örgütlerden George Habbaş liderliğindeki Filistin Kurtuluş Halk Cephesi, 1969 yılında uçak kaçırma eylemi yapmış ve Kara Eylül örgütü ise 1972 Münih Olimpiyatları’nda 10 İsraili sporcuyla rehin alarak öldürmüştür (Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 8).

Dördüncü olarak Suriye, 1982 yılında İsrail’in Güney Lübnan’ı işgaline karşılık olarak İran ile birlikte kurduğu Hizbullah’a destek vermiştir. Hizbullah, kurulduğu dönemde kendisine Güney Lübnan’daki İsrail işgalini sona erdirmek, Lübnan’da İsrail ve Hristiyan hakimiyetine son vermek, Lübnan’da Şii ağırlıklı bir İslam Cumhuriyeti kurmak ve Filistin’i desteklemek hedeflerini belirlemiştir (Tekin, 1997:19). Suriye, Hizbullah’ı, İsrail ile Golan Tepeleri konusunda yapılacak görüşmelerde daha fazla

siyasi kazanım elde etmek ve İsrail'e karşı bir baskı unsuru olarak kullanabilmek maksadıyla desteklemektedir (Söker, 2013: 16). Bu kapsamda Hizbullah, Suriye'nin kontrolü altındaki Bekaa Vadisi'nde konuşlandırılmıştır. Suriye, İran üzerinden Hizbullah'a ulaştırılacak lojistik malzemeler için bir lojistik üs rolü oynamıştır. İran tarafından gönderilen malzemeler, gemilerle Lazkiye Limanı'na veya uçaklarla Şam Havaalanı'na ulaştırılmakta ve buradan Suriye'nin lojistik desteği ile Hizbullah'a ulaştırılmıştır (Lewitt ve Zelin, 2013: 15). Suriye, İran'dan Hizbullah'a yapılan silah ve malzeme sevkiyatının sağlanması bakımından kilit konumunu sürdürmektedir. Lübnan'daki bekasının ve devamlılığının Suriye'deki Esad yönetiminin devam etmesine bağlı olduğunun farkında olan Hizbullah, 2011 Suriye Krizi esnasında etkin bir şekilde Suriye yönetimini desteklemiştir. Ayrıca Hizbullah için Suriye üzerinden gelen lojistik desteğin kesintiye uğramaması hayati öneme haizdir. Bu çerçevede Hizbullah, 2011 Suriye Krizi esnasında Suriye yönetiminin muhalif gruplara yönelik askeri harekâtına kendi elemanlarıyla katılmıştır. Hizbullah lideri Hasan Nasrallah yaptığı bir konuşmada Suriye'deki Esad yönetimine olan desteğini yinelemiş, mevcut Suriye yönetimini bir 'mukavemet rejimi' olarak adlandırmış, Esad karşıtlarına tepki göstererek bunları Suriye'yi yıkıma uğratmak için ABD ve İsrail ile birlikte çalışmakla suçlamıştır (Söker, 2013: 16).

Küba. Orta Amerika'da faaliyet gösteren sol görüşlü örgütleri desteklemiştir. Bu çerçevede El Salvador'da Farabundo Marti Ulusal Kurtuluş Cephesini (FMNL), Nikaragua'da Sandinistleri, Kolombiya'da Ulusal Kurtuluş Ordusunu (ELN) desteklemiştir. Bu destek, bazı örgütlerin Havana'da temsilcilik açması, örgüt üyelerinin Havana'da yerleşmesine müsaade edilmesi, yaralanmış teröristlerin Küba'da tedavi edilmesi şeklinde gerçekleşmiştir (FAS, 2013).

2.3. DEVLET DESTEKLİ TERÖRİZMLE MÜCADELE

Devlet destekli terörizme karşı mücadele yöntemleri, barışçıl ve kuvvet kullanmaya dayalı olmak üzere iki başlık altında incelenebilir.

2.3.1. Devlet Destekli Terörizmle Barışçıl Yöntemlerle Mücadele

Barışçıl yöntemler kapsamında, ikili veya çok taraflı antlaşmalar yapılması, terörizme karşı uluslararası mahkemelerin kurulması, siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlar uygulanması tercih edilebilir (Topal, 2004:66-84).

Çok Taraflı Antlaşmalar Yapılması. 1969 yılından başlamak üzere uçak kaçırma; açık denizde korsanlık; uluslararası alanda korunan kişilere, BM personeline ve diplomatlara karşı gerçekleştirilen eylemler; sivil deniz taşımacılığı yapan gemilere yönelik saldırılar; denizlerdeki platformlara yönelik saldırılar; rehin alma eylemleri; terörist eylemlerde patlayıcı ve bomba kullanımı; terörizmin malî kaynakları; nükleer terörizm konularını ele alan 13 adet antlaşma/sözleşme imzalanmıştır.³ Söz konusu sözleşmelerin en önemli özelliği belirli bir alanı düzenlemeleri ve terörizmi genel olarak ele almamalarıdır. Diğer yandan çok taraflı antlaşmalar aracılığıyla terörizmle mücadele hususunda karşılaşılan bazı sıkıntılar, söz konusu yaklaşımın etkinliğini azaltmaktadır (Topal, 2004:66-84):

- Devletlerin farklı dış politika tercihleri, uluslararası terörizmin önlenmesine yönelik ortak bir antlaşma metni oluşturulmasına imkân tanımamaktadır. Özellikle terörizmin üzerinde anlaşılan ortak bir tanımının olmaması nedeniyle ancak sektörel temelde terörle mücadele antlaşmaları yapılabilmektedir. Bu çerçevede, sivil havacılığın güvenliği, rehinelere, terörist bombalama, terörizmin finansmanı, açık denizde korsanlık, kıta sahanlığında bulunan sabit platformların güvenliği, plastik patlayıcıların markalanması hususlarında sözleşmeler imzalanabilmektedir. Ancak terörizmle mücadeleyi bir bütün olarak ele alan genel bir düzenleme mevcut değildir (Trahan, 2002:219).

- Devletlerin sektörel bazda yaptıkları antlaşmalar, devletlerin farklı bakış açılarından etkilenmekte ve kalıcı bir çözüm getirememektedir. Devletler taraf oldukları anlaşmanın uygulanmasında isteksiz davranabilmektedirler. Terörizm suçları genellikle devletler tarafından siyasi suç olarak kabul edilmekte ve siyasi suçlular da taraf devlete iade edilememektedir. Bir ülkede cani ve insanlık düşmanı olarak görülen birisi başka bir ülkede sığınmacı, özgürlük savaşçısı olarak kabul edilebilmektedir (Caşın, 2008:791). Bu bağlamda, sömürgecilik karşıtı oluşumlar, bazı devletler tarafından ulusal kurtuluş hareketi, bazı devletler tarafından terörist olarak nitelenebilmektedir (Caşın, 2008:803).

³ Sözleşme metinleri için bakınız: BM İnternet Sitesi. TEXT AND STATUS OF THE UNITED NATIONS CONVENTIONS ON TERRORISM
<http://treaties.un.org/Pages/DB.aspx?path=DB/studies/page2_en.xml> Erişim Tarihi: 4.12.2013

- Sektörel bazda yapılan antlaşmalarda güvenlik açıkları bulunmaktadır. Örneğin, uçak kaçırılmasını düzenleyen antlaşmaların üçü⁴ de “havadayken” meydana gelebilecek olayları ele almakta, uçak yerdeyken meydana gelen olayları ise kapsamamaktadır (Trahan, 2002:220). Yine Montreal Konvansiyonuna göre, Konvansiyonun devreye sokulabilmesi için uçağın kayıtlı olduğu ülkenin dışında bir yerden kalkmış ya da başka bir ülkeye iniyor olması gerekmektedir (Trahan, 2002:223).

- Son olarak, terörizmle mücadeleyle yönelik antlaşmalara devletleri taraf olmaya zorlayacak bir mekanizma mevcut değildir.

Uluslararası Nitelikte Mahkemeler Kurulması. Uluslararası hukukta terörizmi bir bütün olarak ele alan bir yargılama sistemi mevcut değildir. Bunun birinci nedeni, terörizmin ortak ve kabul edilebilir bir tanımının olmamasıdır. İkinci nedeni ise sektörel bazda yapılan antlaşmaların, terörizmi farklı tür ve boyutlarıyla ele alması nedeniyle karmaşık bir hukuki yapının ortaya çıkmış olmasıdır (Topal, 2005:84). Uluslararası Ceza Mahkemesinin (UCM) teşkiline yönelik hazırlık çalışmaları esnasında Türkiye, Sri Lanka, Hindistan ve Cezayir terörizmin “insanlığa karşı suç” kapsamına alınarak UCM’nin yetki alanına dâhil edilmesini teklif etmişlerdir (BM Uluslararası Ceza Mahkemesi Hazırlık Çalışmaları Tutanakları, 3. Cilt, 1998:245-248). Bu çerçevede, taslak teklifte, terörizm olarak değerlendirilebilecek üç kategori belirlenmiştir. Birincisinde, terörizmin genel bir tanımı yapılmaya çalışılmış⁵; ikincisinde, BM tarafından kabul edilen altı adet antlaşma ile kapsanan suçlar dâhil edilmiş⁶; üçüncüsünde, hedef gözetmeksizin havai fişek, ateşli silahlar, patlayıcılar ve tehlikeli maddeler kullanılarak insanların ölümüne veya ciddi şekilde yaralanmasına sebep olunması veya sahip olunan mal ve eşyaya ciddi anlamda zarar verilmesi Mahkemenin yetki alanına dâhil edilmiştir (BM Uluslararası Ceza Mahkemesi Hazırlık Çalışmaları Tutanakları, 3. Cilt, 1998:21). Ancak Mahkemenin nihai statüsünde, terörizm, UCM’nin yargılayabileceği suçlar arasına alınmamış, Gözden Geçirme Konferansında konunun

⁴ Tokyo, Montreal ve Lahey Konvansiyonları.

⁵ Terörizm: “Kendilerini haklı göstermek için başvurulacak politik, felsefi, ideolojik, ırksal, etnik, dini ve benzeri nitelikteki sebep ve amaç her ne olursa olsun; kişilerin, toplulukların, genel olarak halkın veya toplumların zihinlerinde terör, korku ve güvensizlik yaratmak amacıyla, başka bir devlete karşı mal ve şahıslara yöneltilecek şiddet eylemlerine teşebbüs etmek, organize etmek, desteklemek, düzenlemek, kolaylaştırmak, finanse etmek, teşvik etmek, göz yummak”

⁶ Antlaşmalar: Havacılığın Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Hareketlerin Önlenmesi Sözleşmesi, Uçağın Yasa Dışı Olarak Ele Geçirilmesinin Önlenmesi Sözleşmesi, Diplomatik Ajanlar Dâhil Olmak Üzere Uluslararası Korunmaya Sahip Kişilere Karşı İşlenen Suçların Önlenmesi ve Cezalandırılması Sözleşmesi, Rehin Almaya Karşı Sözleşme, Denizde Seyir Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesi Sözleşmesi, Sabit Platformların Güvenliğine Karşı Yasa Dışı Eylemlerin Önlenmesine Dair Protokol.

tekrar ele alınmasına karar verilmiştir (BM Uluslararası Ceza Mahkemesi Hazırlık Çalışmaları Tutanakları, 3. Cilt, 1998: 212). Terörizmin, UCM'nin yetki alanına dâhil edilmemesine neden olan faktörler aşağıdaki şekilde özetlenebilir (Cohen, 2012:224-228 ve Ateş Ekşi, 2004:43):

- Terörizmin ortak bir tanımının olmaması,
- Bazı devletlerin, terörizmin, savaş suçları, insanlığa karşı suçlar ve soykırım gibi uluslararası nitelikte ele alınan ağır suçlar arasında bulunmasını istememeleri,
- Terörizm suçunun ulusal yargı organları tarafından kovuşturulmaya daha uygun olduğunun düşünülmesi,
- Mahkemenin kurulması sürecinde terörizmi nihai Statüye dâhil etmeye zorlamanın, Statünün müzakeresi tamamlanmış bölümlerinin yeniden ele alınmasını gerektireceği ve bu nedenle UCM'nin kurulmasını tehlikeye sokabilecek olması,
- Siyasi duyarlılığı yüksek olan terörizmin, UCM'nin yetki alanına alınması durumunda, UCM'nin siyasetin içine çekilme ihtimali ve bunun da UCM'nin tarafsızlığına zarar verebilecek olması.

Herhangi bir şekilde terörizmin, UCM'nin yetki alanına dâhil edilmesi sağlanabilse dahi, bu durum, terörizmle mücadelede etkin sonuçlar vermeyebilir. Birincisi, UCM, bir polis gücü olmaması nedeniyle, taraf devletlerin işbirliğine istekli olması durumunda teröristleri yargılayabilecektir. Ayrıca, terörizmi destekleyen bir devlet, teröristleri UCM'ye iade etmek bir yana terörizmi desteklediğini dahi kabul etmeyecektir. İkincisi, yeni kurulan ve inandırıcılığını ispatlama döneminde olan UCM'nin, terörizm gibi politik yönü ağır basan bir konuda yargılama yapmaya kalkışması, UCM'yi siyasi çekişmelerin içerisine çekip yıpratabilecektir (Cohen, 2012:254-255).

Siyasi, diplomatik ve ekonomik yaptırımlar uygulanması. Terörizme destek veren devletle doğrudan görüşmeler yapmak, görüşmelerin sonuç vermemesi üzerine bir dizi yaptırımlar uygulamak aslında devlet destekli terörizme karşı uygulanabilecek en etkili barışçıl yöntemdir. Ekonomik yaptırımlar; ticaret ambargosu, yabancı yatırımların engellenmesi, ihracat ve ithalata yönelik kısıtlamalar şeklinde gerçekleştirilebilir. Özellikle uygulanacak ekonomik yaptırımlar, terörizmi destekleyen devletin ekonomik

refahını azaltacak, böylelikle söz konusu devleti müzakere masasına oturmaya zorlayacaktır. Ekonomik ve siyasi yaptırımların etkinliğine Libya'nın durumu örnek olarak verilebilir. 1988'de Pan Am Uçağının Lockerbie üzerinde ve 1989'da Fransız UTA uçağının Nijer üzerinde düşürülmesinden sorumlu tutulan Libya, BM Güvenlik Konseyi'nin 1992 yılında kabul ettiği 748 sayılı Kararı ile yaptırıma maruz kalmıştır. Yaptırımlar çerçevesinde;

- Libya uçaklarının insani gereklilikler hariç üye devletlerin ülkelerine inmesine/kalkmasına ve kendi hava sahalarından geçmesine müsaade edilmemesine,
- Libya'ya herhangi hava aracı ve yedek parçası satılmamasına,
- Libya'ya silah ve askeri teçhizat satılmamasına, askeri eğitim verilmemesine,
- Libya'ya askeri danışmanlık yapan üye ülke mensuplarının geri çekilmesine,
- Libya'daki diplomatik misyonların azaltılmasına,
- Üye devlet ülkelerindeki Libya Havayolları ofislerinin çalışmasının engellenmesine,
- Terörist faaliyetlerle ilişkili olan Libyalıların ülkelerine kabul edilmemesine ve ülkelerindekilerin sınır dışı edilmesine karar verilmiştir (BM 748 sayılı Kararı, 1997) .

Takiben 1993 yılında kabul edilen 883 numaralı BM Güvenlik Konseyi Kararı ile Libya'nın banka hesapları ve fonları dondurulmuştur (BM 883 sayılı Kararı, 1993). Uygulanan yaptırımlar sonucunda Libya, Lockerbie'de hayatını kaybedenlerin varislerine onar milyon dolar ödemeyi kabul etmiştir. Bunun üzerine 2003 yılında BM Güvenlik Konseyi tarafından yaptırımların kaldırılması kabul edilmiştir (BM, 12.9.2003). Hemen ardından Libya, Fransa ile görüşmelerini sonuçlandırarak UTA 772 faciasında hayatını kaybedenlerin varislerine birer milyon dolar ödemeyi kabul etmiştir (BBC Türkiye, 16.01.2008).

2.3.2. Devlet Destekli Terörizme Karşı Ülke Dışında Kuvvet Kullanılması

Terörizme karşı ülke dışında kuvvet kullanılabilmesinin şartlarını incelemeden önce BM Antlaşmasında yer alan kuvvet kullanma yasağını tartışmak gerekmektedir.

2.3.2.1. Uluslararası Hukukta Kuvvet Kullanma Yasağı

BM Antlaşmasının 2/4. maddesi, üye devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmalarını veya kuvvet kullanma tehdidinde bulunmalarını yasaklamaktadır. Söz konusu maddede yer alan

“Tüm üyeler, uluslararası ilişkilerinde gerek herhangi bir başka devletin toprak bütünlüğüne ya da siyasal bağımsızlığa karşı, gerek Birleşmiş Milletler' in amaçları ile bağdaşmayacak herhangi bir biçimde kuvvet kullanma tehdidine ya da kuvvet kullanılmasına başvurmaktan kaçınırlar”

ifadesi ile devletlerin birbirlerine karşı kuvvet kullanmaları hukuk dışı hale getirilmiştir. Bu çerçevede, bir devletin diğerine karşı kuvvet kullanması, kuvvet kullanma tehdidinde bulunması, silahlı saldırı yapması veya müdahale etmesi yasaklanmıştır. BM Genel Kurulunun 1974 yılında aldığı A/3314(XXIX) sayılı Kararda yer alan aşağıdaki hususlar *silahlı saldırı* olarak nitelendirilmektedir (BM Enformasyon Merkezi UNIC Ankara, 1974):

- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin diğer bir devleti istila etmesi veya ona hücum etmesi veya ne kadar geçici olursa olsun, böyle bir istiladan veya hücumdan ileri gelen herhangi bir askeri işgal veya kuvvet yoluyla başka bir Devletin ülkesinin veya bir bölümünün ilhakı;
- Bir Devletin silahlı kuvvetlerinin, başka bir Devletin ülkesini bombardıman etmesi veya bir Devletin diğer bir Devletin ülkesine karşı herhangi bir şekilde silah kullanması,
- Bir Devletin liman veya kıyılarının diğer bir Devletin silahlı kuvvetleri tarafından abluka altına alınması,
- Bir Devletin silahlı kuvvetleriyle başka bir Devletin kara, deniz veya hava kuvvetlerine veya deniz veya hava filolarına saldırması,
- Bir Devletin başka bir Devlette sonucusuyla yapılan bir anlaşmaya göre bulunan silahlı kuvvetlerinin o anlaşmada öngörülen hükümlere aykırı şekilde kullanılması veya bu silahlı kuvvetlerinin varlığının bu ülkede anlaşmanın sona ermesinden sonra da sürdürülmesi.

Bunun yanında doğrudan veya dolaylı olarak kuvvet kullanılmasını içeren askeri müdahaleler de yasağın kapsamı içerisine alınmaktadır (Başeren, 2003:91).

Dolaylı müdahale; dolaylı silahlı saldırı, dolaylı kuvvet kullanma fiillerini kapsamaktadır (Başeren, 2003:101-102):

(i) *Dolaylı Silahlı Saldırı*. BM Genel Kurulunun 1974 yılında aldığı A/3314(XXIX) sayılı Kararında dolaylı silahlı saldırı “Bir devlet tarafından veya bir devlet adına diğer bir devlete karşı silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması” olarak tanımlanmaktadır (Yılmaz, 2013). Önemli ölçüde karışılması ifadesi, müdahale eden devletin kendi kuvvetlerini göndermenin haricinde ayaklanmayı bizzat yaratması ve kontrol etmesi gibi her türlü desteği kapsamaktadır (Başeren, 2003:101).

(ii) *Dolaylı Kuvvet Kullanma*. Ülke içerisindeki teröristlere veya ayaklanmacılara silah v.b. teçhizat desteği sağlamak ve ekonomik yardımda bulunmak gibi faaliyetleri kapsamaktadır (Uluslararası Adalet Divanı, 1986) .

Bu çerçevede BM Genel Kurulunun *saldırı* tanımında yer alan aşağıdaki ifadeler de *dolaylı müdahale* olarak kabul edilmektedir (BM Enformasyon Merkezi UNIC Ankara, 1974):

- Ülkesini başka bir Devletin emrine veren bir Devletin, ülkesinin o Devlet tarafından üçüncü bir Devlete karşı saldırı amacıyla kullanılmasına izin vermesi,
- Bir Devlet tarafından veya bir Devlet adına diğer bir Devlete karşı yukarıda listesi verilen fiillere varan veya ölçekte olan silahlı kuvvet fiillerini icra eden silahlı çetelerin, grupların, gayri nizami askerlerin veya paralı askerlerin gönderilmesi veya bu gibi fiillere önemli ölçüde karışılması.

Özetle 2/4. maddede yer alan söz konusu yasağın, silahlı saldırının yanında, diğer devlet ülkesinde şiddet olayları ve ayaklanma çıkarma, teröristleri/ayaklananları eğitime ve yönlendirme ve diğer devlete zarar verici faaliyetlerde bulunan kişilerin kendi ülkesinde saklanmasına izin verme v.b. fiilleri içeren *dolaylı müdahale*yi de kapsadığı belirtilmektedir (Başeren, 2003:62-63).

2.3.2.2. *Kuvvet Kullanma Yasağının İstisnaları*

BM Antlaşmasında kuvvet kullanma yasağının iki istisnası bulunmaktadır. Birincisi, uluslararası barış ve güvenliğin tesis edilmesine yönelik olarak BM Güvenlik Konseyi'nin kararıyla kolektif askeri zorlama önlemlerinin alınabilmesi; ikincisi ise bireysel veya kolektif olarak meşru müdafaa hakkının kullanılması durumudur.

BM Antlaşmasında Bulunan Kolektif Güvenlik Sistemi. BM Antlaşmasının 7. Bölümü, 39. maddesindeki

“Güvenlik Konseyi, barışın tehdit edildiğini, bozulduğunu ya da bir saldırı eylemi olduğunu saptar ve uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için tavsiyelerde bulunur veya 41 ve 42. maddeler uyarınca hangi önlemler alınacağını kararlaştırır”

ifadesi gereğince BM Güvenlik Konseyi, meydana gelen bir olay nedeniyle, 41. madde kapsamında diplomatik ilişkilerin kesilmesi, ekonomik yaptırım uygulanması gibi kuvvet kullanılmasını içermeyen tedbirlere başvurabilir. Bununla birlikte alınan önlemlerin yeterli olmaması durumunda, BM Güvenlik Konseyi, 42. madde kapsamında üye devletleri kuvvet kullanmaya yetkilendiren bir karar alabilir. Diğer bir ifadeyle, 42. madde kapsamında BM Güvenlik Konseyi, üye devletlerin uluslararası barış ve güvenliği yeniden tesisine yönelik olarak askeri güç kullanımına izin verebilir.⁷ BM Antlaşması, aslında 7. Bölümde bir kolektif güvenlik sistemi kurmuş olmaktadır. 2/4. madde ile bireysel kuvvet kullanmayı terk eden devletler, 42. madde ile uluslararası hukuka aykırı bir fiile karşı kolektif bir yetki oluşturarak bunu BM'ye devretmiş olmaktadır. BM'nin bir askeri gücü olmaması nedeniyle 43. maddede, üye devletlerin BM emrine kuvvet tahsis etmeleri öngörülmektedir. Bunun yanında BM, askeri zorlama önlemlerinin bölgesel güvenlik örgütleri aracılığıyla da yerine getirilmesini sağlayabilir, ancak bölgesel örgütlerin kendiliğinden BM Güvenlik Konseyi'nin yetkilendirmesi olmadan bir askeri operasyon düzenlemesi hukuki değildir (Başeren, 2003:48).

⁷ BM Antlaşması 41. madde: Güvenlik Konseyi, kararlarını yürütmek için silahlı kuvvet kullanımını içermeyen ne gibi önlemler alınması gerektiğini kararlaştırabilir ve Bileşmiş Milletler üyelerini bu önlemleri uygulamaya çağırabilir. Bu önlemler, ekonomik ilişkilerin ve demiryolu, deniz, hava, posta, telgraf, radyo ve diğer iletişim ve ulaştırma araçlarının tümüyle ya da bir bölümüyle kesintiye uğratılmasını, diplomatik ilişkilerin kesilmesini içerebilir.

Madde 42: Güvenlik Konseyi, 41. maddede öngörülen önlemlerin yetersiz kalacağı ya da kaldığı kanısına varırsa, uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için, hava, deniz ya da kara kuvvetleri aracılığıyla, gerekli saydığı her türlü girişimde bulunabilir. Bu girişimler gösterileri, ablukayı ve Birleşmiş Milletler üyelerinin hava, deniz ya da kara kuvvetlerince yapılacak başka operasyonları içerebilir.

Meşru Müdafaa Hakkı. 2/4. maddedeki kuvvet kullanımının diğer istisnası ise BM Antlaşmasının 51. maddesinde düzenlenen meşru müdafaa hakkıdır.

“Bu Antlaşma’nın hiçbir hükmü, Birleşmiş Milletler üyelerinden birinin silahlı bir saldırıya hedef olması halinde, Güvenlik Konseyi uluslararası barış ve güvenliğin korunması için gerekli önlemleri alıncaya dek, bu üyenin doğal olan bireysel ya da ortak meşru savunma hakkına hâlel getirmez. Üyelerin bu meşru savunma hakkını kullanırken aldıkları önlemler hemen Güvenlik Konseyi’ ne bildirilir ve Konsey’ in işbu Antlaşma gereğince uluslararası barış ve güvenliğin korunması ya da yeniden kurulması için gerekli göreceği biçimde her an hareket etme yetki ve görevini hiçbir biçimde etkilemez.”

Yukarıda belirtilen 51. maddeye göre devletler, silahlı bir saldırıya maruz kalmaları halinde kendilerini savunmaya ve tehdidi bertaraf etmeye yönelik bireysel veya kolektif olarak kuvvet kullanabileceklerdir. Ancak meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanıldığı hususunun, gecikmeksizin BM Güvenlik Konseyine bildirilmesi gerekmektedir. BM Güvenlik Konseyi, yapacağı inceleme sonucunda; meşru müdafaa hakkını kullandığını iddia eden devletin haklılığına hükmedebilir; meşru müdafaa hakkının devamına karar verebilir, taraflara genel bir ateşkes çağrısı yapabilir, tarafların askerî kuvvetlerinin savaş öncesi sınırlara çekilmesini talep edebilir; meşru müdafaa hakkını kullandığını ilan eden devletin kendi başına gerçekleştirdiği eyleme, müşterek güvenlik tedbirlerine yol vermek maksadıyla son vermesini isteyebilir; meşru müdafaa hakkını kullanan devletin gerçekte saldırgan devlet olduğuna hükmedebilir (Taşdemir, 2006:163). BM Güvenlik Konseyinin duruma ilişkin alacağı karara tarafların uyması gerekmektedir.

Silahlı saldırıya karşı kullanılan kuvvetin meşru müdafaa olarak kabul edilebilmesinin bazı şartları vardır: Birincisi, karşılaşılan silahlı saldırının ani ve müdahale edilmezse telafi edilemeyecek sonuçlara sebebiyet verebilecek olması ve kuvvet kullanımı haricinde silahlı saldırıyı bertaraf edecek bir imkân olmaması gerekmektedir (Schmitt, 2002:42). İkincisi, saldırı ile meşru müdafaa arasında zaman bağlantısı olmalıdır. Saldırı ve meşru müdafaa birbirini takip etmelidir, diğer bir ifadeyle araya zaman fasılası girmemelidir. Silahlı kuvvetlerin hazırlanması, intikal v.b. faaliyetleri tamamlamaya yetecek makul süreden daha fazla zaman fasılası konulmamalıdır. Örneğin, Falkland Adaları’nı işgal eden Arjantin’e karşı İngiltere,

hazırlıklarını tamamlamış, 27 gün sonra Adalara ulaşabilmiş ve karşı harekâta başlayabilmiştir. Dolayısıyla burada devamlılık zedelenmemiştir (Başeren, 2003:134-135). Üçüncüsü, meşru müdafaa kapsamında uygulanan kuvvet kullanımının *orantılı* olması gerekmektedir. Kuvvet kullanımı, saldırıyı ve tehdidi bertaraf etmeye ve saldırganı ülkesinden dışarı çıkarmaya çalışmalıdır. Mütecaviz ülkeye girme ve işgal etme veya cezalandırmaya yönelik harekât icra etme gibi saldırıyı bertaraf etme amacının ötesine geçen bir kuvvet kullanımı, meşru müdafaa olamayacaktır (Schmitt, 2002:42).

2.3.2.3. Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanılması

2.3.2.3.1. BM Kolektif Güvenlik Sisteminin Terörizme Karşı Kullanılması

Devlet destekli terörizme karşı BM kolektif güvenlik sistemi kullanılabilir. İlk aşamada, meydana gelen terör saldırısının, BM Güvenlik Konseyi tarafından 39. madde kapsamında uluslararası barış ve güvenliğe tehdit oluşturduğu tespitinin yapılması gerekmektedir. Geçmişte BM Güvenlik Konseyi, bu tür kararlar almıştır. Örneğin, 1998 Lockerbie ve 1999 UTA 772 bombalamaları ve 11 Eylül saldırıları, BM Güvenlik Konseyi tarafından uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak nitelenmişlerdir.⁸ Müteakip aşamada, BM Güvenlik Konseyi tarafından 41. ve 42. madde kapsamında yaptırımlar uygulanmasına karar verilebilir. Örneğin Lockerbie saldırısı kapsamında alınan 748 ve 883 sayılı BM Güvenlik Konseyi Kararları ile Libya'ya 41. madde kapsamında siyasi ve ekonomik yaptırımlar uygulanmıştır. Yine BM Güvenlik Konseyinin 833 sayılı Kararı ile Bosna Hersek'te oluşturulan güvenli bölgelerin Sırp paramiliter grupların saldırılarına karşı korunması amacıyla BM Barış Gücü UNPROFOR'a kuvvet kullanma yetkisi verilmiştir (NATO, 1993). BM'nin devlet dışı aktörlere karşı kuvvet kullanım yetkisi verdiği bu Karar, terörist örgütlere yönelik olarak da verilebilecektir.

2.3.2.3.2. Devlet Destekli Terörizme Karşı Meşru Müdafaa Hakkının Kullanılması

İlk olarak devlet destekli terörizme karşı meşru müdafaa kapsamında kuvvet kullanımının hukuki olup olmadığının tartışılması gerekmektedir. Bu husus, aşağıda sunulan alt başlıklar kapsamında ele alınacaktır:

⁸ Lockerbie ve UTA 72 Saldırıları, 731; 11 Eylül saldırıları ise 1368 sayılı BMGK Kararları ile uluslararası barış ve güvenliğe tehdit olarak nitelenmişlerdir.

Terörist Saldırıların Silahlı Saldırı Olarak Kabul Edilmesi ve Meşru Müdafaa Hakkı

Bu husus, ilk olarak Uluslararası Adalet Divanı'nın Nikaragua Davası ile ilgili olarak verdiği kararda ele alınmıştır. Davanın kararında, düzenli silahlı kuvvetlerle saldırmanın yanında silahlı grupların diğer bir devlete saldırı düzenlemek üzere gönderilmesinin de *silahlı saldırı* olarak kabul edileceğini belirtmiştir (Uluslararası Adalet Divanı, 1986). 11 Eylül saldırılarından sonra BM Güvenlik Konseyi, kabul ettiği 1368 ve 1373 sayılı Kararlarda her ne kadar *silahlı saldırı* ifadesini kullanmasa da üye devletlerin terörizme karşı meşru müdafaa da bulunma hakkını tanıdığını ifade etmektedir (United Nations, 12.9.2001 ve 28.9.2001). Ayrıca ABD'nin meşru müdafaa kapsamında olduğunu belirterek Afganistan'da icra ettiği harekâta, devletlerin çoğunluğu tarafından itiraz edilmemiştir (Svarc, 2008:35). 2006 yılında İsrail'in Hizbullah'a karşı Lübnan'da icra ettiği harekâta yönelik BM Güvenlik Konseyi tarafından yapılan açıklamada, meşru müdafaa'nın hukukiliğinden ziyade İsrail'in aşırı güç kullanmaması ve sivil yapı ve tesislere zarar vermemesi konularına dikkat çekilmiştir. Aynı açıklamada bazı BM Güvenlik Konseyi üye devletleri (örneğin Japonya, İngiltere, Arjantin) İsrail'in meşru müdafaa hakkına sahip olduğunu belirtmişlerdir (United Nations, 2006). Buradan hareketle belirli bir şiddet derecesine ulaşan terörist saldırılara karşı meşru müdafaa hakkının hukuki bir zemin kazandığı söylenebilir (Svarc, 2008:34).

Silahlı Saldırı Olarak Kabul Edilecek Terörist Eylemler

Bu hususta tam bir mutabakat sağlanmamış olmakla birlikte terörist saldırının devletin egemenliğine zarar verip vermediği hususunun temel alınabileceği belirtilmektedir. Bu çerçevede terörist saldırının neden olduğu zarar, saldırının şiddeti ve yöneldiği hedef göz önünde bulundurulması gereken faktörler arasında bulunmaktadır (Topal, 2004: 125). Bir devlet yetkilisine, askeri gemi ve uçaklara ve ülke vatandaşlarına yönelik saldırıların silahlı saldırı olarak kabul edilebileceği (Topal, 2004:125-126), bunun yanında ülke sınırlarında meydana gelen küçük sınır çatışmalarının ise silahlı saldırı olarak kabul edilemeyeceği ifade edilmektedir (Schmitt, 2002:42).

Terörizmi Destekleyen Devlete Karşı Kuvvet Kullanılması

Devletlerin, başka ülkelerin bütünlüğüne ve siyasi bağımsızlığına saygı göstermesi gerekmektedir. Bu çerçevede kabul edilen BM Dostça İlişkiler Deklarasyonuna göre devletler, kendi ülkelerinden diğer bir devlete yönelik şiddet uygulanmasını engellemekle yükümlüdürler (BM Dostça İlişkiler Deklarasyonu, 1970).⁹ Diğer bir ifadeyle bir devletin, kendi ülke sınırları içinde, diğer devletleri hedef alan terörist hareketleri örgütlemekten, desteklemekten, teşvik etmekten, eğitim amacıyla ülkesini kullanmasına müsaade etmekten ve onlara yardım etmekten kaçınması gerekmektedir (Topal, 2004: 134). Dolayısıyla bir devletin ülkesinde teröristleri konuşlandırması, onlara doğrudan veya dolaylı olarak destek vermesi durumunda sorumluluğu olacaktır. Bu durumda olan bir devlete karşı kuvvet kullanabilmek için inandırıcı delillere sahip olunması; öncelikle, yapılacak müzakerelerle işbirliğine davet edilmesi, bir çözüme ulaşılamaması durumunda en son çare olarak kuvvet kullanılması bir hal tarzı olabilecektir. Böyle bir kuvvet kullanımı esnasında, harekâtın sınırlı şartlarda icra edilmesi, tehdidi bertaraf etmeye yetecek düzeyde kuvvet kullanılması ve en kısa zamanda kuvvetlerin geri çekilmesi gerekmektedir (Schmitt, 2002:44).

Bunun yanında meydana gelen terör saldırısı sonucunda, çok sayıda ülke vatandaşının zarar görmesi, saldırının açık bir şekilde ülkenin bağımsızlığına ve milli güvenliğine yönelik olması ve saldırının açık bir şekilde devlet destekli terörü içermesi durumunun bir *savaş nedeni* olabileceği belirtilmektedir. Bu durumda karşı devlet içerisindeki teröristler tarafından kullanılan tesislerin yanında karşı devletin askeri tesis ve birliklerine de meşru müdafaa kapsamında saldırı düzenlenebileceği ifade edilmektedir (Cohan, 2002:108). Diğer yandan devletin, kendi imkân ve kabiliyetlerinin yetersizliği nedeniyle teröristleri kontrol edememesi veya faaliyetlerini engelleyememesi durumunda terörizmin engellenmesine yönelik uluslararası gereklilikleri yerine getiremediği için sorumluluğu olacaktır, ancak bu durumda olan bir devlete karşı savunmaya yönelik bir güç kullanılması uluslararası hukuka uygun olmayacaktır (Svarc, 2008:37).

⁹ BM Dostça İlişkiler Deklarasyonu. (1970). <<http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>>

“Her Devletin, başka bir Devletin toprağına saldırı amacını taşıyan, ücretli askerler de dahil olmak üzere, düzensiz güçler ya da silahlı grupları örgütlemek veya örgütlenmelerini teşvik etmekten kaçınma yükümlülüğü vardır. Her Devlet, bir başka Devletin içindeki sivil mücadele hareketleri ya da terörist hareketleri örgütlemek, kışkırtmak, bunlara yardımda bulunmak ya da bunların içinde yer almaktan ya da bu tür hareketlerin yürütülmesine yönelik olarak kendi toprakları içinde yürütülen örgütlü etkinliklere rıza göstermekten, bu paragrafta sözü edilen hareketler güç tehdidi ya da güç kullanımı içerdiği zaman, kaçınmakla yükümlüdür.”

Meşru Müdafaa Hakkını Kullanma Şartları.

Terörizme karşı başka bir devlet içerisinde kuvvet kullanmanın şartları, BM Antlaşması 2/4. madde ve 51. maddede yer alan meşru müdafaa hakkı ile uyumlu olmalıdır. Bu çerçevede terörizme karşı kuvvet kullanımı aşağıdaki şekilde sınırlandırılabilir:

İlk olarak, terörizme karşı ülke dışında kuvvet kullanımı, doğrudan terör tehdidine yönelik olmalıdır. Sınırları içerisinde kuvvet uygulanan ülkenin elektrik santrali gibi sivil halkın kullanımına açık tesislerine -her ne kadar bu tesislerden teröristler faydalıyor olsa bile- saldırı düzenlenmemesi gerekmektedir (Travalio, 2000:13). Bunun yanında karşı devletin askeri kuvvetlerine de saldırılmaması gerekmektedir. Karşı devletin askeri kuvvetlerine yönelik olarak uygulanan harekât, 2/4. maddede yer alan ülkelerin siyasi bağımsızlığının ve ülkesel bütünlüğünün ihlali olması nedeniyle silahlı saldırı şeklinde nitelenebilecektir (Travalio, 2000:13). Bu çerçevede İsrail'in 2006 yılında Hizbullah tesis ve kuvvetlerine yönelik yaptığı sınır ötesi harekâtın meşru müdafaa sınırları içerisinde olup olmadığı BM Güvenlik Konseyi tarafından sorgulanmamış, ancak sivil halkın kullandığı yapılara saldırılmaması hususuna dikkat çekilmiştir (United Nations, 2006). Ancak bu harekât esnasında sivil halkın da kullanımına açık olan bazı köprülerin ve akaryakıt istasyonlarının bombalanması, meşru müdafaa hakkının uygunsuz kullanımı olarak değerlendirilebilir (Milliyet, 2006).

İkincisi, kullanılacak kuvvetin orantılı olması ve tehdidi bertaraf etmeye yetecek düzeyde kuvvet kullanılması gerekmektedir. Ancak *orantılılık* kavramının terörizmle mücadelede biraz daha geniş çerçevede ele alınması uygun olabilir. Aynı tür saldırıların tekrar yaşanmaması ve caydırıcılık sağlamak için terörist saldırıya nazaran daha geniş çapta kuvvet kullanımının mümkün olabileceği ifade edilmektedir (Cohan, 2002:104). Diğer bir ifadeyle saldırıyı gerçekleştiren terörist oluşumun ortadan kaldırılması çabalarının yanında sorunun temelden çözülmesine yönelik olarak teröristlerin eğitildiği ve kullandığı üs ve kamp benzeri tesislere saldırı düzenlenmesi *orantılılık* ilkesini ihlal etmeyecektir (Cassese, 2001:999). Cohan tarafından bu yaklaşım, geçmişte yaşanan saldırıların birikimi sonucunda daha geniş çaplı bir operasyon yapılmasını gerekli kılan *kümülatif orantılılık* şeklinde isimlendirilmektedir (Cohan, 2002:105). Bu çerçevede uygulanacak harekât, kurtarma operasyonları, terör üs ve kamplarına saldırı, teröristleri

taşıyan hava ve deniz araçlarına müdahale edilmesi şeklinde gerçekleşebilecektir (Cohan, 2002:104-105).

Üçüncüsü, terör saldırı ile meşru müdafaa arasında zaman bağlantısı olmalıdır. Meşru müdafaanın terörist saldırının hemen arkasından potansiyel tehdidi ve saldırganı bertaraf etmeye yönelik olması gerekmektedir. Ancak bu hususta da terörizmin yapısına has olmak üzere bir dereceye kadar esneklik söz konusudur. Klasik bir savaşta, saldıran düşman birlikleri muharebe sahasındadır ve tespit edilmesi mümkündür. Bu çerçevede saldırganı engellemek maksadıyla hemen kuvvet kullanılması söz konusudur. Ancak terörizmde ise terör saldırısını düzenleyen kimliğine yönelik bilgi toplamak ve istihbarat elde etmek maksadıyla kabul edilebilir bir gecikme söz konusu olabilecektir (Martyn, 2001).

2.3.2.3.3. Terör Saldırılarına Karşı Önleyici Meşru Müdafaa Hakkının Varlığı

Önleyici meşru müdafaa, henüz gerçekleşmemiş ancak gerçekleşmesinin yüksek olasılıklı olduğuna inanılan bir tehdide karşı kuvvet kullanılması olarak tanımlanmaktadır. Bu çerçevede, BM Antlaşması 51. maddenin, terör saldırısının gerçekleştirileceğine yönelik kuvvetli bir ihtimal olması durumunda söz konusu saldırıları önlemek veya muhtemel saldırıları caydırmak için kuvvet kullanılmasına izin verecek şekilde yorumlanabileceği belirtilmektedir (Sofaer, 1989: 95). Ancak önleyici meşru müdafaa yaklaşımı, BM Antlaşması 51. madde ile uyusmamaktadır. İlk olarak, meşru müdafaada bulunabilmek için silahlı bir saldırının varlığı gerekmektedir. Önleyici meşru müdafaada gerçekleşmesi muhtemel bir saldırıdan bahsedilmektedir. İkincisi, meşru müdafaa esnasında orantılı kuvvet kullanılması gerekmektedir. Dolayısıyla henüz gerçekleşmeyen bir saldırıya karşılık ne derecede kuvvet kullanılacağı belirsiz olmaktadır. Devletlerin 1945 sonrası uygulamalarında da hukuki zemin olarak önleyici meşru müdafaayı kullanmadıkları görülmektedir (Svarc, 2008:41). Bu hususta en bilinen örnek olay, İsrail'in, 1981 yılında Bağdat'taki Osirak nükleer reaktörünü bombalamasıdır. İsrail saldırısının hukuki gerekçesi olarak 51. madde kapsamında önleyici meşru müdafaayı öne sürmüştür, ancak bu yaklaşım, BM Güvenlik Konseyi tarafından 483 sayılı Kararıyla oybirliği ile kınanmıştır.

11 Eylül saldırıları sonrasında ABD tarafından *Bush Doktrini* olarak da ifade edilen *Önleyici Saldırı* doktrini kabul edilmiştir. ABD Ulusal Güvenlik Stratejisi adı

verilen dokümanda ifade edilen önleyici saldırı doktrini; teröristlerin tekrar ABD vatandaşlarına zarar vermesini engellemek için gerekirse ABD'nin tek başına önleyici meşru müdafaa hakkını kullanmasını öngörmektedir. Bush Doktrinine göre silahlı saldırının gerçekleşmesini beklemek günümüz şartlarına uygun bir yaklaşım olmamaktadır. Bu çerçevede, ABD ön alarak tehdide tam olarak oluşmadan müdahale edecektir ve ilk saldırının teröristler olmasına müsaade edilmeyecektir (USA Today, 2002).

Önleyici saldırı doktrini, aslında önleyici meşru müdafaa yaklaşımının daha fazla esnetilmiş hali olmaktadır. Önleyici meşru müdafaada çok yakın veya gerçekleşmesi kesin bir saldırıdan bahsedilirken, önleyici saldırıda, yakın bir tehditten bahsedilmektedir (Taşdemir, 2006: 240). Dolayısıyla önleyici saldırıda, algılanan tehdide yönelik geniş bir yorum imkânı mevcuttur. Doktrin, potansiyel tehditlere karşı kuvvet kullanılmasını öngörerek önleyici meşru müdafaanın kapsamını daha da genişletmeyi hedeflemiştir (Taşdemir, 2006:241).

Bush Doktrini, yeri ve zamanı belirsiz bir tehdide, keyfi bir şekilde saldırı düzenlenmesi hususunda devletleri serbest bırakmaktadır (Topal, 2004: 181). Bu durum, BM Antlaşmasının özüne aykırıdır. Devletlerin geniş bir yorum hakkıyla tek taraflı olarak kuvvet kullanabilmesi, madde 2/4'teki kuvvet kullanma yasağını tehlikeye sokmaktadır (Svarc, 2008:44). BM Antlaşması'ndaki kuvvet kullanımı ile ilgili hususlar, herhangi bir nedenle güç kullanan devletin, yaptığı fiilin hukuki olup olmadığının değerlendirilmesine imkân tanıyan siyaset dışı ve objektif esaslar sunmaktadır. Devletlerin tamamen öznel ve keyfi kararları ile asgari yasal standartların değiştirilmesi, güç kullanımı ile ilgili uluslararası hukukun normatif rolünü tamamen inkâr anlamına gelecektir (Svarc, 2008:44). Bu nedenle önleyici saldırının terörizmle mücadelede kullanılabilmesinin hukuki bir zemini olmadığını söylemek uygun bir yaklaşım olacaktır.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE TEMEL SORUNLAR

3.1. SINIR MESELESİ

3.1.1. Birinci Dünya Savaşı Sonrasında Hatay'ın Statüsü

Birinci Dünya Savaşı esnasında İngiltere ve Fransa, Orta Doğu'yu kontrol altına almak için karşılıklı mücadele içerisine girmişlerdi. İlk olarak Mekke Şerifi Hüseyin ile irtibata geçen İngilizler, kendileriyle işbirliği yapmaları halinde tam bağımsız bir Arap Devleti sözü verdiler (Yılmaz, 2011:15). Şerif Hüseyin, İran Körfezi ile Akdeniz arasındaki bölgeyi kapsayan bağımsız bir Arap Devleti istedi. Buna karşılık olarak, Mısır'daki İngiliz Yüksek Komutanı Henry McMahon tarafından yürütülen görüşmelerde, İskenderun, Halep, Şam ve Hama şehirlerinin ve Suriye kıyılarının tamamıyla Arap nüfusuna sahip olmadığı, bu nedenle bu şehirlerin istenilen Arap Devletinin sınırlarına dâhil edilemeyeceği söylendi (Tanenbaum, 1978:8). İngiltere, bir yandan Mekke Şerifi ile bağımsız Arap Devletinin şartlarını müzakere ederken diğer yandan Fransa ve Rusya ile bölgenin paylaşımına yönelik görüşmeler yaptı. Fransa, Suriye, Lübnan ve Filistin'in kendi kontrolüne bırakılmasını istedi. İngiltere, Rusya ve Fransa arasında devam eden görüşmeler, 16 Mayıs 1916'da imzalanan gizli nitelikteki Sykes-Picot Antlaşması ile sonuçlandı. Antlaşma;

- Fransa'ya, Doğu Akdeniz bölgesi, Adana, Antep, Urfa, Mardin, Diyarbakır, Musul ile Suriye kıyılarının verilmesini,
- İngiltere'ye Hayfa ve Akka limanları ve Musul hariç Irak'ın bırakılmasını,
- Fransa ile İngiltere'nin elde ettiği topraklarda Arap Devletleri Konfederasyonu veya Fransız ve İngiliz denetiminde tek bir Arap devletinin kurulmasını,
- İskenderun'un serbest liman olmasını,
- Kutsal yerleşim yeri özelliğine sahip olan Filistin'de ise uluslararası bir yönetimin kurulmasını öngörmektedir (Tanenbaum, 1978:12,13).

Sykes-Picot Antlaşması, 1917 Bolşevik İhtilali sonrasında açığa çıktı ve Araplar, büyük bir düş kırıklığına uğradı. Bununla birlikte ABD tarafından Sykes-Picot anlaşmasının tanınmayacağı açıklandı. Bu durum üzerine, hem Fransa'ya hem de Araplara Suriye ile ilgili söz vermiş olan İngiltere, soruna çözüm bulmak üzere Şerif Hüseyin'in oğlu Emir Faysal'ı 1919 Paris Barış Konferansına davet etti (Olcay, 1981:20). Paris Barış Konferansında Emir Faysal;

- Bölgenin önemli uygarlıklara ev sahipliği yaptığını ve bölge insanlarının da dünyada kendi rollerini oynamalarının vaktinin geldiğini,

- Bölgede yaşayan bütün toplulukların Arapça konuştuğunu,

- Bölgenin, birliğini sağlayabileceği ve geleceğini koruyabileceği doğal sınırlara sahip olduğunu,

- Bölgede yaşayanların Semitik olduğunu ve yabancıların oranının %1'i geçmediğini,

- Bölgenin sosyal ve ekonomik olarak bütün olduğunu, dünyada bu kadar homojen bir toplumun çok az bulunduğunu,

- Arapça konuşan insanların, Müttefiklerin en sıkıntılı anlarında onların yanlarında savaşarak sözlerini tuttuğunu,

- Müttefiklerin, savaşın sonu için Araplara bağımsızlık sözü verdiğini ve şimdi savaşın sona erdiğini, Müttefiklerin kazandığını ve Arapların hak ettikleri bağımsızlığın onlara verilmesini istediklerini; bu talebin diğer Müttefiklerce de kabul edilen Wilson Prensiplerine de uygun olduğunu,

- Arapların savaşta 20.000 kişi kaybettiğini, Şam, Beyrut, Lazkiye, Halep ve Suriye'nin diğer şehirlerine ilk olarak girdiklerini ve Arap bayraklarını çektiklerini,

- Kuzey Orduları içerisinde savaşan Araplara Müttefikler tarafından savaşçı statüsünün tanındığını söyleyerek bağımsızlık isteğini belirtti (US Department of State, 2013).

Ancak Emir Faysal, konferansta bağımsızlık talebine destek bulamadı. Ayrıca, konferansta İngiltere, Kuzey Rusya ve Kafkasya'dan Fransa'ya uzanan geniş bir alana

yayılan kuvvetlerini geri çekmek zorunda olduklarını, bu çerçevede Suriye'deki askerlerinin yerini Fransız askerlerine bırakacaklarını söyledi (Olca, 1981:20).

Paris Barış Konferansında istediği sonucu alamayan Emir Faysal, 7 Mart 1920'de Filistin ve Lübnan'ı da içine alan Suriye Krallığı'nı ilan etti. Suriye Krallığı'nın ilanından bir ay sonra, Osmanlı Devleti ile yapılacak barış anlaşmasının şartlarını belirlemek üzere San Remo Konferansı düzenlendi. Konferansta, Suriye ve Lübnan'ın Fransa, Filistin'in ise İngiltere'nin idaresine bırakılmasına karar verildi. Suriye'nin Fransız mandasına verilmesinden sonra 90.000 kişilik Fransız birliği, Beyrut üzerinden Şam'a ilerledi ve zayıf nitelikteki Arap direnişi kırılarak 25 Temmuz 1920'de Şam ele geçirildi. Faysal İngiltere'ye kaçmak durumunda kaldı ve kuruluşundan beş ay sonra Suriye Krallığı sona erdi ve bölge, Fransız kontrolü altına girdi.

Milli Mücadele esnasında, Türkiye ile Fransa arasında 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması imzalandı ve Türkiye-Suriye sınırı tespit edildi. Ankara Antlaşması'nın 7. maddesinde *“İskenderun Bölgesi için özel bir yönetim rejimi kurulacaktır. Bu bölgenin Türk soyundan gelen halkı, kültürlerinin gelişmesi için her türlü kolaylıktan yararlanacaktır. Türk dili orada resmi bir niteliğe sahip olacaktır”* ifadesi yer aldı (Uzgel ve Kürkçüoğlu, 2001:149).

Ankara Antlaşması'nın Türkiye-Suriye sınırına ve İskenderun Sancağına ilişkin hükümleri, Lozan Barış Antlaşmasında da yer aldı. Lozan Antlaşması'nın hemen arkasından 29 Eylül 1923'te, Milletler Cemiyeti tarafından 24 Temmuz 1922'de kabul edilen Suriye'nin Fransız mandası altına girmesine ilişkin karar, yürürlüğe konuldu.

Fransa, bölgede kalıcılığını artırmak için bölgede etnik, dinsel farklılıkları göz önüne alan bir politika takip etti. Bu çerçevede, Lübnan'ı ayrı bir devlet halinde Suriye'den ayırdı ve Trablus, Sayda, Sur, Beyrut ve Beka Vadisi'ni Lübnan sınırlarına dâhil etti. Halep, Şam, Lazkiye ve Cebel-i Dürzi ayrı eyaletler haline getirildi. Ayrıca milli mücadele esnasında Ankara Hükûmeti ile Fransa arasında imzalanan 20 Ekim 1921 Ankara ve 24 Temmuz 1923 Lozan Barış Antlaşmaları gereğince İskenderun Sancağı, Halep'e bağlı özerk bir yapıya kavuşturuldu (Arı, 2004: 163'ten aktaran Yılmaz, T., 2001:17).

Fransa'nın dinsel ve etnik farklılıkları ön plana çıkararak bölgede uyguladığı böl yönet politikası, 1925 yılında Arap isyanına yol açtı. Ayaklanmayı Ermeni birlikleriyle

bastıran Fransa, 1 Ocak 1925'te Halep ve Şam eyaletlerini birleştirdi. Ayrıca, İskenderun Sancağına yönelik bir kararname yayınladı, söz konusu kararname ile Sancak'ın Şam'a bağlandığını bildirdi. Bu durum, Sancak'ta yaşayan Arap nüfus dışındaki Türk, Ermeni ve Alevi topluluklar tarafından tepkiyle karşılandı, ancak Şeyh Sait İsyanı ve Musul Sorunu ile meşgul olan Türkiye tarafından konuya fazla ilgi gösterilemedi (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:281).

3.1.2. 30 Mayıs 1926 Türk-Fransız Sözleşmesi

Türkiye ile Suriye arasında, 30 Mayıs 1926'da, "Türkiye Cumhuriyeti ile Uluslararası Bağlılar Gereğince Suriye ve Lübnan Üzerinde Sahip Olduğu Yetkilere Dayanarak Davranan, Fransa Cumhuriyeti Arasında Dostluk ve İyi Komşuluk İlişkileri Sözleşmesi" adıyla bir sözleşme imzalandı. Sözleşmenin 1. maddesinde "*Türkiye Cumhuriyeti ile Osmanlı İmparatorluğundan ayrılan ve Fransız Cumhuriyetinin mandası altında bulunan ülkeler her zaman dostluk ve iyi komşuluk ilişkileri sürdürecektir. İşbu sözleşme ile saptanan sınırlarını bozmaya kalkışmayacaklardır*" ifadesi yer aldı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:281). Sözleşmenin 2. Protokolünde sınır düzenlemesi ayrıntılı ele alındı. 3. Protokolünde "Sınırdaki Önlemler" başlığı altında, suç işleyen silahlı kişilerin sınırı geçmesinin önlenmesi, bir şekilde sınırı geçmeyi başaranların geri iadesi ve sözleşmenin, her iki tarafın sınırlarının 50 km. dâhilinde geçerli olması gibi hususlar düzenlendi. Aslında söz konusu Sözleşme ile Türkiye, daha çok Şeyh Sait İsyanı neticesinde ortaya çıkan güvenlik zafiyetlerini ortadan kaldırmaya çalışmaktaydı. Bununla birlikte Sözleşme ile Suriye Sınırı tekrar teyit edildi ve 1921 Ankara Anlaşması'ndaki hususların geçerliliğinin devam ettiği belirtildi (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:282).

1926 Sözleşmesi, Türkiye-Suriye sınırının kesin belirlenmesi sürecini başlattı. Bu süreçte Nusaybin-Cizre arasındaki sınırın belirlenmesi esnasında uyuşmazlıklar yaşandı (İlter, 1996:62). Çalışmalar sonucunda sınır tespitine yönelik 22 ve 29 Haziran 1930 Protokolleri yapıldı ve dört yıllık bir çalışmayı takiben nihai sınır hattına yönelik 3 Mayıs 1930 Protokolü imzalandı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:282).

3.1.3. 1936 Fransa Suriye Ön Antlaşması ve Milletler Cemiyeti Süreci

Habeşistan'ı işgal eden İtalya'nın Akdeniz'de tehdit haline gelmesi, Almanya'nın Versay Antlaşması hükümlerini göz ardı ederek silahlanmaya başlaması gibi nedenlerle

Fransa, dikkatini Avrupa'ya çevirmek istedi. Avrupa'daki gelişmelere ilave olarak, 1930 yılında İngiltere'nin Irak'a bağımsızlık vermesi ve bunun sonrasında Suriye'de de bağımsızlık isteğine yönelik olayların başlaması, Suriye'nin Fransız ekonomisine mali yük getirmesi, Suriye'de petrol çıkmaması ve bunun sonucunda Suriye'nin ekonomik anlamda getiri sağlamayacağı inancı v.b. nedenlerden dolayı Fransa, Suriye'ye bağımsızlığını vermeye karar verdi (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:282).

9 Eylül 1936'da, Suriye ile Fransa arasında manda yönetimini sona erdiren anlaşma imzalandı. Söz konusu Anlaşma'da İskenderun Sancağına ilişkin bir ifade mevcut değildi, ancak "Yüksek Akid Taraflar manda rejiminin sona erdiği gün, Fransız hükümeti tarafından Suriye ile ilgili olarak, ya da bu memleket adına imzalanan bütün antlaşma, sözleşme ve diğer milletlerarası taahhütlerden doğan hak ve vecibelerini yalnız Suriye'ye devretmek için bütün tedbirleri alacaklardır" ifadesi yer almaktaydı (Gönlübol ve Sar, 1996:127). Bu ifadeyle Fransa, Suriye üzerindeki haklarını Suriye Devleti'ne devrederken İskenderun Sancağı üzerindeki haklarını da devretmiş olmaktaydı. Bu gelişme üzerine Türkiye, 9 Ekim 1936'da Fransa'ya bir nota verdi. Notada, Fransa'nın Lübnan ve Suriye'ye tanımaya karar verdiği bağımsızlığın, halkının çoğunluğu Türk olan Sancak bölgesine de tanınması talep edildi ve bunun 1921 ve 1926 Antlaşmalarının doğal bir sonucu olduğu belirtildi. Fransa, cevabi notasında, Fransa'nın mandater devlet olarak Suriye ve Lübnan'ı bağımsızlığa götürmekle görevlendirildiğini, Sancak bölgesine bağımsızlık verilmesi halinde Suriye'nin parçalanmış olacağını ve Fransa'nın buna yetkili olmadığını, ancak Sancak'ın özerkliğinin korunmaya devam edeceğini bildirdi (Soysal, 2000:541). Takip eden süreçte verilen karşılıklı notalarda aynı hususların tekrar edilmesi üzerine, Fransa, meselenin Milletler Cemiyeti'nde görüşülmesini önerdi ve Türkiye de öneriyi kabul etti (Gönlübol ve Sar, 1996:129).

Milletler Cemiyeti, 14-15 Aralık 1936'da yaptığı görüşmelerde, İsveç temsilcisi Sandler'i sorunun çözümüne yönelik bir rapor hazırlamak üzere görevlendirdi, ayrıca üç kişilik bir gözlemci grubunu da Sancak'a yollamaya karar verdi. Sandler'in raporunun tamamlanmasından önce, Türkiye, Fransa'ya, Sancak'ın bağımsız bir devlet olarak Suriye ve Lübnan ile birlikte bir konfederasyon oluşturmasını, bölgenin askerden arındırılmasını, Türkiye'ye İskenderun Limanı'nda bir bölge kiralanmasını, kurulacak düzenin Türkiye ve Fransa tarafından garanti altına alınmasını önerdi (Soysal, 2000:541). Ancak söz konusu öneri, Fransa tarafından kabul edilmedi.

Sandler tarafından hazırlanan rapor, 27 Ocak 1936'da Milletler Cemiyeti'nde ele alındı ve oybirliği ile kabul edildi. Rapora göre;

- Sancak, Uzmanlar Komitesince hazırlanacak bir statüsü ve anayasası olan *ayrı bir varlık* olarak içişlerinde tam bağımsız olacak, dışişleri Suriye tarafından yönetilecekti, Suriye ile gümrük ve para birliğine sahip olacaktı,

- Sancak'ta resmi dil Türkçe olacak, diğer dillerin kullanım şartları Milletler Cemiyeti tarafından belirlenecekti,

- Statünün ve anayasanın uygulanması, Milletler Cemiyeti tarafından tayin edilecek olan ve Sancak'ta ikamet edecek bir Fransız tarafından sağlanacaktı,

- Sancak'ta zorunlu askerlik olmayacak ve bölge tahkim edilmeyecekti,

- Türkiye ve Fransa, aralarında bir anlaşma yaparak Sancak'ın bütünlüğünü güvence altına alacaklardı (Soysal, 2000:542).

Sandler Raporu, aslında, sınırsız ve koşulsuz olarak Sancak'ın bağımsızlığa kavuşmasını isteyen Türkiye ile Sancak'a bağımsızlığının verilmesinin Suriye için kabul edilen manda yasasına aykırı olacağını, bu nedenle Sancak'a ancak 1921 Ankara Antlaşmasına uygun bir özerklik verilebileceğini ileri süren Fransa arasında bir uzlaş, diğer bir ifadeyle Suriye'nin bağımsızlığını elde etmesine kadar bulunmuş geçici bir çözümdü. Bu çözüm, manda yasasına aykırı olmadığı için Milletler Cemiyeti tarafından kabul edildi (Soysal, 2000:542). Diğer yandan, Sandler Raporu'nun kabul edilmesi üzerine, Suriye Başbakanı Cemil Mardam, Sancak'ın Suriye'nin ayrılmaz bir parçası olduğunu bildiren bir açıklama yaptı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:284).

3.1.4. 29 Mayıs 1937 Belgeleri

Sandler raporunun gereği olarak oluşturulan beş kişilik Uzmanlar Komitesi, Sancak'ın statüsünün belirlenmesi ve anayasasının hazırlanmasına yönelik çalışmalar yaptı. Komitenin çalışmaları, 29 Mayıs 1937'de Milletler Cemiyeti tarafından kabul edildi. Milletler Cemiyeti, Sancak'ı “ayrı bir varlık” olarak kabul etti. Ayrıca Türkiye ve Fransa arasında iki antlaşma imzalandı.

- İskenderun Sancağının “ayrı varlık” olarak kurulması, üç belgeyle sağlandı: “İskenderun Sancağının Sınırları”, “Sancak Statüsü” ve “Sancak Anayasası” (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:285).

Sancak Statüsü: Bu belgenin 1. maddesinde: “Sancak, işlerinde bütünüyle bağımsız olan ayrı bir varlıktır...Sancak’ın dışişleri, Suriye Devletince yönetilir” ifadesi yer aldı. Söz konusu belgenin diğer maddelerinde ele alınan gümrük, Merkez Bankası teşkili, para basma esasları gibi ekonomik ve ticari hususlarda Sancak’a verdiği yetkiler yer aldı. Aslında söz konusu yetkiler, Sancak’ı “devlet içinde devlet” konumuna getirmektedir. Ayrıca, belgede, Türkiye’ye 50 yıl süreyle İskenderun Limanında bir yer tahsis edilmesi, Sancak’ın askerden arınmış olması hususları da yer almaktaydı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:285).

Sancak Anayasası: Anayasa’da, Meclis’in 40 üyeli olacağı ve seçimlerin dört yıllığına yapılacağı hususları belirtildi. Bunun yanında, Anayasa’da toplulukların sahip olabileceği milletvekili sayıları, yasama ve yürütme işlemlerinin yöntemleri ve temel haklar düzenlendi (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:286).

Sancak’ın Toprak Bütünlüğünü Güvenceye Alan Antlaşma: Belgede, Türkiye ve Fransa’nın, Sancak’ın toprak bütünlüğünü güvence altına aldığı belirtilmekte, herhangi bir tehdit durumunda öncelikle Milletler Cemiyetine haber verilmesi, acil durumlarda iki ülkenin birlikte hareket etmesi gibi hususlar yer almaktaydı (Soysal, 2000:544).

- Türkiye-Suriye Sınırının Güvenceye Alınmasına İlişkin Antlaşma: Bu Antlaşma ile Türkiye ve Fransa, 3 Mayıs 1930’da imzaladıkları Protokol’deki sınırları kabul ettiklerini ve ülkeleri üzerinde birbirlerine yönelik isyan ve kışkırtma girişimlerini önleyeceklerini ifade ettiler (Soysal, 2000:544).

Diğer yandan Suriye, 29 Mayıs 1937 belgelerini tanımadığını ve Suriye’nin birliğine zarar verecek hiçbir çözümü kabul etmeyeceğini bildirdi. (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:287).

3.1.5. Hatay Devleti’nin Kuruluşu ve Türkiye’ye Katılması

15 Nisan 1938’de yapılacak seçimleri düzenlemek ve denetlemek üzere Milletler Cemiyeti tarafından Sancak’a gönderilen Seçim Komitesi, seçmenlerin hangi topluluklara yazılacakları konusunda Türkler aleyhine karar alması, örneğin Türk

topluluğun yazıldığı listelere bir kısım Arapların yazılması, Alevi nüfusun yönlendirilerek Arap veya Türk Topluluğun listelerine kaydedilmesi üzerine Türkiye'nin tepkisini çekti. Bunun üzerine Seçim Komitesinin Türklerin seçimlerde çoğunluğu elde etmesini engellemeye yönelik çabalarına karşılık olarak seçimlerde Türkler aleyhine bozulan demografik yapıyı düzeltmek ve yeni kurulacak Hatay Devleti'nde görev almak üzere Sancak doğumlu memur ve ailelerine Sancak'a göç etme talimatı verildi (Sarıay, 1996). Ayrıca Seçim Komitesinin Türkiye'nin görüşünü almadan Seçim Yönetmeliğini hazırlayarak Milletler Cemiyetine göndermesi üzerine Türkiye, 1930 tarihli Dostluk Antlaşmasını fesih etti. Ardından Türkiye'nin güney sınırına 30.000 kişilik bir kuvvet yerleştirildi ve M.Kemal Atatürk tarafından söz konusu birlikler yerinde denetlendi. Böylelikle, Türkiye'nin gerektiğinde bir yöntem olarak savaşa başvurabileceği mesajı Fransa'ya iletildi (Demir, 2004:356). Bu durum üzerine Fransa, yaklaşan 2. Dünya Savaşını da göz önünde bulundurarak Türkiye ile uzlaşma yolunu seçti ve her iki ülkenin Milletler Cemiyeti'ne başvurusu üzerine Seçim Komitesi çalışmalarını durdurdu. Komite, 29 Haziran 1937'de Sancak'tan ayrıldı. Bu dönemde, Sancak'ta meydana gelen gelişmeler, halk arasında da hoşnutsuzluklara yol açtı, Türklere ait halkevi basıldı ve bu durum topluluklar arası gerilimi de tırmandırdı (Demir, 2012:67).

Sancak'taki ortamı sakinleştirmek ve revizyonist politikalar izlemeye başlayan İtalya'nın Sancak'a yönelik muhtemel bir saldırısına karşı tedbir almak için Fransa ve Türkiye arasında 3 Temmuz 1938'de Askeri Antlaşma imzalandı. Antlaşma ile Sancak'ta, güvenliği sağlamak üzere 6.000 kişilik bir askeri gücün bulundurulmasına, bu gücün 1.000 kişinin Sancak içinden karşılanması, 5.000 kişinin 2.500'ünün Türkiye ve diğer yarısının da Fransa tarafından karşılanmasına karar verildi. Antlaşma gereğince, 5 Temmuz 1938'de bir Albay'ın komutasında 2.500 kişilik Türk birliği Sancak'a giriş yaptı.

İmzalanan Askeri Antlaşma ile paralel olarak Fransa ile devam eden görüşmeler sonucunda, 4 Temmuz 1938'de, Türkiye-Fransa arasında bir Dostluk Antlaşması imzalandı (Gönlübol ve Sar, 1996:132). Antlaşmada 1921 Ankara Antlaşması'na ve 1937 Belgeleri'nin geçerliliğine atıf yapıldı ve "...Taraflar, İskenderun Sancağı statüsü ve anayasasının yürürlüğe konması ve uygulanmasını, Sancak'ta Türk elemanının üstünlüğünü tanımakla birlikte, Sancak sorununun Türkiye için bir toprak sorunu olmadığını gösteren 20 Ekim 1921 tarihli Ankara Antlaşması içinde sürdüreceklerdir"

ifadesi yer aldı. Aslında Fransa, bu ifade ile kuvvetlerini Hatay'a sokan Türkiye'nin Sancak'ı ilhak etmesini engellemek amacındaydı (Fırat ve Kürkcüoğlu, 2001:288).

Sancak'ta asayişin sağlanmasını takiben seçimlerin yapılmasına yönelik çalışmalara başlandı. Öncelikle toplulukların sahip olduğu seçmenler belirlendi. Elde edilen sonuçlara göre, 35.847 Türk, 11.319 Alevi, 5.504 Ermeni, 1.845 Arap, 2.098 Rum Ortodoks seçmen mevcuttu (Soysal, 2000:548). Müteakip aşamada milletvekillerini seçecek ikinci derece seçmen sayıları belirlendi. Bu duruma göre 358 Türk, 113 Alevi, 55 Ermeni, 18 Arap ve 20 Rum Ortodoks ikinci derece seçmen olarak belirlendi. Bu sonuca göre Sancak Meclisinde; 22 Türk, 9 Alevi, 5 Ermeni, 2 Arap ve 2 Rum olmak üzere toplam 40 milletvekili olacaktı (Soysal, 2000:548). Bu çerçevede 24 Ağustos 1938'de seçimler yapıldı. 2 Eylül 1938'de Meclis açıldı ve tüm milletvekilleri, Türkçe yemin etti. Tayfur Sökmen Devlet Başkanlığına seçildi. Abdülgani Türkmen Meclis Başkanı ve Abdurrahman Melek Başbakan oldu. Devletin adı, Sancak'tan Hatay'a dönüştürüldü. Türk bayrağına çok benzeyen bir bayrak seçildi (Fırat ve Kürkcüoğlu, 2001:289). Ardından Türk yasaları, Hatay'da kabul edilmeye başlandı. Türkiye Milli Marşı, Hatay Devleti'nin de milli marşı olarak kabul edildi (Tekin, 1993:209-213'den aktaran Karakoç, 2009:109).

Hatay'daki Türk milliyetçiliğinin ileri gelenlerinin devlet yönetimine seçilmesi ve Hatay'ın giderek Türkiye'nin kontrolüne girmesi, Hatay'daki Arap ve Ermeni nüfusun Suriye'ye göç etmeye başlamasına neden oldu (Fırat ve Kürkcüoğlu, 2001:289). Hatay Devleti, yapay ve geçici nitelikteydi ve Hatay'daki Türk toplumu da bir an önce Türkiye'ye bağlanmak istiyordu. Ayrıca 1936 yılında Fransa tarafından Suriye'ye tanınan bağımsızlığın Fransa Meclisinde onaylanmaması nedeniyle, Suriye ile devletleşme sürecini tamamlamış olan Hatay'ın geleceklerinin birbirlerine bağlı tutulmasına da gerek kalmamıştı (Soysal, 2000:548). 1939 yılında, Almanya'nın Çekoslovakya'yı işgal etmesi ve Polonya ile arasındaki saldırmazlık antlaşmasına son vermesi, 2. Dünya Savaşı'nın hızla yaklaşmakta olduğunu göstermekteydi. Bu çerçevede Akdeniz güvenliği için müttefik arayan İngiltere, Türkiye ile 12 Mayıs 1939'da ortak bir bildiri yayınladı. Aslında Fransa da Türkiye ve İngiltere ile birlikte Akdeniz güvenliğine yönelik üçlü ittifak kurmak istiyordu. Fransa'nın bu konudaki talebine karşılık olarak Türkiye, Hatay'ın kendi ülkesine katılması şartını ileri sürdü. Türkiye ile yapılacak ittifakı daha önemli gören Fransa ile Türkiye arasında, 23 Haziran 1939'da "Türkiye ile Suriye Arasında Toprak Sorunlarının Kesin Çözümüne İlişkin

Anlaşma” imzalandı. Antlaşmanın 1. maddesi ile Fransa, Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını ve Hatay’daki askerlerini bir ay içerisinde çekmeyi kabul etti. Antlaşmanın 7. maddesinde ise Türkiye’nin söz konusu antlaşma ile düzeltilen sınırların kesin sınırları olduğunu kabul ettiği ve Suriye’nin toprak bütünlüğüne yönelik herhangi bir davranışı kınadığı belirtildi (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 290). Bu madde ile Fransa, Türkiye’nin Suriye’ye yönelik irredantist politika izlemesini önleme çabasına girmektedir (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 290).

Hatay Meclisi, 29 Haziran 1939’da oybirliği ile Türkiye’ye katılmaya karar verdi. Türkiye ise 7 Temmuz 1939’da kabul ettiği kanun ile Hatay ilini kurdu ve böylelikle Hatay’ın katılma süreci tamamlandı. Türkiye ile Fransa arasında imzalanan Antlaşma, yürürlüğe girme işlemlerinin ardından Milletler Cemiyetinin resmi yayın organında yayınlandı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 291).

Hatay’ın Türkiye’ye katılmasından sonra Suriye, Hatay’ın Suriye’nin bir parçası olduğunu ve Türkiye’ye katılma işlemlerini kabul etmeyeceğini Fransa ve Milletler Cemiyetine bildirdi. Ayrıca, İtalya, 10 Temmuz 1939’da, San Remo Antlaşmasının tarafı olması nedeniyle kendisinin bilgisi ve izni olmaksızın yapılan antlaşmanın manda yönetiminin amacına ve ilgili halkların isteklerine uygun olmadığını Fransa’ya bildirdi. (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 291).

Türkiye, Suriye ile olan sınır meselesinin çözümünde, güç kullanarak hedefine ulaşmak yerine diplomatik bir zemini tercih etti ve sorunun uluslararası hukuk çerçevesinde çözülmesini istedi (Demir, 2012:71). Bu çerçevede, Türkiye, Milletler Cemiyeti kararlarına uygun davrandı, gerekli olduğunda bu kararların değiştirilmesi için diplomasiyi tercih etti. Örneğin, seçmen listelerini hazırlama ve seçim hazırlıklarını kontrol etmek üzere Milletler Cemiyeti tarafından gönderilen Seçim Komitesinin, olabildiğince en az Türk kökenli milletvekili seçilmesini sağlayacak şekilde seçim kütüklerini oluşturmaya çalışması üzerine, Türkiye diplomatik yaptırım olarak 1930 Antlaşmasını iptal etti, siyasi ve askeri güç gösterisi yaparak Fransa’yı söz konusu meseleyi diplomatik olarak müzakere etmeye zorladı. Neticede, Fransa ve Türkiye askeri ve dışişleri yetkilileri arasında görüşmeler başladı ve Türkiye’nin önerdiği seçim sistemi, sandalye sayısı ve güvenlik nedeniyle Türk askerinin Hatay’a girmesi kabul edildi.

Diğer yandan yaklaşan 2. Dünya Savaşı da sorunun Türkiye lehinde çözülmesini kolaylaştırdı. Avrupa'daki revizyonist devletler karşısında Fransa'nın, kendi güvenliği açısından Türkiye'nin kendi yanında olmasına ihtiyacı vardı. Hatay'da petrol ve benzeri bir ekonomik zenginliğin bulunmaması da Fransa'nın Türkiye'nin müttefikliğini Hatay'a tercih etmesinde etkili oldu (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001:292).

Suriye, İngiliz ve Fransız askerlerinin tamamıyla ülkeden çekilmesini müteakip 1946 yılında bağımsızlığını kazandı. Takiben Devlet Başkanı Albay Çiçekli tarafından "İskenderun'un zorla Suriye'den alınması" adı altında kampanya başlatıldı ve Hatay'ı Suriye sınırlarında gösteren haritalar bastırıldı (Soysal, 2000:551). Bunun üzerine Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa'nın arabuluculuğu ile iki ülke arasında görüşmeler yapıldı. Varılan mutabakat ile Türkiye, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasının Suriye tarafından tanınmasında ısrarcı olmayacağını, Suriye'de bu sorunu resmen ileri sürmeyeceğini kabul etti (Kürkçüoğlu, 1972:16). Ancak sorun, Suriye açısından tamamen çözülmedi, sadece üzerine geçici bir örtü örtüldü. Suriye, Hatay'ın Türkiye'ye katılmasını bir türlü kabul etmedi ve zaman zaman Suriyeli yetkililer tarafından Hatay Meselesi gündeme getirilmeye devam edildi (Demir, 2011:699). Dolayısıyla Suriye ile Türkiye arasındaki sınır meselesi, Suriye'nin Türkiye'ye yönelik düşmanca bir dış politika izlemesinin ve Türkiye'yi ötekileştirmenin nedenlerinden birisi oldu.

3.2. SINIR AŞAN SULAR MESELESİ

Türkiye, 1970'li yıllarda, Güneydoğu Anadolu Bölgesi'nin ekonomik olarak kalkınmasını sağlamak maksadıyla, Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde sulama ve elektrik üretimine yönelik tesisler inşa edilmesini hedefleyen Güneydoğu Anadolu Projesi'ni uygulamaya başladı. Bu Proje, Fırat ve Dicle nehirlerinden faydalanan Irak ve Suriye'yi rahatsız etti. Suriye ve Irak, söz konusu projenin tam olarak yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye'den kendi topraklarına daha az su akacağı endişesine sahip oldular. Fırat Nehri, tarım alanlarının büyük bir kısmını sulaması nedeniyle Suriye için büyük önem arz etmekteydi. Ayrıca Suriye, Fırat nehri üzerinde kurulu olan Tabka Barajı'ndan elektrik üretmekteydi. Bu sebeple, Suriye ve Irak, Türkiye ile bu suların kendi kullanacakları kısmını garantiye alacak uzun süreli bir su paylaşım anlaşması imzalamak hedefini benimsediler. Söz konusu hedefe yönelik olarak Suriye, Fırat Nehrinden istediği payı alabilmek için meseleyi uluslararası platformlara taşıyarak Türkiye'yi baskı altına almaya çalıştı. Bunun yanında Suriye, su meselesinde istediğini

alabilmek ve Türkiye'yi kendi istediği şartlarda bir anlaşma zeminine getirmek için Türkiye'nin aleyhine faaliyet gösteren terör örgütlerini desteklemeye başladı.

Diğer yandan Türkiye ile Suriye arasındaki su meselesi, Suriye topraklarında doğan ve Hatay'da denize dökülen Asi Nehri'ni de içermektedir. Asi Nehri üzerindeki anlaşmazlık, bu nehrin Hatay'dan geçmesinden kaynaklanmaktadır. Suriye, Hatay'ı kendi toprağı olarak kabul etmektedir ve bu nedenle Asi Nehrinin kullanımına yönelik görüşmelerde bulunmaktan kaçınmaktadır. Bugüne kadar Suriye, Asi Nehri üzerine çeşitli kapasitelerde kırka yakın baraj yapmıştır.¹⁰ Suriye, bu barajlar yardımıyla Asi Nehri'nin potansiyelini bütünüyle kendi denetimi altına almak hedefindedir.

3.2.1. Uluslararası Hukukta Sınır Aşan Sular Meselesi

Sınır aşan su kavramı, bir ülkede doğduktan sonra başka ülke/ülkelere geçen suları tanımlamak için kullanılmaktadır (Baran ve diğerleri, 2006: 572). İki ülke arasında sınır oluşturarak akan sulara ise *sınır oluşturan akarsu* denilmektedir. Meriç, Arpaçay ve Asi Nehirleri bu statüdedir. Bu husustaki diğer bir ifade ise *uluslararası su* kavramıdır. Sınır aşan niteliğe sahip bir suyun kullanımına yönelik olarak drenaj alanındaki ülkelerin tamamının taraf olduğu bir anlaşma yapılabilmiş ise söz konusu su, *uluslararası su* niteliği kazanmaktadır (Pazarcı, 1993:248'den aktaran Korkmaz ve Karakaş, 2009:19). Bir bölgenin su kaynaklarının yeterlilik düzeyinin yanında nüfusun artması, küresel ısınma, yağış miktarının azalması, mevcut kaynakların etkili kullanılmaması veya kirletilmesi gibi etkenler nedeniyle sınır aşan suların paylaşımı, bölgesel ve bazı durumlarda küresel krizleri ortaya çıkarabilmektedir (Korkmaz ve Karakaş, 2009:19). Bu tür suların paylaşımına yönelik kesin bir kural mevcut değildir. Bu hususa yönelik olarak bazı görüşler ve BM nezdinde yapılan düzenlemeler mevcuttur.

3.2.2.1. Uluslararası Hukukta Sınır Aşan Suların Kullanım Hakkı Konusundaki Görüşler

Sınır aşan suların kullanım haklarına ilişkin görüşler, *mutlak egemenlik, doğal bütünlük, ortak havza, kullanmada öncelik, hakkaniyete uygun kullanım* şeklinde belirtilebilir.

¹⁰ Söz konusu barajların kapasiteleri bakımından en önemlileri: Katina, Moharda, Mostar, Direslin ve Elzeyzun barajlarıdır.

3.2.1.1.1. Mutlak Egemenlik Yaklaşımı

Bu görüşe göre ilgili ülke, sınır aşan suyun kendi toprakları üzerinde kalan kısmı üzerinde sınırsız kullanım hakkına sahiptir. ABD ile Meksika arasında Rio Grand sularının paylaşımı esnasında ortaya çıkan bu görüşe göre, yukarıdaki ülke, aşağıdaki ülkeleri düşünmeden suyun akışını değiştirebilmekte ve istediği alanda kullanabilmektedir. Aşağıdaki ülkelerin uğrayacağı zararlar, yukarıdakini bağlamamaktadır. Söz konusu suyun kullanımına yönelik olarak yapılacak olan bir müzakere, yukarı konumdaki ülkenin egemenliğine müdahale olarak değerlendirilmektedir (Rüştü ve Salem, 2004:59).

3.2.1.1.2. Doğal Bütünlük Görüşü

Mutlak egemenlik görüşüne karşı olarak ortaya çıkmıştır. Bu görüşe göre bir ülke, ülke egemenliğini ileri sürerek kendi ülkesindeki doğal şartları komşu devletin aleyhine kullanamaz. Dolayısıyla kendi ülkesinden başka ülke topraklarına akan nehrin akımını azaltmaya/durdurmaya, yönünü değiştirmeye ve kirlletmeye hakkı yoktur (Rüştü ve Salem, 2004: 59). Bu görüş, aşağıdaki devletin yararını ön plana çıkarmaktadır. Yukarıdaki devlet, suyun bütünlüğünü bozmamak ve suyun kullanımı ile ilgili hususlarda aşağıdaki devletin rızasını almak durumundadır. (İnan, 1994:250).

3.2.1.1.3. Ortak Havza Görüşü

Bu görüşe göre bir nehrin havzasını paylaşan ülkeler, söz konusu suyun ve havzanın ortak sahibidir. Bu nedenle söz konusu suyun kullanımına yönelik düzenlemelerin, bu anlayışın çerçevesinde olması gerekmektedir (Acar, 2006: 78).

3.2.1.1.4. Kullanmada Öncelik Görüşü

Mutlak egemenlik görüşünün biraz daha esnetilmiş halidir. Bu görüşe göre, bir ülke kendi ülkesinden geçen suyu diğer devletlere nazaran öncelikli kullanma hakkına sahiptir. Ancak yukarıdaki ülkenin de kendi kullanımı esnasında aşağıda bulunan devletlere zarar vermemeye çalışması gerekmektedir.

3.2.1.1.5. Hakkaniyete Uygun Kullanım

Devletler arasında en fazla kabul gören görüştür. Hem aşağı konumda bulunan hem de yukarı konumda bulunan ülkelerin su imkânlarından eşit şekilde yararlanmalarını hedeflemektedir. Görüşün temelinde, suyun, her ülkeye azami fayda ve asgari zarar verecek şekilde bölüştürülmesi bulunmaktadır (Zehir, 1998: 46'dan aktaran Rüştü ve Salem: 2004, 60). Suya kıyıdaş konumda olan devletler,

- Kullanımın makul ölçülerde olması,
- Kullanımın aşağıdaki ülkelere önemli zarar vermemesi,
- Hakkaniyet ilkesine ters düşülmemesi esaslarına dikkat ederek akarsudan faydalanmalıdır (İnan, 1994: 250).

3.2.1.2. Sınır Aşan Suların Kullanımına Yönelik Uluslararası Kuruluşlar ve BM Çerçevesinde Yapılan Çalışmalar

Sınır aşan suların kullanımına yönelik düzenleme çalışmaları, ilk olarak Uluslararası Hukuk Derneği tarafından yapılmıştır. Kurum, 1966 yılında Helsinki Kurallarını tavsiye etmiştir. Helsinki Kurallarında sınır aşan su tabiri yerine *uluslararası drenaj havzasına sahip su* ifadesi kullanılmıştır. Drenaj havzası ise ortak bir noktada denize dökülen tüm yer üstü ve yeraltı sularının sınırlarını oluşturduğu iki veya daha çok ülkeye yayılan coğrafi bir birim olarak tanımlanmıştır. Helsinki Kurallarının 4. maddesinde, uluslararası nitelikteki bir suyun drenaj havzasındaki devletlerin, ilgili sudan hakça ve makul bir şekilde faydalanabileceğini belirtmektedir. 5. maddede, hakça ve makul ölçüde kullanım; havzanın iklim durumu, hidrografik yapısı, ilgili devletlerin ekonomik ve sosyal ihtiyaçları, ilgi devletlerin suyu kullanacak nüfusları ve diğer bir devlete zarar vermeden faydalanabilme gibi faktörler göz önünde bulundurularak sağlanması tavsiye edilmektedir (UNESCO)¹¹.

Sınır aşan sulara yönelik BM çerçevesindeki çalışmalar ise Uluslararası Hukuk Komisyonu (UHK) tarafından yapılmıştır. UHK, çalışmalarına 1970 yılında başlamış ve 1994 yılında uluslararası suların ulaşım dışı kullanımına yönelik 33 maddelik taslak bir

¹¹ Helsinki Kurallarının tam metni için bakınız: UNESCO Web Sitesi. The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers, <http://webworld.unesco.org/water/wwap/pccp/cd/pdf/educational_tools/course_modules/reference_documents/internationalregionconventions/helsinkirules.pdf> Erişim Tarihi: 24.01. 2014

sözleşme metni önermiştir.¹² Söz konusu metin esas olarak Helsinki Kurallarını esas almıştır. Sözleşme metninin 5. maddesi, kıyıdaş ülkelerin, sulardan hakça ve makul ölçüde ve birbirleriyle işbirliği içerisinde faydalanabileceğini belirtmektedir. Hakça ve makul ölçüde kullanımın kıstasları ise Uluslararası Hukuk Derneğinin belirlediği kıstaslarla paralellik izlemektedir. Söz konusu kıstaslar, taslak Sözleşmenin 6. maddesinde, ilgili ülkelerin sudan faydalanacak nüfusları, sosyal ve ekonomik durumları, bölgenin ekolojik yapısı ve iklimi, bir ülkenin sudan faydalanma düzeyinin havzadaki diğer ülkelere etkisi, havzadaki ülkelerin alternatif su kaynaklarından faydalanma imkânları şeklinde tanımlanmaktadır. Taslak sözleşmenin 7. maddesinde ise taraf devletlerin birbirlerine *kayda değer zarar vermemesi* gerektiği belirtilmektedir. Ancak kayda değer zarar kavramının ölçüsü tespit edilmemiştir. Taslak sözleşmenin 8. maddesinde de ilgili devletlerin, akarsuyun optimal kullanımını sağlamak üzere karşılıklı çıkarları koruyacak şekilde devletlerin eşitliği temelinde işbirliği yapması gerektiği ifade edilmiştir (Legal.un.org).

UHK tarafından sunulan taslak Sözleşme, üzerinde yapılan görüşmeler sonucunda 21 Mayıs 1997’de BM Genel Kurulunda “Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımları Kanunu Hakkındaki Sözleşmesi” adı altında kabul edilmiştir.¹³ Söz konusu Sözleşmenin oylanması esnasında Türkiye, Çin ve Burundi olumsuz oy kullanmıştır. Suriye, Sözleşmeyi 11 Ağustos 1997’de imzalamış ve 02 Nisan 1998’de de onaylamıştır. 37 madde ve hakemliği düzenleyen 14 maddelik eke sahip Sözleşme, halen 33 devlet tarafından onaylanmış durumdadır.¹⁴

Sözleşmenin 5. maddesinde uluslararası nitelikteki suların hakça ve makul ölçüde kullanımına dikkat çekmektedir. 6. madde de hakça ve makul ölçüde kullanımı etkileyen faktörler sıralanmıştır. Söz konusu ilkeler aşağıda sıralanmıştır:

- Coğrafi, hidrografik, iklimsel, ekolojik ve doğal nitelikteki faktörler,
- Kıyıdaş devletlerin sosyal ve ekonomik ihtiyaçları,

¹² Sözleşmenin tam metni için bakınız: BM Web Sitesi. Draft Articles on the Law of the Non-Navigational Uses of international Watercourses and Commentaries Thereto and Resolution on Transboundary Confined Groundwater <http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_3_1994.pdf> Erişim Tarihi: 20.5.2016

¹³ Sözleşmenin tam metni için bakınız: BM Web Sitesi. Convention on the Law of the Non-navigational Uses of International Watercourses 1997.

<http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/conventions/8_3_1997.pdf> Erişim Tarihi: 18..05.2016

¹⁴ Sözleşmeyi imzalayan ve onaylayan devletlerin listesi için bakınız: UN Treaty Collection. <https://treaties.un.org/pages/ViewDetails.aspx?src=TREATY&mtdsg_no=XXVII-12&chapter=27&lang=en> Erişim Tarihi: 18.05.2016

- Kıyıdaş devletlerdeki suya bağımlı nüfus,
- Su kullanımının diğer kıyıdaş ülkelere etkisi,
- Uluslararası nitelikteki suyun potansiyel kullanımı,
- Uluslararası nitelikteki suyun doğal özelliklerinin korunması, geliştirilmesi ve su kaynaklarının ekonomik kullanımı, bu amaca yönelik olarak alınan tedbirlerin niteliği (Legal.un.org).

7. maddede suyun kullanımı esnasında diğer kıyıdaş devletlere önemli bir zarar verilmemesi hususuna değinilmiş; 8. maddede ise kıyıdaş devletlerin toprak bütünlüğü, karşılıklı fayda ve iyi niyet anlayışı içerisinde işbirliğine gitmeleri istenmiştir (Legal.un.org).

Türkiye, söz konusu Sözleşmenin hakça ve makul ölçüde kullanımı etkileyen faktörleri özetleyen 6. maddenin a. fıkrasına “pedoloji (toprak kalitesi)” ve Helsinki Kurallarında yer alan “her havza devletin su yoluna yaptığı su katkısı” ifadelerinin eklenmesini istemiş, ancak kabul edilmemiştir (Kılıç, 2013: 120).

Türkiye, Sözleşmeye iki ana noktada itiraz etmiştir. Birincisi, 7. maddede yer alan kıyıdaş devletlere önemli zarar verilmemesi hususu ile ilgilidir. Türkiye, akarsuyun hakça ve makul ölçüde kullanılması halinde diğer kıyıdaş ülkelere zarar verilemeyeceğini, dolayısıyla söz konusu ifadenin gereksiz olduğunu belirterek 7. maddeye itiraz etmiştir (Kılıç, 2013: 120). Önemli zarar verilmemesi ile ilgili Sözleşmede bir ölçüt yer almadığından, diğer bir kıyıdaş ülke, bu maddeyi öne sürerek yukarı kıyıdaş devletin gerçekleştirmek istediği projeleri engelleyebilecektir. Türkiye’nin itiraz ettiği ikinci husus, Sözleşmenin üçüncü bölümünde ele alınan “Planlanan Önlemler” ile ilgilidir. Bu kısma göre, yukarı devlet, akarsuyun kullanımına yönelik bir önlem veya projeyi uygulamaya geçirmeden önce aşağı kıyıdaş devletlere bilgi sunmalı ve onların onaylarını alması gerekmektedir. Aşağı kıyıdaş devletlerin, yukarı kıyıdaş devletin talebine, ikinci bir altı ay daha uzatılabilme imkânıyla altı aylık zaman içerisinde cevap vermesi gerekmektedir. Türkiye, bu maddeye, aşağı kıyıdaş devletlerle uzlaşma zorunluluğu gerektirmesi ve bunun uzun zaman alabileceği nedeniyle itiraz etmiştir (Kılıç, 2013: 120).

3.2.2. Türkiye ile Suriye Arasındaki Sınır Aşan Suların İncelenmesi

3.2.2.1. Fırat Nehri

Fırat Nehri, Doğu Anadolu Bölgesinde Murat ve Karasu sularının birleşmesi ile oluşmaktadır. Bu iki suyun birleşim noktasında Keban Barajı bulunmaktadır. Kargamış batısından Suriye'ye geçen Fırat nehrine, Türkiye'de doğan ve %13'ü Türkiye'de bulunan 300 km. uzunluğundaki Habur ve yine Türkiye'de doğan ve %50'si Türkiye'de bulunan 160 km. uzunluğundaki Sacır kolları bağlanmaktadır. Fırat Nehri, takiben Irak'a geçmekte ve Irak'ın Kurma şehri yakınlarında Dicle Nehri ile birleşerek Şattül Arap denen noktada İran Körfezine akmaktadır. Irak topraklarında Fırat Nehri'ne herhangi bir suyun katılımı olmamaktadır. Nehrin toplam uzunluğu, 2700 km.dir (Aytemiz ve Kodaman, 2006: 530). Türkiye'den çıktığı noktada Fırat Nehri'nin yıllık debisi, 31,6 milyar metreküptür. Suriye'deki katılımlarla Nehrin yıllık ortalama debisi, 35,6 milyar metreküpe ulaşmaktadır (Üste, 1998: 519). Fırat ve Dicle Havzasına ilgili devletlerin katkıları aşağıdaki çizelgede sunulmuştur:

Çizelge-1: Fırat ve Dicle Havzasına Kıyıdaş Devletlerin Katkıları (Beaumont, 1991 ve Kolars 1992'den aktaran Bilen, 2009: 46).

Nehir	Ortalama Yıllık Akım (milyar m ³)	Ülkelerin Akıma Katkısı (milyar m ³ ve %)		
		Türkiye	Suriye	Irak
Fırat	35	31.6 (% 90)	3.4 (%10)	0
Dicle	52.7	21.3 (% 40)	0	31.4 (%60)

Çizelgede görüldüğü üzere Fırat Nehri'nin ortalama debisinin %90'ı Türkiye'den kaynaklanmaktadır. Suriye, %10 oranında katkı sağlamakta, Irak'ın ise Fırat Nehri'nin debisine katkısı mevcut değildir.

Türkiye, Fırat Nehri üzerinde Keban, Karakaya, Atatürk, Birecik ve Karkamış barajlarını; Suriye ise Teşrin, Tabka ve El Baas barajlarını inşa etmiştir. Fırat Nehri'nin yıllık ortalama debisi, nehrin ana kaynağının kar ve yağmur suları olması nedeniyle yıl içerisinde mevsimsel olarak büyük farklılıklar göstermektedir. En yüksek nehir debisi, Nisan ve Mayıs aylarında; en düşük nehir debisi ise Eylül ayında görülmektedir (Bilen, 2009: 44). Dolayısıyla Fırat Nehri'nin Türkiye kısmı üzerinde inşa edilen barajlar, suyun yoğun olduğu dönemlerde baskınları azaltıcı etkide bulunurken kuraklık

dönemlerinde de bölgenin su ihtiyacını karşılamaktadır. Diğer yandan Suriye’de inşa edilen barajların toplam depolama kapasitesi 15 milyar metreküp iken Türkiye’de inşa edilmiş olan barajların toplam depolama kapasitesi, 60-70 milyar metreküp dolayındadır (ORSAM). Suriye’deki barajların su tutma kapasitesinin Nehrin yıllık ortalamasının yarısını sağlayabilmesi ve Nehrin Suriye ve Irak tarafında buharlaşma kayıplarının daha fazla olması nedeniyle Türkiye’deki barajların önemi artmaktadır (ORSAM). Aşağıdaki çizelgede, Keban Barajı’nın inşası öncesinde ve sonrasında Suriye’ye gerçekleşen su akımları sunulmuştur:

Çizelge-2: Fırat Nehri’nden Suriye Geçen Su Miktarı (Volkan ve Boz, 2006: 519).

Yıl	Suriye’ye Geçen Su (milyar m ³)	Uzun Yıllar Ortalamasına Oranı	Mansap Ülkelerindeki Etkisi
1961	14,9	% 25,7	Suriye ve Irak’ta tarımsal üretim düştü.
1969	56,4	% 178	Irak’ta 100 000 ha alan su altında kaldı, büyük oranda can ve mal kaybı yaşandı.
1973	18,8	% 59	Suriye ve Irak’ta tarımsal üretim düştü.
1974	Keban Barajı işletmeye açıldı.		
1988	57,7	% 183	Suriye ve Irak’ta taşkın hissedilmedi.
1989	25,7	% 81	Keban Barajı olmasaydı 20,8 milyar m ³ (% 66) su intikal edecekti.

Çizelgede görüldüğü üzere Türkiye’nin Fırat Nehri üzerinde inşa ettiği barajlar, aşağı kıyıdaş ülkelere suyun miktarının düzenlenerek akmasına imkân sağlamakta, böylelikle muhtemel kuraklık ve taşkınların zararlarını en aza indirmektedir (Volkan ve Boz, 2006: 519).

3.2.2.2. Asi Nehri

Asi Nehri, Lübnan sınırları içinde yer alan Lübnan Dağları’nın doğu yamaçlarından kaynağını almaktadır. Bu bölgedeki Rasul-Ayn ve Al-Labwah adlı sular, Nehrin ana kaynağını teşkil etmektedir. Kuzeye doğru 40 km. boyunca akan Nehir, takiben Suriye sınırlarına girmektedir. Suriye içerisinde Hama ve Gharb ovası boyunca 366 km. kat eden Asi Nehri, 52 km. boyunca Türkiye-Suriye sınırını oluşturduktan sonra Eşrefli Köyü yakınlarında Türkiye topraklarına girmektedir. Türkiye içerisinde 98

km. ilerleyen Nehir, Amik Ovası'nı kat ederek Samandağ yakınında Akdeniz'e dökülmektedir (Korkmaz ve Karataş, 2009: 22). Asi Nehri'ne Türkiye sınırları içerisinde Karasu, Afrin, Küçük Asi ve Defne Çayları katılmaktadır. Nehrin uzunluğu 556 km.'dir. Bununla birlikte Nehrin toplam uzunluğu konusunda farklı rakamlar belirtilmektedir. Suriye Sulama Bakanlığı verilerine göre Nehrin uzunluğu toplam 485 km.'dir ve Suriye içerisinde 366 km. akmaktadır. ABD Ordusu Mühendisler Bölümü, Akdeniz Havzasında Su Araştırmasına göre Nehrin uzunluğu, 571 km.'dir (Maden, 2011a: 12).

Asi Nehri'nin debisi, 10-400 m³ 'tür (Maden, 2011a: 13). Nehrin yıllık su potansiyeli ise 2,751 milyar metreküptür (Maden, 2011a: 12). Bu potansiyelin %9'u Lübnan, %50'si Suriye ve %41'i de Türkiye topraklarından kaynaklanan sulardan oluşmaktadır (Korkmaz ve Karataş, 2009: 23). Ancak söz konusu kapasitenin %6'sı Lübnan, %92'si Suriye ve %2'si Türkiye topraklarından geçmektedir (Dalar, 2010: 107). Diğer bir ifadeyle, Nehrin potansiyelinin neredeyse tamamına yakını Suriye tarafından kullanılmaktadır. Suriye, Asi Nehri üzerinde yaptığı Katina, Moharda, Mostar, Direslin ve Elzeyzun barajları ile 736 milyon metreküp su toplama kapasitesine sahiptir (Maden, 2011a: 14). 1960 yılında 94.000 hektar olan Suriye'nin Asi Havzasındaki sulama alanları, söz konusu barajlarla 2006 yılında 268.000 hektara yükseltilmiştir. İki baraj, iki büyük drenaj kanalı ve diğer tarımsal kanalları kapsayan ve 1955-1967 yılları arasında tamamlanan Gharb Projesi ile Gharb Ovası'nın bataklık olan kısımları kurutularak tarıma elverişli hale getirilmiştir. Önceleri Asi Havzasında buğday, çeltik, sebze ve meyve tarımı yapılabilirken daha sonraları daha çok suya ihtiyaç duyan pamuk ve şeker pancarı üretimi artmıştır (Korkmaz ve Karataş, 2009: 30). Diğer yandan Türkiye'nin Asi Nehri'nden faydalandığı su miktarı ise düzenli bir şekilde azalmıştır. Nehrin Türkiye içerisindeki yıllık akış ortalaması, 1950'li yıllarda 50,5 m³ iken 2000-2005 yılları arasında 16,8 m³'e düşmüştür (Korkmaz ve Karataş, 2009: 24). Asi Nehri'nin potansiyelinden etkin bir şekilde faydalanmak isteyen Lübnan ise Hermel ve Baalbek Şehirlerinin su ihtiyacını karşılamak, Bekaa Vadisi'nde 6.100 hektarlık bir alanda sulamalı tarım yapabilmek ve elektrik üretmek amacıyla bir baraj projesi geliştirmiş ancak söz konusu proje kaynak yetersizliği ile başlatılamamıştır (Maden, 2011a: 13).

3.2.3. Türkiye ile Suriye Arasında Fırat-Dicle Havzasında Su Sorunu

3.2.3.1. Sorunun Ortaya Çıkması

Fırat Nehrinin kullanımı ile ilgili düzenlemelere ilk olarak 1923 Lozan Antlaşması'nda yer verilmiştir. Antlaşma'nın 109. maddesi gereğince, yeni bir sınırın çizilmesi nedeniyle bir devletin sularının düzeninin, öteki devletin topraklarında yapılacak düzenlemelere bağımlı hale gelmesi durumunda, ilgili devletlerin, her birinin kazanılmış haklarını ve çıkarlarını gözetecek antlaşmalar yapması gerekmektedir.¹⁵ Fırat-Dicle Havzasındaki ikinci düzenleme ise Türkiye ile Irak arasında yapılmıştır. 1946 yılında imzalanan Dostluk ve İyi Komşuluk Antlaşması gereğince Türkiye, Fırat ve Dicle üzerinde inşa edeceği koruma tesisi çalışmalarıyla ilgili olarak Irak'ı bilgilendirecek ve mümkün olduğunca söz konusu çalışmalar, ortak antlaşmalarla belirlenecektir (Acar, 2006: 72-73).

1950'li yıllara kadar bölge ülkeleri arasında bir sorun yaşanmamıştır. 1960'lı yıllarda, bölge ülkelerinin sulama ve hidroelektrik amaçlı baraj projeleri başlamıştır. Türkiye'nin Fırat Nehri üzerindeki ilk barajı olan Keban Barajı'nın inşasına 1964 yılında başlanmış ve 1975 yılında tamamlanmıştır. Türkiye Keban Barajı'nı inşa ederken Suriye de 1968 yılında Tabka Barajı'nın inşasına başlamış ve 1975 yılında tamamlamıştır (Acar, 2006: 73). Bölgede ilk su krizi bu dönemde ortaya çıkmıştır. Irak, söz konusu Barajın dolumu esnasında yıllık ortalama su akışının (9,4 km³) üçte biri oranında su aldığını, bu nedenle kışlık tahıl üretiminin %70 oranında azaldığını iddia ederek Arap Birliğine başvuruda bulunmuştur. Suriye ise Barajın su tutması döneminde Irak'a 12,8 milyon m³ su bıraktığını ve ayrıca Irak'ın herhangi bir su açığını Dicle Nehri'nden de faydalanarak giderebileceğini belirtmiştir (Acar, 2006: 74). Her iki devlet arasındaki su meselesi, kısa sürede savaşa sebebiyet vermek üzereyken Suudi Arabistan ve SSCB'nin araya girmesi ile bir çözüme ulaşılmıştır. Suriye'nin, Irak'a Tabka Barajı'ndan yılda 200 milyon metreküp su vermeyi kabul etmesi ile kriz durumu sona ermiştir (Maden, 2011b: 35).

¹⁵ Lozan Antlaşması 109. Madde: Tersine hükümler olmadıkça, eğer yeni bir sınırın çizilmesi yüzünden bir Devletin sularının düzeni (kanallar açılması, su baskınları, sulama, drenaj, ya da onların benzeri işler) öteki bir Devletin toprağında yapılacak işlere bağlı bulunduğu, ya da bir Devletin toprakları üzerinde, Savaştan önceki yapılacak işlere öteki bir Devletin topraklarından çıkan sular ya da hidrolik enerji kullanılıyorsa, ilgili Devletler arasında, her birinin çıkarlarını ve kazanılmış haklarını koruyacak nitelikte, bir anlaşma yapmaları gerekir. Anlaşma olmazsa sorun hakem yolu ile çözümlenecektir.

Türkiye ile Suriye arasında Fırat Nehrinin paylaşımına ilişkin görüşmeler ise 1964 yılında başlamıştır. 1966 yılında tamamlanan görüşmeler sonucunda Türkiye, Keban Barajı'nın su tutması sürecinde 450 m³/sn su bırakmayı taahhüt etmiştir (Bilen, 2000: 88). Türkiye, 1976 yılında Karakaya Barajı'nın inşasına başlamış ve bu dönemde tek taraflı olarak Fırat Nehri'nden 500 m³/sn su bırakacağını tek taraflı bir bildiriyle açıklamıştır (Bilen, 2000: 89).

Türkiye ile Suriye arasında Fırat Nehrinin paylaşımını bir sorun haline getiren gelişme ise Güneydoğu Anadolu Projesi (GAP) olmuştur. GAP, 1970'li yıllarda Fırat ve Dicle nehirleri üzerinde sulama ve hidroelektrik amaçlı projeler olarak planlanmıştır. Proje, 1980'lerde çok sektörlü, sosyo-ekonomik bir bölgesel kalkınma programına dönüştürülmüştür (T.C. Kalkınma Bakanlığı). Söz konusu program, sulama, hidroelektrik, enerji, tarım, kırsal ve kentsel altyapı, ormancılık, eğitim ve sağlık gibi sektörleri kapsamakta ve 22 baraj, 19 hidroelektrik santrali ve 1.82 milyon hektar alanda sulama sistemleri yapımını öngörmektedir. 32 milyar dolara mal olması planlanan Proje kapsamında 2011 yılı itibariyle 27,8 milyar dolar harcanmış ve sulamaya açılması planlanan 1,8 milyon hektar alanın 377.672 hektar alanı sulamaya açılmış, 9 adet barajın¹⁶ inşası tamamlanmıştır (T.C. Kalkınma Bakanlığı).¹⁷

Türkiye'nin GAP kapsamında, 1976 yılında Karakaya Barajını, 1977 yılında Urfa Tünellerini ve 1980 yılında Atatürk Barajını inşa etmeye başlaması, Suriye'de kendisine akacak suyun azalacağı endişesine yol açmıştır. Bu aşamadan itibaren Suriye, su konusunda Türkiye'den taviz elde edebilmek maksadıyla bir yandan Türkiye'yi BM, Arap Ligi v.b. uluslararası kurumlara şikâyet etmiş, diğer yandan başta PKK olmak üzere ASALA ve sol görüşlü terör örgütlerini desteklemeye başlamıştır (Maden, 2011b: 90).

¹⁶ GAP Kapsamında Tamamlanan Baraj ve HES Projeleri

Keban Barajı ve HES	1975	Erkenek Barajı	2010
Karakaya Barajı ve HES	1987	Dicle Barajı	1999
Atatürk Barajı ve HES	1993	Kıralkızı Barajı ve HES	1998
Birecik Barajı ve HES	2000	Batman Barajı ve HES	2003
Karkamış Barajı ve HES	1999	Çağçağ HES	1968
Şanlıurfa HES	2006		

¹⁷ GAP'ın son durumu için bakınız: <http://www.gap.gov.tr/gap-ta-son-durum-sayfa-32.html>, Erişim Tarihi: 18.05.2016.

3.2.3.2. *Türkiye ve Suriye'nin Fırat Nehrinin Paylaşımına Yönelik Politikaları*

3.2.3.2.1. Suriye'nin Fırat Nehrinin Paylaşımına Yönelik Dış Politikası

Suriye, GAP kapsamında Türkiye'nin yaptığı tesisleri, kendi bekasına yönelik bir tehdit olarak görmüş ve bir şekilde Türkiye'yi söz konusu Projeden vazgeçirmeye ya da kendisi için yeterli tavizleri almaya çalışmış ve bir hal tarzı olarak en başta PKK olmak üzere Türkiye aleyhine faaliyet gösteren terör örgütlerini desteklemeye başlamıştır (Üste, 1998: 237). Suriye, bir yandan Türkiye'den sürekli olarak Fırat Nehri'nden daha fazla kullanım hakkı talep ederken diğer yandan uluslararası toplum nezdinde sudan daha fazla faydalanmaya yönelik kendi tezlerini duyurmaya ve sağlamlaştırmaya çalışmış, Türkiye'nin uyguladığı Projelere yönelik olarak uluslararası toplumda tereddüt oluşturma ve Türkiye'nin tezlerini çürütme çabası içerisinde olmuştur (Akbaş ve Mutlu, 2012: 216).

Suriye'nin Fırat Nehri'nin kullanımına yönelik olarak tezleri şu şekilde sıralanabilir:

- *Kazanılmış Haklar*: Suriye, Fırat Nehri'nin yüzyıllar boyunca Suriye ülkesini sulamakta olması nedeniyle kazanılmış haklara sahip olduğunu belirtmektedir. Suriye, Fırat Nehrinin kullanımına yönelik çok sayıda baraj, tesis ve işletmeler yaptığını, bu nedenle kazanılmış haklara sahip olduğunu ve diğer devletlerin Suriye'nin egemenliğini ve su kullanımını etkileyici faaliyetlerde bulunmaması gerektiğini ifade etmektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012: 217). Ayrıca Suriye, Fırat Nehri'ni *uluslararası su* olarak nitelemekte ve buradan hareketle Fırat Nehri'nin *ortak kaynak* özelliğine sahip olduğunu belirtmektedir. Suriye, Fırat Nehri'nin suyunun ilgili devletler tarafından paylaşılması gerektiğini iddia etmektedir (Acar, 2006: 75).

- *Antlaşma Yapma*: Suriye, 1987 Protokolünün eskidiğini bu nedenle Irak ve Türkiye ile birlikte yeni bir üçlü antlaşmanın yapılması gerektiğini belirtmektedir. Suriye, Türkiye'yi yeni sorumluluklar altına sokma ve Türkiye'ye nazaran avantajlı bir konum elde etme çabası politikası izlemektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012: 217).

- *Matematiksel Paylaşım*: Suriye, bir yandan Türkiye'nin baraj ve hidroelektrik santrallerle suyu kirlettiğini ve tuzlanmaya yol açarak suyun kalitesini düşürdüğünü iddia etmektedir (Saltürk, 2006: 30). Diğer yandan Suriye de Fırat Nehri üzerinde baraj

inşaatlarına devam etmiştir. Bu durum, Suriye'nin izlediği dış politika açısından tutarsızlık içerisinde olduğunu göstermektedir. Suriye, Fırat ve Dicle Nehirlerinin paylaşımına yönelik matematiksel bir paylaşım önermektedir. Buna göre;

- İlgili devletler, Fırat ve Dicle Nehirlerinden ihtiyaç duydukları su miktarını bildireceklerdir,
- İlgili ülkelerde kat eden nehirlerin kapasitesi belirlenecektir,
- İlgili ülkenin belli bir nehirden almak istediği toplam su miktarının, o nehrin debisinden fazla olması durumunda geri kalan miktar, orantılı olarak her ülkenin istediği su miktarından düşülerek paylaşım yapılacaktır (Akbaş ve Mutlu, 2012: 218).

Bu öneriyle ilgili bazı sıkıntılar mevcuttur. İlk olarak, suyun debisi ölçümün yapıldığı yere ve zamana göre değişiklik göstermektedir. İkinci olarak, Suriye ve Irak, elde ettikleri verileri sağlıklı olarak paylaşmamaktadırlar (Akbaş ve Mutlu, 2012: 219).

- *Sorunu Uluslararası Platformlara Taşımak*: Suriye, devamlı olarak su meselesini, BM, OECD, IMF ve Dünya Bankası gibi kurumlar nezdinde dile getirerek Türkiye'yi şikayet etmekte ve kendini zarar gören devlet olarak gösterme çabası içerisine girmektedir (Akbaş ve Mutlu, 2012: 220-221). Bunun yanında Suriye, su meselesinin çözümüne yönelik olarak Uluslararası Adalet Divanına başvurulmasını istemektedir. Ancak Uluslararası Adalet Divanının su meselesini ele alabilmesi için ilgili devletlerin bunu kabul etmesi gerekmektedir. Ayrıca sınır aşan sular konusunda uluslararası hukuktaki kodifikasyon süreci henüz tamamlanmamıştır. 1997 yılında BM Genel Kurulunda kabul edilen ve Türkiye'nin taraf olmadığı Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımları Kanunu Hakkındaki Sözleşme, birçok devlet tarafından kabul gören bir anlaşma niteliğinde değildir. Dolayısıyla, su meselesinin Uluslararası Adalet Divanına götürülmesi durumunda Divanın hangi hukuksal zemini esas alarak karar vereceği tartışmalıdır (Akbaş ve Mutlu, 2012: 221).

3.2.3.2.2. Türkiye'nin Fırat Nehri'nin Paylaşımına Yönelik Dış Politikası

Türkiye, suyu ikamesi mümkün olmayan bir kaynak olarak kabul etmektedir. Türkiye, nüfus artışı, hızlı şehirleşme ve sanayileşmenin yol açtığı su ihtiyacı ve iklim değişikliği nedeniyle, gelecek 20-25 yıl içerisinde Orta Doğu dâhil bazı bölgelerde su sıkıntısının bir su krizine dönüşmesi ihtimalinin mevcut olduğuna dikkat çekmektedir.

Bu çerçevede Türkiye, su kaynaklarını, ekonomik ve sosyal kalkınmanın ve gıda güvenliğinin önemli bir unsuru olarak değerlendirmekte ve su meselesine yönelik dış politikasını, AB ile tam üyelik müzakereleri ve bölgesel gelişmeler göz önünde bulundurularak değişen koşullara göre şekillendirmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2014).

Türkiye, komşularına yönelik dış politika uygulamalarında, suyu bir silah olarak kullanmayı uygun görmemektedir. Türkiye, suyun yaşamsal bir kaynak olması münasebetiyle insani ihtiyaçları milli çıkarlarının üzerinde değerlendirmektedir. Bu çerçevede Türkiye, Fırat-Dicle Havzasında Irak ve Suriye'nin su taleplerine mümkün olduğunca olumlu yaklaşıma çalışmaktadır (Akbaş ve Mutlu, 2012: 225-226).

Türkiye'ye göre uluslararası su hukuku henüz oluşturulma aşamasındadır. Su konusunda bugüne kadar kabul edilen uluslararası sözleşmeler çoğunlukla sınır aşan su kaynaklarının yönetimi ve korunmasına odaklanmıştır. Suyu tüm boyutlarıyla ele alan küresel ölçekte kabul gören uluslararası bir sözleşme bulunmamaktadır (Dışişleri Bakanlığı, 2014). Bu nedenle Türkiye, su meselesinin uluslararası platforma taşınması yerine üç devlet arasında görüşmelerle çözülmesi, bu görüşmeler esnasında Asi Nehrinin de ele alınması, Fırat ve Dicle Nehirlerinin tek bir havza şeklinde değerlendirilmesini önermektedir (Saltürk, 2006:30).

Türkiye, Fırat ve Dicle Nehirlerinin aynı bölgeden doğması ve Basra Körfezine dökülmeden önce birleşmesi ve iki Nehrin Türkiye ile birlikte Suriye ve Irak'taki tarım alanlarının sulanmasında kullanılabilecek olması nedenlerinden dolayı Fırat ve Dicle Nehirlerinin tek bir havza olarak birlikte ele alınmasını önermektedir. Türkiye, iki Nehrin toplam su potansiyelinin kıyıdaş üç ülkenin ihtiyaçlarını karşılamaya yeterli olduğunu düşünmektedir (Dışişleri Bakanlığı, 2014). Irak ve Suriye ise her bir Nehri ayrı ayrı düşünmenin çözüm sürecine katkı sağlayacağını ve her iki Nehrin birlikte ele alınmasının kendileri açısından tartışılmaz olduğunu belirtmişlerdir (Üste, 1998: 236). Aslında Irak ve Suriye, her bir Nehir üzerinde Türkiye ile ayrı ayrı pazarlık yapmak ve daha fazla taviz elde etmek amacıyla Türkiye'nin önerisini reddetmişlerdir.

Suriye ve Irak, Türkiye'nin GAP kapsamında inşa ettiği baraj ve sulama kanalları nedeniyle daha az su aldıklarını ve suyun kirlendiğini iddia etmektedirler (Akbaş ve Mutlu, 2012: 228). Türkiye ise GAP kapsamında inşa edilen tesislerin, kuraklık ve aşırı yağış durumlarında bir emniyet valfi gibi davrandığını belirtmektedir. Türkiye'ye göre

söz konusu tesisler, kuraklık zamanlarında aşağı kıyıdaş ülkelere su sağlamakta ve aşırı yağış durumlarında ise aşağı kıyıdaş ülkelerin sel ve baskın felaketlerine uğramasını engellemektedir. Keban, Karakaya ve Atatürk Barajları yapıldıktan sonra aşağı kıyıdaş ülke topraklarında sel felaketi yaşanmamış olması Türkiye'nin tezini doğrular niteliktedir (Akmandor). Dolayısıyla Türkiye'nin inşa ettiği barajlar, aşağı kıyıdaş ülke topraklarına düzenli bir su akışı sağlamış olmaktadır.

Türkiye, Fırat ve Dicle Nehirlerinin kavramsal niteliği hakkında Suriye ve Irak'tan farklı düşünmektedir. Suriye ve Irak, Fırat Nehrini uluslararası su olarak nitelemekte ve bunun bir sonucu olarak da su kaynaklarının eşit paylaşımını istemektedirler (SAM). Ancak Türkiye'ye göre uluslararası niteliğe sahip bir suyun kıyıların iki ve daha fazla devletin egemenliği altında bulunması ve söz konusu suyun bu devletler için sınır oluşturma özelliğine sahip olması gerekmektedir. Bu tür su kaynakları, Thalweg hattı ile ayrılarak devletlerin egemenlik alanları belirlenmektedir. Türkiye, Fırat ve Dicle Nehirlerini *sınır aşan su* olarak nitelemektedir. Bu tür su kaynakları, kaynağı bir devletin ülkesinde olan ve iki veya daha fazla devleti kat eden sular olarak tanımlanmaktadır. Bu tür su kaynaklarında ortak egemenlik kurulamayacak ve dolayısıyla suyun paylaşımı değil aşağı kıyıdaş devletlere tahsisi söz konusu olacaktır (SAM). Türkiye, sınır aşan sular üzerinde, yukarı konumdaki ülkenin her türlü yetkisinin olduğunu iddia eden mutlak egemenlik görüşüne yakındır. Türkiye, Fırat ve Dicle Nehirlerinin kendi ülke topraklarından kaynaklanması nedeniyle, söz konusu sulardan yararlanma önceliğinin kendisine ait olduğunu, kendi egemenliğine konu olan bu suların uluslararası alanda tartışılmamasını istemekte ve ihtiyacı dışında kalan sulardan ise aşağı kıyıdaş devletlerin yararlanabileceğini dile getirmektedir (Dalar, 2009: 95). Türkiye, suyun ilgili devletlere tahsisinde hakça ve makul ölçüde kullanım ilkesi göz önünde bulundurmaktadır. Bu çerçevede Türkiye, ilgili devletlerin su ihtiyaçlarının bilimsel bir şekilde yapılacak mühendislik çalışması ile ortaya konulmasını, su israfını önleyecek yöntemlerin belirlenmesini ve Fırat ve Dicle Nehirlerini birleştiren Tartar Kanalı ile su transferi yapılarak ihtiyacın karşılanmasını bir politika olarak sürdürmektedir (Volkan ve Boz, 2006: 524). Bu çerçevede Türkiye, Fırat Dicle havzasındaki bütün su kaynaklarının adil, rasyonel ve optimal kullanımının sağlanması için üç ülkenin ortak çalışmalar yürüterek su ve toprak kaynaklarının envanter çalışmalarının yapılacağı ve elde edilen sonuçlara göre suyun tahsisinin sağlanacağı Üç Aşamalı Planı önermiştir (Dalar, 2009: 95).

Türkiye, Suriye ve Irak'ın kazanılmış haklara sahip olduklarını ileri sürerek Türkiye'den daha fazla su talep etmelerine, kazanılmış hakların ortak suların hakça ve makul ölçüde kullanım çerçevesinde ele alınacak faktörlerden sadece birisi olduğunu ve tek başına belirleyici olamayacağını belirterek karşı çıkmaktadır (SAM).

3.2.3.3. Sorunun Çözümüne Yönelik Çalışmalar

3.2.3.3.1. Ortak Teknik Komite Çalışmaları

1980 yılında Türkiye ve Irak arasında kurulan Karma Ekonomik Komisyon Protokolü gereğince bölgesel su sorunlarını görüşmek maksadıyla Ortak Teknik Komite kurulmuştur. Komite ilk toplantısını 1982 yılında yapmış ve Suriye'de söz konusu Komite'ye 1983 yılında katılmıştır. Komite, esas itibariyle ilgili ülkelerin sınır aşan sulardan ihtiyacı olan makul ve uygun su miktarının belirlenmesini sağlayacak yönteme ulaşmayı hedeflemiştir (Bilen, 2000: 91). Ancak Komite, icra ettiği toplantılarda, tarafların görüş ayrılıkları nedeniyle gündem dahi belirleyememiştir (Acar, 2006: 75).

1987 yılında dönemin Başbakanı Turgut ÖZAL, Suriye'yi ziyaret etmiş, Türkiye ve Suriye arasında Karma Ekonomik Toplantıları gerçekleştirilmiştir. Toplantılar esnasında su sorunu da ele alınmış ve 17 Temmuz 1987'de imzalanan anlaşma gereği, Suriye'ye ortalama 500 m³/sn bırakılması ve buna karşılık olarak Suriye'nin terörizme verdiği desteği kesmesi hususlarında anlaşılmıştır (Rüştü ve Salem, 2004: 63). Ayrıca Türkiye tarafından bırakılan suyun %42'sinin Suriye ve %58'inin ise Irak tarafından kullanılması kararlaştırılmıştır (Bilen, 2000: 92).

3.2.3.3.2. Üç Aşamalı Plan

Ortak Teknik Komite çalışmaları esnasında, 1984 yılında Türkiye tarafından "Fırat-Dicle Havzası Sularının Kullanımına Yönelik Üç Aşamalı Plan" önerilmiştir. Söz konusu Plan üzerinde görüşmeler, 1993 yılına kadar devam etmiştir. Üç Aşamalı Plan ile bir mühendislik çalışması çerçevesinde, bölgedeki su ve suya ihtiyaç duyan toprak miktarının belirlenmesi, elde edilen veriler ışığında en uygun sulama çözümlerinin ortaya konulması hedeflenmiştir. Ayrıca Plan kapsamında Dicle Nehrinin fazla sularının Fırat Nehrine aktarılması da düşünülmüştür (Bilen, 2000: 92). Plan, iki temel yaklaşım içermektedir. İlk olarak, Fırat ve Dicle Nehirlerinin tek bir havza yaklaşımı esas alınarak birlikte değerlendirilmesi önerilmektedir. İkinci olarak, ilgili ülkelerin, su

miktarı ve ihtiyacına yönelik yaptığı çalışmaların birbirleri arasında büyük farklılıklar içermesi nedeniyle, su ve toprak envanter çalışmalarının ortak çalışmalarla tespit edilmesi istenilmektedir (Volkan ve Boz, 2006: 524). Türkiye, böylelikle, bilimsel çalışmalar sonucunda gerçek su ihtiyacın ortaya çıkarılacağını, su kaynaklarının, hakça, adil ve optimal bir şekilde kullanılabilceğini ve Plan kapsamında atılacak işbirliğine yönelik adımlarla ilgili devletler arasındaki güvensizlik ortamının da ortadan kaldırılabilceğini düşünmüştür (Volkan ve Boz, 2006: 524). Üç Aşamalı Plan'ın detayları aşağıdaki çizelgede sunulmuştur:

Çizelge-3: Fırat-Dicle Havzası Sularının Kullanımına Yönelik Üç Aşamalı Plan (Volkan ve Boz, 2006: 522-523)

1. Aşama: Su Kaynakları Envanterinin Yapılması	2. Aşama: Toprak Envanterinin Çıkarılması	3. Aşama: Su ve Toprak Kaynaklarının Değerlendirilmesi
– Üç ülkenin uzmanlarınca Dicle-Fırat havzasında seçilen ve havzayı temsil eden meteoroloji istasyonlarına ait aylık bazda buharlaşma, sıcaklık, yağış, kar kalınlığı (eğer mevcut ise) ile ilgili tüm verilerini tespit etmek, – Gerektiğinde ölçüm istasyonlarında farklı dönemlerde müşterek ölçümler yapmak, – Ölçümleri değerlendirmek ve düzeltmek, – Mevcut su kalitesi verilerini doğrulamak ve kontrol etmek, – Su tüketimlerinin ve su kayıplarının tespit edilmesinden sonra çeşitli istasyonlarda doğal akımları hesaplamak.	– İlgili devletlerde uygulanan toprak sınıflandırma ve drenaj kriterleri hakkında bilgi değişiminde bulunmak, – İşletmede/inşa halinde olan ve yapımı planlanan projelerin toprak sınıflarını kontrol etmek, – İşletmede/inşa halinde olan ve yapımı planlanan projelerin, toprak sınıfları ve drenaj koşullarına göre bitki desenlerini etüt etmek ve tartışmak, – İşletmede/inşa halinde olan ve yapımı planlanan projelerin sulama suyu ve yıkama suyu ihtiyaçlarını hesaplamak.	– Yapımı planlanan projelerdeki su kullanımlarını en aza indirebilmek için sulama tipi ve sistemini belirlemek, işletmedeki projelerin modernizasyon ve ıslah imkanlarını araştırmak, – İkinci aşamada elde edilen veriler ışığında proje bazında yapılan çalışmalara dayanarak, her devletteki, içme, kullanma ve endüstri suyu temini, rezervuarlarından kayıplar ve sulama kayıpları da dâhil olmak üzere tüm projelerin toplam su tüketimlerini belirlemek, – Dicle'den Fırat'a su transferi imkânını göz önünde bulundurarak arz-talep dengesini sağlamaya yönelik bir benzeşim modeli geliştirmek, – Planlama safhasındaki projelerin ekonomik yapılabilirliklerini belirlemek için yöntem ve kriterleri tartışmak.

Üç Aşamalı Plan, Suriye ve Irak'ın karşı çıkmaları nedeniyle hayata geçirilememiştir. Suriye ve Irak, ilk olarak, Fırat ve Dicle Nehirlerinin birlikte değerlendirilmesini kabul etmemişlerdir. İkinci olarak, Suriye ve Irak, Türkiye'nin teklif

ettiği arazide ortak yapılacak ölçüm çalışmalarından önce mevcut verilerin ofis çalışması ile ele alınmasını önermiştir (Bilen, 2000: 92-93). Ayrıca söz konusu devletler, su paylaşımının matematiksel oran gözetilerek yapılmasını teklif etmişlerdir (Okyar: 195).

3.2.3.3.3. Barış Suyu Projesi

Barış Suyu Projesi, dönemin Başbakanı Turgut Özal tarafından 1986 yılında önerilmiştir. Proje kapsamında Seyhan ve Ceyhan Nehirlerinin günlük olarak Akdeniz'e akan 16 milyon m³'lük kapasitesinden 6 milyon m³'lük kısmının iki boru hattıyla Orta Doğu ve Körfez ülkelerine aktarılması planlanmıştır (Milliyet, 18.10.1993). Proje ile bölge ülkelerinin su ihtiyaçlarının karşılanmasının yanında büyük bir proje etrafında işbirliği yapılarak güven ortamının tesis edilmesi ve böylelikle bölgenin istikrarına ve güvenliğine katkıda bulunmak hedeflenmiştir (Acar, 2006: 85).

Batı hattı olarak adlandırılan hat, Türkiye topraklarından çıktıktan sonra Hama, Humus, Halep, Şam, Amman, Yanbu ve Medine üzerinden Mekke'ye ulaşmaktadır. Toplam uzunluğu 2.700 km. ve günde 3,5 milyon m³ su aktarma kapasitesine sahip olması planlanan hatta suyun metre-küp maliyeti 0,83 dolar olarak hesaplanmıştır. Doğu hattının ise Suriye ve Ürdün üzerinden Kuveyt, Bahreyn, Katar ve Birleşik Arap Emirliklerine kadar uzanması planlanmıştır. Hattın toplam uzunluğunun 3.900 km ve günde 2,5 milyon m³ su aktarma kapasitesine sahip olması planlanmıştır. Suyun metre-küp maliyeti, 1,07 dolar olarak hesaplanmıştır. Batı hattının maliyeti 8 milyar dolar ve doğu hattının maliyeti ise 12 milyar dolar olarak tespit edilmiştir (Acar, 2006: 85).

8-10 yıllık bir sürede tamamlanması öngörülen Proje, Ürdün ve İsrail dışındaki devletlerden destek görmemiştir. Suriye, Fırat Nehri ile ilgili bir antlaşmaya varılmasını ön şart olarak ileri sürmüştür. Bunun dışında Suriye, girişimleri ile konuyu amacından saptırarak Türkiye aleyhinde bir kampanya başlatmıştır. Suriye'nin girişimleri neticesinde Proje, Arap devletleri tarafından Osmanlı Devleti'nin canlandırılmasına yönelik olarak algılanmıştır (Akmandor, 1994:34'den aktaran Acar, 2006: 86). Bazı ülkeler, suyun metre-küp maliyetinin 1,36 dolar olduğunu ve deniz suyunun arıtılmasından daha maliyetli olduğunu ileri sürmüş ve bazı ülkeler ise İsrail'in de

projeden faydalanacak olması nedeniyle projeye katılmayacaklarını belirtmişlerdir (Milliyet, 18.10.1993).

Deniz suyu arıtma tesislerini işleten büyük şirketler de ticari çıkarlarını korumak amacıyla Barış Suyu projesine karşı lobi oluşturmaya çalışmışlardır. Bu çerçevede Ölüdeniz kıyısında kurulacak bir deniz suyu arıtma tesisinden boru hattı ile su taşınması durumunda metre-küp maliyetinin 0,64 dolar olacağı iddia edilmiştir. Uluslararası büyük firmaların da bir baskı unsuru olarak ortaya çıkması, projeyi engelleyen faktörlerden birisi olmuştur (Acar, 2006: 86).

Suudi Arabistan ve Birleşik Arap Emirlikleri gibi Arap devletlerinin projeye sıcak bakmamalarının asıl nedeni ise Türkiye'ye bağımlı hale gelmek istememelerinden kaynaklanmaktadır (Milliyet, 18.10.1993). Bu gerekçe, Birleşik Arap Emirlikleri Su ve Elektrik Bakanı Humaid El Oveis tarafından açıkça ifade edilmiştir. El Oveis, Barış Suyu Projesinin maliyetinin 30 milyar dolara varabileceğini, bunun Türkiye'nin eline önemli bir koz verebileceğini ve Türkiye'nin istediği zaman suyu kesebileceğini bu nedenle maliyeti daha az olan Pakistan'dan su getirilmesi projesini tercih ettiklerini belirtmiştir (Milliyet, 6.3.1995). Dolayısıyla İsrail ve Ürdün dışındaki Arap devletlerinin projeye karşı menfi tavır almalarının arkasında bilimsel verilere dayalı gerçekler yerine politik nedenlerin bulunduğu görülmektedir.

3.2.3.3.4. Manavgat Çayı Su Temin Projesi

Orta Doğu ülkelerinin su ihtiyacını karşılamak ve böylelikle Orta Doğu barış sürecine katkı sağlamak amacıyla Manavgat Çayı Su Temin Projesine 10 Nisan 1992'de başlanmıştır. Proje kapsamında, Manavgat Barajı'nın 800 metre altındaki Ulukapı köyü, Bardaklar Beleni Mahallesi'nde su alma yapısı ve pompa istasyonu, 10 kilometre uzunluğundaki boru hattı ile kıyıya 1.300 metre mesafede deniz üzerinde kurulu iki adet platform inşa edilmesi planlanmıştır. Beleni Mevkiinde toplanan 500 milyon m³ suyun 2 milyon m³'ünün sulamada kullanılması, 250 milyon m³'ünün arıtılmış ve geriye kalan kısmının da ham su olarak tankerlerle nakledilerek satılması hedeflenmiştir (Acar, 2006: 87). Projenin inşa süreci, 18 Aralık 1998'de 147 milyon dolar harcanarak tamamlanmış ve dönemin Başbakanı Mesut Yılmaz tarafından hizmete açılmıştır. Proje kapsamında ilk aşamada İsrail, Ürdün, Suriye'ye ve ikinci aşamada Kıbrıs ve Kuzey Afrika ülkelerine su satışının yapılması hedeflenmiştir. 2004 yılında İsrail ile yapılan antlaşma

gereğince, İsrail'in 2006 yılından itibaren metreküp bedeli bir dolar olmak üzere 20 yıl boyunca yılda 50 milyon m³ su ithal etmesi öngörülmüştür. Ancak İsrail, suyun metreküp satış bedelinin pahalı olduğunu ve söz konusu bedelin bir doların altında olması gerektiğini belirterek bugüne kadar proje kapsamında su satın almamıştır (Acar, 2006: 87).

Her ne kadar bölgenin doğal su kıtlığı, hızlı nüfus artışı ve alternatif su kaynaklarına duyulan ihtiyacı gibi nedenler projenin hayata geçirilmesini desteklerken aşağıdaki faktörler de projenin gerçekleşmesini engelleyen koşullar olarak karşımıza çıkmaktadır:

- Bölgenin dengeli olmayan siyasi yapısı nedeniyle bir başka ülkeye su konusunda bağımlı olmamak isteği,
- Deniz suyu arıtma şirketlerinin yoğun lobi faaliyetleri,
- Deniz suyu arıtımının birim maliyetinde yaşanan düşüş veya teknolojik gelişmelerle bu maliyetin gelecekte çok azalacağının öngörülmesi,
- Deniz suyu arıtma metreküp birim maliyeti 1.05 dolar kabul edildiği takdirde tankerle (130.000 ton) su taşıma maliyetinin 1.500 km ye kadar kabul edilebilir olması,
- 1.500 km ye kadar taşıma maliyetinin % 36'sını yakıt maliyetinin oluşturması nedeniyle yakıt maliyetindeki muhtemel artışların taşıma maliyetini de artıracak olması,
- Tankerle petrol taşıma pazarındaki genişleme ve tankerle su yerine petrol taşıma bedelinin, ton başına yaklaşık 2 kat fazla olması nedeniyle petrol taşımacılığının daha fazla ilgi görmesi (Yıldız, 2006: 611).

Sonuç itibarıyla 16 yıl önce hizmete giren tesisten bugüne kadar hiçbir ülkeye su satışı yapılamamıştır. 2008 yılında Devlet Su İşlerinden (DSİ) Antalya Su ve Atıksu İşletmesine devredilen tesis, söz konusu kurumun da suyu herhangi bir yere satamaması nedeniyle 2.5 yıl sonra tekrar DSİ'ye devredilmiştir (Hürriyet, 31.5.2011).

İsrail, Manavgat'tan tankerlerle su taşımak yerine Göksu Nehir suyunun Akdeniz altına dökünecek boru hattı ile taşınmasını önermiştir. İsrail, aktarılacak suyun metreküp

maliyetinin bir doların altında olması durumunda yılda 300 milyon m³ su satın alacağını belirtmiştir. Türkiye öneriye karşı çıkmamakla birlikte mesafeli davranmıştır. Manavgat'ta yapılan yatırımların karşılığını alamayan Türkiye, İsrail'in kesin kararını vererek teklifte bulunmasını istemiştir. Ancak söz konusu öneri konusunda bugüne kadar bir gelişme yaşanmamıştır (Milliyet, 2.2.2006).

Sonuç itibarıyla bölgede işbirliği ortamı yaratarak güven ve istikrar sağlanmasına yönelik olarak iyi niyetle başlatılan Üç Aşamalı Plan, Barış Suyu Projesi ve Manavgat Su Temin Projesi, politik önyargılar, devletlerin bölgenin ortak çıkarları yerine birbirlerini kendi çıkarları doğrultusunda yönlendirmeleri ve büyük ticari firmaların bölge ülkelerini yanlış bilgilendirmeleri ve lobi faaliyetleri uygulamaları sonucunda başarıya ulaşamamıştır. Aynı şekilde Suriye ve Irak lehine dengeli bir su rejimi ortaya çıkaracak olan GAP Projesi de sürekli olarak eleştirilmiş ve engellenmeye çalışılmıştır.

3.2.4. Türkiye ile Suriye Arasında Asi Havzasında Su Sorunu

3.2.4.1. Sorunun Ortaya Çıkması

Asi Nehri, Orta Doğu'nun su fakirliğinin yaşandığı bir bölgesinde yer almaktadır. Nehir, Hama, Humus ve Antakya gibi büyük yerleşim birimlerinin su kaynağını oluşturmakta ve aynı zamanda Suriye'de Gharb Ovası'nı ve Türkiye'de Amik Ovası'nı sulamaktadır. Ancak Nehrin kapasitesinin tüm bu ihtiyaçları karşılamadaki yetersizliği, Türkiye ile Suriye arasında Nehir sularının kullanımında farklı yaklaşımlar ileri sürülmesine neden olmaktadır (Korkmaz ve Karataş, 2009: 23). Asi Nehri, sırasıyla Lübnan, Suriye ve Türkiye topraklarını kat etmesine rağmen Nehrin kapasitesinden en fazla Suriye faydalanmaktadır (Akbaş ve Mutlu, 2012: 215).

Suriye, Asi Nehri'nden kullandığı su miktarını haklı göstermek için politik bir gerekçe ileri sürmektedir. Suriye, Asi Nehrini sınır aşan su olarak kabul etmemektedir. Suriye, Hatay'ı kendi toprağı olarak görmekte ve bu çerçevede Asi Nehrini de ulusal bir su kaynağı olarak kabul etmekte ve suyun paylaşımına yanaşmamaktadır (Akbaş ve Mutlu, 2012: 215). Oysaki Türkiye ile Suriye arasında 19 Mayıs 1939 yılında imzalanan protokolde göre Asi Nehri sularının eşitlik ilkesine dayalı olarak kullanılması kararlaştırılmıştır (Rüştü ve Salem, 2004: 64). Suriye'nin 1939 antlaşmasından farklı bir politika izlemesine neden olan gelişme, Hama-Humus arasındaki bölgenin ve Gharb Ovası'nın tarım yapılabilir hale getirilmesine ilişkin 1940'lı yıllarda geliştirdiği Proje

olmuştur. 1955 ve 1967 yılları arasında, NEDECO adlı Hollanda Firmasının geliştirdiği Proje, Sovyetler Birliğinin malzeme desteğiyle Bulgar, Yugoslav ve İtalyan firmaları tarafından gerçekleştirilmiş; iki baraj ve iki drenaj kanalı tamamlanmıştır (Mazlum, 1996: 89-90). Ayrıca, 1950 ve 1975 yılları arasında Amik Ovasında yer alan Amik Gölü kurutulmuş 31.000 hektar tarım arazisi kazanılmıştır. Suriye, günümüze kadar Asi Nehri üzerinde inşa ettiği 40'a yakın çeşitli kapasitelerdeki barajlarla 736 milyon m³ su tutabilme kapasitesine sahip olmuş (Kıbaroğlu, Klaphake, Kramer, Scheumann ve Carius, 2005: 68) ve 1960 yılında 96.000 hektar olan sulanabilir tarım alanlarını 268.000 hektar alana artırmıştır (Korkmaz ve Karakaş, 2009: 30). Artan tarım alanları nedeniyle Asi Nehri suyu da yeterli olmamış ve açılan yeraltı kuyularıyla 20.000 hektarlık alan sulanmaya çalışılmıştır (Kıbaroğlu vd., 2005: 68). Artan su ihtiyacını karşılamak için Suriye'de yaklaşık 160.000 adet kuyu açılmıştır. Açılan kuyuların yarısı kaçak kuyu niteliğindedir. Kaçak kuyu kullanımı, kısa dönem içerisinde su ihtiyacını karşılasa da uzun dönemde yeraltı kaynaklarının kurumasına ve dolayısıyla pınar ve ırmak sularının azalmasına sebep olabileceği belirtilmektedir (Wihbey ve Berman, 2000).

Suriye'nin gerçekleştirdiği projeler, işlenebilir tarım alanlarını ve dolayısıyla su ihtiyacını artırmıştır. Asi Nehri'nin neredeyse tamamı Suriye tarafından kullanılmaya başlanmıştır. Bu durum, 1939 Antlaşması'nı işlevsiz hale getirmiştir. Çünkü Suriye'nin 1939 Antlaşması'na uyması durumunda gerçekleştirdiği projeler başarısızlığa uğrayacaktır. Suriye, Asi Nehri'nin yıllık 1.036 milyon m³ kapasitesinin %92'sine ihtiyaç duymaktadır (Korkmaz ve Karakaş, 2009: 33). Buradan hareketle Suriye'nin, Hatay'ı ileri sürerek Asi Nehri'nin görüşülmesine yanaşmamasının asıl sebebinin Nehrin kapasitesini neredeyse tek başına kullanma isteğinden kaynaklandığı söylenebilecektir.

3.2.4.2. Suriye'nin İzlediği Politika Nedeniyle Asi Nehri Havzasında Karşılaşılan Sorunlar

Suriye'nin Asi Nehrini kendi ihtiyacını karşılayacak şekilde kullanma ve meseleyi Türkiye ile görüşmeme politikası, Suriye tarafında olumlu ve Türkiye tarafında ise olumsuz ekonomik sonuçlar vermektedir. Suriye, 1992-2003 döneminde tarımsal üretimini %158 oranında artırmıştır (Alloush, 2005). Su yetersizliği nedeniyle Türkiye tarafında ise 134.000 hektar alanda sulu tarım yapılamamaktadır. Bunun sonucunda

bölgedeki yıllık pamuk üretiminde %65 oranında düşüş yaşanmıştır (Salha, 1995: 24'den aktaran Korkmaz ve Karakaş, 2009:35). Özellikle bu durum, BM Uluslararası Su Yollarının Ulaşım Dışı Amaçlarla Kullanımları Kanunu Hakkındaki Sözleşmesinde yer alan *kıyıdaş devletlere önemli zarar verilmemesi ve hakça ve makul bir şekilde kullanım* ilkelerine uymamaktadır.

Suriye'nin Asi Nehrini aşırı kullanımından kaynaklanan ikinci sorun ise Türkiye topraklarına giren suyun kirliliği ile ilgilidir. Suriye tarafında yer alan petrokimya, gıda ve güvenlik ağırlıklı sanayi tesislerinden kaynaklanan atıklar, Suriye tarafında hızlı nüfus artışı ve tarımsal faaliyetler esnasında aşırı ilaç kullanımı nedenleriyle Asi Nehrinin suyu aşırı oranda kirlenmektedir. Su kirliliği, su miktarının azaldığı yaz döneminde daha çok belirginleşmektedir (Korkmaz ve Karakaş, 2009:31).

Üçüncü olarak Suriye, özellikle sulamanın az yapıldığı ve bölgenin yağış aldığı dönemlerde, Türkiye'deki muhtemel sonuçlarını düşünmeksizin ve herhangi bir bildirimde bulunmaksızın baraj kapaklarını açarak Hatay'da su baskınları yaşanmasına neden olmaktadır. Amik Ovasında son 10 yıl içerisinde beş kez su baskını yaşanmıştır. Su baskınlarının %50'sinin Suriye'nin baraj kapaklarını açması nedeniyle oluştuğu belirtilmektedir. Oluşan sel baskınları nedeniyle sadece bölgedeki yerleşim birimleri değil ekili tarım alanları da zarar görmektedir. En son 2012 yılında yaşanan su baskınında yaklaşık 100.000 dönüm ekili tarım arazisi su altında kalmış (Türkiye Ziraatçılar Derneği) ve bazı çadır kentler, sahra hastaneleri ve Hatay Havaalanı zarar görmüştür (Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği, 1.2.2012).

3.2.4.3. Sorunun Çözülmesine Yönelik Çalışmalar

Türkiye ile Suriye arasında 1939 yılında imzalanan Hatay-Suriye Tahdid-i Hududu Son Protokolü ile Asi ve Afrin sularının eşit şekilde paylaşılmasına karar verilmiştir. Anlaşmanın imzalandığı dönemde Türkiye ve Suriye'nin Asi Havzasındaki su ihtiyacı bugünkü ile kıyaslanamayacak kadar az olduğu için kolaylıkla anlaşma zeminini bulmak mümkün olmuştur. Ancak bölgede nüfusun, endüstriyel fabrika ve tesislerin artması, 1950'li yıllarda başlatılan Gharb Projesi nedeniyle tarım alanlarının ve dolayısıyla su ihtiyacının artması nedenlerinden dolayı Suriye, 1939 Antlaşmasını göz ardı etmeye başlamıştır. Suriye, bu dönemde, artan su ihtiyacını karşılamak için tek taraflı olarak aldığı kararlar neticesinde Asi Nehri üzerinde bazı baraj ve tesisler

yapmaya başlamıştır. Türkiye'nin Asi Nehri ile ilgili talepleri karşısında Suriye, sorunu siyasi zemine çekmiş, Hatay'ın kendi toprağı olduğunu ileri sürerek Asi Nehrini müzakere etmeyi ret etmiştir (Çarkoğlu ve Eder, 2001: 68). Suriye'nin Gharb Projesinin finansmanı kapsamında Dünya Bankasından kredi istemesi üzerine Türkiye, Dünya Bankasına itirazda bulunmuştur. Türkiye itirazında, söz konusu Projenin, toplam su potansiyelinde veya minimum yaz akışında azalmaya sebep olacağını, ekili ve gelecekte muhtemel ekilecek alanların sulanmasını tehlikeye sokacağını ve enerji ihtiyacını giderecek hidroelektrik tesislerin kurulumuna engel olacağını belirtmiştir (Caponera, 1993: 633). Türkiye'nin itirazından sonra Türk ve Suriyeli uzmanlar Şam'da bir toplantı yapmışlar ve Gharb Projesi'nin inşası esnasında Türk topraklarında su baskınları yaşanabileceği ve sulama döneminde Türk topraklarının bir damla suya muhtaç duruma düşebileceği sonucuna varılmıştır (Caponera, 1993: 633).

1962 yılında Türkiye ve Suriye arasında gerçekleşen bir konferansta Türk yetkililer tarafından bir protokol hazırlanması önerilmiştir. Söz konusu protokolde; her iki devletin çıkarlarına ve gelişmesine hizmet edecek Asi Nehri gelişim planı hazırlanması, su baskınlarının önlenmesine yönelik tedbirlerin belirlenmesi, Türkiye-Suriye sınırına bir baraj yapılması, nehir ölçüm ve su baskını ikaz istasyonlarının yapılması, NEDECO firması tarafından gerçekleştirilecek Gharb Projesinin bu protokol kapsamında revize edilmesi önerilmiştir. Ancak konferans bir sonuca ulaşmadan tamamlanmıştır. (Caponera, 1993: 634) Müteakip dönemde de Türkiye ve Suriye arasında Asi Nehri'ne yönelik bir antlaşma yapılamamıştır. Suriye uzun yıllar boyunca Asi Nehri'ni konuşmaktan kaçınmıştır (ORSAM, 2011: 16). 1993 yılında Türkiye ile Suriye arasındaki su sorunlarının çözülmesine ilişkin görüşmelerde, Türkiye'nin Asi Nehrinin de görüşmelere dâhil edilmesi teklifi Suriye tarafından kabul edilmemiş ve Suriye görüşmelerden ayrılmıştır (Dalar, 2010: 110). Suriye ile Asi Nehri ile ilgili hususları görüşebilmek için 2000'li yılları beklemek gerekecektir.

Asi Nehri'nin paylaşımı konusunda diğer bir taraf olan Lübnan da Türkiye ile benzer sorunları yaşamıştır. Suriye'nin siyasi olarak kontrolü ve baskısı altında olan Lübnan, Suriye izin verdiği derecede Asi Nehri'nden faydalanma imkânı bulmuştur. 1972 yılında Suriye ile Lübnan arasında yapılan anlaşma gereğince yıl boyunca Lübnan en fazla 80 milyar m³ su kullanabilecektir. 1994 yılında Lübnan ve Suriye "Asi Sularının Paylaşılması Antlaşması'nı imzalamışlardır. Bu antlaşmaya göre Lübnan-Suriye sınırındaki 420 milyon m³ toplam su hacminin 80 milyon m³ Lübnan'a, geriye

kalan 340 milyon m³ su ise Suriye'nin kullanımına bırakılmıştır. Antlaşmada yer alan diğer hususlar ise aşağıda özetlenmiştir (Salha, 1995: 26-27'den aktaran ORSAM, 2011: 18):

- “- Asi nehrinin Lübnan topraklarından aktığı ve nehrin ortak su olarak kabul edildiğine dair fikir birliğine varılmıştır.
- Nehrin yıllık ortalama akışı 403-420 milyon m³ olarak kabul edilmiştir. Lübnan sınırları içerisinde suyun akımı ve miktarı iki ülkenin uzmanlarından oluşan bir komite tarafından denetlenecektir.
- Antlaşma öncesi işletmeye açık olan kuyulardan su sağlanmaya devam edilirken, yeni kuyu açılması için izin Suriye'den alınacaktır. Yeni bir kuyu açılması söz konusu olduğunda Lübnan'ın payından düşürülecektir.
- Lübnan sınırları içerisinde Asi nehri ana kolunun ve kollarının denetim ve onarım finansmanı Suriye tarafından karşılanacak ve iki ülke tarafından yapılacaktır.
- Lübnan sınırları içerisinde suyun akımı ve miktarı iki ülkenin uzmanlarından oluşan bir komite tarafından denetlenecektir.”

Antlaşma maddelerinde görüldüğü üzere Lübnan ve Suriye arasında imzalanan bu antlaşma, güçlü kıyıdaş devlet olan Suriye'nin taleplerine göre şekillendirilmiştir. Bu antlaşma ile Nehrin Lübnan kısmını kontrolü altına alan Suriye, bir diğer kıyıdaş olan Türkiye'yi bu antlaşmaya dâhil etmemiştir (ORSAM, 2011: 19).

1998 yılında imzalanan Adana Mutabakatı, Türkiye-Suriye ilişkilerinde bir yakınlaşma dönemi başlatmıştır. Dönemin Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer'in 13 Haziran 2000'de Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın cenazesine katılması ve hemen arkasından Suriye Başbakan Yardımcısı Abdülhalim Haddam'ın Ankara'ya resmi ziyarette bulunması, iki ülke ilişkilerini olumlu bir gelişme sürecine sokmuştur. 2002 yılı sonrası Türk Dış Politikasında yaşanan Orta Doğu'ya yönelim süreci, 2003 yılında Irak'ın işgali ile ABD'nin Suriye üzerinde hissedilen etkisi sonucunda ortaya çıkan Suriye'nin güvenlik kaygıları, izole edilmişlik hissi ve Irak'ın parçalanma ihtimalinin Türkiye ve Suriye üzerinde yarattığı ortak güvenlik endişesi, Türkiye ve Suriye'yi birbirlerine yakınlaştırmıştır (ORSAM, 2011: 22). 22 Aralık 2004'de Başbakan R. Tayyip Erdoğan Suriye'yi ziyaret etmiştir. Bu ziyarette, Türkiye ve Suriye arasında ilk Serbest Ticaret Antlaşması imzalanmış ve Asi Nehri üzerinde ortak bir baraj yapılması hususu görüşülmüştür (Maden, 2012: 91). 22-23 Aralık 2009

tarihlerinde Şam’da düzenlenen Türkiye-Suriye Yüksek Düzeyli Stratejik İşbirliği Konseyi Birinci Başbakanlar Toplantısı’nda yaklaşık 50 adet Mutabakat Muhtırası ve Anlaşma imzalanmıştır. Söz konusu antlaşmalardan su meselesi ile ilgili olanlar aşağıda sunulmuştur (ORSAM, 2011: 22):

- Asi Nehri Üzerinde “Dostluk Barajı” adı altında Ortak Baraj İnşa Edilmesine İlişkin Mutabakat Muhtırası,

- Suriye’nin Dicle Nehrinden Sulama Amaçlı Su Çekimine İlişkin Mutabakat Muhtırası,

- Kuraklıkla Mücadele ve Su Kaynaklarının Etkin Kullanımına İlişkin Mutabakat Muhtırası,

- Su Kalitesinin İyileştirilmesine İlişkin Mutabakat Zaptı.

2009 yılında yapılan toplantıda Asi nehri üzerinde Türkiye-Suriye sınırında, iki devletin %50 oranında katılımı ile “Asi Dostluk Barajı”nın yapılması için bir mutabakat muhtırası imzalanmış ve 6 Şubat 2011’de Asi Dostluk Barajı temeli iki ülkenin Başbakanları ve ilgili Bakanlarının katılımıyla atılmıştır. Söz konusu barajın hem sulama hem de elektrik üretme amaçlı yapılması planlanmıştır. Ancak Arap Baharı olarak adlandırılan toplumsal olayların Mart 2011 içerisinde Suriye içerisine de sıçraması ve bu olaylar esnasında Türkiye’nin Suriye yönetimi karşıtı grupların yanında yer alması, Asi Nehri Dostluk Barajı’nın inşa sürecinin de durmasına yol açmıştır.

3.2.5. Sınır Aşan Sular Meselesinin Değerlendirilmesi

Fırat-Dicle havzasında, Türkiye, aşağı kıyı ülkelerini ihtiyaç duydukları sudan mahrum etmeden, söz konusu ülkelerin kullanımı dışında denize akan milyarlarca metreküp suya yaptığı katkının yaklaşık % 40’ını kullanarak GAP ve benzeri kalkınma projelerini hayata geçirmek istemektedir (Dalar, 2009, 97). Aşağı kıyıdaş ülkeler, su sıkıntısı içinde olmamalarının yanında mevcut sulardan verimsiz biçimde yararlanmakta, eskimiş teknikleri kullanmakta, aşırı sulama yaparak toprağın kireçlenmesine ve böylelikle toprağın ekili tarımda kullanılabilme özelliklerine zarar vermektedir. Türkiye, GAP inşa sürecinde aşağı kıyıdaş ülkeleri su kıtlığıyla karşı karşıya bırakmamıştır. Türkiye, suların kullanımında sorumlu davranmış ve yeterli miktarda suyu aşağı kıyı ülkelerine bırakarak potansiyel bir çatışma ihtimalini ortadan

kaldırmaya çalışmıştır. Bununla birlikte aşağı kıyı ülkeleri ve özellikle Suriye, konuyu siyasi zemine çekmiş, Türkiye'nin gerçekleştirdiği projelerle istediği zaman suyu bir silah olarak kullanabileceğini, Suriye ve Irak'a akan suyu kesebileceğini belirtmişlerdir. Bu kasıtlı ve önyargılı yaklaşım sonucu Suriye, Ortak Teknik Komite toplantılarına katılmamış veya katıldığı toplantılarda da çözüm sürecine katkıda bulunmamıştır. Bunun yanında, Suriye, Türkiye'nin, bilimsel esaslara dayalı yöntemlerle taraf devletlerin suyun ne şekilde etkin bir şekilde kullanılabileceğini ortaya çıkarmayı hedefleyen Üç Aşamalı Planı'na da olumlu bakmamıştır. Fırat Nehri'nin kullanımı konusunda, her fırsatta Türkiye'yi uluslararası kurum/kuruluşlara şikâyet eden ve aşağı kıyı ülkesi olarak zarara uğradığını belirten Suriye, Asi Nehri'nin kullanımına yönelik olarak Türkiye ile görüşme yapmayı reddetmekte, Asi Nehri'nin potansiyelinden mümkün olduğunca en üst düzeyde kendisinin faydalanmasına yönelik politikalar izlemektedir. Bu durum, sınır aşan sular meselesinde Suriye'nin izlediği politikadaki ikilemi ortaya çıkarmaktadır. Türkiye'nin GAP'ı uygulamaya koyması ile birlikte Suriye, Türkiye'yi GAP'tan vazgeçirmek ve su meselesinde istediğini alabilmek için başta bölücü terör örgütü PKK olmak üzere Türkiye karşıtı terör örgütlerini desteklemeye başlamıştır. Bu durum, 1998 Adana Mutabakatına kadar devam etmiştir. 2000'li yıllarda başlayan ve 2011 Türkiye-Suriye Krizine kadar devam eden dönemde her iki ülke ilişkileri olumlu yönde gelişme gösterse de Suriye, Fırat ve Asi Nehirlerinin kullanımına yönelik eski politikalarını devam ettirmiştir. Asi Nehri üzerinde ortak baraj yapma projesi de, Suriye'deki iç savaşın tırmanmasıyla sekteye uğramıştır.

BU SAYFA BOŞ BIRAKILMIŞTIR

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE-SURİYE İLİŞKİLERİNDE YAŞANAN KRİZLER

4.1. 1957 SURİYE KRİZİ

İkinci Dünya Savaşı'nın ardından yaşanan 1956 Süveyş Krizi esnasında İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki etkinliği azalmış, kriz durumunun sona ermesinde etkin rol oynayan ABD ve SSCB'nin bölgede etkinliği artmıştır. Bu çerçevede SSCB, başta Suriye ve Mısır olmak üzere Batı'nın emperyalist politikalarına karşı çıkan Arap devletleri ile ilişkilerini geliştirmeye çalışırken ABD ise Bağdat Paktı devletleriyle yakınlaşma çabası içine girmiştir.

6 Ağustos 1957'de Suriye ile SSCB arasında imzalanan ekonomik ve askeri yardım anlaşması ile SSCB, Suriye'ye 500 milyon dolarlık yardım yapmayı taahhüt etti. Bu durum, İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB'den tehdit algılayan Türkiye'de iki cepheli bir saldırıya maruz kalma endişesi yarattı. Ekim 1957 başında Türkiye'nin Suriye sınırına askeri birliklerini sevk etmesi ve sınırda tatbikat icra etmeye başlaması, SSCB'nin tepkisini çekti. SSCB'nin kriz sürecine dâhil olması üzerine Türkiye, ABD'nin desteğini elde etmeye çalıştı. Devam eden süreçte, SSCB'nin Suriye'nin Lazkiye limanına iki savaş gemisini göndermesine, ABD, 6. Filonun bazı gemilerini İzmir'e göndererek karşılık verdi ve başlangıçta Türkiye-Suriye krizi olarak ortaya çıkan gelişmeler, Soğuk Savaş'ın iki süper gücünü karşı karşıya getirdi. 1957 krizi, Türkiye ve Suriye'yi savaşın eşiğine getirdi, dolayısıyla tarihi sorunlar üzerine inşa edilen ikili ilişkiler, iki ülke üzerinden yaşanan doğu-batı gerginliği ile daha da sıkıntılı bir sürece girdi.

4.1.1. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında Türkiye'nin Güvenlik Arayışı ve ABD'nin Orta Doğu Politikası

ABD, İkinci Dünya Savaşı sonrasında, Birinci Dünya Savaşının ardından yaptığı gibi kendi kıtasına çekilme eğilimi içerisindeydi. Ancak Avrupa'da komünist yönetimlerin iktidara gelmesi ya da milli meclislerde hatırı sayılır sayıda temsilcilere sahip olması, İngiltere ve ABD'yi, Avrupa'nın önemli bir kısmının SSCB etkisi altına girebileceği endişesine sevk etti. Savaş sonrasında Yunanistan'a askeri ve ekonomik yardımda bulunan İngiltere, içerisinde bulunduğu ekonomik sıkıntılar nedeniyle söz

konusu desteği sürdüremeyeceğini bir nota ile ABD'ye bildirdi, Türkiye ve Yunanistan'a destek verilmesini ve bu ülkelerin Batı'nın savunması için önemli olduğunu belirtti (Erhan, 2001: 530).

Diğer yandan SSCB, günün koşullarına uymadığı ve birçok maddesinin esaslı değişiklikler gerektirdiği gerekçesiyle 19 Mart 1945'de, 17 Aralık 1925 tarihli Türkiye-SSCB saldırmazlık antlaşmasını tek taraflı olarak fesih etti. Yeni bir antlaşma yapılabilmesi için SSCB, 7 Haziran 1945'de Dışişleri Bakanı Molotov aracılığıyla aşağıdaki isteklerin kabul edilmesini ön şart olarak Türkiye'ye bildirdi:

- 16 Mart 1921 tarihli Moskova Antlaşması'nda SSCB lehine bazı sınır düzenlemelerinin yapılması (Aslında SSCB, Kars ve Ardahan'ın kendisine verilmesini istemekteydi.),

- Türk Boğazları'nın, Türkiye ile SSCB tarafından ortaklaşa savunulması, bunu sağlamak için de SSCB'ye Boğazlar bölgesinde kara ve deniz üsleri verilmesi,

- Türk Boğazları'nın statüsünü düzenleyen Montrö Sözleşmesi'nde bazı değişikliklerin yapılması (Uçarol, 1995: 718-719).

SSCB, söz konusu isteklerini, savaş sonrası yapılacak düzenlemelerin tartışıldığı ve ABD, İngiltere ve SSCB liderlerinin katıldığı Potsdam Konferansı'nda da dile getirdi. SSCB'nin toprak talebine karşı, İngiltere, Türkiye'nin toprak bütünlüğüne vurgu yaparken ABD, meselenin SSCB ve Türkiye arasında görüşülerek halledilmesini istemekteydi. Ancak Boğazlarda SSCB'ye üs verilmesi hususunda ise İngiltere, bunun kabul edilemeyeceğini bildirdi. Montrö Sözleşmesi'nin bazı maddelerinin değiştirilmesi meselesinde de bir uzlaşmaya varılamadı, bunun yerine her bir tarafın söz konusu hususa yönelik görüşlerini Türkiye'ye bildirmesine karar verildi (Tellal, 2001: 503). Bu dönemde SSCB'nin Doğu Anadolu'da toprak isteği, Türkiye üzerinde ciddi anlamda bir tehdit algısı oluşturdu ve Türkiye'nin ABD'ye yaklaşmasında önemli rol oynadı (Tellal, 2001: 502).

İkinci Dünya Savaşı sonrasında SSCB, 8 Ağustos ve 24 Eylül 1946 tarihlerinde Türkiye'ye iki adet nota verdi. İlk nota aynı zamanda ABD'ye de iletilmişti. Söz konusu notalarda SSCB, özetle, Potsdam Konferansı'nda alınan kararlara atıf yapmakta, Türkiye'nin İkinci Dünya Savaşı esnasında Montrö Sözleşmesi'nde yer alan

sorumluluklarını yerine getirmediğini, Türk Boğazları'na yönelik mevcut düzenlemenin yetersizliğini iddia etmekte ve yeni bir rejim önerisinde bulunmaktaydı (Tellal, 2001: 506). Bu kapsamda, SSCB, ticaret gemilerine savaşta ve barışta tam geçiş serbestliğinin verilmesini, Karadeniz'de kıyısı olan devletlerin savaş gemilerine her zaman geçiş serbestliğinin sağlanmasını, bunun yanında Karadeniz'e kıyısı olmayan devletlerin savaş gemileri için Karadeniz'e özel durumlar haricinde geçiş yasağı konmasını, Türk Boğazları'ndan geçiş rejimini düzenleme yetkisinin Türkiye ile Karadeniz'e kıyısı olan devletlere ait olmasını ve Türk Boğazları'nın güvenliğinin Türkiye ve SSCB tarafından birlikte sağlanmasını önermekteydi (Uçarol, 1995: 720-721 ve Ertem, 2009: 84). Türkiye, 22 Ağustos ve 18 Ekim 1946 tarihlerinde verdiği cevabi nota ile Montrö Sözleşmesi'nin mevcut koşullara ve teknolojik gelişmelere uydurulması için yapılacak uluslararası bir konferansın toplanmasını kabul edebileceğini, Boğazlar bölgesinin birlikte savunulmasını ise egemenlik haklarına ve kendi güvenliğine aykırı bulduğunu bildirdi (Tellal, 2001: 505-506). Aynı şekilde ABD (19 Ağustos ve 9 Ekim 1946), İngiltere (21 Ağustos ve 9 Ekim 1946) tarihlerinde SSCB'ye verdiği notalarla, Türk Boğazları'na ilişkin düzenlemenin yalnızca Karadeniz'e kıyısı olan devletlerce yapılmasına karşı çıktılar ve Boğazlar bölgesinin savunmasının ise sadece Türkiye'nin görevi olduğunu belirttiler (Tellal, 2001: 505-506). Bu dönemde Türkiye, SSCB'den kaynaklanan toprak bütünlüğüne ve egemenlik haklarına yönelik tehdit algısı nedeniyle, Batı blokunun lideri konumundaki ABD'nin desteğini almaya çalıştı ve bunda da başarılı oldu.

Bu gelişmeler sonrasında ABD, Türkiye ve Yunanistan'a askeri ve ekonomik yardım yapmayı kapsayan Truman Doktrini'ni kabul etti. Doktrin kısa dönemde, Yunanistan ve Türkiye'yi SSCB tehdidine karşı askeri ve ekonomik olarak güçlendirmek, uzun dönemde ise SSCB yayılmacılığına karşı dünyanın neresinde olursa olsun tedbir almak ve engellemek hedefine sahipti. ABD'nin Truman Doktrini'nin ilgi sahasına Türkiye'yi dâhil etmesinin asıl nedeni, SSCB'nin, Türkiye ve Boğazlar bölgesine nüfuz etmesi durumunda, müteakip aşamada başta İran ve Irak olmak üzere zengin kaynaklara sahip Orta Doğu bölgesini ve üç kıtanın ticaret yollarını kontrol altına alma ihtimaliydi (Erhan, 2001: 530-531).

Truman Doktrini kapsamında Türkiye'ye 100 ve Yunanistan'a 300 milyon dolar olmak üzere toplamda 400 milyon dolarlık bir yardım paketi yapılması, eğitim maksadıyla Yunanistan ve Türkiye'ye sivil ve askeri ABD personelinin gönderilmesi ve

seçilecek Türk ve Yunan personelinin ABD’de eğitilmesi planlandı (Satterthwaite, 1972:78’den aktaran Ertem, 2009: 387). 1947-1949 döneminde, Truman Doktrini kapsamında Türkiye’ye askeri malzeme yardımı da dahil olmak üzere 152,5 milyon dolar yardım yapıldı. Bunun 147,5 milyon doları silahlı kuvvetlerin modernizasyonu için kullanılırken 5 milyon doları yol yapım çalışmalarında kullanılmak üzere ayrıldı. ABD, olası bir SSCB saldırısının Toros Dağları hattında durdurulabileceğini, bu nedenle İskenderun limanı ile Toros Dağları arasında ikmal yollarının hazır olmasını gerektiğini düşünmekteydi (Erhan, 2001: 534, 535). 1951 yılına gelindiğinde ise ABD tarafından Türkiye’ye yapılan yardımın toplamı 400 milyon doları buldu (Erhan, 2001: 535). Truman Doktrini, Türkiye ve ABD arasında sıcak ilişkilerin gelişmesini sağlamış, Türkiye’yi hızla Batı’ya yaklaştırmış ve bunun sonucu olarak Türk devlet adamlarınca Batı ve ABD yanlısı bir dış politika yrtlmeye başlanmasına yol açmıştır (Erhan, 2001: 535).

Truman Doktrini kapsamında ABD yardımı almaya başlayan Türkiye, ABD öncülüğünde kurulan NATO’ya çeşitli nedenlerle ilgi duymaktaydı. Birincisi, her ne kadar Truman Doktrini kapsamında ABD ile işbirliğine girilmiş olsa da, 1945 yılındaki SSCB taleplerinin yarattığı endişe ortamı devam etmekteydi. Türkiye’de İkinci Dünya Savaşı sonrası dünyada yalnız kalma korkusu oluşmuştu. İkincisi, Türk devlet adamları NATO yeliğini, Türkiye’nin Batıya dönük dış politikasının bir basamağı olarak görmekteydiler. ncs, Türkiye, NATO dışında kalması halinde ABD yardımlarından faydalanamama korkusu yaşamaktaydı. NATO yeliği halinde mevcut yardım programları korunurken yeni yardımlardan da faydalanma imkânı olabilecekti (Erhan, 2001: 544). Bu düşüncelerle Türkiye, Haziran ve Ağustos 1950 aylarında olmak üzere iki kez NATO yeliği başvurusu yaptı. Türkiye’nin NATO yeliğine İngiltere ile küçük NATO lkeleri başlangıçta karşı ıktı. İngiltere, Süveyş Kanalı’ndaki çıkarlarını korumak için Mısır ve Türkiye’nin içinde olacağı bir Orta Doğu Komutanlığı kurmak istiyordu. Türkiye, NATO’ya ye olması durumunda, güvenlik kaygısını gidereceği için İngiltere’nin n aldığı inisiyatifte katılmaya gerek duymayacaktı. Bu nedenle İngiltere’ye göre Türkiye, NATO’ya katılmamalıydı. Küçük NATO lkeleri ise halen SSCB’den tehdit alan Türkiye’nin NATO’ya girmesi durumunda SSCB’nin tepki göstererek bir savaş çıkarmasından endişelenmekteydiler. Bu dönemde patlak veren Kore Savaşı bu düşüncelerin değişmesine yol açtı. Türkiye, Kuzey Kore’nin Güney Kore’ye saldırması zerine BM’nin Güney Kore’ye yardım çağrısı yapan

25 ve 27 Haziran 1950 tarihli Kararlarına olumlu cevap verdi ve 4.500 kişilik bir askeri gücünü, Kore Savaşına gönderdi. O dönemin devlet adamları, Türkiye'nin, hür dünyanın savunucuları arasında bulunarak Kore Savaşına katılım sağlamanın NATO üyeliğini kolaylaştıracağını düşünmüştü (Uçarol, 1995: 728-729).

Kore Savaşı sonrasında ABD'nin Türkiye'nin NATO üyeliğine yönelik fikri bazı nedenlerle değişti. Birincisi, SSCB, ABD'yi etki altına alabilecek nükleer silah stokuna kavuşmuştu. Bir nükleer savaş esnasında ABD'nin SSCB'ye anında karşılık verebileceği yakın ülkelerde üslere ihtiyacı vardı. İkincisi, Kore Savaşı, uluslar arası komünizmin bir yayılma çabası olarak görülmüştü. Uzak Doğu'dakine benzer bir harekâtın Avrupa'daki ilk hedefinin Türkiye olacağı kesindi ve Türkiye'nin kaybı hem Avrupa hem de NATO güvenliğini tehlikeye düşürürdü. Üçüncüsü, Orta Doğu petrollerine yakınlığı, Türkiye'nin NATO içerisinde olmasını gerekli kılmaktaydı. Son olarak, Türk askeri birliğinin Kore'de başarılı olması ve ABD birliğini imhadan kurtarması, ABD kamuoyunda Türkiye lehine olumlu bir hava oluşturmuş ve SSCB tehdidi karşısında Türkiye'nin yalnız bırakılmaması görüşü ortaya çıkmıştı (Erhan, 2001: 548,549). Sonuç itibariyle, 15 Eylül 1951'de Ottawa'da toplanan NATO Bakanlar Konseyi, Türkiye ile Yunanistan'ın NATO'ya üye olarak davet edilmesine oybirliğiyle karar verdi. Böylelikle Türkiye, üç yıl süren bir çabadan sonra, 18 Şubat 1952'de NATO'ya tam eşit haklarla üye oldu.

4.1.2. İkinci Dünya Savaşı Sonrasında SSCB'nin Orta Doğu Politikası

İkinci Dünya Savaşı sonunda, savaş öncesi uluslararası dengeyi teşkil eden devletlerden Almanya, İtalya ve Japonya yenilmişler, Fransa ve İngiltere savaştan zaferle çıkmış olsalar da çok güç kaybetmişlerdi. Diğer yandan ABD ise Birinci Dünya Savaşı sonrasında yaptığı gibi kendi kıtasına çekilme eğilimi içindeydi. Dolayısıyla uluslararası sistemde bir güç boşluğu oluşmuştu. SSCB bu durumu bir fırsat olarak gördü. Avrupa, Orta Doğu ve Uzak Doğu'da olmak üzere üç yönde yayılmacılık faaliyetlerine başladı (Armaoğlu, 2011: 379). SSCB, savaşın son yıllarında Alman işgalinden kurtarmak amacıyla kendi askerlerinin girdiği ve henüz geri çekilmediği Polonya, Çekoslovakya, Macaristan, Romanya ve Bulgaristan'da komünist yönetimlerin kurulmasını destekledi (Armaoğlu, 2011: 379). Sovyetler, her defasında da Moskova'ya kadar olmak üzere batı istikametinden iki defa işgale uğramıştı. Bu nedenle SSCB,

Doğu Avrupa’da kurulan kendine müzahir komünist yönetimler aracılığıyla kendisi ile Batı arasında bir güvenlik kuşağı oluşturmaya çalıştı (Tellal, 2001: 501).

İkinci Dünya Savaşı sonlarına doğru gerçekleştirilen konferanslarda Sovyetler, İtalyan sömürgelerinden pay istemiş, Türk Boğazları ve Doğu Anadolu üzerinde bazı taleplerde bulunmuştu. Savaş sonrasında da Sovyetler, Yunanistan iç savaşını kışkırttı, Doğu Anadolu’dan toprak talebini geri alsa da Türk Boğazları üzerindeki taleplerini yineledi ve halen işgali altında olan İran’dan ABD ve İngiliz askerleri çekilmiş olmasına rağmen kendi askerlerini çekmemekte direnmekteydi. Aslında SSCB, İkinci Dünya Savaşı sonunda Akdeniz’e ve sıcak denizlere inme politikasını tekrar hayata geçirmişti (Uçarol, 1995: 693-694). SSCB, sıcak denizlere inme politikasıyla;

- Doğu Avrupa’da oluşturduğu güvenlik kuşağının bir benzerini kendi ülkesinin güneyinde de oluşturarak ülkesinin bu bölgesinin güvenliğini sağlamayı,
- İngiltere ve Fransa’nın zayıflamış ve İtalya’nın yenilmiş olması nedeniyle Orta Doğu’da meydana gelen boşluktan faydalanarak Akdeniz’e ve Akdeniz üzerinden Avrupa, Amerika ve Atlas Okyanusu’na uzanabilmeyi,
- Bu bölgelerde ideolojik ve ekonomik yayılmasını sağlayacak alanlar ele geçirmeyi hedeflemekteydi (Uçarol, 1995: 694).

Orta Doğu’ya açılma politikası kapsamında SSCB, 1946 yılında, Suriye’nin bağımsız bir devlet olması gerektiğini belirtti, İsrail’in devletleşme sürecinde destek sağladı. İsrail’in SSCB yerine ABD ile stratejik ortaklığa gitme seçimi sonrasında SSCB, Orta Doğu’da başka müttefikler aradı. Bu kapsamda SSCB, Mısır ve Suriye ilişkilerini geliştirmeye çalıştı (Karabulut, 2007: 69). Bu ülkelerde, Birinci Dünya Savaşı sonrasında verdikleri sözleri yerine getirmeyen ve Orta Doğu’da emperyalist politikalar izleyen Fransa ve İngiltere nedeniyle Batı İttifakına karşı tepki mevcuttu. Dolayısıyla SSCB için Suriye ve Mısır’la ilişkilerini geliştirebileceği uygun bir siyasi ortam mevcuttu. 1 Kasım 1946’da Suriye, Lübnan ile SSCB arasında gizli bir antlaşma imzalandı. Söz konusu antlaşmayla, SSCB, ihtiyaç halinde Suriye ve Lübnan’daki Fransız ve İngiliz askerlerinin çekilmesinde destek sağlamayı, kendi milli ordularını bir an önce kurabilmeleri için eğitim desteği vermeyi ve danışmanlık sağlayacak askeri uzman ve üst düzey askeri personel göndermeyi taahhüt etti (Ginat, 2005: 38). İsrail kaynaklarına göre, 1947 yılı sonuna kadar Çekoslovakya üzerinden Suriye’ye, 8.000

piyade tüfeği ve 6 milyon adet tüfek mühimmatı gönderildi (Ginat, 2005: 39). Mayıs 1950’de SSCB ve Suriye arasında saldırmazlık ve ekonomik yardım antlaşması imzalandı. (Ginat, 2005: 54). Bunun yanında 1957 Suriye Krizi öncesinde yaşanan bazı gelişmeler -İsrail’in kurulması, 1948 Arap-İsrail Savaşı, Türkiye’nin Batı İttifakına katılması, 1956 Süveyş Krizi ve Eisenhower Doktrini- SSCB ve Suriye’yi birbirlerine daha çok yaklaştırdı.

4.1.3. 1957 Krizi Öncesinde Orta Doğu’da Meydana Gelen Gelişmeler

4.1.3.1. İsrail’in Kurulması

İkinci Dünya Savaşı öncesinde, İngiltere’deki Yahudi derneklerinin etkisiyle İngiltere Dışişleri Bakanı Lord Balfour tarafından yayımlanan 2 Kasım 1917 tarihli bildirinin, İsrail Devletinin kuruluşunda büyük önemi bulunmaktadır. Söz konusu bildiride “Majestelerinin hükümeti, Filistin’de Yahudi halkı için bir ulusal yurt kurulmasını uygun karşılamaktadır ve bu amacın gerçekleşmesi için her türlü çabayı harcayacaktır” ifadesi yer almaktaydı (Kürkçüoğlu ve Erhan, 2001: 636). 1920 yılında imzalanan San Remo Antlaşması gereğince Filistin, Birinci Dünya Savaşı sonrasında İngiliz mandasına bırakıldı. İngiliz mandasına girdiği dönemde Filistin’e Yahudi göçü başladı. 1920-1922 yılları arasında Filistin’e 25.000 Yahudi göç etti. Bunun sonucu olarak 1920, 1921 ve 1929’da Filistin’deki Arap ve Yahudi toplumu arasında çatışmalar yaşandı. 1930’lardan itibaren kurulan Arap ve Yahudi kökenli terör örgütleri hem birbirlerini hem de İngilizleri hedef aldı (Kürkçüoğlu ve Erhan, 2001: 636). Bu durum, İkinci Dünya Savaşı’nın sonuna kadar devam etti.

İngiltere, Filistin meselesini Nisan 1947’de BM’ye götürdü. BM, Kasım 1947’de aldığı kararla, Filistin’in Araplar ve Yahudiler arasında bölünmesine ve Kudüs’e tarafsız statü verilmesine karar verdi (Uçarol, 1995: 695). Taksim kararı, Araplar tarafından tepkiyle karşılandı ve Arap Birliği gerekirse silah kullanılarak Filistin’in bölünmesinin engellenmesini içeren bir karar aldı (Kürkçüoğlu ve Erhan, 2001: 638). Ayrıca bu dönemde, Yahudi terör örgütlerinin Filistin’deki eylemlerinde artış yaşandı ve Arap ağırlıklı yerleşim yerlerinin çoğu Yahudilere terk edildi (Kürkçüoğlu ve Erhan, 2001: 639). Sorunun çözümüne yönelik BM Güvenlik Konseyi’nde bazı görüşmeler yapılsa da bir sonuca ulaşamadı.

İngiltere, 14 Mayıs 1948'de, Filistin'deki manda yönetimini tek taraflı olarak kaldırdı ve aynı gün Filistin'deki Yahudi toplumu, İsrail Devleti'nin kurulduğunu ilan etti. Yeni devlet, aynı gün ABD ve üç gün sonra SSCB tarafından tanındı. Bu gelişme üzerine Irak, Mısır, Suriye ve Ürdün orduları, 17 Aralık 1947'de aldıkları “taksime karşı savaşa gitmek” kararı uyarınca 15 Mayıs 1948'de Filistin'e girdiler. BM'nin aracılığı ile 9 Temmuz 1948'de ilk ateşkes yapıldı. Aralıklarla devam eden savaş sonrasında, İsrail ile Mısır, Ürdün, Lübnan ve Suriye arasında 1949'un ilk yarısında ateşkes antlaşmaları imzalandı.

BM tarafından 12 Aralık 1948'de ABD, Fransa ve Türkiye'nin üyesi olduğu Filistin Uzlaştırma Komisyonu kuruldu. Komisyon, sınırların çizilmesi ve Kudüs'ün uluslararası statüsü üzerinde çalıştı ancak bir sonuca varamadı. Böylelikle de facto olarak İsrail Devleti kurulmuş ve 1948 Arap-İsrail Savaşı sonrası belirlenen ateşkes sınırları ise bu devletin sınırları olmuştu (Uçarol, 1995: 693).

İsrail'in sınırları, BM taksim kararında belirlenenden çok daha genişti. Ayrıca söz konusu kararda uluslararası statüye sahip olacağı belirtilen Kudüs'ün yarısı Ürdün'de kalmış yarısı da İsrail'in eline geçmişti. Filistin'de yaşanan olumsuz gelişmeler nedeniyle savaş sonrasında Mısır'da darbe yapıldı ve Nasır Yönetimi başa geçti. Takip eden dönemde Mısır, İsrail karşıtı ve Arap milliyetçiliğini ön plana çıkaran bir dış politika izlemeye başladı (Armaoğlu, 2011: 435-440).

Türkiye, Filistin meselesi esnasında birbirine zıt iki farklı politika izledi. BM'de Filistin'in taksim edilmesine yönelik görüşmelerde Türkiye, taksim fikrine karşı çıktı ve bağımsız bir Filistin Devletinin kurulmasını destekledi. Türkiye'nin bu yaklaşımı, Arap toplumunda takdirle karşılandı. Diğer yandan 1948 Arap-İsrail Savaşı sonrasında kurulan Filistin Uzlaştırma Komisyonu üyeliği esnasında Türkiye, daha dengeli ve tarafsız bir yaklaşım sergiledi ve 28 Mart 1949'da İsrail'i tanıdı. Türkiye, İsrail'i tanıyan ilk Müslüman ülke olmuştu. Türkiye'nin bu politika değişikliğinin sebebini, Türk dış politikasının önceliklerinin değişmesinde aramak gerekecektir. Türkiye, Truman Doktrini'nin ilanı ve Marshall Planı'nın uygulamaya konması ile dış politikasında Batı'ya yakın bir çizgi izlemeye başlamıştı. Bu dönemde kuruluş çalışmaları devam eden NATO'ya da üye olmak isteyen Türkiye, dış politikasını müttefikleriyle uyumlu hale getirmenin gerekli olduğunu düşünüyordu (Kürkçüoğlu ve Erhan, 2001: 640-641).

Türkiye'nin dış politikasında batı eksenli bir yaklaşım izlemeye başlaması, Arap devletlerinde Türkiye'ye karşı olumsuz bir hava oluşturdu. Arap devletleri, İsrail'i bölgesel tehdit olarak görürken Batı ve İsrail ile olumlu ilişkileri olan devletleri ise dış tehdit olarak görmekteydi (Küçükvatan, 2011: 77). Dolayısıyla Türkiye'nin, Batı ile olumlu ilişkiler sağlama çabası kapsamında Batı eksenine paralel bir İsrail politikası izlemesini, 1957 Suriye Krizi'ne giden önemli basamaklardan birisi olarak değerlendirmek doğru olacaktır.

4.1.3.2. Orta Doğu Komutanlığı Projesi

İkinci Dünya Savaşı sonrasında, o dönemde Süveyş Kanalı'nı kontrol altında bulunduran İngiltere, bu hususta Mısır ile sorun yaşamaktaydı. İngiltere, kanal bölgesini 80.000 kişilik bir askeri kuvvet ile kontrol altında bulundurmaktaydı. Ayrıca İngiltere'nin, 1948 yılında İsrail devletinin kurulması sürecinde etkin rol oynaması da, Mısır kamuoyu üzerinde olumsuz etki yapmıştı. Mısır, artık Süveyş Kanalı'ndaki İngiliz işgalinin sona ermesini istemekteydi (İrkiçatal, 2012: 36). Diğer yandan İngiltere, Akdeniz ve Orta Doğu üzerinde etkinliğini kaybetmek istemiyordu. Bu nedenle İngiltere, 1951 yılında, İkinci Dünya Savaşından güçlenerek çıkan ABD'nin bölgede etkili olmasını engellemek, Mısır ile yaşanan sorunları çözmek ve bölgedeki mevcut konumunu korumak maksadıyla Doğu Akdeniz'de Yunanistan, Türkiye, Mısır ve bazı Arap devletleriyle birlikte bir savunma örgütü kurma önerisini ortaya attı. İngiltere, bölge devletlerinin işbirliği ve ortaklığını sağlayarak Orta Doğu'daki İngiliz askeri varlığına yönelik tepkileri azaltmayı istedi (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 618-919). İlk olarak İngiltere ve ABD, Haziran 1951'de Orta Doğu Komutanlığı olarak adlandırılan örgütün yapısı üzerinde antlaştılar. Orta Doğu Komutanlığı bir NATO Komutanlığı olmayacak ancak NATO ile yakın işbirliğine sahip olacaktı (Yeşilbursa, 2011: 87).

Orta Doğu Komutanlığı'na Türkiye'nin katılımı ise İngiltere açısından önemliydi. Büyük ve güçlü bir orduya sahip olan Türkiye, hem Orta Doğu'nun savunmasında etkin bir rol oynayacak hem de Müslüman bir ülke olarak Orta Doğu Komutanlığı'na katılması nedeniyle Orta Doğu Komutanlığı'nın emperyalist Batı'nın bölgeye yönelik yeni bir enstrümanı olmadığı algısı yaratılacaktı (Yeşilbursa, 2011: 86). Bununla birlikte Türkiye, Orta Doğu Komutanlığı üyeliğinin NATO üyeliğinin bir alternatifi olamayacağını, NATO üyeliğinin desteklenmesi durumunda Orta Doğu Komutanlığı'na katılmasının söz konusu olacağını bildirdi. Bunun üzerine NATO Konseyi'nin Eylül

1951'deki Ottawa Toplantısında tüm üye devletlerin oy birliğiyle Türkiye, NATO üyeliğine davet edildi. Türkiye, NATO'ya davet edilmesinin ardından Orta Doğu Komutanlığı konusunda da somut adım attı ve 15 Ekim 1951'de bir açıklama yaparak Orta Doğu Komutanlığı'nın kurulmasını gerekli ve yararlı gördüğünü ve bu nedenle katılıma sıcak baktığını belirtti (Yeşilbursa, 2011: 87). Ancak Türkiye'nin Orta Doğu Komutanlığı'na katılacak olması tam tersine etki yaptı. Türkiye, 1949'da İsrail'i tanımış, Ocak 1950'de Tel Aviv'e ilk maslahatgüzarını atamış ve Temmuz 1950'de bir ticaret antlaşması imzalamıştı. Bu durum, Arap ülkelerinde Türkiye'ye karşı olumsuz bir hava oluşturmuştu (Melek ve Kürkçüoğlu, 2001: 619).

13 Ekim 1951'de ABD, Fransa ve Türkiye, Mısır'a Orta Doğu Komutanlığı'na kurucu devlet şartlarına sahip olacak şekilde katılması için teklifte bulundular. Ayrıca İngiltere, Komutanlığa katılması durumunda, Süveyş Kanalı etrafında askeri güç konuşlandırmasına izin veren 1936 tarihli İngiliz-Mısır Antlaşması'ndan vazgececeğini de bildirdi (Melek ve Kürkçüoğlu, 2001: 619). Ancak Mısır, ülkesinde işgalci İngiliz askerleri bulunduğu müddetçe bu tür teklifleri dikkate almayacağını bildirdi ve hemen ardından 1936 tarihli antlaşmayı da fesih etti. Arap basını da Orta Doğu Komutanlığı'na olumsuz yaklaştı. Suriye'de yayımlanan El Bina gazetesinde yer alan makalede; Orta Doğu Komutanlığı benzeri örgütlere katılımın, Filistin meselesine zarar vereceği, muhtemel bir Sovyet saldırısına karşı güvence sağlamayacağı ve ayrıca ABD'nin Araplar için kendi insanlarını feda etmeyecekleri belirtilmekteydi (Baş, 2012: 92).

ABD, İngiltere, Fransa ve Türkiye, 12 Kasım 1951'de yaptığı ortak bir açıklamayla, hür dünya için Orta Doğu'nun savunmasının bir zorunluluk olduğunu ve bölge dışından gelecek bir saldırıya karşı bölge ülkelerinin işbirliğinin büyük önem taşıdığını belirttiler. Ancak Orta Doğu Komutanlığı, askeri bir komutanlık olmaktan ziyade bir planlama kuruluşuna dönüştürülecek ve ihtiyaç duyulduğunda ilgili ülkelere danışmanlık ve eğitim desteği sağlanacaktı (The West). Temel esaslarda anlaşma sağlanmış olmasına rağmen İngiltere ve ABD, uygulanacak kuruluş yöntemi konusunda anlaşmazlığa düştüler. ABD, Mısır, Ürdün ve Irak ile görüşmelere ağırlık verilerek her üç ülkenin de örgütün kuruluşundan itibaren üye olmasını; İngiltere ise örgüte destek veren mevcut ülkelerle kuruluş aşamasının tamamlanmasını ve müteakip aşamada Arap ülkelerinin üyeliğini sağlamaya yönelik girişimlerin yapılmasını gerekli görmekteydi. ABD'nin desteği olmaksızın örgütün kurulamayacağını fark eden İngiltere, Mısır'ı örgüte katılmaya ikna etmeye çalıştı ama başaramadı. Bunun sonucu olarak Orta Doğu

Komutanlığı kurulmasına yönelik çalışmalar da etkisini kaybetti. İngiltere'nin Orta Doğu'da etkinliğinin azaldığını gören ABD, bu dönemden sonra kendisi inisiyatif olarak politikalar geliştirmeye başladı (Melek ve Kürkçüoğlu, 2001: 619-620). Orta Doğu Komutanlığı girişiminin Türkiye açısından önemi, Mısır'ın kendisini, Orta Doğu'da Batı karşıtı blok içerisinde konumlandırırken Türkiye'yi emperyalist Batı'nın bölgedeki temsilcisi olarak görmeye başlamasıdır. Bunun sonucu olarak Mısır, 1957 Suriye Krizi esnasında Türkiye karşıtı bir politika izledi.

4.1.3.3. Bağdat Paktı

İkinci Dünya Savaşı sonrası SSCB'nin Uzakdoğu ve Doğu Avrupa'da komünist partileri desteklemesi, bu bölgelerde komünist rejimlerin kurulması yönünde çaba göstermesi ve Orta Doğu'da yayılmacı politikalar izlemeye başlaması; diğer yandan İkinci Dünya Savaşı öncesi dönemde Orta Doğu'yu kontrol eden Fransa ve İngiltere'nin savaş sonrasında gücünü kaybetmesi ve Orta Doğu'daki doğal kaynakların SSCB kontrolü altına girme riski, ABD'nin savaş sonrasında kendi kıtasına çekilmesini engelledi ve daha etkin bir dış politika izlemesini sağladı. Bütün bunların yanında 1949 yılında SSCB'nin kendisinin de nükleer silah geliştirdiğini açıklaması, ABD'nin SSCB'den kaynaklanan tehdit algısını artırdı. Bu nedenle ABD, SSCB'nin yayılmasını ve nüfuz alanı artırma politikasını engellemek için çevreleme politikaları üretmeye başladı. Bu dönemde ABD, savunma örgütlerinin oluşturulmasına öncülük etti, çevreleme politikasına katkı sağlayacak ülkelere Truman Doktrini ve Marshall Planı gibi faaliyetlerle ekonomik ve askeri yardımlar sağladı (Küçükvatan, 2011: 77).

Mayıs 1953'te ABD Dışişleri Bakanı Dulles, Orta Doğu ülkelerine yönelik bir gezi icra etti ve on bir ülkeyi ziyaret etti. Bu dönemde Türkiye'yi de ziyaret eden Dulles'e Türkiye'deki görüşmeleri esnasında SSCB'ye karşı Orta Doğu'da kurulacak ittifakın merkezinde Türkiye'nin olması gerektiği ve Pakistan'ın da bu ittifaka dâhil edilmesinin gerektiği belirtildi. Yaptığı görüşmeler sonrasında Dulles, muhtemel SSCB saldırısına maruz kalabilecek hattın üzerinde bulunan Türkiye, İran, Irak, Suriye ve Pakistan'ın katıldığı bir Kuzey Kuşağının oluşturulmasını önerdi (Yeşilbursa, 2011: 88). Bunun yanında dönemin ABD Başkanı Eisenhower, Yeni Bakış Stratejisi adı verilen Ulusal Güvenlik Konseyi Kararı'nı yürürlüğe soktu (Erhan, 2001: 561).

Yeni Bakış Stratejisi kapsamında;

- Olası bir SSCB saldırısını caydırmak için gerekirse nükleer silahlar da dâhil eldeki bütün imkânların kullanılacağı “kitlesel karşılık” stratejisinin geliştirilmesi,
- Doğu Avrupa ülkelerinin SSCB ile ilişkilerinin bozulmasına yönelik psikolojik savaş yürütülmesi,
- Psikolojik faaliyetlerle eş zamanlı olarak ABD istihbarat örgütü CIA’nın belirlenen ülkelerde ABD’ye müzahir bir siyasi yapı oluşturmak için operasyonlar yapması,
- Başkan Truman döneminde başlanan çevreleme politikasının genişletilerek devam ettirilmesi planlandı (Erhan, 563: 2001).

Çevreleme politikası kapsamında, Uzakdoğu’da, 1954 yılında, İngiltere, Fransa, Avustralya, Yeni Zelanda, Tayland, Filipinler ve ABD’nin katılımıyla Güneydoğu Asya Antlaşması Örgütü (SEATO) kuruldu. ABD, benzer bir yapılanmayı Orta Doğu’da Bağdat Paketi adı altında gerçekleştirmeye çalıştı.

Bağdat Paketi’nin oluşumuna yönelik ilk girişim, ABD tarafından gerçekleştirildi. ABD ile Pakistan arasında 28 Aralık 1953’de teknik ve ekonomik yardım antlaşması imzalandı. O dönemde Hindistan ve SSCB’den tehdit algısı olan Pakistan için ABD uygun bir müttefikti ve bu antlaşma ile Pakistan, Batı ittifakına alınmış olmaktaydı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2011: 621). Hemen ardından 18 Şubat 1954’de Türkiye ile Pakistan ortak bir bildiri ile kendi aralarında bir savunma antlaşması imzalayacaklarını açıkladılar. SSCB, bu girişimin savunma paktından ziyade bir NATO manevrası olduğunu belirterek tepki gösterdi. Bununla birlikte Türkiye ve Pakistan, 2 Nisan 1954’de Dostane İşbirliği Antlaşması imzaladı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 622).

Ekim 1954’te Irak Başbakanı Nuri Sait Paşa, Türkiye ziyareti sonrasında Orta Doğu’da Türkiye ile birlikte bir savunma örgütü kuracaklarını açıkladı. Arap ülkelerinin tepkisini çekmemek için İsrail’in bu örgüte alınmayacağı belirtilse de Mısır, bu girişimi olumsuz karşıladı. Aslında Mısır da kendi liderliğinde Arap ülkeleri arasında benzer bir örgütlenmeyi oluşturmayı hedeflemekteydi. Bu nedenle Mısır, Türkiye-Irak girişimini bu örgütlenmeye bir engel olarak görmüştü (Uçarol, 1995: 734). Mısır’ın söz konusu girişime karşı çıkmasının diğer bir nedeninin ise Irak ile Mısır arasındaki Arap toplumu

içindeki liderlik mücadelesi olduğu ifade edilmektedir (Duman, 2005: 316). Sonuç itibarıyla Mısır, başlangıçtan itibaren Bağdat Paktı'na karşı çıktı ve Pakt'ın oluşumunu ve gelişimini engellemek için başta Suriye olmak üzere Arap ülkeleri nezdinde girişimlerde bulundu. Bunun sonucu olarak Suriye ve Lübnan, dönemin Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'in, Ocak 1955'te her iki ülkeye yaptığı ziyarette dile getirdiği Türkiye ile Irak arasında imzalanacak anlaşmaya katılma önerisini reddetti.

Türkiye ve Irak, 24 Şubat 1955'de Karşılıklı İşbirliği Antlaşmasını imzaladı. Antlaşmada özetle, tarafların güvenlik ve savunma için BM Antlaşması'nın 51. maddesine uygun biçimde işbirliği yapacakları ve antlaşmanın Arap Birliği üyesi ülkelerin katılımına açık olduğu belirtildi. Ayrıca, üstü kapalı bir şekilde İsrail'in antlaşmaya katılamayacağı ifade edildi. Böylelikle Arap ülkelerinin antlaşmaya katılımının teşvik edilebileceği düşünüldü. Ancak, Mısır, Suriye ve Suudi Arabistan, 6 Mart 1955'de bir açıklama yaparak Bağdat Paktı'na katılmayacaklarını ve Arap toplumunu bir araya getirecek yeni bir siyasi, ekonomik ve askeri bir antlaşma yapacaklarını belirttiler (Fırat ve Kürkçüoğlu, 201: 625). O döneme kadar çekimser davranan Suriye'nin de Bağdat Paktı'na karşı bir politika izlemesi, Türkiye'de tepkiyle karşılandı. Türkiye, Suriye'ye gönderdiği mesajda;

“Suriye'nin Mısır ile uzlaşmasının nihai olmadığını umuyoruz. Eğer öyleyse, Türkiye, Mısır baskısı sonucu Suriye'nin Türkiye'ye düşmanca bir tavır takındığı sonucuna varmak zorunda kalacak ve kendisinin Suriye'ye yönelik mevcut politikasını değiştirmeye mecbur hissedecektir.(...) Eğer Suriye, düşmanca bir tavır takınırsa Türkiye buna kayıtsız ve hoşgörüsüz kalamaz.”
(Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 625)

ifadelerini kullanarak sert bir tepki verdi. Suriye ise Bağdat Paktı'na karşı olmadığını ve İsrail yanlısı görünümü nedeniyle katılmak istemediğini belirtti (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 625).

Pakt'ın genişletilmesine yönelik Irak ve Türkiye'nin çabalarına rağmen Ürdün ve Lübnan da çekimser kaldı. Müteakip aşamada 4 Nisan 1955'te İngiltere, Pakt'a katıldı. 23 Eylül 1955'te Hindistan karşısında Batı'nın desteğini arayan Pakistan ve 3 Kasım 1955'te İran, Bağdat Paktı'na katıldı. İngiltere'nin Bağdat Paktı'na katılması, Arap ülkelerindeki Pakt'a yönelik olumsuz etkiyi artırdı. Mısır ve Suriye, Pakt'ın aslında İngiltere'nin Orta Doğu'daki çıkarlarını korumak amacıyla kurulduğunu iddia

ettiler. Bu çerçevede Pakt, Orta Doğu'da, Mısır'ın başını çektiği Batı karşıtlığının odak noktası haline geldi. (Yeşilbursa, 2011: 89). 14 Temmuz 1958'de Irak'ta meydana gelen askeri darbe sonrasında Irak, Bağdat Paktı'ndan çekildi. Pakt'ın adı değiştirilerek Merkezi Antlaşma Teşkilatı (CENTO) oldu ve Pakt, bir savunma örgütünden daha çok ekonomik, teknik ve kültürel işbirliğine dönüştü (Armaoğlu, 2011: 476).

Bağdat Paktı, Arap ülkelerini komünizme karşı işbirliğine yönlendiremedi. Tam tersine Arap ülkeleri arasında bloklaşmaya neden oldu. Bağdat Paktı'na katılan ülkelerin karşısında Mısır, Suudi Arabistan, Suriye ve Yemen bir blok olarak belirdi. İkinci blok ülkeleri, 20 Ekim 1955 tarihli Mısır-Suriye, 27 Ekim 1955 tarihli Mısır-Suudi Arabistan ve 21 Nisan 1956 tarihli Mısır-Suudi Arabistan-Yemen antlaşmaları ile kendi aralarında savunma antlaşmaları imzaladı. Bu iki bloğun dışında Ürdün ve Lübnan, Bağdat Paktı'na karşı tarafsız kalmayı tercih etti. Dolayısıyla Orta Doğu üç bloğa ayrılmış oldu. Bu bloklaşmadan da en kazançlı çıkan SSCB oldu ve Bağdat Paktı, SSCB'nin Orta Doğu'ya girmesini kolaylaştırdı. Bu dönemde Mısır ve Suriye, SSCB ile işbirliğine girmeye başladılar (Armaoğlu, 2011: 473-474). SSCB'nin Mısır ve Suriye ile ekonomik ve askeri ilişkilerini geliştirmesi, Orta Doğu'daki Batı-Doğu bloku mücadelesini sertleştirdi ve müteakip yıllarda meydana gelecek krizlerin hazırlayıcı etkeni oldu (Armaoğlu, 2011: 473-474).

Bağdat Paktı, Türkiye açısından da olumlu sonuçlar doğurmadı. İlk olarak, Pakt'a katılacak Arap ülkelerinin güçlenerek kendisine karşı daha sert politikalar izleyeceğini düşünen ve bu nedenle Pakt'ı kendisine karşı algılayan İsrail ile ilişkileri bozuldu. İkincisi, 1955 sonrasında ABD'den aldığı ekonomik yardımlarda önemli düşüş yaşandı. Üçüncüsü, Türkiye, başta Suriye ve Mısır olmak üzere Arap ülkeleri tarafından emperyalist politikalar üretmekle suçlandı ve Türkiye'nin Suriye ve Mısır ile ilişkileri gerginleşti. (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 626). Bu nedenle Bağdat Paktı kapsamında yaşanan gelişmeler, 1957 Krizi'ne giden önemli aşamalardan birisi oldu.

4.1.3.4. 1956 Süveyş Krizi

Süveyş Kanalı, bir Fransız şirketi tarafından yapıldı ve 1869 yılında kullanılmaya başlandı. 1875 yılında İngiltere, dönemin Mısır yönetiminden şirketteki hisselerini satın aldı ve Kanal, Fransız-İngiliz firması tarafından işletilmeye devam edildi. 1877-1878 Osmanlı-Rus Savaşı sonrası meydana gelen gelişmeler kapsamında İngiltere, 1882

yılında Mısır'ı işgal etti. Bu durum, Süveyş Kanalı'nı kullanan ülkeleri tedirgin etti ve Süveyş Kanalı'ndan geçişi uluslararası bir statüye kavuşturmak üzere 1888'de İstanbul'da bir konferans toplandı. Söz konusu konferansta; Kanal'ın bütün devletlerin harp ve ticaret gemilerine açık olması ve her iki kıyısında 3 millik bir alanın askersiz hale getirilmesi kabul edildi (Armaoğlu, 2011: 443).

İngiltere, 1936 yılında Mısır'dan çekilmeye karar verdi. Ancak Mısır hükümeti ile yapılan 1936 İngiltere-Mısır Süveyş Antlaşması çerçevesinde Süveyş Kanalı bölgesinde 10.000 asker ve 500 pilot bulundurma hakkına sahip oldu. Ayrıca bir saldırı durumunda her iki ülke de birbirine yardım edecekti. Dolayısıyla İngiltere, Süveyş Kanalı'ndan geçiş güvenliğinin sağlanmasına yönelik Mısır ile bir ittifak yapmıştı. Bu çerçevede İngiltere, İkinci Dünya Savaşı esnasında Kanal'ın güvenliğini sağlamak için 200.000 asker gönderdi (Armaoğlu, 2011: 443-444).

Savaş sonrası dönemde Mısır'daki İngiliz askerleri anlaşmazlığın başlangıcını teşkil etti. Mısır, kendisini işgal altında gibi görmekteydi ve İngiliz askerlerinin çekilmesini istedi. İngiltere ise savaş sonrası dönemde SSCB'nin yayılmacı politikası, İsrail Devleti'nin kurulması sonrasında meydana gelen çatışmalar nedeniyle Süveyş Kanalı'nı kendi kontrolü altında tutmak istedi. Bu kapsamda Orta Doğu Komutanlığı projesini ileri sürdü. Ancak bu öneri, Mısır tarafından kabul edilmedi. Sivillerin meydana getirdiği Mısır Kurtuluş Ordusu ile İngiliz birlikleri arasında çatışmalar başladı. Bunun üzerine Mısır ile İngiltere arasında 19 Ekim 1954'te imzalanan antlaşma ile İngiliz askerlerinin 20 ayda Mısır'dan çekilmesine karar verildi (Armaoğlu, 2011: 444-446).

Mısır, 1955 yılında Gazze bölgesinde yaşanan Mısır-İsrail silahlı çatışmaları üzerine silah satın almak için ABD ve İngiltere'ye başvurdu. ABD ve İngiltere, Arap ülkelere ve İsrail'e sadece kendi iç güvenliklerinin gerektirdiği oranda silah satacaklarını beyan ettikleri 1950 tarihli Deklarasyon kapsamında Mısır'ın başvurusunu başlangıçta reddettiler. Sonradan ABD, silah satmaya razı olsa da Mısır'ın silah bedelini tarım ürünleriyle ödeme önerisini kabul etmedi. Bunun üzerine Mısır, aynı dönemde kendisine silah satma önerisinde bulunan SSCB'ye yöneldi. Mısır, Eylül 1955'te yapılan antlaşma gereğince, Çekoslovakya üzerinden silah alacaktı ve bunun bedelini tarım ürünleriyle ödeyecekti (Armaoğlu, 2011: 447-448). Sonradan ABD Dışişleri Bakanı Dulles, Mısır'a silah satma hususunda ABD'nin olumsuz yaklaşımını büyük bir

hata olarak niteledi. Dulles'e göre ABD, Mısır'ın silah talebini karşılamış olsaydı, Mısır SSCB ile işbirliğine itilmeyecek; Mısır'ın Batı ittifakında kalması sağlanacak ve Süveyş Krizi de yaşanmayacaktı (Hart, 2011: 158-159).

Mısır, 1953 yılından beri Nil Nehri üzerinde bir baraj yapmaya çalışıyordu. Bu çerçevede Mısır, Çekoslovakya ile yapılan silah antlaşması sonrasında Eylül 1955'te Dünya Bankasına başvurarak 240 milyon dolar kredi istedi. Aynı dönemde SSCB, 30 yılda geri ödenmek üzere %2 faizle ve tarım ürünleriyle ödenmek üzere 200 milyon dolar kredi teklif etti (Armaoğlu, 2011: 447-448). Ancak Mısır, öncelikle Dünya Bankasının cevabını beklemeyi tercih etti. Dünya Bankası, Şubat 1956'da söz konusu krediyi onayladı. ABD hükümeti, Haziran 1956'da kredi vermeyi onaylasa da ABD Kongresi bunu onaylamadı. Bunun arkasında iki sebep yer almaktadır. Birincisi, Mayıs 1956'da Mısır, Çin Halk Cumhuriyetini tanımış ve diplomatik ilişkiler kurmaya başlamıştı. Bu ABD'de olumsuz karşılanmıştı. İkincisi, ABD pamuk üreticileri, kurulacak baraj ile Mısır'ın pamuk üretimini artıracaklarını ve bu durumun oluşturacağı pamuk bolluğu nedeniyle dünya pazarında pamuk fiyatlarının düşeceğini iddia ederek kulis faaliyetlerinde bulunmuşlardı (Hart, 2011: 159). Bunun üzerine Mısır, barajın finansmanını sağlayabilmek için yıllık 100 milyon dolar getiri olan kanal şirketini millileştirdiğini açıkladı (Küçükvatan, 2011: 79).

Mısır'ın Kanal'ı millileştirme kararı üzerine, 16 Ağustos 1956'da Londra'da 22 ülkenin katılımı ile bir konferans toplandı. ABD Dışişleri Bakanı Dulles, konferansta bir öneri sundu. Dulles Planı olarak adlandırılan öneriye göre Kanal, Mısır'ın içinde bulunacağı ve BM tarafından kurulacak uluslararası bir kuruluş tarafından yönetilecek, bütün ülkeler 1888 Antlaşmasına uygun olarak Kanal'dan serbestçe geçebilecek, Mısır'a makul ve adaletli bir gelir sağlanacak ve mevcut Kanal şirketine de tazminat ödenecekti (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 627). Bir değişiklik önerisi olarak Türkiye, Habeşistan, İran ve Pakistan, Mısır'ın Kanal üzerinde egemenlik hakkına saygı ilkesinin ayrı bir madde halinde Plan'a konulmasını önerdi. Mısır, Süveyş Kanalı üzerinde egemenlik hakkından vazgeçmeyeceğini ve uluslararası denetimi kabul etmeyeceğini belirtti (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 627).

Dulles Planı'nı kabul eden 18 ülkenin katılımıyla 19 Eylül 1956'da İkinci Londra Konferansı toplandı ve konferansta Süveyş Kanalı Kullanıcıları Birliği oluşturuldu. Konferansı takiben İngiltere ve Fransa, konuyu BM'ye götürdüler, ancak bir sonuç

alınamadı. Bunun üzerine İngiltere ve Fransa, askeri müdahale için plan yapmaya başladı. Yaptıkları plana göre İngiltere ve Fransa, ABD ve SSCB'nin tepkisini çekmemek için doğrudan Kanalı ele geçirmeyecek, ilk olarak İsrail, Mısır'a saldıracak ve İngiltere ve Fransa bunu bahane ederek Kanal'a müdahale edecekti. Plan gereğince 29 Ekim 1956'da İsrail, Mısır'a saldırdı. Hemen ardından İngiltere ve Fransa bir açıklama yaparak, Mısır ve İsrail kuvvetlerinin 12 saat içerisinde savaşı durdurmalarını ve kanalın 12 mil berisine çekilmelerini istedi. Bunu İsrail kabul ederken Mısır, kabul etmedi. Bunun üzerine Kıbrıs'ta konuşlu İngiliz ve Fransız kuvvetleri, Mısır'a saldırdı. Ancak Fransa ve İngiltere, aralarında ABD ve SSCB'nin de bulunduğu uluslararası toplumdaki çok sert bir tepki gördü ve 3 Aralık 1956'da Mısır'ı boşaltılar ve İsrail de Sina Yarımadasından çekildi. Böylelikle Süveyş Kanalı'nın millileştirilme süreci tamamlanmış oldu ((Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 627).

Süveyş Krizinden kazançlı çıkan taraf SSCB oldu. SSCB'nin İngiltere ve Mısır'ı füzeler de dâhil olmak üzere kuvvet kullanmakla tehdit etmesi ve kriz öncesinde Mısır'a silah satması ve kriz boyunca Mısır'ın yanında yer alması, Arap dünyasında SSCB'ye karşı olumlu bir hava oluşturdu (Milliyet, 6.11.1956). Türkiye, kriz esnasında İngiltere ve Fransa'ya karşı yumuşak bir üslup kullandı. Mısır'a saldırıldığında dahi bu ülkeleri kınamadı. Türkiye, İngiliz ve Fransız saldırısının uluslararası hukuk ihlali olduğunu belirtse de olayların asıl sorumlusu olarak Mısır'ı gösterdi. Bu durum Arap toplumunda tepkiyle karşılandı. İsrail'in Mısır'a saldırısı sonrasında Türkiye'nin Büyükelçisini geri çekmesi ise Arap toplumunda Türkiye'ye olan tepkiyi azaltmadı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 628-629). Süveyş Krizi, Suriye'yi Mısır'a daha çok yaklaştırmakla Türkiye'den uzaklaştırdı. Mısır, Türkiye'yi Batı'nın Orta Doğu'daki polisi olarak nitelerken, Türkiye de Mısır ve Suriye'yi Orta Doğu'da istikrarı bozmakla suçluyordu. Soğuk Savaş'ın oluşturduğu kutuplaşma, Türkiye ile Suriye arasında da hissedilmeye başlamıştı (Küçükvatan, 2011: 80).

4.1.3.5. Eisenhower Doktrini

Süveyş Krizi'nden sonra SSCB, emperyalist ülkelerin karşısında Arap ülkelerinin koruyucusu gibi algılanmaya başlandı. Bu çerçevede SSCB, başta Mısır ve Suriye olmak üzere Arap ülkeleriyle yakın ilişkiler kurmaya başladı. Bununla birlikte SSCB'nin Orta Doğu'daki ülkelerle yakın ilişkiler kurmak istemesindeki ana etken, bölgenin doğal hammadde kaynakları değildi. SSCB, hâlihazırda kendisi petrol çıkaran

ve ihraç eden konumundaydı. Dolayısıyla SSCB'nin Orta Doğu hedefi daha çok siyasi içerikliydi. Bölgeyi kendi kontrolü altında tutarak hem bölgede Batı'yı etkisiz hale getirmek hem de kendisine karşı yürütülen çevreleme politikasını boşa çıkarmak istiyordu (Armaoğlu, 2011: 452).

Süveyş Krizi sonrasında İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'daki etkinliğinin zayıflaması, Bağdat Paketi ile Orta Doğu'dan uzak tutulmaya çalışılan SSCB'nin Mısır ve Suriye ile yakın ilişkiler kurmaya başlaması, ABD'yi bölgede daha aktif bir politika izlemeye zorladı. ABD, SSCB'nin Orta Doğu'da Mısır ve Suriye üzerinden dolaylı bir şekilde bölgedeki dengeleri kendi lehine değiştirmesini önlemek için yeni bir inisiyatif başlatma ihtiyacı hissetti. Bu çerçevede ABD, hem bölge ülkelerini ekonomik olarak destekleyecek hem de komünizme karşı koymalarına yardım edecek bir doktrini uygulamaya koydu.

Dönemin ABD Başkanı Eisenhower, Ocak 1957'de kendi adıyla anılan doktrini ABD Kongresine sundu. Doktrinde;

- Gerek Çarlık Dönemi gerek Bolşevik Dönemi olsun Rus yöneticilerinin uzun zamandan beri Orta Doğu'yu kontrol altına almaya çalıştıkları,

- Süveyş Kanalı trafiğinin sadece %1'inin SSCB'ye ait olması ve kendi kaynakları nedeniyle Orta Doğu'nun hammadde kaynaklarına ihtiyaç duymaması nedeniyle SSCB'nin bölgedeki motivinin tamamen siyasi olduğu ve bölgede komünizmi yaymaya çalıştığı,

- Orta Doğu'nun Asya ve Avrupa ticaretinin devamlılığının sağlanmasında büyük önem taşıdığı,

- Dünya üzerindeki petrol rezervlerinin üçte ikisinin bölgede bulunduğu,

- Orta Doğu ülkelerinin bağımsızlığını kaybetmesi ve bölgenin, özgürlüğe karşı olan güçler tarafından kontrol altına alınması durumunda, ekonomik olarak buraya bağımlı birçok ülkenin yıkıma uğrayacağı, Marshall Planı'nın ve NATO'nun bile önemini kaybedeceği,

- Üç dinin doğduğu yerin ateist materyalist güçlerin kontrolü altına girmesinin kabul edilemeyeceği belirtilmekteydi (The American Presidency Project).

ABD Başkanı, doktrinde, SSCB'nin Orta Doğu'daki etkinliklerini açıkça eleştirmekte, Orta Doğu'nun hammadde kaynaklarının yaşamsal önemine dikkat çekmekte ve dini değerlere atıf yaparak Doktrin'e katılımı özendirme çabası içindeydi. Bu kapsamda Eisenhower, üç ana başlık altında Kongre'den yetki istedi:

- Orta Doğu'daki ülkelerden bağımsızlığını korumak için ekonomik kalkınma çabasına giren ülkelere ekonomik yardım yapmak,
- Bu ülkelerden istekli olanlara askeri yardım sağlamak ve işbirliğine gitmek,
- Bu ülkelerin istemesi durumunda, uluslararası komünizmin kontrolü altında bulunan bir ülkeden gelecek bir silahlı saldırı durumunda, söz konusu ülkelerin toprak bütünlüğünü ve siyasal bağımsızlığını korumak için ABD askeri gücünü kullanmak.

Ayrıca, Eisenhower, doktrin kapsamında kullanılmak üzere 1958 ve 1959 yılları için 200'er milyon dolar maddi kaynak istedi (The American Presidency Project).

Eisenhower Doktrini, 5 Mart 1957'de ABD Kongresi tarafından onaylandı. ABD açısından doktrin üç kritik öneme sahipti. Birincisi, ilk kez kendi açısından Orta Doğu'daki yaşamsal çıkarlarını belirtmekteydi. İkincisi, daha önceden sadece Yunanistan ve Türkiye'ye yardım yapılmasını içeren Truman Doktrini ile Orta Doğu'ya ilgisini gösteren ABD, Eisenhower Doktrini ile bütün Orta Doğu'yu ele almakta, komünist yayılma tehdidine karşı gerektiğinde bölgenin ABD askeri gücü ile savunulmasını üstlenmekteydi. Üçüncüsü, ABD, İngiltere ve Fransa'nın Orta Doğu'da oluşturduğu güç boşluğunu doldurmak üzere bölgeye girmekte ve doğrudan Orta Doğu'da SSCB ile karşı karşıya gelmekteydi (Armaoğlu, 2011: 453-454). Bu kapsamda, Eisenhower Doktrini, ABD'nin Orta Doğu politikasında çok önemli bir aşamayı ifade etmekte ve SSCB ile girilen Soğuk Savaş'ın doruk noktasını sembolize etmekteydi (Erhan, 2011: 566).

SSCB, doğal olarak doktrine tepki gösterdi. SSCB, ABD, İngiltere ve Fransa'dan Orta Doğu'da ittifaklar kurmayacaklarını, bölge ülkelerinin iç işlerine karışmayacaklarını, bölge ülkelere silah satmayacaklarını, bu ülkelerden askerlerini çekeceklerini ve bu ülkelere müdahale etmeyeceklerini belirten bir açıklama yapmalarını istedi. Ancak ilgili ülkeler, bölgeyi ilk silahlandırmanın SSCB olduğunu, diğer ülkelerin içişlerine karışmamak mevzu bahis ise ilk olarak SSCB'nin

Macaristan'dan çekilmesi gerektiğini belirttiler (Erhan, 2011: 566 ve Armaoğlu, 2011: 454).

Doktrine Lübnan, Pakistan, Irak, Türkiye, Yunanistan, Afganistan, Libya, Tunus, Fas ve İsrail olumlu destek verirken Mısır, Suriye ve Ürdün, doktrine katılmayacaklarını açıkladılar.

Türkiye, Eisenhower'ın danışmanı J.P.Richards'ın 22 Mart 1957'de yaptığı ziyaret esnasında doktrine taraf olduğunu açıkladı. Yapılan ortak açıklamada; her iki ülkenin, ülkelerin ulusal bağımsızlığı, dünya barış ve güvenliği için uluslararası komünizmi tehdit olarak gördükleri ve bu tehdide karşı BM Antlaşması kapsamında birlikte caydırıcı tedbirler almaya azimli oldukları belirtildi (Erhan, 2001: 568).

Eisenhower Doktrini'nin Türkiye açısından önemli sonuçları oldu (Erhan, 2001: 568):

- İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye, liberal ekonomi politikaları uygulamaya başlamıştı. İlk olarak 15 Şubat 1946'da yurtdışından araç ithaline izin verildi. İkinci olarak, 7 Eylül 1946'da devalüasyon yapıldı ve 11 Mart 1947'de IMF ve Dünya Bankasına üye olundu. Türkiye ekonomisi 1947 yılından itibaren ihracat-ithalat dengesinde açık vermeye başladı. Bunun nedeni daha çok ekonominin dışa hesapsız açılmasıydı. İthalat artışı ve bunu dengelemek için para basılması ile birlikte tarım sübvansiyonları, bütçe açığını artırmaktaydı. Türkiye, bu dönemde yurt dışından gelecek maddi desteğe ihtiyaç duymaktaydı (Oran, 2001: 486-489). Bu kapsamda 1947 yılında Truman Doktrini ile ekonomik yardım gelmeye başlamıştı. Ancak bu yardım, 1954'ten sonra azalmıştı. Eisenhower Doktrini'ne katılmasıyla birlikte Türkiye, ABD'den daha fazla ekonomik yardım almaya başladı.

- Türkiye'ye yönelik ABD askeri yardımı arttı.

- Türkiye, ülkesindeki ABD üslerinin, NATO gerekleri dışında Orta Doğu'ya müdahale için kullanılmasına izin verdi.

- Doktrine karşı çıkan Arap ülkeleri ve SSCB ile olan ilişkilerde gerilimli bir döneme girildi. Bunun sonuçlarından birisi olarak da Suriye ile 1957 Krizi yaşandı.

4.1.4. 1957 Türkiye – Suriye Krizi

4.1.4.1. *Suriye’de Baas Partisi*

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Fransa’nın Orta Doğu’da etkisinin azalması ile birlikte Suriye, 1946 yılında tam bağımsızlığına kavuştu. Bununla birlikte Suriye iç istikrarın sağlanmasında ciddi sıkıntılar yaşadı. 1949-1953 yılları arasında Suriye’de üç kez darbe yapıldı, 21 defa hükümet değişikliği gerçekleşti ve iki defa da askeri yönetimler başa geçti (Armaoğlu,2011: 457) Özellikle 1948 Arap-İsrail Savaşındaki başarısızlık, Suriye’deki istikrarsızlık dönemini başlattı.

İlk askeri darbe, 1949 yılında Albay Hüsnü Zaim tarafından gerçekleştirildi. Beş ay sonra Albay Sami Hinnavi ve aynı yılın Aralık ayında Albay Edip Çiçekli darbe yaparak yönetimi ele geçirdi. Çiçekli, Şubat 1954’e kadar yönetimde kaldı. 25 Şubat 1954’te gerçekleşen darbe ile Şükrü Kuvvetli devlet başkanlığına getirilirken ülkede tekrar parlamenter sisteme geçildi (Yılmaz Şahin, 2011: 106).

1957 Suriye Krizi öncesinde 25 Şubat 1954’te gerçekleşen son askeri darbenin söz konusu krizin ortaya çıkmasında büyük önemi bulunmaktadır. Askeri darbe sonrasında Albay Edip Çiçekli’nin Kurtuluş Hareketi Partisi gücünü kaybetti ve Baas Partisi ön plana çıkmaya başladı. Parti, 143 üyeli Parlamento’da 18 üyelik kazandı. Dışişleri ve Milli Ekonomi Bakanları da Baas Partisi’nden Suriye hükümetine katıldı (FRUS, 1955-1957; 576).

Baas Partisi, 1943 yılında Suriye’de Hristiyan Mişel Eflak ve Sünni Müslüman Salah Bitar adlı iki şahıs tarafından kuruldu. Eflak’a göre Arap milleti, sömürgecilik ve emperyalizm sonucunda bölünmüştü ve bu durum Arap ruhunun bozulmasına neden olmuştu. Bu nedenle, Arap milletini oluşturmak için Arap iradesinin yeniden canlandırılması gerekmektedir (Yılmaz Şahin, 2011: 107). Baas Partisi, ideoloji olarak Pan-Arabizm ve sosyalizmi kabul etmekteydi. Tek bir bağımsız Arap ulusu yaratmayı, sosyalizm aracılığıyla Arap Dünyasını emperyalist ve sömürgeci ülkelerinin etkisinden kurtarmayı hedeflemekteydi (Çağ ve Eker, 2013: 60-61). Toplumsal eşitsizliğin azaltılması, özel mülkiyetin sınırlandırılması ve yerli-yabancı özel firmaların kamulaştırılması v.b. Sovyet sosyalizmi ile olan benzerlikler ve en temelde emperyalist Batı karşıtlığı, Suriye’deki Baas Partisi’ni SSCB’ye yakınlaştırdı (Çağ ve Eker, 2013: 62).

Mısır ile Suriye arasındaki yakınlaşma da Suriye’de Baas Partisi’nin etkisinin artması ile eş zamanlıdır. Mısır’ın Bağdat Paketi’ne karşı cephe alması ve SSCB ile askeri işbirliğine yönelik antlaşmalar imzalaması, Baas Partisi ile Mısır’daki Nasır yönetimi arasında sıcak ilişkilerin kurulduğu bir dönemi başlattı. Ayrıca 1956 Süveyş Krizi esnasında Mısır’ın İngiltere ve Fransa’nın saldırısına uğraması, Mısır ile Suriye’yi daha çok birbirine yaklaştırırken Arap dünyasında Batı karşıtlığını ve sol akımların etkisini artırdı (Armaoğlu, 2011: 457-458). Süveyş Krizi esnasında kanalın kullanımını alan bir konferansa Mısır katılmayı reddederken Türkiye katılmayı kabul etmişti. Kriz esnasında Arap devletleri, Batı ülkeleri ve İsrail karşısında ortak bir politika takip ederken Türkiye daha çok Batı ülkelerinin politik çizgisi ile paralel davranmaktaydı. Bu durum, Mısır’ın Türkiye’yi Batı’nın Orta Doğu’daki polisi olarak nitelendirmesine ve Suriye’nin de Mısır’a daha çok yaklaşmasına neden oldu. (Küçükvatan, 2011:100). Bu çerçevede Suriye’deki Baas Partisi, Türkiye’yi Batı’nın bölgedeki bir temsilcisi ve dolayısıyla Parti’nin temel ideolojisi olan Arap Milliyetçiliğinin karşıtı olarak görmekteydi. Bu algı nedeniyle, Baas Partisi, özellikle Hafız Esad döneminde komşu ülke Türkiye’nin güç kazanmamasına yönelik bir dış politika izledi.

4.1.4.2. Suriye’ye Yönelik SSCB Yardımları

1955-1957 yılları arasında Suriye ile SSCB arasında gerçekleşen yakınlaşma çerçevesinde bazı ekonomik ve askeri antlaşmalar imzalandı. SSCB, ABD ve diğer Batı ülkelerinin tepkisini çekmemek için Suriye’ye yapılan askeri malzeme satışlarının ilk yıllarında doğrudan Suriye ile silah tedarik antlaşmaları imzalamadı. Bunun yerine SSCB, Çekoslovakya, Polonya gibi Sovyet kontrolündeki ülkeleri aracı olarak kullandı. Askeri antlaşmalar çerçevesinde Suriye, Şubat 1955’te, her biri 2.408 dolar bedelle Çekoslovakya’dan 45 adet Alman yapımı Mark IV tankı ve Şubat 1956’da, Çekoslovakya’dan 5.000 adet hafif makineli tüfek satın aldı. Mart 1956’da, Çekoslovakya’dan ağır silah, kamyon ve tıbbi malzeme alımı için 23 milyon dolarlık bir antlaşma imzaladı. Yine bu dönemde Suriye, Mısır üzerinden 20 adet MIG uçağı ve 60 adet T-34 tankı; Çekoslovakya üzerinden radar sistemi ile birlikte 85 mm. hava savunma sistemleri satın aldı (FRUS, 1955-1957; 576-577). 1956 yılı sonlarına doğru Suriye ve Polonya arasında bir antlaşma imzalandı. 7,78 milyon dolarlık antlaşmaya göre Suriye’ye 1000 adet FAB-500 uçak bombası, 4 adet radar istasyonu ve diğer silahlar tedarik edilecekti (Ginat, 2005: 167). Ayrıca SSCB, Suriye’ye iki adet denizaltı ile 6 adet torpido botu satacaktı. Bunun yanında Suriye’nin hâlihazır borçları belirsiz bir

süreyle ertelenecekti (Milliyet, 11.08.1957). SSCB, uçaklar hariç olmak üzere diğer silah ve sistemleri Suriye'ye üçte bir bedeli ile satmaktaydı (Ayın Tarihi, 12.08.1957).

6 Ağustos 1957'de silah tedarikinde kullanılmak üzere Suriye ve SSCB arasında 579 milyon dolarlık bir antlaşma imzalandı. Suriye'nin söz konusu meblağı pamuk ve buğday üretimi ile karşılmasına karar verildi (Saunders, 1996: 61 ve Cumhuriyet, 05.10.1957).

Suriye ile SSCB arasındaki askeri antlaşmalar, Suriye ordusuna eğitim desteği verilmesini de kapsamaktaydı. Bu kapsamda Suriye deniz subaylarının, Polonya'nın Gaynia limanında eğitim alması; Suriye'ye tedarik edilen silah ve sistemlerin kullanımını öğretmek maksadıyla Sovyet uzmanlarının Suriye'ye gitmesi kararlaştırılmıştı (Ulus, 20.08.1957'den aktaran Ayın Tarihi, 20.08.1957)

SSCB, 1955-1957 yılları arasında Suriye ekonomisinin ve altyapısının geliştirilmesine yönelik yardımlarda da bulundu. 1956 yılında, demiryolu inşasında kullanılmak üzere Suriye'ye 66 milyon dolar hibe etti (Milliyet, 11.08.1957). Bunun yanında SSCB, 6 adet havaalanı ile Lazkiye'de bir limanın inşasına yardım edecek, sulama ve enerji projelerine finansman desteği sağlayacaktı (Ulus, 21.8.1957'den aktaran Ayın Tarihi, 21.8.1957 ve Armaoğlu, 2011: 457-458).

SSCB'nin esaslı bir şekilde Suriye'ye silah satması, askeri eğitim vermesi ve ekonomik kalkınmasına yardım etmesi, hem Türkiye'yi hem de ABD'yi tedirgin etti. ABD Başkanı Eisenhower başkanlığında yapılan Milli Güvenlik Konseyi toplantısında SSCB'nin Suriye'de askeri üs kurup kurmadığı, Suriye'nin Sovyet peykine dönmesi durumunun ne tür sonuçlar ortaya çıkaracağı tartışıldı (Ayın Tarihi, 23.08.1957). Türkiye kamuoyunda ise SSCB tarafından silahlandırılmakta olan 50.000 kişilik nisbi olarak küçük bir askeri kuvvet yapısındaki Suriye ordusunun, Orta Doğu'da dengeleri değiştirebilecek bir niteliğe sahip olamayacağı inancı mevcuttu. (Havadis, 26.08.1957'den aktaran Ayın Tarihi, 26.08.1957) Ancak Türk kamuoyunu endişelendiren asıl husus, Suriye'nin hızlı bir şekilde bir Sovyet peykine dönüşmesiydi. Suriye, toprakları üzerinde inşa edilen Sovyet kara ve deniz üsleri ile bir Sovyet ileri karakoluna dönmek üzereydi. Muhtemeldi ki SSCB, müteakip aşamada Suriye topraklarını kendi hedefleri doğrultusunda bir atlama taşı olarak kullanacaktı. Bu nedenle hususun ciddiyeti ve tedbir alınması gerekliliği ABD'ye bildirilmeliydi

(Havadis, 26.08.1957'den aktaran Ayın Tarihi, 26.08.1957). Aynı endişe, Türk askeri yetkilileri tarafından da paylaşılmaktaydı. Suriye'deki gelişmeler öncesinde Türkiye, sadece kuzeyden tehdit algılamakta ve askeri yığınaklanmasını buna göre planlamaktaydı. Ancak Ağustos 1957'ye gelindiğinde Türkiye'nin tehdit algısı değişmişti. Suriye'deki Sovyet üslerinde çok fazla mühimmat stoku mevcuttu ve bu durum, Türkiye'yi iki cepheden yapılabilecek bir Sovyet saldırısına maruz bırakabilecekti (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2011: 630).

4.1.4.3. Wappen Operasyonu

Suriye'nin Sovyet eksenine kaymasından rahatsız olan ABD, Ağustos 1957'de Wappen Operasyonu adı verilen gizli bir operasyonu uygulamaya soktu. ABD istihbarat örgütü CIA benzer bir operasyonu 1953'te İran'da Musaddık hükümetine karşı uygulamış ve başarıya ulaşmıştı. İran ve Irak'ta benzer operasyonlarda tecrübe kazanmış olan Howard Stone adlı ABD ajanı, üç aydır Suriye ordusundaki muhalif subaylarla irtibat halindeydi. Ayrıca önceki Cumhurbaşkanı Edip Çiçekli de ABD yönetimi ile irtibat halindeydi ve tekrar görevi devralmaya hazır olduğunu ABD yönetimine bildirmişti (Little, 2003).

Wappen Operasyonunun aşamaları şu şekildeydi:

- Irak ve Ürdün sınır bölgesinde meydana getirilecek sınır olaylarının tırmandırılarak Suriye içerisinde karışıklık çıkarılması: Bu aşamada iki muhtemel senaryo mevcuttu. Birinci senaryonun aşamaları şu şekildeydi: Ürdün Kralı Hüseyin'in etkisiyle Ürdün sınırına yakın bir veya iki bedevi kabilesinin Suriye hükümetine karşı isyan çıkarması; Suriye ordusunun buna müdahale etmesi; İsyanlıların Ürdün sınırının ötesine doğru çekilmesi; Suriye ordusunun sıcak takip kapsamında Ürdün'ün içine çekilmesi; Sınırı geçen Suriye ordusuna Ürdün kuvvetlerinin müdahale etmesi. İkinci senaryonun aşamaları ise şu şekildeydi: Jabal Al Durzi bölgesinde yaşayan Dürzîlerin bazı Suriye hükümet binalarına saldırması; Suriye ordusunun muhtemel müdahalesi karşısında Dürzîlerin Ürdün içerisine kaçması; isyancıları takip ederek Ürdün sınırını geçen Suriye ordusuna Ürdün kuvvetlerinin müdahale etmesi.

- BM Antlaşması 51. madde (meşru müdafaa kapsamında) alınan BM Güvenlik Konseyi kararı ardından Ürdün ve Irak'ın Suriye'ye askeri müdahalede bulunmasının

sağlanması; Suriye'nin ciddi bir direniş göstermesi durumunda Irak'ın, Türkiye'den yardım istemesi.

- Ürdün ve Irak müdahalesinin Suriye içerisinde daha büyük bir kalkışmaya neden olmasının sağlanması: Ürdün ve Irak askeri müdahalesi sonrasında güneyde Dürzîler, Lazkiye'de Aleviler ve Şam'da Müslüman Kardeşler isyan edecekti.

- Suriye içerisinde bazı sabotajlar gerçekleştirilmesi,

- Suriye ordusu içinden bazı grupların Suriye hükümetine karşı darbe yapmasının sağlanması (Jones, 2004: 406-408).

Bu süreçte bir psikolojik program da uygulamaya konacaktı. Hem Suriye hem de bölge ülkelerinin halklarına yönelik olarak uygulanacak propaganda faaliyetiyle Suriye'nin oluşturduğu tehdit ortamı anlatılacak ve Suriye karşı propagandası boşa çıkarılmaya çalışılacaktı. Bu amaca yönelik olarak İngiliz istihbarat örgütü tarafından Türkiye'de 300 watt gücünde kısa ve orta dalgada yayın yapan radyo kurulmuştu. Kısa dönem içerisinde Türkiye ve Ürdün'de 3000 watt gücünde iki radyo daha kurulacaktı (Jones, 2004: 406-407).

Wappen Operasyonu esnasında Suriye'deki muhalif grupların Ürdün'de Özgür Suriye Komitesi altında toplantılar düzenlemesine destek verilecekti. Suriye içerisinde genel isyan başlayınca Özgür Suriye Komitesi ilk olarak Halep'te konuşlanacaktı. Operasyonun hedefi ise tamamen Batıya müzahir kukla bir Suriye hükümetinden ziyade Mısır ile müttefiklik ilişkisi içinde olmayan, Batı düşmanlığı beslemeyen ve komünizm karşıtı bir Suriye hükümeti oluşturmaktır (Jones, 2004: 406)

Planlama aşamasında Wappen Operasyonu'na alternatif olarak Türkiye'nin Suriye'ye tek başına bir askeri müdahalede bulunması da düşünüldü. Ancak Arap toplumunda Türkiye ve Batı'ya karşı olumsuz bir tepki oluşması ihtimali alternatif planı masadan kaldırdı (Jones, 2004: 409).

Wappen Operasyonu gerçeğe dönüşmeden Suriye hükümetince fark edildi. 12 Ağustos 1957'de Suriye radyosunda ABD'nin Suriye'de bir darbe gerçekleştirmeye çalıştığı açıklandı. Howard Stone, darbe yapmaları ve Albay Afif Bizri'yi ordudan uzaklaştırmaları için bazı subaylara para teklif etmekle suçlandı (Saunders, 1996: 61). Suçlamaların ardından ABD'nin Şam Büyükelçiliği Suriye askerlerince kuşatıldı.

Büyükelçilik çalışanları ve ziyaretçiler sorgulandı (Saunders, 1996: 62). Diplomatik dokunulmazlık kurallarının aksine Suriye sınırından ayrılmak üzere olan ABD diplomatik kuryesi arandı. Başta Howard Stone olmak üzere, askeri ataşe ve muavin konsolos sınır dışı edildi (FRUS, 1955-1957; 633). Ayrıca Suriye'nin Roma'da bulunan askeri ataşesi Albay İbrahim El Hüseyini de söz konusu darbe operasyonu esnasında ABD'lilerle işbirliği yaptığı gerekçesiyle görevinden azledildi (Milliyet, 17.8.1957).

ABD, Suriye hükümetinin suçlamalarını kabul etmedi ve aynı şekilde karşılık verdi. Suriye Büyükelçisi Farid Zeineddine ve yardımcısı sınır dışı edildi. Suriye'nin ABD'deki elçilik maslahatgüzarı Dışişleri Bakanlığına çağrılarak aşağıdaki hususlar protesto edildi:

- Suriye'de son dönemde ABD aleyhine propaganda faaliyetine hız verilmesi ve Suriye devlet radyosunun da bu kampanyada rol alması,
- Suriye hükümetini yıkmak üzere ABD'nin bir komploya karıştığına yönelik iddialarda bulunulması,
- Şam'daki ABD Büyükelçiliğinin üç diplomatının sınır dışı edilmesi,
- 12 Ağustos 1957'de ABD diplomatik kuryesinin aranması (Ayn Tarihi, 14.8.1957 ve FRUS, 1955-1957; 633).

ABD Dışişleri Bakanlığınca yapılan açıklamada, o esnada ABD'de izinde olan Büyükelçi James Moose'nin Suriye'ye dönmeyeceği belirtildi. (Cumhuriyet, 16.8.1957). Ayrıca Arap ülkelerindeki ABD Büyükelçilerine görev yaptıkları ülkelerin hükümetleri ile görüşmelerde bulunarak, “Suriye'nin yaptıklarının arkasında SSCB'nin bulunduğu” ve “Suriye'nin, SSCB'nin Orta Doğu'ya daha fazla yerleşmesi için çaba gösterdiğinin” bildirilmesini istedi (Saunders, 1996: 62).

Wappen Operasyonu'nun açığa çıkması, ABD-Suriye ilişkilerine son darbeyi vurdu ve bu dönemden sonra Suriye, SSCB'nin kontrolü altına girdi. Hâlihazırda 6 Ağustos 1957'de SSCB ile Suriye arasında yardım antlaşmaları imzalanmıştı. 16 Ağustos 1957'de General Nizamettin emekliye sevk edildi ve ABD'nin de hedefinde olan ve komünist eğilimleri nedeniyle çekindiği Albay Afif Bizri Genelkurmay Başkanlığına atandı (Saunders, 1996:63 ve Milliyet, 17.8.1957). Ayrıca Suriye Savunma Bakanı Halit El Azm tarafından yapılan açıklamada; SSCB tarafından

Suriye'ye askeri yardımla birlikte herhangi bir şart öne sürülmeksizin ekonomik yardım da yapılacağı belirtildi (Milliyet, 17.8.1957)

ABD Başkanı Eisenhower, Türkiye, Ürdün, Irak ve Suudi Arabistan'a bir mesaj göndererek Suriye'nin saldırıda bulunması halinde silah yardımında bulunacağını ve Suriye'ye karşı icra edilen bir askeri harekât durumunda söz konusu ülkelerin eksilen silah ve mühimmat stoklarını da tamamlayacağını açıkladı. ABD, bir miktar ABD savaş uçağının Batı Avrupa'dan Türkiye'ye kaydırılmasını ve Stratejik Hava Komutanlığındaki uçakların harekâta hazır bir şekilde beklemelerini emretti ve 6. Filoyu Doğu Akdeniz'e gönderdi (Saunders, 1996: 65).

4.1.4.4. Krizin Tırmanması

Suriye'deki gelişmeler ABD'nin yanında Türkiye, Irak ve Ürdün'ü de endişelendirdi. Başbakan Menderes, 19 Ağustos 1957'de ABD Büyükelçisi Warren ile bir görüşme yaptı. Görüşmede Menderes, Suriye'deki SSCB yığınaklanması nedeniyle Türkiye'nin iki taraflı bir saldırıya maruz kalma riski olduğunu belirtti (FRUS, 1955-1957; 638). ABD Büyükelçisi Warren ile 21 Ağustos 1957'de yapılan ikinci görüşmede de Başbakan Menderes, Suriye'nin bir SSCB peykine dönüştüğünü, bunun sonucu olarak SSCB'nin Orta Doğu'nun tam ortasına Türkiye, Irak ve Ürdün'ün arasına yerleştiğini, Suriye ile uğraşmanın SSCB ile uğraşmak olduğunu, bu nedenle Suriye'nin ABD ile mücadele etmekten çekinmediğini ve bu durumun ABD'nin Orta Doğu'daki prestijini zedelediğini belirtti. Menderes, ABD'nin Suriye'ye karşı ciddi önlemler almaya karar vermesi gerektiğini, ABD'nin kararlı bir duruş sergilememesi durumunda Orta Doğu'da hiçbir şey yapılamayacağını ifade etti. Ayrıca Menderes, Suriye halkının çoğunluğunun Suriye'de olanlara karşı olduğunu ve herhangi bir durumda bunların Türkiye'ye göç edebileceğini belirtti (FRUS, 1955-1957; 643). Başbakan Menderes, açık bir şekilde durumun ciddiyetine dikkat çekmekte ve ABD'yi, krizde etkin ve belirleyici bir rol oynamaya davet etmekteydi.

Irak Kralı Faysal ve Ürdün Kralı Hüseyin sorunu görüşmek üzere 23 Ağustos 1957'de Türkiye'ye geldiler ve Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes ile görüştüler. Görüşmelerde krizin çözümüne yönelik diplomatik hal tarzları, Suriye ile kendi askeri güçlerinin nispi karşılaştırılması, sürgündeki Suriye liderlerinin kullanılma

imkanı ve Suriye'nin provokatif eylemlerinin artması durumunda paramiliter yöntemlerin kullanılabilirliği tartışıldı (FRUS, 1955-1957; 656).

24 Ağustos 1957'de ABD Dışışleri Bakan Yardımcısı Loy Henderson görüşmelere katılmak üzere Türkiye'ye geldi. Henderson ile Ürdün Kralı Hüseyin arasında yapılan görüşmede Henderson, Suriye'nin provokatif faaliyetleri sonucunda Irak, Ürdün ve Türkiye kendilerini savunmak durumunda kalırlarsa destek sağlayacaklarını, ancak Suriye'nin komşularının BM Antlaşması'na bağlı kalmalarının önemli olduğunu ve söz konusu Antlaşma kapsamında kendilerini savunmak dışında Suriye'ye yönelik hiçbir şey yapmamaları gerektiğini belirtti. Ürdün Kralı, İsrail'in bu dönemde Suriye'ye karşı herhangi bir askeri müdahalede bulunmaması gerektiğini, Suriye'ye yönelik bir İsrail saldırısının tepkisel olarak Arap ülkelerini SSCB'ye yönelteceğini, diğer yandan Türkiye'nin de Suriye'ye tek taraflı bir askeri müdahalede bulunmamasının önemli olduğunu, aksi durumun Türkiye'yi Arap dünyası içindeki düşmanlıklara dahil edeceğini, ancak Türkiye'nin Suriye karşısında diplomatik olarak desteklenmesi gerektiğini belirtti (FRUS, 1955-1957; 655)

Henderson, Başbakan Menderes ile yapılan görüşmede, BM Antlaşması'nda yer alan istisnai durumlar haricinde Suriye'ye karşı güç kullanılmamasını, Suriye'nin provokasyonu söz konusu olduğunda ABD'nin Suriye'nin komşu ülkelerine gerekli desteği vereceğini belirtti (FRUS, 1955-1957; 657). ABD, hem Ürdün Kralı hem de Türk liderleriyle yapılan toplantılarda açık bir şekilde Suriye'ye yönelik bir askeri müdahale planının olmadığını belirtti. Diplomatik çabalara ve BM yetkilendirmesine dikkat çekerek Türkiye'yi de açık bir şekilde Orta Doğu'yu kaos ortamına sürükleyebilecek tek taraflı bir askeri müdahaleden uzak durması konusunda uyardı. ABD, SSCB'nin Suriye yüzünden Orta Doğu'da bir savaşı göze almayacağını düşünüyordu. ABD'ye göre SSCB'nin Suriye'yi bir peyk haline getirme amacı da yoktu. SSCB, sağladığı askeri, ekonomik ve siyasi destek ile Suriye'yi kendine müzahir hale getirmeye çalışmakta ve bunun getirisi olarak Suriye'nin Orta Doğu'daki SSCB çıkarlarını desteklemesini hedeflemekteydi. İlave olarak SSCB, Orta Doğu'da gerçekleştireceği bir operasyon için Suriye'yi bir üs olarak kullanmayı istiyordu (FRUS, 1955-1957; 680). ABD ise Suriye'nin ARAMCO ve IPC petrol boru hatlarının işlemesine müsaade edip etmeyeceğini merak ediyordu. Söz konusu petrol boru hatlarının işlemesine müsaade etmesi, Suriye'nin hâlâ ABD ile işbirliğine açık olduğunu gösterecekti. Bu nedenle ABD, Suriye'nin müteakip hamlelerini görmek istiyordu. Bu

çerçevede ABD, diplomatik girişimlerle eş zamanlı olarak Suriye'ye uygulanacak ekonomik yaptırımların, krizin aşılmasında etkili olacağını düşünüyordu (FRUS, 1955-1957; 652-653).

Türkiye'de yapılan görüşmelerde; Ürdün Kralı'nın, Libya, Fas ve Tunus liderleriyle görüşmesi ve Suriye Krizine bakış açılarını öğrenmeye çalışmasına karar verildi. Irak Veliaht Prensi de Suriye karşısında desteğini elde etmek için Suudi Arabistan ile temasa geçecekti. Veliaht Prens, Irak'ın, Suriye'ye yönelik politik veya toprak elde etmeye yönelik bir hedefi olmadığını açık bir şekilde Suudi Kralına ifade edecekti (FRUS, 1955-1957; 658). Ayrıca, ABD, Suriye'nin komşularına 68 milyon dolar ekonomik ve 58 milyon dolar askeri yardım yapma kararı aldı (Brown, 2013: 16). Bu kapsamda Irak'a 36 adet havan, 82 adet 106 mm. Geri Tepmesiz Top ve mühimmatı, 162 adet AN/GRC-9 telsiz ve 6 adet uçak; Ürdün'e mühimmatıyla birlikte 106 mm Geri Tepmesiz Top monteli 40 adet arazi aracı, 40.000 adet 14.5 mm. mühimmat gönderildi (FRUS, 1955-1957; 661).

Bu dönemde SSCB de krize müdahil olmaya başladı. SSCB radyosu, ABD'nin 6. Filosunun Doğu Akdeniz'e doğru yola çıkmasını eleştirdi ve ABD'nin, Türkiye, Irak ve Ürdün'ü Suriye'ye yönelik bir saldırıya teşvik ettiğini ileri sürdü (Milliyet, 24.8.1957)

02 Eylül 1957'de Henderson görüşmelerde bulunmak üzere tekrar Türkiye'ye geldi. Henderson ile Irak Veliaht Prensi Abdullah arasında yapılan görüşmede Veliaht Prens Abdullah, kendisinin Suriye'ye karşı bir askeri önlemler alınmasını gerekli gördüğünü ancak Irak Başbakanı'nın, Suriye'nin misillemeye bulunabileceğini ve Suriye'den geçen ve Irak petrolünü taşıyan boru hatlarını kapatabileceğini, bu nedenle Irak ekonomisinin zarar görebileceğini belirterek askeri önlemlere karşı çıktığını belirtti. Diğer yandan Veliaht Prens, Suriye'ye karşı bir askeri müdahaleye kendi kamuoyunun da karşı çıkmasından çekinmekteydi. (Saunders, 1996: 66). Ayrıca Veliaht Prens, Suudi Arabistan Kralına Suriye meselesini tartışmak üzere bir ziyaret teklifinde bulunmuştu. Suudi Kralı verdiği cevapta; Suriye konusunda Irak'ın endişelerini paylaştığını, Mısır Cumhurbaşkanı Nasır'ın olayların bu duruma gelmesinde büyük etkisinin olduğunu, ancak yanlış anlaşılmalara neden olabileceği gerekçesiyle ziyaretin ertelenmesi gerektiğini belirtmişti (FRUS, 1955-1957; 671).

4.1.4.5. *Kriz Kapsamında Türkiye'nin Aldığı Tedbirler ve Devamında Yaşanan Gelişmeler*

ABD ve bölgedeki dost Arap ülkelerinin Suriye'ye yönelik bir askeri müdahaleye sıcak bakmadıklarını gören Türkiye, takviye birliklerle Suriye sınırındaki askeri tertibatını güçlendirmeye başladı. Bu çerçevede 27 Eylül 1957 itibariyle Türkiye, Suriye sınırına toplam 33.000 kişiyi kapsayan iki piyade ve bir zırhlı tümeni yerleştirdi. Ekim 1957 başında bu kuvvetlere bir zırhlı tugay daha eklendi (Fırat ve Kürkcüoğlu, 2001: 630). Suriye'ye göre Türkiye, sınıra 50.000 kişilik bir askeri kuvvet konuşlandırmıştı ve Türk, İngiliz ve ABD askeri uçakları Suriye üzerinde uçuşlar gerçekleştirmekteydi (Cumhuriyet, 14.9.1957). Suriye Genelkurmay Başkanı Bızri ise yaptığı açıklamada, bağımsızlıklarını korumaya yönelik gerekli tedbirleri aldıklarını belirtti (Cumhuriyet, 18.9.1957). Ayrıca Suriye, Ürdün, Irak ve Lübnan'a birer nota gönderdi. Söz konusu notada Suriye'nin satın aldığı silahların Arap ülkelere karşı kullanılmayacağı ve sadece savunma maksatlı alındığı belirtilmekteydi (Cumhuriyet, 14.9.1957).

Suriye sınırındaki hareketlilik SSCB'yi de harekete geçirdi. 01 Ekim 1957'de SSCB Dışişleri Bakanı Gromyko yaptığı basın açıklamasında, Türkiye'yi Suriye sınırına yığmak yapmakla suçladı ve ABD'nin Suriye'ye yönelik manevralarında "Türkiye'yi bir alet olarak kullandığını" ve Eisenhower Doktrini'ni destekleyenlerin "Türkiye'yi Orta Doğu'da bir polis rolü oynamaya" teşvik ettiklerini söyledi (Cumhuriyet, 12.09.1957). Devamında SSCB Başbakanı Bulganin, Başbakan Menderes'e bir mektup gönderdi. Söz konusu mektupta;

- SSCB'nin son dönemde, Türk-Sovyet ilişkilerini, işbirliğini ve karşılıklı güveni geliştirmek için bir takım adımlar attığını ve iki ülkenin ilişkilerini geliştirmek için tarafların karşılıklı olarak iyi niyetli girişimlerde bulunmasının gerekli olduğu,

- Henderson tarafından Orta Doğu ülkelerine gerçekleştirilen ziyaretlerin, dışarıdan Suriye'ye yönelik bir askeri müdahaleyi organize etmek amacını taşıdığı,

- Türkiye'nin Suriye sınırında yaptığı yığınaklanma ve Türkiye'ye sağlanan ABD askeri yardımları nedeniyle endişeli oldukları, Orta Doğu'nun SSCB sınırlarına olan yakınlığı ve SSCB'nin güvenlik gereksinimleri nedeniyle, Orta Doğu'da silahlı bir çatışmaya neden olabilecek gelişmeleri görmezden gelemeyecekleri,

- Orta Doğu'da meydana gelecek bir silahlı çatışmanın bölge ile sınırlı kalmayacağı ve çok çabuk bir şekilde geniş bir alana yayılacağı,

- Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bir askeri müdahalede bulunması ve bunun da Orta Doğu'da bir savaş çıkarması durumunda Türkiye'nin büyük sıkıntılar yaşayacağı, her iki dünya savaşlarının mahalli saldırılarla başladığı ve savaş sonunda saldırgan ülkelerin hezimete uğradığı belirtilmekteydi (Ro'i, 1974: 239-241 ve Cumhuriyet, 15.9.1957).

Ayrıca mektupta Atatürk'ün liderliğinde Türkiye'nin verdiği bağımsızlık mücadelesinin tüm koloni ülkelere örnek teşkil ettiği, milli mücadele döneminde SSCB'nin Türkiye'ye elini uzatan ilk ülke olduğu ifade edilmekteydi. Bulganin'in mektubu, her ne kadar Türkiye'yi tehdit eden ifadeler içerse de Orta Doğu'da meydana gelebilecek bir savaş durumunun, Orta Doğu'da ulaşmaya çalışılan barış ortamı ve Türkiye için meydana gelebilecek olumsuz sonuçları objektif bir şekilde dile getirmekte ve Türkiye'ye bu tür bir maceraya atılmaması yönünde tavsiyede bulunmaktaydı. İlave olarak mektupta, Türkiye ile iyi komşuluk ilişkilerinin devam ettirilmek istendiği ifade edilmekteydi (Cumhuriyet, 15.9.1957).

Türk Milli Savunma Bakanlığı, yaptığı açıklamada, Suriye sınır bölgesindeki hareketliliğin, bir takım mutat sonbahar eğitim ve tatbikatları nedeniyle gerçekleştiğini, NATO'nun Eylül 1957 ayı içerisinde iki adet tatbikat gerçekleştireceğini, Türkiye'nin de söz konusu tatbikatlara katılacağını ve Türkiye'nin komşularına yönelik bir taarruz harekâtına hazırlandığı iddialarının doğru olmadığını belirtti. Açıklamanın devamında Türkiye'nin, kendi sınırları etrafında meydana gelen siyasi ve askeri olayları kendi barış ve güvenliği çerçevesinde değerlendirerek her alanda gerekli teyakkuz tedbirlerini aldığı belirtildi (Cumhuriyet, 15.9.1957).

Başbakan Menderes de 24 Eylül 1957'de bir açıklama yaptı. Menderes açıklamasında; Suriye'nin mevcudiyetine ve emniyetine yönelik herhangi bir tehdit olmadığını, buna rağmen Suriye'nin hiçbir zaman kullanamayacağı miktarlarda silah ithal ederek ve ülkesini yıkıcı faaliyetlere zemin ve vasıta haline getirerek komşularını ve Orta Doğu'yu tehdit eder duruma geldiğini belirtti. Aynı tarihte BM Genel Kurulu'nda yaptığı konuşmada İngiltere Dışişleri Bakanı, SSCB'nin Orta Doğu'daki ülkelere ihtiyacından fazla silah göndermesinin, ileride söz konusu ülkelere kuracağı

üslerde lazım olacak malzemelerin depolandığı fikrini uyandırdığını, SSCB'nin bir zamanlar İsrail'i desteklediğini, şimdi de Arapların peşine düştüğünü ve fırsatçı bir siyaset güttüğünü belirtti (Cumhuriyet, 25.9.1957).

Başbakan Menderes, SSCB Başbakanı Bulganin'in mektubuna 5 Ekim 1957'de cevap verdi. Söz konusu cevapta Menderes, Suriye krizi hakkında Türkiye'ye gönderilen mektubun, İkinci Dünya Savaşının hemen sonrasında 1945 yılında SSCB tarafından Türkiye'ye yöneltilen istekleri hatırlattığını ve Türkiye'de aynı güvensizlik hissini oluşturduğunu, Suriye'nin düşmanca bir şekilde ihtiyacının çok ötesinde silahlandığını hatta Suriye'nin ihtiyaç halinde başkaları tarafından kullanılabilir bir silah deposuna dönüştüğünü¹⁸, Suriye'nin Türkiye'ye yönelik resmi bir şikâyeti bulunmamasına rağmen SSCB'nin meseleyi sahiplenmesinin dikkat çekici olduğunu, ayrıca Türkiye'nin herhangi bir sınır komşusuna karşı bir saldırı niyetinde olmadığını belirtti (Cumhuriyet, 5.10.1957 ve Ro'i, 1974: 242).

ABD, SSCB'nin kendisine yönelttiği ve Suriye'ye yönelik bir askeri harekâtın koordinasyonunu yaptığı suçlamasından rahatsız oldu. Bu nedenle bu suçlamayı doğru çıkaracak gelişmelerin önüne geçilmesine karar verdi. ABD, Türkiye'nin, Suriye'nin toprak bütünlüğünü ihlal ederek askeri müdahalede bulunması durumunda SSCB ve Arap ülkelerinin ABD'yi suçlayacağı, muhtemel bir Türkiye-Suriye savaşında SSCB'nin Suriye'ye yardımda bulunması durumunda iki süper gücün savaşın eşğine gelebileceğini düşündü. Ayrıca ABD'ye göre Suriye'nin provokatif eylemleriyle neden olduğu bir Türkiye-Suriye savaşında SSCB'nin ve Arap ülkelerinin Suriye'nin yanında yer alarak yenilmez bir cephe oluşturmaları durumunda Türkiye'nin başarısız olma ihtimali de mevcuttu. Bu nedenle ABD, Türkiye'nin ilk saldıran taraf olmaması için Türkiye'ye siyasi baskı uygulanmasına karar verdi. Aynı zamanda ABD tarafından Türkiye'ye yeni askeri yardım kararları alındı. Bu çerçevede Türkiye'ye Eylül ve Ekim 1957 ayları içerisinde 200 adet hafif ve ağır tank, 1027 adet ¾ tonluk cip ve 2457 adet 2½ tonluk nakliye kamyonu verildi. (Saunders, 1996: 73). ABD, Suriye'nin komşu Arap ülkelere ilk saldıran olması, söz konusu ülkelerin BM Antlaşması 51. maddesi kapsamında kendilerini savunmaları ve bu çerçevede ABD'den askeri destek istemeleri halinde ekonomik ve askeri yardımda bulunmaya; bu ülkelere BM Güvenlik

¹⁸ Eylül 1957 ayında Suriye'de 200 T-34 tankı, 50 adet S-100 kundağı motorlu topu, 200'den fazla zırhlı nakliye aracı, 120 adet 122 mm. sahra topu, 20 adet 152 mm. sahra topu, 100'den fazla 37 mm. radar güdümlü hava savunma topu, 70 kadar Mig 15 ve Mig 17 ve birkaç torpido gemisi mevcut olduğu belirtilmekteydi. Ayrıca 350 SSCB personeli, danışmanlık ve eğitim için Suriye'de bulunmaktaydı (Cumhuriyet, 7.9.1957).

Konseyi'nde destek sağlamaya ve Türkiye'nin saldırıya uğraması durumunda NATO Antlaşması kapsamında sorumluluklarını yerine getirmeye karar verdi. Ayrıca ABD, Suriye'nin petrol boru hatlarını kapatması durumunda bunun Irak ekonomisine vereceği zararları azaltacak tedbirlere destek verecekti. Bunların yanında 6. Filo, Doğu Akdeniz'de bulunmaya devam edecekti (FRUS, 1955-1957; 692-695).

Sovyet Komünist Partisi Sekreteri Nikita Kruşçev, 8 Ekim 1957'de Doğu Almanya'daki Rus Büyükelçiliğini ziyareti esnasında, Türkiye'yi tehdit eden açıklamalarda bulundu. Türkiye'nin, Suriye'yi tehdit etmek için bütün kuvvetlerini güney sınırına yığdığını ve böylelikle Sovyet sınırını boş bıraktığını ifade etti ve açıklamasının devamında aşağıdaki hususları belirtti:

“Ciddi bir zamanda yaşamaktayız. Emperyalizm kuvvetleri Orta Şark'ta harp koparmak için her şeyi yapmaktadırlar. Suriye'de müdahale tasavvurundan vazgeçmemişlerdir. Geçmişte Ürdün ve Irak'a yardım şeklinde müdahale teşebbüsünde bulunmuş ve mağlup olmuşlardı. Şimdi aynı maksatla Türkiye'yi kullanıyorlar. Türkiye de bu rolü oynamaya hazırdır. Harbi önlemek için her çareye başvurmak istediğimizden Türkiye Başbakanı Adnan Menderes'e bir mektup yazdık. Cevap verdi fakat bu cevabı hiçbir suretle tatminkâr değildir. Türkiye'nin Suriye hududuna büyük kuvvetler yığdığını biliyoruz. Devlet adamları bu tarzda hareket etmemelidirler. Zira bir kere harp koptuktan sonra bunun genişleyebileceği ihtimalini hesaba katmalıdırlar. Harbi önlemek için her şeyi yapmak istiyoruz fakat toplar bir kere gürelemeye ve roketler uçmaya başlayınca harbi mevzileştirmek güç olur. Bu itibarla harbe müsaade edilmemelidir” (Cumhuriyet, 9.10.1957)

Ayrıca Kruşçev, 9 Ekim 1957'de New York Times'a verdiği demeçte;

“Eğer savaş patlak verirse, biz Türkiye'ye daha yakınız ve siz değilsiniz. Silahlar ateş almaya başlayınca roketler uçacak ve o zaman düşünmek için vakit çok geç olacak"...”Bir Orta Doğu harbi patlak verdiği takdirde Türkiye 24 saat dahi dayanamaz.” (Armaoğlu, 2011: 461 ve Cumhuriyet, 12.10.1957)

ifadesini kullanmaktaydı. SSCB, yaptığı açıklamalarla Türkiye'yi ve dolaylı olarak ABD'yi baskı altına almaya çalışmaktaydı. Bunun yanında SSCB, Suriye'ye olan

desteğini göstermek için bir destroyeri beraberinde bir muhrip ile birlikte Lazkiye limanına gönderdi.

Türkiye'ye göre, Kruşçev'in tehdidi, SSCB'nin yayılmacı emellerinden vazgeçmediğinin göstergesiydi ve Türkiye, SSCB'nin Suriye'yi hızlı bir şekilde silahlandırmasından rahatsızlık duymakta haklıydı. Suriye'nin iç karışık durumundan faydalanan SSCB, burayı Orta Doğu'daki emelleri için yayılma merkezi olarak kullanmak istemekteydi (Milliyet, 11.10.1957).

SSCB'nin Türkiye'ye yönelik tehdit içeren ifadeleri ABD tarafından da tepkiyle karşılandı. ABD Dışişleri Bakanlığı aşağıda sunulan açıklama ile SSCB'ye cevap verdi:

“Her memleketin mesul şahısları harbin bir bölgeye inhisar etmeyeceği hakikatini iyice anlamalıdır. Türkiye bir tecavüze uğradığı takdirde aradaki mesafe ne olursa olsun Birleşik Amerika, bu devleti yalnız bırakmayacaktır...” Birleşmiş Milletlerin saygı gören bir üyesi olan Türkiye, siyasetini bizzat tayin etmeye ve milli güvenliğini müdafaa için gereken tedbirleri kararlaştırmaya tam manası ile muktedir müstakil bir memleketir. Sovyet Rusya'nın son tehdit notasına Türk Hükümetinin verdiği cevabın metin ifadesi bunu açıkça göstermiştir...” Aradaki mesafe ne kadar uzun olursa olsun Türkiye'nin dostu ve müttefiki Birleşik Amerika'nın, Kuzey Atlantik Paktından doğan taahhüt ve vecibelerini yerine getireceğinden şüphe edilemez.” (Cumhuriyet, 12.10.1957).

ABD yaptığı açıklamada, Türkiye'ye olan açık desteğini belirtmekteydi. Bunun yanında ABD, SSCB'nin kendisine yönelttiği Orta Doğu ülkelerini Suriye aleyhine kışkırttığı iddiasını reddetti. ABD, Süveyş krizi esnasında takip ettiği politika hatırlandığında SSCB'nin iddiasının geçersiz olduğunun anlaşılacağını belirtti (Cumhuriyet, 12.10.1957). Yapılan açıklamaya ilave olarak Amerikan 6. Filosu, ABD'nin Türkiye'ye olan desteğini göstermek için 18 Ekim 1957'de İzmir limanını ziyaret etti.

Eylül 1957 ayının ikinci yarısında, sınırın diğer tarafında Suriye ordusunda en üst hazırlık düzeyine geçilmişti. Suriye'de izinler kaldırıldı ve seferberlik ilan edildi (Cumhuriyet, 20.9.1957). Suriye hükümeti tarafından, Türkiye'nin, Suriye sınırındaki hareketliliğin dönemlik tatbikatlar nedeniyle olduğu açıklamasına inanılmak istendiği, bununla birlikte Suriye'nin ihtiyaten gerekli tedbirleri aldığı ifade edildi. Bunun yanında

SSCB'nin açık bir şekilde siyasi ve askeri desteğini alan Suriye, SSCB'nin Türkiye ve ABD'ye yönelik açıklamaları ile eşgüdümlü olarak 9 Ekim 1957'de Türkiye'ye bir nota verdi. Suriye notasında;

- Suriye'nin kuzey sınırları boyunca Türkiye'nin tahrik eden faaliyetleri,
- Türkiye'nin haksız olarak Suriye sınırına yığınak yapması,
- Türk Hava Kuvvetlerinin devamlı olarak Suriye hava sahasını ihlali,
- Türk sınır muhafızlarının Suriye köylülerine ateş açması,
- Son zamanlarda Suriyeli köylülerin Türk askerleri tarafından kaçırılması iddiaları şikâyet konusu olarak ileri sürülmekte ve Türkiye'nin Suriye hakkında ileri sürdüğü iddiaların Suriye'nin içişlerine müdahale olarak belirtilmekteydi (Cumhuriyet, 10.10.1957).

Suriye'nin notasına Türkiye, 10 Ekim 1957'de aynı şekilde cevap verdi. Söz konusu Türkiye notasında;

- Türkiye'den duyulan endişelerin yersiz olduğu ve Suriye'deki Sovyet askeri ve iktisadi himayesine karşı Türkiye tarafından alınan tedbirlerin mecburi ve meşru olduğu,
- Orta Doğu barış ve güvenliğinin tehlikeye atıldığı iddialarının reddedildiği, güney sınırında alınan tedbirlerin savunma amaçlı olduğu ve bir iç mesele teşkil ettiği belirtildi (Cumhuriyet, 16.10.1957).

Ekim 1957 ayının ortalarından itibaren Suriye'ye olan desteğini göstermek için Mısır, Suriye'ye askeri personel ve silah göndermeye başladı. ABD kaynaklarınca gönderilen askeri kuvvetin yaklaşık 2.000 kişi olduğu belirtilmektedir (Commins ve Lesch, 2014: 117). Mısır, bunun yanında üç adet destroyerini de Suriye'nin Lazkiye limanına gönderdi. Yapılan müşterek Mısır ve Suriye açıklamasında, gönderilen askeri kuvvetin kuzeyde Türkiye ve batıda İsrail birliklerine karşı savunma maksadıyla kullanılacağı belirtildi. Türkiye ise söz konusu Mısır askerlerinin Türkiye-Suriye sınırına konuşlandırıldığının tespit edildiğini açıkladı. Mısır, askerlerinin Suriye'ye gelişi, Ürdün ve Lübnan'da da endişeyle karşılandı. Türkiye ise söz konusu gelişmeyi

bir nota ile protesto etmeye karar verdi (Cumhuriyet, 14-15.10.1957). Diğer yandan gönderilen Mısır askeri kuvveti, 500.000 kişilik Türk ordusu ile 50.000 kişilik Suriye ordusu arasındaki nispi kuvvet karşılaştırmasında ciddi bir değişikliğe yol açmayacaktı. Bu nedenle Mısır'ın desteği daha çok siyasi nitelikteydi ve Mısır, krizde SSCB ile birlikte Suriye'nin yanında yer aldığını uluslararası topluma belirtmekteydi.

4.1.4.6. *Krizin Birleşmiş Milletlere Taşınması*

Suriye Dışişleri Bakan Yardımcısı Salah Bihtar, 9 Ekim 1957'de BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'e Türkiye'yi şikâyet eden bir mektup yazdı. Müteakiben Suriye, 15 Ekim 1957'de bir nota ile BM'ye başvurdu. Söz konusu mektup ve notada özetle;

- Türkiye-Suriye sınırına konuşlandırılan birkaç tümen düzeyindeki birliklerin Suriye'ye ciddi bir askeri tehdit oluşturduğu,
- Türkiye'nin, Suriye hava sahasının ihlal edilmesi, Suriye topraklarına silahlı baskınlar yapılması, sınırda ateş edilmesi v.b. provokatif eylemler gerçekleştirdiği,
- Söz konusu faaliyetlerin Suriye hükümetini devirmeye yönelik olduğu,
- Suriye'nin diplomatik çabalarının sonuçsuz kalması nedeniyle BM Genel Kurulunun ivedilikle konuyu ele almasının ve bu kapsamda BM tarafından bir araştırma komisyonunun kurulmasının gerekli olduğu belirtildi (Cumhuriyet, 10.10.1957 ve UN Yearbook 1957: 53).

Suriye, Şam Radyosu'na göre, aynı tarihte Türkiye'ye yönelik iddialarını içeren bir muhtırayı ülkesindeki 10 ülkenin büyükelçilerine de vermişti (Cumhuriyet, 16.10.1957). Suriye, BM ve diğer ülkeler nezdindeki girişimleri ile krizi uluslararası gündeme taşımaya, Türkiye'yi saldırgan, kendisini ise mağdur durumda göstermeye çalışmaktaydı.

Suriye'nin BM nezdinde dile getirdiği iddialar, SSCB tarafından da desteklendi ve Suriye'nin başvurusunun bir gün sonrasında SSCB Dışişleri Bakanı Gromyko, BM Genel Kuruluna bir mektupla başvurdu. SSCB'nin hedefinde Türkiye'nin yanında ABD'de bulunmaktaydı. Gromyko'nun mektubunda; ABD askeri danışmanlarının desteğinde Türk Genelkurmayının Suriye'ye yönelik bir saldırı hazırlığında olduğu, söz

konusu saldırının 27 Ekim 1957’de Türkiye’de yapılacak seçimlerin hemen sonrasında gerçekleştirileceği, saldırı durumunda Suriye’nin yalnız kalmaması gerektiği; SSCB’nin, güneyinde gerçekleşecek bu tür bir provokasyon karşısında pasif bir politika izlemeyeceği, saldırının etkisiz hale getirilmesi ve barışı bozan saldırganın cezalandırılması için askeri kuvvetlerini kullanmaya ve bu kapsamda Suriye’ye yardıma hazır olduğu belirtilmekteydi (FRUS, 1955-1957: 720 ve Cumhuriyet, 16.10.1957a). Ayrıca, Suriye notasında olduğu gibi, SSCB, BM çatısı altında bir araştırma komisyonu kurulmasını ve Türkiye’nin saldırısı durumunda BM üye devletlerinin acilen Suriye’ye askeri destek vermesini istedi (UN Yearbook 1957: 53). Suriye ve SSCB başvurularının benzer ifadeler içermesi ve zamanlaması, BM sürecinin iki ülke arasında koordineli olarak yürütüldüğü görünümünü vermektedir.

Türkiye, bu gelişmeler kapsamında 15 Ekim 1957’de BM Genel Sekreterine bir mektup yazdı. Mektupta; güney sınırlarına emniyet gerekçesi ile yığınaklanma yapıldığı ve bunun, SSCB ve Mısır’ın Suriye’ye yaptığı askeri yardımlar göz önüne alındığında normal karşılanması gerektiği ifade edildi (Cumhuriyet, 16.10.1957b).

Krizin BM’ye taşınması üzerine ABD ve İngiltere de BM’deki sürece müdahil oldu. ABD ve İngiltere BM daimi temsilcileri, BM Genel Sekreteri ile bir görüşme yaptı. Görüşmede SSCB ve Suriye’nin araştırma komisyonu oluşturma önerisine ne cevap verileceği tartışıldı. ABD ve İngiltere temsilcileri, Suriye’nin araştırma komisyonu kurulması önerisine karşılık olarak Türkiye’nin, aynı tür bir komisyonun Türkiye-SSCB ve son günlerde hareketlilik gözlenen Türkiye-Bulgaristan sınırlarında da kurulması talebi ile karşılık verebileceğini ve bunun SSCB’yi caydırabileceğini belirttiler. Ayrıca BM’den çıkabilecek araştırma komisyonu kurulması yönündeki bir kararı Türkiye’nin kabul etmemesi durumunun Türkiye’yi çok zor bir duruma sokabileceği ve bu tür bir kararın alınmasının önlenmesi gerektiğini ifade ettiler. BM Genel Sekreteri, Türkiye’nin araştırma komisyonu kurulmasından çekinmemesi gerektiğini, çünkü bölgede dış ülkelere askeri yardım alan tek ülkenin Türkiye olmadığını ve Suriye, Ürdün ve Irak’ın da dış askeri yardım aldığını belirtti. İngiltere daimi temsilcisi ise söz konusu konunun BM Genel Kurulu’nda görüşülmesi durumunda, konunun “uluslararası barışı tehdit ettiği” gerekçesi ile BM Güvenlik Konseyi tarafından ele alınmasına yönelik bir tavsiye kararı alınabileceğini söyledi. İngiltere daimi temsilcisine göre BM Güvenlik Konseyi görüşmeleri esnasında, oluşturulması teklif edilen araştırma komisyonunun görev alanına Türk-Sovyet ve Türk-

Bulgar sınırlarındaki gelişmelerin de dahil edilmesi sağlanacak ve bu durumda SSCB, muhtemel bir kararı veto edecekti (FRUS, 1955-1957: 721-722).

ABD, BM’de yapılacak siyasi manevralardan önce Türkiye’nin araştırma komisyonu teşkil edilmesi önerisi hakkındaki görüşünü öğrenmek istedi. Türkiye, söz konusu komisyonun oluşturulmasına olumlu bakmaktaydı. ABD’ye göre araştırma komisyonu oluşturulsa bile bu komisyon sadece Türk-Suriye sınırı için değil aynı zamanda Türk-Bulgar, Türk-Sovyet sınırındaki askeri hareketlilikleri ve ayrıca Suriye içindeki silahlanma durumunu da araştırmalıydı (FRUS, 1955-1957: 723-724).

Suriye notası, 18 Ekim 1957’de BM Genel Kurulu Hazırlık Komitesinde ele alındı. Suriye’nin BM daimi temsilcisi, Türkiye ile diplomatik temas sağlamaya çalıştıklarını, Suriye tarafından Türkiye’ye verilen notaların sonuçsuz kalması üzerine BM’ye başvurduklarını iddia etti. Türkiye BM daimi temsilcisi ise Suriye’nin ülkesel bütünlüğüne ve bağımsızlığına saygı duyduklarını, Suriye’ye yönelik saldırı içeren herhangi bir düşünceleri olmadığını, mevcut gelişmelerin suni olarak oluşturulduğunu ve asıl tehlikenin duman perdesinin arkasında saklandığını ve konunun BM Genel Kurulu’nda ele alınmasını kabul ettiklerini belirtti (Cumhuriyet, 19.10.1957). SSCB temsilcisi, Türkiye’ye yönelik aynı iddiaları tekrarlayanın yanında Türkiye’yi füze saldırısı ile tehdit etti ve gerçekleşecek seçimlere müdahale edebileceğini belirtti (UN Yearbook 1957: 53). Açık bir şekilde SSCB, krizi daha da derinleştirecek bir provokasyon sürecine girmişti. ABD temsilcisi ise SSCB’nin uydurma iddialarla Orta Doğu’ya müdahale imkânı aradığını söyledi.

Bu dönemde Türkiye ve Suriye’de sıcak gelişmeler yaşanmaktaydı. 18 Ekim 1957’de, Genelkurmay Başkanı Org. Fevzi Mengüç beraberindeki bir heyetle Hatay’ı ziyaret etti ve sınır gölgesindeki bazı birlikleri denetledi. Suriye tarafında ise Suriye ordusunun alarm durumu devam etmekteydi. Bunun yanında Halep, Humus ve Lazkiye’de şehirleri savunmak üzere sivil mukavemet unsurları oluşturuldu. Suriye Dışişleri Bakanlığını ziyaret eden Çin Büyükelçisi, Suriye’yi destekleyen bir açıklama yaptı. Fransa Dışişleri Bakanlığı ise Suriye’nin iddialarını “lüzumsuz yere telaş” olarak vasıflandırdığını ve SSCB’nin tavrını ise “son derece endişe verici” bulduklarını açıkladı. Diğer yandan SSCB, Türkiye aleyhine dezenformasyon kampanyasına devam etmekteydi. Moskova Radyosu’nun yayınında, Türk askerinin harekete hazır bir şekilde sınırda beklediği, harekât planının ABD Dışişleri Bakan Yardımcısı Henderson’un

ziyareti esnasında ortaklaşa hazırlandığı, çok geniş bir cephede harekete başlayacak Türk ordusunun ilk hedefinin Lazkiye olacağı ve Lazkiye'nin işgalini müteakip burada bir ABD üssü kurulmasının sağlanacağı iddia edildi (Cumhuriyet, 19.10.1957). Moskova Radyosunca söz konusu harekâta İsrail'in de katılacağı ileri sürüldü (Cumhuriyet, 20.10.1957). SSCB'nin resmi basın organı İzvestiye'de ise Suriye'de bir savaş çıkması halinde SSCB'nin atom silahları ile müdahale etme ihtimalinden bahsedilmekteydi (Cumhuriyet, 21.10.1957).

Krizin BM Genel Kurulunda ele alınma süreci başlamadan Suudi Arabistan Kralı, 20 Ekim 1957'de Türkiye ve Suriye'ye arabuluculuk önerdi. Türkiye, söz konusu öneriyi başından beri olumlu destek verdi. Suudi Arabistan Kralı tarafından yapılan açıklamada Suriye'nin de arabuluculuk teklifine olumlu cevap verdiği ve her iki ülke heyetlerinin görüşmelerde bulunmak üzere Suudi Arabistan'a geleceklerini açıkladı. Aynı tarihte Irak hükümeti de bir açıklama yaparak Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bir tecavüzde bulunmayacağına inandığını, ancak ihtilafın çözümü için elinden geleni yapmaya hazır olduklarını belirtti (Cumhuriyet, 21.10.1957).

Arabuluculuk önerisine Suriye'nin cevabı net değildi. Başlangıçta Suudi Arabistan tarafından Suriye'nin öneriyi kabul ettiği açıklandı. Hatta Suriye'nin Washington Büyükelçisi, 21 Ekim 1957'de Suudi Arabistan'ın önerisini kabul ettiklerini belirtti. Ancak aynı tarihte, Suriye Dışişleri Bakanlığınca yapılan açıklamada da önerinin reddedildiği ifade edildi. Türkiye basınında, Suriye Cumhurbaşkanı Kuvvetli'nin olumlu cevap vermesine rağmen Suriye hükümetinin, Cumhurbaşkanı'nın bu kararını veto ettiği belirtildi (Cumhuriyet, 22.10.1957). ABD basınında ise Suriye'nin veto gerekçesinin arkasında SSCB'nin bulunduğu, SSCB'nin Mısır ve Suriye'ye arabuluculuğun kabul edilmemesi yönünde telkinde bulunduğu belirtilmekteydi (B.C.A.'dan aktaran Baş, 2012: 104).

22 Ekim 1957'de BM Genel Kurulu meseleyi görüşmek için toplanmış durumdayken Türkiye temsilcisi tarafından, Suudi Arabistan Kralı tarafından Türkiye-Suriye arasında arabuluculuk teklifinde bulunulduğu ve hâlihazırda Dışişleri Bakanının görüşmelerde bulunmak üzere Suudi Arabistan'a gittiği belirtildi ve arabuluculuk süreci tamamlanıncaya kadar BM Genel Kurul görüşmelerinin ertelenmesi talep edildi. Ancak söz konusu talebin, Suriye ve SSCB tarafından kabul edilmemesi ve resmi bir başvuru şeklinde yapılmamış olması nedeniyle görüşmelere geçildi (UN Yearbook 1957: 54).

Görüşmede Suriye temsilcisi, daha önceki iddialarına ilave olarak Türkiye-Suriye arasındaki gelişmelerin arkasında ABD ile Sömürgeci Batılı Güçler ve Dünya Siyonizm'inin bulunduğunu, hedeflerinin Orta Doğu'yu etki altına almak ve kendilerine müzahir hükümetler kurmak olduğunu; ABD ve Türkiye'nin ortak askeri çabaları ile Suriye'yi tarafsızlıktan vazgeçirerek Bağdat Paktı'na katılmasını sağlamaya çalıştıklarını, Haziran 1956 ayında hukuki ve demokratik yöntemlerle kurulan Suriye Milli Hükümeti'nin o tarihten bu yana çeşitli dış kökenli darbe girişimlerine maruz kaldığını ve son olarak Eisenhower Doktrini'nin diğer Arap ülkelerini Suriye'ye karşı bir araya getirmek için ilan edildiğini iddia etti (UN Yearbook 1957: 54). Söz konusu çabaların başarısız olması üzerine belirlenen hedefe ulaşmak için Türkiye'nin bir araç olarak kullanılmaya başlandığını ve Türkiye'nin, kukla bir Suriye hükümeti kurulmasında faydalanılacak bazı Suriyeli unsurları da barındırdığını ileri sürdü. Suriye temsilcisi, BM Genel Kurulu'nun, acilen Türk birliklerinin sınırdan çekilmesini isteyen ve en geç 10 günlük bir süre içerisinde çalışmalarını tamamlayacak ve tespitlerini bir raporla BM Genel Kurulu'na bildirecek bir araştırma komisyonu kurulmasını içeren bir tavsiye kararı almasını istedi (UN Yearbook 1957: 54).

Suriye temsilcisinden sonra söz alan ABD daimi temsilcisi, Suudi Arabistan Kralı'nın arabuluculuk girişimleri sonuçlanıncaya kadar BM Genel Kurul görüşmelerine ara verilmesini ve Türkiye'nin gösterdiği iyi niyete mukabeleyle Suriye'nin de söz konusu arabuluculuk teklifini kabul etmesini önerdi. Toplantıda Suudi Arabistan temsilcisi de söz alarak arabuluculuk tekliflerini yineledi (Cumhuriyet, 23.10.1957). Türkiye daimi temsilcisi, Suriye'nin bağımsızlığına ve ülkesel bütünlüğüne yönelik herhangi bir ihlalde bulunulmadığını, yurt içinde askeri birliklerin yer değiştirmesinin sadece Türkiye'nin bir iç meselesi olduğunu ve Suriye sınırına savunma gereksinimlerinden daha fazla askeri birlik sevk edilmediğini, Suriye'nin Orta Doğu'daki gerginliğin sorumluluğunu Türkiye'ye atmaya çalıştığını, Türkiye'yi yersiz bir şekilde hava sahası ihlali, silahlı baskın v.b. sınır olayları ile suçladığını, bugüne kadar gerçekleşen bir sınır olayında her iki ülkenin sınır görevlilerinin yaptığı tahkikat sonucu Suriye güvenlik görevlisinin sorumlu bulunduğunu belirtti. Açıklamasının devamında Türkiye daimi temsilcisi, Türkiye'nin hiçbir ülkeyi tehdit etmemesine rağmen SSCB'nin açık bir şekilde füze saldırısı ile Türkiye'yi tehdit ettiğini ve bu nedenle Suriye'deki gelişmeler göz önünde bulundurularak SSCB ve Suriye ortak hedeflerinin de araştırılmasının gerekli olduğunu ifade etti (UN Yearbook 1957: 54).

Müteakip aşamada Paraguay temsilcisi, Suudi Arabistan Kralının arabuluculuk girişimi sonuçlanıncaya kadar BM görüşmelerine ara verilmesini önerdi. Suriye temsilcisi, Paraguay temsilcisinin önerisinin oylanmasını önlemek için müdahale ederek görüşmenin sonlandırılmasını önerdi. Suriye'nin önerisi, 30 olumsuz, 6 çekimser oya karşı 36 oyla reddedildi. Suriye, ikinci bir manevra yaparak Paraguay'ın önerisinde değişiklik önerdi. Sonuç itibariyle Paraguay'ın önerisi, görüşmeleri erteleme süresi en fazla üç gün olacak şekilde kabul edildi ve görüşmelere 25 Ekim 1957 tarihine kadar ara verildi (UN Yearbook 1957: 54).

Suriye'nin Suudi Arabistan'ın arabuluculuk teklifini reddetmesi üzerine ABD ve İngiltere, BM'de izlenecek iki yeni strateji belirledi. Birincisi, Türkiye ve Suriye arasında arabuluculuk rolünü BM Genel Sekreteri Dag Hammarskjöld'un yürütmesiydi. BM Genel Sekreteri bu tür bir sürece başlamış ve hâlihazırda Türkiye, Suriye ve ABD temsilcileri ile bir görüşme yapmıştı. İkincisi, Suriye'nin ısrar ettiği araştırma komisyonu kurulması önerisinin BM Genel Kurulu'nda ağırlık kazanması durumunda, araştırma alanı olarak sadece Türkiye değil Bulgaristan ve SSCB de dâhil edilecekti. Çünkü NATO Antlaşması kapsamında Türkiye'de hassas askeri tesisler mevcuttu ve araştırma komisyonunun sadece Türkiye'yi incelemesi, hem gizlilik hem de güvenlik ihlali yaratacaktı. Dolayısıyla tarafsız kişilerden oluşan araştırma komisyonu, NATO üyesi Türkiye'nin yanında Doğu Bloğunda yer alan Bulgaristan ve SSCB'yi de incelemeliydi (FRUS, 1955-1957: 731). Aslında SSCB'nin araştırma komisyonu kurulması önerisini desteklemesinin arkasındaki asıl hedefin Türkiye'deki NATO oluşumlarını ortaya çıkarmak olduğunu söylemek doğru olacaktır. Türkiye-Suriye arasındaki krizi sona erdirebilecek Suudi Arabistan arabuluculuğu, Suriye tarafından reddedilmiş ve buna bir gerekçe gösterilmemiştir. Hatta Suriye Cumhurbaşkanı Şükrü Kuvvetli, iki defa telefonla Suudi Arabistan Kralını arayarak arabuluculuk teklifini geri çekmesi için ricada bulunmuştur (Cumhuriyet, 26.10.1957). 24 Ekim 1957'de Suriye'nin BM delegasyonunun sözcüsü, BM Genel Sekreteri'nin arabuluculuk yapmasına yönelik ABD ve İngiltere'nin önerisini reddedeceklerini ve muhakkak şekilde araştırma komisyonu kurulmasını istediklerini açıkladı (Cumhuriyet, 25.10.1957). Buradan hareketle Suriye'nin sorunun çözülmesinden ziyade araştırma komisyonunun teşkil edilmesine odaklandığı görülmektedir. Bunun arkasında da SSCB bulunmaktadır ve SSCB'nin hedefi, Türkiye'deki NATO askeri tesislerinin konuşlanma durumunu, tertiplenmesini ve tesislerde yer alan silah ve teçhizatı ortaya çıkarmaktır.

Bu aşamada Suriye ve Türkiye arasındaki lokal bir krizin, Doğu ve Batı bloku arasında birbirlerine nazaran daha üstün bir pozisyon kazanma çabasına dönüştüğü görülmektedir.

25 Ekim 1957’de BM Genel Kurulunda başlayacak ikinci tur görüşmeleri öncesinde ABD Dışişleri Bakanı Dulles, Suriye Genelkurmay Başkanı Bizri’ye Türkiye-Suriye sınır bölgesine BM Barış Gücü askeri personeli gönderilmesini önerdi. Bizri, iki ülke arasında bir tampon bölge mevcut olmadığını, sınır bölgesinde bir çatışma durumunun da mevcut olmadığını ve bu nedenlerden dolayı BM Barış Gücü askerine gerek olmadığını belirtti.

BM Genel Kurulunda 25 Ekim 1957’de başlayan ikinci tur görüşmeleri kapsamında Türkiye daimi temsilcisi, Suudi Arabistan Kralı’nın arabuluculuk teklifini kimin kabul ve kimin reddettiğine bakılarak hangi tarafın krizi tırmandırma amacını takip ettiğinin ortaya çıktığını belirtti ve koordineli bir şekilde kuzey ve güney komşularından ağır tehditler alan Türkiye’nin kendisini savunmaya yönelik tedbirler almasının beklenmeyen bir gelişme olarak mı görülmesi gerektiğini sordu. Suriye temsilcisi, kendi hükümetinin uluslararası komünizme ilgi duymasının Suriye’ye bir saldırı nedeni olamayacağını belirtti ve Türkiye’nin iddia ettiği Suriye’deki askeri üs ve yapılanmaları reddetti. O günkü görüşmelerde üye devlet temsilcileri Suudi Arabistan Kralı arabuluculuğu, BM Genel Sekreterinin Türkiye ve Suriye’ye giderek bizzat arabuluculuk yapması veya araştırma komisyonunun kurulması seçenekleri üzerinde görüş belirtti. 26 Ekim 1957’de Suudi Arabistan Kralı arabuluculuk önerisini geri çektiğini açıkladı. Dolayısıyla BM Genel Kurulunda tartışılacak iki alternatif çözüm yolu kalmıştı. Suriye, 30 Ekim 1957’de yapılan görüşmelerde araştırma komisyonu kurulmasına ilişkin taslak bir karar metni sundu. Söz konusu komisyon, yedi üyeden oluşacak, Türkiye ve Suriye ikiye üye verecek geri kalan üyeler ise Türkiye ve Suriye tarafından ortak belirlenecekti. Komisyonun iki hafta içerisinde çalışmalarını tamamlayıp Genel Kurul’a bir ön rapor vermesi gerekecekti. Aynı gün, Kanada, Danimarka, Japonya, Norveç, Paraguay, Peru ve İspanya temsilcileri ortak bir karar taslağı sundu. Karar taslağında, BM Antlaşması 33. maddesi kapsamında BM Genel Sekreterinin arabulucu olarak Türkiye, Suriye ve ihtiyaç duyulan diğer ülke yetkilileriyle görüşmelerde bulunması önerildi (UN Yearbook 1957: 55) 1 Kasım 1957’de gerçekleştirilen BM Genel Kurul görüşmesinde, Endonezya daimi temsilcisi, üçüncü bir karar tasarısı sundu. Karar tasarısında; iyi niyet, karşılıklı güven ve saygı

çerçevesinde, BM Antlaşması ve Bandung Konferansı'nın¹⁹ 10 prensibi göz önünde bulundurularak Türkiye ve Suriye'nin sorunu birlikte ele alması ve daha önce açıklanan iki karar tasarısını sunan ülkelerin söz konusu tasarılarla ilgili bir oylama talebinde bulunmaması önerilmekteydi (UN Yearbook 1957: 56). Norveç daimi temsilcisi, üçüncü karar tasarısının, yedi ülkenin temel amaçları ile uyumlu olduğunu ve kendi karar tasarılarını geri çektiklerini belirtti. Aynı şekilde Suriye de kendi karar tasarısını geri çektiğini belirtti. Türkiye, BM sürecinde yapılan bütün tekliflere olumlu cevap vermişti. Ancak aynı durum Suriye için söz konusu değildi. Suriye, bu yeni teklifi de reddetmesi durumunda, BM gündeminde uzlaşmaz bir görünüm oluşturacaktı ve krizin çözüm süreci, Suriye aleyhine dönebilecekti. Diğer yandan daha önce gerçekleştirilen oylamalar göz önüne alındığında, Suriye'nin karar tasarısı, büyük bir olasılıkla kabul edilmeyecekti. Çünkü her durumda Batı bloku ülkeleri araştırma komisyonunun etki alanına Türkiye ile SSCB ve Bulgaristan sınırlarının da dâhil edilmesi yönünde çaba gösterecek ve bu da Doğu Bloku tarafından kabul edilmeyecekti. Suriye'nin karar tasarısının kabul edilmesi için BM Genel Kurulu'nda 2/3 çoğunluğa ulaşması zor bir olasılıktı ve Suriye bu çoğunluğa ulaşamayacağını fark etmişti. Dolayısıyla BM Genel Kurulu'ndan, 7 ülke temsilcisinin önerdiği doğrultuda BM Genel Sekreteri'ni yetkilendiren bir karar çıkması yüksek ihtimaldi. Bu nedenlerle Suriye, Endonezya daimi temsilcisinin önerisini kabul etmek durumunda kaldı.

BM Türk delegasyonun da krizin yumuşamasında etkili olduğu ifade edilmektedir. 25 Ekim 1957'de başlayan ikinci tur BM görüşmeleri öncesinde, dönemin Paris Büyükelçisi olan Türkiye'nin eski BM daimi temsilcisi Büyükelçi Selim Sarper, BM görüşmelerini yürütmek üzere görevlendirilmişti. Büyükelçi Sarper'in Suriyeli meslektaşları ile birebir yaptığı görüşmelerin olumlu sonuç verdiği, Suriye'nin daha yumuşak ve olumlu tavır sergilemesi için sözlü taahhütlerle Suriye yetkililerini Türkiye'nin iyi niyeti konusunda ikna ettiği belirtilmektedir (Baş, 2012: 105).

¹⁹ Bandung Konferansı'nın 10 Prensibi: 1. İnsan haklarına, Birleşmiş Milletler Antlaşmasının amaçlarına ve prensiplerine saygı göstermek. 2. Bütün devletlerin bağımsızlığına ve egemenliğine saygı duymak. 3. Bütün ırkların ve küçük ya da büyük bütün ülkelerin eşitliğini kabul etmek. 4. Başka bir ülkenin içişlerine müdahale etmemek ve karışmamak. 5. BM Antlaşması kapsamında bütün ülkelerin bireysel ya da kolektif olarak kendilerini savunma hakkına saygı duymak. 6. Kolektif savunmanın büyük güçlerin özel çıkarına hizmet edecek veya bir ülkenin diğer bir ülkeyi baskı altına alacak şekilde kullanılmasından kaçınmak. 7. Saldırganlık yapmamak, saldırı tehdidinde bulunmamak veya bir ülkenin ülkesel bütünlüğüne ve siyasal bağımsızlığına yönelik kuvvet kullanma tehdidinden uzak durmak. 8. Bütün uluslararası uyuşmazlıkları BM Antlaşması ile uyumlu olacak şekilde müzakere, arabuluculuk, hakemlik, yargı yöntemleri veya tarafların tercihi doğrultusunda diğer barışçıl yöntemlerle çözmek. 9. Ortak çıkarların ve işbirliğinin desteklenmesi. 10. Adli ve uluslararası yükümlülere saygı duymak. (All Africa, 23.4.2015)

Türkiye ve Suriye'nin, Endonezya önerisini kabul etmeleri sonucunda kriz, BM gündeminden çıktı ve Türkiye ile Suriye arasında görüşmeler başladı. Görüşmeler esnasında Suriye, tekrar konuyu BM'ye taşımak istese de başarılı olamadı. Bu dönemde SSCB de Türkiye'ye yönelik tavırlarını yumuşatmaya başladı. Moskova Büyükelçiliği'nde icra edilen o yılın Cumhuriyet Bayramı Resepsiyonuna Kruşçev ve Bulganin birlikte katıldı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 631). Kasım 1957 ayından itibaren Türkiye de sınır bölgesindeki askeri birliklerini geri çekmeye başladı. Türkiye, 13 Kasım 1957'de BM'ye gönderdiği mektupta, Suriye tarafından dile getirilen hava sahası ihlallerinin ve sınır olaylarının daha detaylı araştırıldığını ve hepsinin uydurma olduğunun tespit edildiğini bildirdi (UN Yearbook 1957: 56)

4.1.5. 1957 Krizinin Değerlendirilmesi

Türkiye açısından 1957 Suriye Krizi'nin tırmanmasında ve iki ülkeyi savaşın eşiğine getirmesinde bir ana ve iki tali gerekçe gözükmektedir: Ana gerekçe, SSCB'den kaynaklanan güvenlik kaygısıyken; tali gerekçeler, ülkenin içinde bulunduğu ekonomik sıkıntılardan kurtulma isteği ve Ekim 1957 ayında icra edilecek genel seçimlerdir.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan güç boşluğunu değerlendiren SSCB, Doğu Avrupa ve Uzak Doğu'nun yanında Orta Doğu'da da yayılmacı faaliyetlere başlamış ve bu kapsamda sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmeye yönelmişti. Orta Doğu'yu kontrol altında bulunduran İngiltere ve Mısır'ın savaş sonrasında güçlerini kaybetmeleri, SSCB'nin nüfuz çabaları için uygun bir ortam hazırlamıştı. Bu kapsamda SSCB, Doğu Avrupa'da gerçekleştirdiği gibi sınırlarının güneyinde de kendine müzahir ülkeler edinerek bir güvenlik kuşağı oluşturmak ve hatta söz konusu ülkelerde askeri üsler kurmak hedefine ulaşmaya çalıştı. Bu kapsamda Arap ülkelerinde oluşan Batı karşıtlığını kullandı. Arap ülkelerinin bağımsızlıklarını elde etmelerini destekledi. Ekonomik ve askeri yardımlarla söz konusu ülkelerin yönetimlerinde söz sahibi olmaya çalıştı. SSCB, söz konusu çabaları kapsamında Mısır ve Suriye'de başarılı oldu. SSCB, Suriye'ye askeri araç, gereç ve silah yardımı yaptı, uzman personel göndererek askeri eğitim verdi, Suriye'nin ekonomik kalkınması kapsamında baraj, yol yapımı gibi alt yapı projelerine finansman sağladı ve kendi hedefi doğrultusunda Lazkiye'de bir askeri üs kurdu. Bu dönemde SSCB, 1946 yılında Türkiye'ye verdiği notalarla, Doğu Anadolu'da toprak talebinde bulundu; Türk Boğazları'nın ortak savunulması ve SSCB'ye Boğazlar bölgesinde üs kurma imkânı sağlanması isteklerini

belirtti. Her ne kadar SSCB, 1953 yılında bütün taleplerinden vazgeçtiğini açıklasa da Türkiye, SSCB'den kaynaklanan tehdit algısı nedeniyle SSCB'yi Orta Doğu'da çevrelemeye çalışan ABD'nin Truman ve Eisenhower Doktrinlerine katıldı ve NATO'ya üye oldu. 1955-1957 döneminde SSCB ile Suriye arasında yapılan askeri ve ekonomik antlaşmalar çerçevesinde Suriye'de gerçek anlamda bir SSCB varlığı oluştu. Bu dönemde Türkiye, kuzey ve güneyden SSCB kuvvetleri tarafından kuşatıldığını ve iki cepheli bir savaşa maruz bırakılabileceğini düşündü. Ayrıca kriz esnasında, Kruşçev tarafından yapılan açıklamalarda dile getirilen Türkiye'ye karşı füze kullanma tehdidi, Türkiye'nin SSCB kökenli tehdit algısında haklı olduğunu göstermekteydi.

Her ne kadar Türkiye, SSCB-Suriye ilişkilerinden kaynaklanan güvenlik kaygısı nedeniyle Suriye sınırına birlik kaydırmış olsa da gerçekte Türkiye'nin Suriye'ye askeri müdahalede bulunma niyeti mevcut değildi. 22 Ağustos 1957'de Türkiye'de bir araya gelen Amman Büyükelçisi Mahmut Dikerdem ile Dışişleri Bakanlığı Genel Sekreteri Melih Esenbel arasındaki görüşme bunu doğrular niteliktedir. Dikerdem, Esenbel'e, Ankara'da bazı yetkililerin, "Suriye'ye askeri harekât yapılmak üzere olduğunu" söylediğini, bu nedenle Amman'a dönmesinde sakınca olup olmadığını sorar. Esenbel "Hiçbir askeri harekât olacağı yok, rahatça görevinin başına dönebilirsin" şeklinde cevap verir (Dikerdem, 1072:176'dan aktaran Baş, 2012: 105). Yine Başbakan Adnan Menderes tarafından yapılan açıklamada benzer niteliktedir. Başbakan, TBMM görüşmeleri esnasında, Cumhuriyet Halk Partililerin kendileri hakkında aşağıdaki yalan beyanı söyleyerek oy toplamaya çalışacaklarını iddia etmektedir.:

"Eğer Demokrat Parti tekrar iktidara gelirse ertesi gün Suriye ile harb ilân edecek. Biz, iktidara gelirse, bütün Arap devletleriyle serbest ticareti temin edeceğiz" (TBMM Tutanakları Dergisi, 27.2.1958: 918)

Türkiye'nin Suriye'ye yönelik bir askeri müdahaleyi gerçek anlamda düşünmemesinin diğer bir nedeni de ABD'nin tavrıdır. ABD krizin her aşamasında Türkiye'ye hem siyasi hem de askeri/ekonomik destek sağlamıştır. Ayrıca ABD Dışişleri Bakanlığının iç yazışmalarına göre, ABD, Türkiye'nin SSCB kökenli tehdit algısını ve güvenlik endişelerini paylaşmıştır. Ancak ABD, Türkiye'nin tek taraflı olarak Suriye'ye müdahalesine karşı çıkmış, sadece ilk saldırının Suriye olması durumunda BM Antlaşması 51. maddesi kapsamında hem Türkiye'ye hem de saldırıya maruz kalan Arap ülkelerine -istekte bulunmaları halinde- yardım edeceğini

açıklamıştır. ABD, SSCB açıklamaları karşısında Batı blokunun lider konumundaki ülkesi olarak aynı sertlikte açıklamalar yapmasının ve 6. ABD Filosunun Türk limanlarını ziyaret etmesi gibi gerekli sembolik faaliyetleri gerçekleştirmesinin yanında krizi yumuşatacak tedbirler de almaya çalışmıştır. Örneğin New York Herald Tribune Gazetesinde yer alan bir haberde; “Türkiye’nin bir iyi niyet göstergesi yaparak sınırdan askerlerini çekmesi durumunda krizin hızla yatışacağı, Rusların körüklediği balonların söneceği” belirtilmiştir (Cumhuriyet, 21.10.1957). Aslında bu tür yayınlarla ABD, krizin yatıştırılması ve tırmandırılmaması yönünde Türkiye’ye bir mesaj göndermeye çalışmıştır.

1957 Suriye Krizinin arkasındaki tali gerekçelerden ilki Türkiye’nin içinde bulunduğu ekonomik durumdur. İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türk ekonomisinde liberal ekonomi politikaları uygulanmaya başlandı. ABD’den Marshall Planı kapsamında gönderilen krediler, ABD’nin de isteği doğrultusunda tarım üretiminin artırılması, karayolları, liman inşasında kullanıldı. Hatta bu dönemde Cumhuriyet döneminde biriktirilen 245 milyon dolarlık altın ve döviz rezervi de devreye sokuldu. 1950’de başlayan Kore Savaşı başta pamuk olmak üzere tarım ürünlerine olan talebi ve fiyatını da artırmıştı. Ancak 1954 sonrasında Türk ekonomisinde sıkıntılı bir dönem başladı. Bunun nedeni, havaların kötü gitmesi nedeniyle Türkiye’nin tarım ürünü üretiminin azalması, Kore Savaşının bitmesi nedeniyle tarım ürünlerine talebin azalması, Avrupa’nın kendi tarım ürünlerini üretmeye başlaması ve daha da önemlisi ekonominin plan ve program yapılmadan yürütülmesiydi (Oran, 2001: 487-489). Ekonomideki sorunları düzeltmek için para basılması enflasyonu; ithalat artışı ve tarıma yönelik sübvansiyonlar ise dış ticaret ve bütçe açığını artırmaktaydı. 1952 yılında %0.8 olan enflasyon, 1954’te %11’e ve 1957’de %18,7’ye çıktı (Oran, 2001: 489). Ekonomideki kötü gidişatı durdurmak için dönemin Cumhurbaşkanı Bayar ve Başbakan Menderes, ABD’yi ziyaret edip ekonomik yardımın artırılmasını talep ettiler. ABD, 300 milyon dolarlık ek yardım talebini geri çevirdi ve Türk ekonomisinin düzelmesi için tarım sübvansiyonlarının azaltılmasını tavsiye etti. Ayrıca 1954 yılından itibaren ABD hibe yardımları nakdi olmaktan çıkmış, sadece ihtiyaç fazlası tarımsal ürünlerin hibe edilmesi şekline dönüşmüştü (Erhan, 2001: 553). Dolayısıyla ABD’nin dikkatini Orta Doğu’ya yöneltmesi, Türkiye’nin burada oynadığı rolün önemini yeniden hatırlaması gerekmektedir. Ancak böylelikle Türkiye, ihtiyaç duyduğu ABD maddi desteğini sağlayabilirdi ve 1957 yazında Suriye’de yaşanan gelişmeler Türkiye’ye bunun için

uygun bir fırsat yarattı. Bu kapsamda dönemin Türkiye hükümeti, 1957 Suriye Krizi'ni kontrol edilebilir bir noktaya kadar tırmandırmayı bir hal tarzı olarak uyguladı. Nihayetinde uygulanan söz konusu politika başarı da kazandı. 1949-1953 döneminde ABD'den Türkiye'ye yapılan ekonomik yardım, 225,1 milyon dolar iken 1954-1962 döneminde 867,5 milyon dolara yükseldi, aynı dönemde 1,550 milyar dolar askeri yardım da yapıldı (Erhan, 2001: 553).

1957 Suriye Krizinin arkasındaki tali gerekçelerden ikincisi ise yaklaşan genel seçimlerdir. Her ne kadar dönemin iktidar partisi olan Demokrat Parti, bu iddiaları reddetse de muhalefet partisi CHP tarafından, yaşanan kriz yapay bir kriz olarak nitelendirilmiş ve seçimlerde daha başarılı olabilmek için iktidar partisi tarafından tırmandırıldığı iddia edilmiştir. Bu kapsamda CHP milletvekili Necati İlter, TBMM görüşmeleri esnasında aşağıdaki konuşmayı yapmıştır:

“Hatırlanacağı gibi Sonbaharda manevra adı ile Suriye hududunda tahşidat yaptık. Başbakan seçimler sırasında tehlikelerden bahsediyordu. Bir seçim havası için bu tehlikenin belki yardımı olurdu. Ama tehlike nereden ve nasıl geliyordu; onu anlamıyorduk. Sonra, Rus tehditleri başladı. Bu tehditler Suriye'de Ruslara çok sempati kazandırdı. Batı'daki mütalâa şudur: «Moskova Ekim ayında, Türkiye tarafından Suriye'ye yapılacak taarruzun, ancak Kremlin'in Türkiye'ye yaptığı ihtarlarla önlendiğine Arap efkârını inandırmaya muvaffak olmuştur. Şimdi de Türk kıtalarının huduttan geri çekilmesinin Mareşal Bulganin'in son tehditleri neticesinde elde edildiğine inandırmak kolay olacaktır...Biz de tahşidat ve tehdidin ardından pişman olmuştuk. Dört gözle bir aracı bekliyorduk. Kral Suud hizmet teklif edince, hemen istifadeye şıtabettik. Fakat bu da Mısır ve Rusya'nın tesiriyle suya düşmüş ve Hariciye Vekilimiz Suudi Arabistan'a beyhude bir seyahat yapmıştır...” (TBMM Tutanakları Dergisi, 25.2.1958: 630)

Bu çerçevede seçimler öncesinde yaşanan Suriye krizi, kamuoyunun dikkatini, ekonomik sorunlardan uzaklaştırmış ve dış politika kökenli sıkıntılara yöneltmiştir (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 632). Dönemin Türkiye basınında da bu çerçevede yayım yaptığı görülmektedir. Günlük gazetelerde SSCB ve Suriye'nin Türkiye'ye yönelik tehditleri yoğun olarak işlenirken Türkiye'nin o dönemde izlediği dış politikaya ilişkin herhangi bir eleştirel yayım yapılmamıştır.

1957 Suriye Krizi, Türkiye ile Arap ülkeleri ilişkileri açısından olumsuz sonuçlar doğurmuştur. Özellikle SSCB ve Suriye'nin başta devlet radyoları olmak üzere basın ve yayın organlarını kullanarak abartılı ve bazen de yalan haberler yayımlayarak Türkiye'yi saldırgan, emperyalist Batı devletlerinin bölgedeki uzantısı gibi göstermesi ve bütün bunların hâlihazırda bölgede mevcut olan Osmanlı karşıtı önyargılarla birleşmesi, Arap ülkeleri nezdinde Türkiye'nin ötekileştirilmesi sonucunu ortaya çıkardı. Özellikle 1950 yılında Demokrat Parti'nin iktidara gelmesi sonrasında Türk Dış Politikası, "Türkiye'nin çıkarı Batı'nın yani ABD'nin çıkarıyla özdeştir" anlayışıyla yönlendirilmeye başlandı. Bu anlayış, Türkiye'nin Orta Doğu politikasına da yansdı. Türkiye bölgedeki gelişmeleri Batı gözüyle takip etti (Yeşilbursa, 2010: 95). Türkiye, İkinci Dünya Savaşı sonrasında sömürgelerin self determinasyon hakkı kapsamında bağımsızlıklarını ilan etmelerini ve iki kutuplu sistemde üçüncü kutbu oluşturma çabalarını göz ardı etti. Bu çerçevede Batı çıkarlarını korumak adına Orta Doğu'da bölgesel savunma örgütlerinin kurulmasını sağlamaya çalıştı ve Arap ülkeleri ile olan ilişkileri bu minvalde geliştirmeye çalıştı. Bu durum, Batı emperyalizmine karşı yürütülen mücadele sonucunda bağımsızlığını kazanan Arap devletleri tarafından emperyalizmin Orta Doğu'daki sözcülüğünü yapmak olarak algılandı ve olumsuz karşılandı. Dolayısıyla, Demokrat Parti'nin izlediği dış politika, Arap devletleriyle ilişkilerde uzun vadede onarılması güç sorunlar yarattı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 615-616).

1957 Krizi esnasında, Arap ülkelerinin Türkiye'ye karşı duydukları kaygı arttı ve Türk-Arap ilişkileri zarar gördü. Örneğin kriz boyunca Irak ile birlikte Türkiye'nin yanında yer alan Ürdün dahi bir aşamadan sonra Türkiye'ye tepkisini gösterdi. Ürdün Kralı Hüseyin, 16 Ekim 1957'de sarayında kabul ettiği, Türkiye, ABD ve İngiltere Büyükelçilerine Suriye'ye yapılacak herhangi bir taarruzun tüm Arap dünyasına yapılmış farz edileceğini resmen bildirdi (Cumhuriyet, 16.10.1957). Kriz esnasında kötüleşen Türkiye-Arap dünyası ilişkilerini, Türkiye ancak 1960'lı yıllarda düzeltmeye çalışacaktı.

Suriye ise kriz sonrasında yüzünü tekrar Orta Doğu'ya döndü ve 01 Şubat 1958'de Mısır ile birlikte Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni kurdu. Her ne kadar Suriye, SSCB ile askeri ve ekonomik ilişkilerini devam ettirse de bu birleşme, Suriye'nin dış politikada SSCB'yi değil Arap dünyasını merkeze aldığını göstermekteydi. Bu durum, Türkiye'nin Suriye'den kaynaklanan endişelerinin de azalmasına katkı sağladı (Fırat ve

Kürkçüoğlu, 2001: 631 ve Küçükvatan, 2011: 87). Bu nedenle Türkiye, Birleşik Arap Cumhuriyeti'ni 11 Mart 1958'de tanıdı.

Krizin sonuçları SSCB ve ABD açısından değerlendirildiğinde; SSCB'nin krizi daha iyi analiz eden ve doğru hamleleri yapan taraf olduğunu kabul etmek gerekecektir. Türkiye-Suriye arasındaki krizin bloklar arasında güç mücadelesine dönüşmesinden sonra SSCB, gerek basın ve yayın organlarıyla gerekse Türkiye'ye gönderilen mektuplarla krizi kontrollü olarak tırmandırdı. Bu aşamada ABD, ön alıcı ve proaktif değil ancak SSCB'nin hamlelerine karşılık reaktif tepkiler vererek SSCB karşısında durumunu korumaya çalıştı. Örneğin SSCB, krizin BM'ye taşınmasından sonra bir araştırma komisyonu kurulmasını destekledi ve bununla güney komşusundaki NATO ve ABD askeri tertiplenmelerini ortaya çıkarma hedefini güttü. Bunu fark eden ABD, komisyonun çalışma alanına Bulgaristan ve SSCB sınırlarının da dâhil edilmesini şart koşarak cevap verebildi. SSCB, ABD'yi saldırgan ülke konumunda göstermesinin yanında Arap ülkelerindeki antiemperyalist yaklaşımları da kullanarak ABD'nin Orta Doğu'da itibar kaybetmesini sağladı. Bunun sonucunda kriz sonrasında ABD'ye müzahir olan Irak ve Lübnan hükümetleri iktidardan düşmüşlerdir. SSCB, Orta Doğu'daki hedeflerine de ulaştı. Suriye ve Mısır ile ilişkilerini devam ettirdi, bugün hala Lazkiye'de mevcudiyetini devam ettiren bir askeri üs kurdu.

Krizden en fazla zararlı çıkan ABD ise Orta Doğu'dan uzaklaştı. Bunda ABD'nin 1953'te İran'da gerçekleştirdiği bir hükümet darbesinin aynısını (Wappen Operasyonu) Suriye'de de gerçekleştirmeye çalışması büyük rol oynadı. SSCB ve Mısır'ın Suriye ve Arap ülkeleri nezdinde yaptığı ABD karşıtı girişimler ile ABD'nin emperyalist Batı'nın bir parçası olduğu algısının başarılı bir şekilde yaratılması da Arap dünyasında ABD karşıtlığının artmasında önemli rol oynadı. ABD açısından diğer bir olumsuz sonuç ise doğrudan bir saldırı içermeyen Sovyet yayılma girişimine karşı Eisenhower Doktrini'nin kullanılamayacağına ortaya çıkmasıydı. Diğer bir ifadeyle bir ülke hükümetinin SSCB ile daha yakın işbirliğini tercih etmesi durumunda Eisenhower Doktrininin buna yönelik bir enstrümanı mevcut değildi.

4.2. 2011 SURIYE KRİZİ

4.2.1. Arap Baharı

2011 yılı içerisinde Orta Doğu'da yaşanan toplumsal olaylar neticesinde bazı ülkelerde mevcut hükümetler değişmiş ve rejim değişiklikleri yaşanmıştır. Bu nedenle söz konusu toplumsal olaylar, yeni bir başlangıç ve olumlu bir değişim olarak kabul edilmiş ve bir bahar olarak nitelendirilmiştir. İlk olarak Tunus'ta Muhammed Bouazizi'nin kendisini yakmasıyla başlayan süreç, Cezayir, Lübnan, Ürdün, Moritanya, Sudan, Umman, Yemen, Mısır, Suriye gibi ülkelerde devam etmiştir. Toplumsal olaylar, bazı ülkelerde sadece belirli boyutlarda kalırken bazı ülkelerde ise katliamlara ve Suriye'de olduğu gibi iç savaşa varan sonuçlar doğurmuştur.

Her ne kadar Arap Baharı'nın, emperyal güçler tarafından Orta Doğu'ya müdahale için kurgulandığı ve uygulamaya konulduğu yönünde iddialar ileri sürülse de aslında Orta Doğu'da Arap Baharı'nı oluşturan kronikleşmiş siyasi, ekonomik ve sosyal sebepler mevcuttur (Duran ve Özdemir: 2013: 50):

- *Siyasi sebepler:* Orta Doğu ülkelerinde çoğunlukla yönetim, dini ya da etnik bir aileye dayanmaktadır. Ülkeler, otoriter liderler tarafından yönetilmektedir. Siyasi katılım ise sınırlı ve çok azdır. Buna tepki olarak Arap Baharı sürecindeki toplumsal olaylarda halk, otoriter liderlerin yönetimden ayrılması, siyasal yolsuzlukların önlenmesi ve adil bir şekilde seçimlerin yapılmasını dile getirmiştir.

- *Ekonomik sebepler:* Toplumsal olayların en büyük sebebi ekonomik kökenlidir. 1990'lı yıllarda sosyalizmden liberalizme geçiş yapılmış, ancak yatırım yapılmamış ve iş imkânı oluşturulmamıştır. Bunun sonucu olarak genç nüfusta işsizlik oranı %50 oranına ulaşmıştır. Ekonomik başarısızlıklarla birlikte bölge ülkelerinde milli gelirin düşük olması, otokratların uzun yıllar iktidarda kalarak zenginleşmesi, sermayenin haksız ve dengesiz dağıtımı, rüşvet skandalları, teknolojik gerilik ve modernizasyon eksikliği, gıda fiyatlarında hızlı yükselme Arap Baharı'nın ortaya çıkmasında önemli rol oynamıştır (Mominkulov, 25.1.2012).

- *Sosyal sebepler:* Orta Doğu bölgesi %2,5-3 nüfus artış oranı ile dünyada yüksek nüfus artışına sahip bölgeler arasında bulunmaktadır. Bununla birlikte, bölge ülkelerinin liderleri, genç nüfusa kabul edilebilir bir gelecek beklentisi sunamamıştır

(Şahin, 2011: 87). Üniversite mezunu genç nüfusun beklentileri ile karşılaştığı sonuçlar, hayal kırıklıkları oluşturmuştur. Buna ilave olarak toplumun büyük kısmının sosyal eşitsizlikler içerisinde yaşamlarını sürdürmek zorunda olmaları, işsizlik nedeniyle gençlerin evlenememesi ve halkın devlet imkânlarından eşit bir şekilde yararlanamaması sosyal olarak olayların itici gücünü oluşturmuştur. Özellikle bilişim teknolojilerindeki gelişim sonucunda sosyal ağlar aracılığıyla halkın bilinçlendirilmesi sağlanmıştır.

4.2.2. Arap Baharı Öncesinde Suriye’de Reform Çabaları

Suriye’nin üç kıtanın birleştiği bölgede yer alması ve tarih boyunca sürekli göç alması, ülkede homojen olmayan sosyal ve kültürel bir yapı ortaya çıkarmıştır. Ülkede Müslüman, Hristiyan, Arap, Kürt, Dürzi, Ermeni, Alevi, Sünni gibi etnik ve dinsel yapılar mevcuttur ve mozaik bir görünüm sergilemektedir. Ülkenin %74’ü Sünni Müslüman, %11’i Şii, %10’u Hristiyan ve %3’ünü ise Dürzi nüfus oluşturmaktadır. Genel olarak Şiilik, Zeydilik, İmamiye ve İsmaililik olmak üzere üç ana kola sahiptir. Suriye Şiileri ise kendilerini Nusayri olarak isimlendirmektedirler. Nusayrilğin, İran’ın on iki imam Şiiliğinden ziyade yedi imam Şiiliğine daha yakın olduğu belirtilmektedir (Yazıcı, 2012: 29). 2011 verilerine göre ise Nusayriler 2,1 milyon, Hristiyanlar 1,9 milyon, Kürtler 2 milyon, Dürziler 580.000, Filistinliler ise 442.000 ve Ermeniler ise 323.000 nüfusa sahiptir (UN HCR Refworld, 2011). Suriye’deki Türk nüfusun ise 1,5 milyon dolaylarında olduğu belirtilmektedir (Kodaman ve Birsell, 2012: 25) Genel olarak Sünni ve Hristiyan nüfus, ülkenin çeşitli yerlerine dağılmıştır. Bununla birlikte Sünniler, Şam, Halep, Hama ve Humus’ta şehirli çoğunluğu oluşturmaktadırlar. Dürziler, ülkenin güneyinde Dürzi Dağı bölgesinde yaşamaktadırlar. Kürtler, Şam’ın kenar bölgelerinde, Halep kuzeyinde, Cerablus ve Cezire’de bulunmaktadır (UN HCR Refworld, 2011). Nusayriler ise ağırlıklı olarak Lazkiye bölgesinin kuzeybatısında, Hama, Humus, Basit, Tartus gibi şehirlerde yaşamaktadırlar. Nusayriler, Suriye’de politik ve askeri elitin çoğunluğunu oluşturmaktadır.

1970 yılında askeri darbe ile iktidarı ele geçiren Hafız Esad, Suriye’nin ilk Nusayri kökenli lideri olmuştur. Zaman içerisinde Hafız Esad, devletin yönetim kademelerine akraba ve mezhep dayanışmasını göz önünde tutan atamalar yaparak ülkeyi otoriter bir yönetim tarzıyla yönetmeye başlamıştır. Hafız Esad, söz konusu atamalarla kendine bağlı siyasi ve askeri bir elit kısım oluşturmuş ve bunlar aracılığıyla

güvenlik güçleri, istihbarat kurumu ve devlet bürokrasisini kontrolü altına almıştır. Her ne kadar Sünni azınlıktan gelecek tepkileri azaltmak ve azınlığa dayalı bir devlet yapısı kurmadığını göstermek için Sünni kökenli isimler hem devlet hem de güvenlik güçleri yönetiminde kritik noktalara yerleştirilse de Nusayri kökenli subaylar, rejimin ana güvencesi olan orduyu ve Suriye istihbaratını kontrol altında tutmaktaydı (Yazıcı, 2012: 33). 1965 yılında ordudaki subayların %65'i Nusayri azınlığa mensuptu (Kıran, 2014: 101).

Nusayrilerin devlet yönetiminde hızla kadrolaşması, ülkedeki Sünniler arasında hoşnutsuzluğa yol açmıştır. Hafız Esad, 1980 yılında kendisine yönelik başarısız suikast girişiminden sorumlu olarak Suriye'deki Müslüman Kardeşler örgütünü sorumlu tutmuş ve hapisteki Sünni Müslümanları öldürmüştür. Artan gerilim, 1982 yılında Sünnilerin ağırlıklı olarak yaşadığı Hama'da isyana yol açmıştır. Suriye ordusunca bastırılan isyanda yaklaşık 20.000 kişi öldürülmüştür (Kıran, 2014: 101). Hama isyanı, Hafız Esad'ın iktidarını sağlamlaştırmış, Suriye'de reform ve değişim isteyen hareketleri sona erdirmiş ve Müslüman Kardeşler de ülkede siyasi faaliyetlerine son vermiştir (Yazıcı, 2012: 34).

Hafız Esad'ın ölümünün ardından 2000 yılında iktidara gelen Beşar Esad, babası gibi ordu ve Suriye istihbaratındaki Nusayri yapılanmasını devam ettirmiştir. Ancak Beşar Esad, kendisini reform yanlısı bir lider olarak göstermiş ve bu çerçevede siyasi tutuklular serbest bırakılmış, özel basın kuruluşlarının kurulmasına izin veren yasa çıkarılmış, yolsuzluk ve rüşvetle mücadele kapsamında birkaç üst düzey yönetici görevden alınmıştır. Liberal ekonomiye geçiş kapsamında bir ekonomik program uygulanmaya başlanmıştır. Ekonomik program ile özel bankacılık sistemi ve menkul kıymetler borsasının kurulması ve ülkeye yabancı sermaye girişini hızlandırmak hedeflenmiştir (Yazıcı, 2012: 35-36).

Ülkedeki muhalefetin, yeni partilerin kurulmasına ve özgür bir şekilde seçimlerin yapılmasına yönelik talebi, yönetimdeki Nusayriler ve Baas Partisi tarafından kendi egemenliklerine yönelik bir tehdit olarak algılanmıştır. Muhalefetin bu talebine karşılık Baas Partisi, kendisine bağlı kadın, gençlik ve öğrenci kolları gibi örgütleri devreye sokarak ülke içi muhalefete karşı gösteriler yapılmasını sağlamıştır. Bu durum, muhaliflerin tutuklanarak cezaevine atılmasına neden olmuş ve böylelikle “Şam Baharı” olarak bilinen süreç sona ermiştir (Orhan, 2005: 24'ten aktaran Yazıcı, 2012: 36).

Bu dönemde Beşar Esad, dış politikada da sıkıntılar yaşanmasına neden olan bir süreçle karşı karşıya kalmıştır. Beşar Esad, iktidara geldikten sonra 1973 Arap-İsrail savaşında kaybedilen Golan Tepeleri'nin geri alınmasını bir dış politika hedefi olarak devam ettirmiştir. Bu durum, İsrail-Suriye barış görüşmelerinin dengeli bir şekilde sürdürülememesine neden olmuştur. Diğer yandan Irak'ın işgali ile başlayan süreçte Suriye, ABD tarafından, Lübnan'dan askerlerini çekmesi, Hamas, İslami Cihat ve Hizbullah gibi terör örgütlerinden desteğini çekmesi ve Irak'ın işgaline ortak olması gibi hususlarda baskı altına alınmıştır (Salık, 2011: 22). Bu durum Suriye-ABD ilişkilerini gerilimli bir sürece sokmuş ve bunun sonucunda ABD, Beşar Esad'ın Iraklı direnişçileri desteklemesi, uluslararası terörizme destek sağlaması ve Lübnan'ın işgal altında tutulması gibi iddialarla Suriye'ye yönelik bir dizi ekonomik ve siyasi yaptırım uygulamaya koymuştur. Yurtdışında eğitim alan ve aslında liberal eğilimlere sahip olan Beşar Esad, İsrail ve ABD tarafından baskı altına alınması üzerine Hafız Esad dönemi dış politika uygulamalarına dönmek zorunda kalmış ve bu çerçevede İran ile ilişkilerini geliştirmeye başlamıştır (Salık, 2011: 22). Özetle Beşar Esad, İsrail ile olan kronik toprak sorunu, Hamas ve Hizbullah ile geçmişten gelen ilişkiler, İran'la geliştirilen ve stratejik ittifaka dönüşen ilişkiler ve 2005 yılında gerçekleştirilen Lübnan eski başbakanı Refik Hariri suikastı nedeniyle olağan şüpheli gösterilmesi nedenlerinden dolayı zor bir dış politika gündemi ile karşı karşıya kalmıştır. Bu durum, yapılması düşünülen reformların ikinci plana atılmasına neden olmuştur (Vurmay, 2011: 144). Dolayısıyla Beşar Esad'ın karşılaştığı zorlu dış politik gündemin de reform sözlerinin yerine getirilmemesinde etkisi olmuştur.

4.2.3. Suriye Krizinin Ortaya Çıkması

Suriye'de gösteriler, ilk olarak 16 Mart 2011'de Şam'da ve hemen ardından 18 Mart 2011'de Dera'da başladı. Şam'daki gösteride 150 kişilik gösterici grubu hapisteki bulunan akraba ve arkadaşlarını fotoğraflarını taşımaktalardı. Sünni Müslüman ağırlıklı Dera'da olan gösteride ise yolsuzluklar protesto edildi ve siyasi özgürlüklerin serbest bırakılması istendi. Her iki gösteri de şiddet içermeyen barışçıl nitelikteydi (El Cezire Türk, 27.12.2013). Ancak 30 Mart 2011'e kadar devam eden süreçte hem gösterilerin ve gösteriye katılanların sayısı arttı. Gösteriler, ağırlıklı olarak Şam, Lazkiye, Dera'da gerçekleştirildi ve gösterilerin artarak devam etmesi üzerine Suriye hükümeti, protestoları bastırmak için göstericilere karşı güç kullanmaya başladı. 29 Mart 2011'de Suriye hükümeti istifa etti ve ardından Beşar Esad, yaptığı ilk

konuşmada olayların arkasında dış güçlerin olduğunu belirtti ve reform sözü verdi (El Cezire Türk, 27.12.2013). Suriye’deki gösterilerin isyana ve daha sonraki yıllarda bir iç savaşa dönüştüğü sürecin başlangıcında Esad, daha çok ılımlı ve kuvvet kullanmaktan ziyade bazı siyasi ve sosyal haklarla çözümden yana olduğu görünümünü vermekteydi. Bu çerçevede, 7 Nisan 2011’de o tarihe kadar kimliği olmayan Haseki bölgesindeki yaklaşık 150.000 Kürt nüfusa vatandaşlık veren bir kararname yayınladı; 21 Nisan 2011’de 1973 Arap-İsrail savaşından sonra seferberlik kapsamında uygulamaya konulan ve zamanla bireysel hakları, basın, ifade ve fikir özgürlüğünü ve çok partili siyasal hayat gibi hakları askıya almak için kullanılan Olağanüstü Hal Kanununu sonlandırmak ve güvenlik mahkemelerini kaldırmak için kararname yayınladı (El Cezire Türk, 27.12.2013). İlave olarak zorunlu askerlik süresi kısaltıldı, maaşlar yükseltildi ve siyasi mahkûmlar serbest bırakıldı (Zorlu, 2015). Ancak söz konusu demokratikleşme çabaları, gösterilerin sona ermesini sağlamadı ve Suriye hükümeti, orduyu gösterileri bastırmak için devreye soktu ve bu dönemde 25 Nisan 2011’de Dera şehri 11 gün sürecek tanklarla desteklenmiş bir askeri kuşatmaya maruz kaldı (El Cezire Türk, 27.12.2013).

Haziran 2011 ayına gelindiğinde Suriye muhalefетinin silahlı bir kanadı oluşmaya başladı. Suriyeli muhalifler, 02 Haziran 2011’de Antalya’da, “Suriye’de Değişim Konferansı” için toplandı. Konferansa Arap aşiretleri, Müslüman Kardeşler, Kürtler, Türkmenler, Dürziler, Hristiyanlar, sivil toplum örgütleri ve ülke dışındaki Suriyeliler katıldı. Konferansın temelinde, Suriye yönetimine ve Suriye içerisinde gösterilerini sürdüren muhaliflere birlik içerisinde oldukları mesajını verme hedefi mevcuttu (Ayhan, 2011: 10). Konferansta Suriye’deki mozaik demografik yapı sonucu farklı etnik ve dini kimliklere sahip muhalefetin ortak bir çizgide buluşmasının çok kolay olmayacağı görüldü. Örneğin Müslüman Kardeşler dışında diğer gruplar, sonuç bildirgesinde laiklik ilkesine vurgu yapmak istedi. Müslüman Kardeşler’in ve bazı Arap aşiretlerinin karşı çıkması sonucu “seküler” ifadesi yerine “sivil demokratik yönetim” ifadesinin konulmasında anlaşıldı (Ayhan, 2011: 12).

Antalya’da icra edilen konferansın sonuç bildirgesinde;

- Beşar Esad yönetiminin istifa etmesi, bir yıl içerisinde serbest ve şeffaf seçimlerin yapılması,

- Demokratik, sivil ve serbest seçimlere dayanan ve ülkenin heterojen etnik yapısına saygılı bir siyasi sistemin kurulması,
- Suriye'ye yönelik yabancı askeri müdahalenin açıkça reddi ve barışçıl gösterilerle mevcut yönetimin uluslararası baskıya maruz kalmasının sağlanması,
- Yeni sistemin yapısına ve azınlıkların sahip olacakları haklara mevcut yönetim yıkıldıktan sonra karar verilmesi hususlarına yer verildi (Ayhan, 2011: 12-14).

Konferans esnasında Kürt temsilciler, Suriye'nin birlik ve bütünlüğünü savundu. Haseke ve Kamışlı gibi yerleşim bölgelerinde köylerde Kürt nüfusun ve şehirlerde Arap nüfusun ağırlıklı olduğunu, bu nedenle Irak tarzı bir otonom yapının Suriye'de mümkün olmadığını belirttiler (ORSAM, 17.11.2011).

4 Temmuz 2011'de Suriye ordusundan kaçarak Türkiye'ye sığınan Albay Riyad Esad, beraberindeki firari subaylarla Özgür Suriye Ordusu'nu (ÖSO) kurduğunu açıkladı. ÖSO, başlangıçta teçhizat olarak Suriye ordusundan ayrılan askerlerin yanlarında getirdikleri hafif silahlara sahipti. Daha sonradan Suriye ordusundan ele geçirilen ve yurtdışından gelen silahlarla desteklendi (Ulutaş, Kanat ve Acun, 2015: 24). Ayrıca ÖSO homojen bir yapıya sahip değildi ve daha çok bir çatı örgüt görünümündeydi. Örgüt içerisinde şeriata dayalı bir yönetim isteyen grupların yanında seküler anlayışa sahip gruplar da mevcuttu. Bununla birlikte Esad yönetiminin devrilmesi ortak hedef olarak kabul edilmişti (Ulutaş ve diğerleri, 2015: 24).

ÖSO'nun kurulması, krizin askeri bir boyut kazanmasına ve Suriye iç savaşına giden süreci başlattı. ÖSO ilk olarak Hama'da kurtarılmış bir bölge oluşturma girişimi gerçekleştirdi. Kenti ele geçirmek amacıyla silahlı muhalifler, kamu binalarına saldırı düzenledi. Ancak Suriye ordusu düzenlediği karşı operasyon ile kısa süre içerisinde kentin kontrolünü ele geçirdi. Bu başarısızlık, ÖSO'yu Suriye güvenlik güçlerine karşı daha az risk içeren gerilla tipi saldırılara yöneltti. Ekim 2011 ayından Ocak 2012'ye kadarki dönemde muhalifler ile olan çatışmalar, Rastan, Kusayr, İdlib ve Dera şehirlerine yayıldı (Atlioğlu, 2012: 99-101)

Muhalif gruplar, 2 Ekim 2011'de İstanbul'da tekrar toplandılar ve Suriye Ulusal Konseyi'nin (SUK) kurulduğunu açıkladılar. SUK, Müslüman Kardeşler, Şam Deklarasyonu, Ulusal Blok, Kürt Bloku, Asuri Demokratik Örgütü, bağımsız komiteler

ve yerel koordinasyon komiteleri tarafından oluşturuldu. SUK, kendisine hedef olarak Esad yönetiminin düşürülmesini, Araplar, Kürtler ve diğer tüm etnik grupları kapsayacak şekilde milli birliğin sağlanmasını, ulusal bağımsızlığın ve milli egemenliğin korunmasını belirledi (Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Koalisyonu, 2015).

SUK, kurulduktan sonra Arap ülkeleri ve Batı ülkelerin desteğini almaya çalıştı ve 28 Kasım 2011'de ÖSO lideri olan Riyad Esad ile Hatay'da bir görüşme gerçekleştirdi. Bu görüşme, SUK'un silahlı mücadeleye destek vermeye başladığını göstermesi bakımından önemliydi (Atlıoğlu, 2012: 92).

SUK kendi içerisinde bölünmüş bir yapıya sahipti. Müslüman Kardeşler, SUK içerisinde baskın bir konuma sahipti. Bu durum, seküler, liberal ve milliyetçi muhalifleri rahatsız etmekteydi ve örgütün tamamen Müslüman Kardeşler'in kontrolüne girmesinden çekinmekteydi. Bu nedenle SUK içerisindeki gruplar kendilerini ön plana çıkarmaya çalıştılar. Bu durum, SUK'un koordineli bir şekilde inisiyatif geliştirmesini engellemekteydi. Diğer yandan yaklaşık altı ay önce Suriye'nin toprak bütünlüğüne vurgu yapan Kürtler ise federalizm ve otonomiden bahsetmeye başladı ve SUK ile aralarına mesafe koymaya başladılar (Dinçer, 2012: 9; Atlıoğlu, 2012: 94-96).

Eylül 2011 ayında Ulusal Eşgüdüm Komitesi adı altında muhalif bir grup daha kuruldu. Bu grup, 13 adet sol ve 3 adet Kürt partisinden kurulmuştu. Eşgüdüm Komitesi, muhalifler içerisinde şartlı olarak Esad ile müzakere yapılmasını dile getiren bir muhalif grup görünümündeydi. Eşgüdüm Komitesi, Suriye ordusunun şehirlerden çekilmesi, göstericilere yönelik saldırılara son verilmesi ve siyasi tutukluların serbest bırakılması durumunda Esad ile görüşülebileceğini belirtmekteydi. Ayrıca Eşgüdüm Komitesi, dışardan yapılacak askeri müdahaleye karşıydı ve bu çerçevede ekonomik ve diplomatik yaptırımlarla Esad yönetiminin baskı altına alınmasını istemekteydi (Hürriyet, 15.11.2012).

2012 yılı başında Suriye'de silahlı çatışmaların seyrini iki ana gelişme belirledi: Birincisi, ÖSO çatısı altındaki muhaliflerin Humus kentinde kurtarılmış bir bölge elde etme çabası; ikincisi, radikal dinci grupların Suriye'deki krize dâhil olmaları ve Suriye'nin büyük kentlerini hedef alan bombalı intihar saldırılarının başlaması (Atlıoğlu, 2012: 99-102). Ocak 2012 ayı başında ÖSO, Humus'u kurtarılmış bölge

olarak elde etmeye çalıştı. Ancak Suriye ordusunun bir ay süren karşı operasyonu sonrasında ÖSO, Humus'tan çekilmek durumunda kaldı. Humus'ta yaşanan çatışmalar esnasında 4 Şubat 2012'de BM Güvenlik Konseyinde Suriye'ye yaptırım uygulanmasına yönelik karar teklifi ise Çin ve Rusya tarafından veto edildi. Muhalefetin Suriye ordusu karşısındaki yetersizliği ve BM Güvenlik Konseyinden bir yaptırım kararı çıkmaması, Suriye muhalefetine taktiksel ve niteliksel bir dönüşüm yaşanmasına yol açtı. Bu dönemden itibaren muhalifler arasına karışan radikal militanlar, halkın yoğun olduğu yerlerde intihar saldırıları ve Suriye üst düzey yöneticilerine suikast eylemleri gerçekleştirmeye başladı (Athoğlu, 2012: 102-103; Zorlu, 2015).

4.2.4. İlk İki Yılında Suriye Krizinin Çözümüne Yönelik Diplomatik Girişimler

2011 ve 2012 yıllarında Suriye Krizinin çözümüne yönelik bir dizi diplomatik girişim yaşandı. İlk aşamada Arap Birliği bir barış planı önerdi. Arap Birliği'nin girişimlerinin uygulamaya geçirilememesi üzerine eski BM Genel Sekreteri Kofi Annan BM-Arap Birliği Suriye Temsilcisi olarak görevlendirildi. Kofi Annan'ın da girişimleri sonucunda Haziran 2012 ayı içerisinde ise Cenevre'de uluslararası bir toplantı düzenlendi.

4.2.4.1. Arap Birliği Barış Planı

Arap Birliği, 2 Kasım 2011'de Suriye yönetimine çağrı yaparak 15 gün içerisinde Suriye yönetimi ile muhalifler arasında diyalogun başlatılmasını, siyasi tutukluların serbest bırakılmasını, Suriye yönetiminin güç kullanmayı durdurmasını ve Arap Birliği ile basın organlarının mevcut durumu gözlemlemesine müsaade edilmesini istedi (El Cezire, 27.12.2013). Her ne kadar Suriye yönetimi, önerilen planı kabul ettiklerini açıklasa da Suriye ordusu ile muhalifler arasındaki çatışmalar devam etti. 12 Kasım 2011'de Arap Birliği, Suriye yönetimine tekrar çağrı yaparak 3 gün içerisinde barış planının uygulamaya konulmasını istedi. Suriye yönetiminin bu çağrıya olumlu cevap vermemesi üzerine Arap Birliği, 16 Kasım 2011'de Suriye'nin Arap Birliği üyeliğini askıya aldı. Ayrıca Arap Birliği, Suriye'ye yönelik yaptırım kararı aldı. Bu çerçevede, Suriye ile temel ürünlerde olan ticaretin durdurulması, rejimin üst düzey yetkililerinin mal varlıklarının dondurulması ve seyahat yasağı getirilmesi, Suriye'deki Arap yatırımlarının askıya alınması ve Suriye Merkez Bankası ile ilişkilerin sonlandırılması kararı alındı (Küçükkeleş, 2012: 10). Uygulanan ekonomik yaptırımların sonucunda

döviz sıkıntısı yaşanması ve bu nedenle ithalatın azaltılması sonucunda fiyatların hızlı yükselmesi, Suriye yönetimini sıkıntıya soktu ve Arap Birliği'nin Suriye'ye gözlemci gönderme isteğini kabul etmek durumunda kaldı. Suriye yönetimi ile Arap Birliği, Arap gözlemcilerin Suriye'de görev yapmalarına izin veren protokolü 19 Aralık 2011'de Kahire'de imzaladılar. 60 kişilik bir gözlemci heyeti, Aralık 2011 ayının son haftasında Şam, Humus, Dera ve Hama'da göreve başladılar (Küçükkeleş, 2012: 10-11).

Arap Birliği, 11 Ocak 2012'de Lazkiye'de 11 gözlemcinin yaralanmasının ardından ülkeye daha fazla gözlemci göndermeme kararı aldı. Ayrıca Arap Birliği, Suriye yönetiminin barış planına uymadığını ve ülkede şiddet ortamının devam ettiğini belirterek Beşar Esad'ın yetkilerini yardımcısına devrederek yönetimden ayrılmasını ve iki ay içerisinde ulusal birlik hükümeti kurularak seçime gidilmesini tavsiye etti (El Cezire, 27.12.2013). Başlangıçta Beşar Esad'ın da dâhil olduğu bir çözümü destekleyen Arap Birliği, ülkedeki çatışma ortamının artarak devam etmesi ve Suriye yönetiminin güç kullanımından vazgeçmemesi üzerine Ocak 2012 ayından itibaren Beşar Esad'ın olmadığı bir çözümü desteklemeye başladı. Son olarak Arap Birliği, 26 Ocak 2012'de ülkedeki güvenlik zafiyetlerini belirterek gözlemci görevini sona erdirdiğini açıkladı.

Arap Birliği'nin önerdiği çözüme yönelik son plan, Fas tarafından bir karar tasarısına dönüştürülerek BM Güvenlik Konseyi gündemine getirildi. Tasarıda özetle, Suriye yönetiminin şiddeti durdurması, keyfi tutuklamaların sonlandırılması, tüm tarafları kapsayan bir diyalog sürecinin başlatılması, Beşar Esad'ın yetkilerini yardımcısına devretmesi, ulusal birlik hükümeti kurulması ve serbest seçimlerin yapılması istendi. Ancak tasarı, 4 Şubat 2012'de yapılan oylamada, Suriye'deki tüm şiddetin tek sorumlusu olarak Beşar Esad'ın gösterilmesinin doğru olmayacağını ifade eden Rusya ve Çin tarafından veto edildi (Küçükkeleş, 2012: 15).

4.2.4.2. BM Eski Genel Sekreteri Kofi Annan'ın Girişimleri

Kofi Annan, 24 Şubat 2012'de BM ve Arap Birliği tarafından Suriye özel temsilciliğine atandı. Kofi Annan, 6 maddelik bir barış planı hazırladı ve barış planı Suriye yönetimi tarafından da 27 Şubat 2012'de kabul edildi. Plan kapsamında;

- Suriye öncülüğünde Suriye halkının istek ve endişelerine yanıt verecek bir siyasi süreç için özel temsilciyle çalışılması ve gerekirse müzakereler için bir temsilci atanması,

- Sivillerin korunması için BM gözetiminde her tür silahlı şiddete son verilmesi; bu kapsamda Suriye yönetiminin meskun alanlara asker sevkini ve silah kullanımını durdurması ve buralarda bulunan askerlerini çekmesi ve aynı zamanda muhalefetin de çatışmalara son verme taahhüdünde bulunması,

- İnsani yardımın gerekli olan yerlere ulaşabilmesi için ilk adım olarak derhal uygulanmak üzere günde 2 saat insani yardım faaliyetleri için çatışmaların durdurulması,

- Keyfi şekilde tutuklanmış kişilerin serbest bırakılması,

- Gazetecilerin ülke içinde serbestçe dolaşmalarının sağlanması,

- Barışçıl toplanma ve protesto hakkına saygı duyulması istenmekteydi (Habertürk, 27.3.2012).

Annan Planı çerçevesinde 12 Nisan 2012’de Suriye’deki tarafların ateşkes yapması gerekmekteydi. Söz konusu tarihte BM, ateşkesin kısmen uygulanmaya başlandığını açıkladı. Ancak Suriye’de tam olarak ateşkes sağlanamadı. BM tarafından ateşkesi gözlemlemek için gönderilen gözlemciler, 18 Nisan 2012’de, Suriye ordusunca Humus’ta ağır bir bombardımanın devam ettirildiğini rapor ettiler. Kofi Annan, 2 Haziran 2012’de yaptığı açıklamada Suriye’nin giderek büyük bir iç savaşa sürüklendiğini açıkladı (Zorlu, 2015).

Kofi Annan, 28 Haziran 2012’de BM Güvenlik Konseyi Daimi Temsilcileri, AB, Türkiye, Kuveyt, Irak ve Katar temsilcilerinin katılımıyla Cenevre’de yapılan toplantıda Suriye yönetimi ve muhaliflerin katılımıyla milli birlik hükümeti kurulması yönünde bir teklif sundu ve krize acil bir çözüm bulunabilmesine yönelik olarak tarafları birlik içinde harekete geçmeye davet etti. Annan, krizin çözülememesi durumunda Suriye krizinin Orta Doğu’ya yayılabileceği, uluslararası terörizmde yeni bir cephe açılabilceği, aşırıcılığın artabileceği, mezhep çatışmasının büyüyebileceğini ve silahlarla dolu şiddetin arttığı bir ülkenin ortaya çıkabileceğini belirtti (Hürriyet, 30.6.2012). Her ne kadar Rusya da Annan’ın önerisini desteklediğini açıklasa da Annan’ın önerilerini gerçekleştirmek mümkün olmadı. Muhaliflerin, Esad’ın kesinlikle milli birlik hükümetinde olmaması yönündeki ısrarı ve diğer yandan Rusya’nın da Esad’sız bir çözümü kabul etmemesi öneriyi uygulanamaz kıldı. (Kasım; 13.2.2013).

Kofi Annan, 2 Ağustos 2012'de BM ve Arap Birliği Suriye özel temsilciliği görevinden ayrıldığını açıkladı. Annan açıklamasında; Suriye'de iç savaşa dönüşen durumun ve BM Güvenlik Konseyinde birlik sağlanamamasının görevini yapmasını imkânsız hale getirdiğini belirtti. Annan, Suriye'deki şiddetin temelinde Suriye yönetiminin inatçı bir şekilde 6 maddelik barış planını uygulamaktan kaçınmasının ve muhalefetin giderek büyüyen askeri kampanyasının bulunduğunu ve Suriye konusunda uluslararası toplumun bölünmüşlüğüne de Suriye krizinin derinleşmesine neden olduğunu ifade etti. Uluslararası birlik olmadan Suriye yönetimini ve muhalifleri ateşkese ve barışçıl bir çözüm için görüşmelere ikna etmenin mümkün olmadığını belirtti (CNN Türk, 2.8.2012). Kofi Annan'ın eleştirisinin temelinde, BM Güvenlik Konseyinde sürekli olarak Suriye yönetimini destekleyen ve Suriye yönetimine yönelik yaptırım uygulanması yönündeki karar tasarılarını veto eden Çin ve Rusya bulunmaktaydı. Çin ve Rusya'dan hem siyasi hem de askeri destek alan Suriye yönetimi de herhangi bir dış baskıya maruz kalmaksızın muhaliflere yönelik harekâtını devam ettirmekteydi. Diğer yandan Annan, üstü kapalı bir şekilde, muhalefetlere lojistik destek sağlayan Katar ve Suudi Arabistan gibi ülkeleri eleştirerek krizi derinleştirmekle suçlamaktaydı.

4.2.4.3. Birinci Cenevre Konferansı

Birinci Cenevre Konferansı, 30 Haziran 2012'de Cenevre'de gerçekleştirildi. Konferansa BM Güvenlik Konseyi üyeleri yanında Irak, Kuveyt, Katar, Türkiye ve AB temsilcileri katıldı. Konferansa katılan ülkeler Eylem Grubu ülkeleri olarak isimlendirildi. Konferans bildirisinde;

- Eylem Grubunun Suriye'nin toprak bütünlüğü, bağımsızlığı ve birliğine saygı gösterdiği,
- Eylem Grubunun Suriye'de barışın tesisi için geçiş hükümetinin kurulması konusunda anlaştıkları,
- Geçiş hükümetinin, mevcut yönetimin, muhaliflerin ve diğer grupların üyelerini içerebileceği,
- Ülkenin geleceğine Suriye halkının karar vereceği, Suriye'de toplumun tüm kesimlerinin, ulusal diyalog sürecine dâhil edilmesi gerektiği,

- Bu temelde anayasal düzenin ve adalet sisteminin gözden geçirilebileceği, bunun sonucunun, halkın onayına sunulacağı, anayasal düzen kurulduğunda, özgür ve çok partili seçimler için hazırlanılması, kadınların geçiş sürecinin tüm safhalarında gerçek anlamda temsil edilmeleri gerektiği,

- Geçiş sürecinde güvenlik, istikrar ve sükûnetin önemli olduğu ve tüm tarafların, şiddetin kalıcı biçimde durmasının temini için geçiş hükümetiyle işbirliği yapmak zorunda olduğu belirtildi (Turkishny, 30.6.2012).

O dönemin BM Suriye Özel Temsilcisi Kofi Annan ve Kofi Annan'ın ayrılması sonucu görevi devralan Staffan de Mistura, Cenevre Bildirisi'nin hayata geçirilmesi amacıyla taraflarla müzakere etti. Ancak Cenevre Bildirisi uygulamaya geçirilemedi. Mevcut Suriye yönetiminin konferansa katılmaması ve çözüm sürecinde önceliğin geçiş hükümetine verilmesi, bu başarısızlığın sebepleri arasında belirmektedir. Oysaki önceliğin, Suriye yönetimi ile muhalifler arasında görüşmelerin başlatılmasına, geçici ateşkesin sağlanmasına ve insani yardımların ulaştırılmasına verilmesi daha doğru bir yaklaşım olabilirdi. Suriye muhalefeti, Esad yönetiminin, Rusya ve İran'ın desteğiyle Cenevre Bildirisini uygulamaktan kaçındığını belirtti (El Cezire, 3.12.2015). Cenevre Bildirisinin kabulünün üçüncü yılında BM Genel Sekreteri Ban Ki-Mun yaptığı açıklamada; krizin başından bu yana 220 bin kişinin hayatını kaybettiğini, ülke nüfusunun yarısının evini terk ettiğini, ülkenin birçok bölgesinin radikal dinci örgütlerle birlikte devlet dışı aktörlerin kontrolü altında olduğunu, Suriye'nin parçalanmaya doğru gittiğini ve uluslararası toplumun ve özellikle BM Güvenlik Konseyinin sorunun çözümü için daha fazla zaman kaybetmemesi gerektiğini belirtti ve Cenevre Bildirisinin hayata geçirilmesi için uluslararası topluma çağrı yaptı (El Cezire, 3.12.2015). Ban Ki-Mun yaptığı açıklamayla artık Suriye krizinin Suriye yönetimi veya muhaliflerin de kontrolünden çıktığını vurgulamaktaydı.

4.2.4.4. Suriye'nin Dostları Toplantıları

Çin ve Rusya'nın veto etmesi nedeniyle BM Güvenlik Konseyi'nin Suriye krizine yönelik bir çözüm sağlayacak inisiyatifleri geliştirememesi üzerine alternatif çözüm arayışlarına yönelindi. Bu kapsamda ilk toplantısı Tunus'ta gerçekleştirilen "Suriye'nin Dostları Toplantıları" adlı girişim başlatıldı. Suriye'nin Dostları Toplantılarının amacı, Suriye muhalefetini tek bir çatı altında toplamak, güçlendirmek ve bu çerçevede

muhalefete yardım sağlamaktı (Miş, 2013: 226). 2012 yılında Tunus, İstanbul, Paris ve Marakeş'te dört büyük toplantı yapıldı.

İlk toplantı, 24 Şubat 2012'de Tunus'ta gerçekleştirildi. Rusya ve Çin'in katılmadığı toplantıya 70'in üzerinde ülke katıldı. Toplantıda; Suriye'nin toprak bütünlüğüne, egemenliğine, milli birlik ve bağımsızlığına verilen önem vurgulandı. Sivillere yönelik şiddetin durdurulması, askeri birliklerin şehirlerden çekilmesi, Esad yönetiminin iktidardan ayrılması, millî birlik hükümetinin kurulması ve Arap Birliği gözetiminde seçimlere gidilmesi tavsiye edildi (CNNTürk, 24.02.2012).

İkinci toplantı, 1 Nisan 2012'de İstanbul'da gerçekleştirildi. Toplantıda Suriyeli muhaliflerin resmi muhatap olarak kabul edilmesi ve Esad yönetiminin Annan Planı'nı kabul etmesi çağrısı yapıldı. Ayrıca Beşar Esad sonrası dönemde Suriye'nin mevcut kurumlarının korunması ve parlamenter sisteme geçilmesi gerektiği vurgulandı (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2012). Toplantıda ayrıca ÖSO'nun giderlerine katkı yapılması, gece görüş cihazı ve muhabere sistemleri tedarikinde destek sağlanması kararı alındı (Çandar, 2012).

Üçüncü toplantı, 6 Temmuz 2012'de Paris'te gerçekleştirildi. Toplantıda ABD'yi temsil eden Dışişleri Bakanı Clinton, Rusya ve Çin'i açık bir şekilde eleştirdi ve toplantıya katılan ülkeleri Rusya ve Çin'i baskı altına almaya çağırdı (Milliyet, 6.7.2012). Dışişleri Bakanı Davutoğlu ise Çin ve Rusya'yı eleştirerek Suriye yönetimine destek olan rejimlerin izole edilmesi gerektiğini, Suriye yönetiminin meşruiyetini kaybettiğini ve bu çerçevede Suriye'de bir geçiş hükümeti kurulması ve muhaliflere gerekli desteğin verilmesi gerektiğini belirtti (CNNTürk, 7.12.2012).

Dördüncü toplantı, Marakeş'te 12 Aralık 2012'de gerçekleştirildi. Toplantının en önemli sonucu, toplantıya katılan ülkelerin, 11 Kasım 2012'de Doha'da muhaliflerin teşkil ettiği Suriye Muhalefet ve Devrimci Güçleri Ulusal Koalisyonu (SMDK) adlı yapıyı Suriye'deki meşru örgüt olarak tanıması oldu. Ayrıca Esad yönetimi, kimyasal ve biyolojik silaha başvurmaması yönünde uyarıldı (Haberler.com, 12.12.2012).

4.2.5. Radikal Grupların Suriye Krizine Dâhil Olması ve Krizin İç Savaşa Dönüşmesi

Aralık 2011 ve Ocak 2012 aylarında Şam'daki güvenlik kurumlarına ait binalara yönelik saldırılar, El Kaide gibi radikal dinci örgütlerin Suriye Krizi'ne müdahil olduklarının ilk belirtileri oldu. Nisan ve Mayıs 2012 aylarında Şam'da meydana gelen ve sivilleri hedef alan saldırılar gerçekleştirildi. Suriye yönetimi, saldırıların El Kaide tarafından gerçekleştirildiğini iddia etti. 10 Mayıs 2012'de Şam'da gerçekleştirilen terör saldırısı sonrasında El Nusra Cephesi adlı bir terör örgütü saldırıyı üstlendi. Bu gelişme, Suriye'deki silahlı çatışma ortamına Suriye güvenlik güçleri ve muhaliflerin yanında farklı ülkelerden radikal dinci teröristlerin de katıldığını göstermekteydi (Atlıoğlu, 2012: 104).

El Nusra Cephesinin oluşumu 2000'li yıllara dayanmaktaydı. Bu dönemde Afganistan'daki El Kaide militanları Lübnan ve Suriye'ye gelerek yerleşmişler ve ABD'nin Irak'a müdahalesinin ardından ABD'ye karşı savaşmaya gelen yabancı teröristler için geçici konaklama noktaları oluşturmuşlardı. Bu dönemde Suriye'den Irak'a geçen teröristler, sayı olarak yabancı savaşçılar arasında ikinci sıradaydı ve yabancı savaşçıların %13'ünü oluşturmaktaydı (Mustapha, 2014: 3-4). Irak'taki cihada yönelik faaliyetler azalmaya başlayınca Suriye'den giden savaşçıların büyük kısmı geri döndü. Geri dönen savaşçılar, Suriye'deki özgürlük hareketlerinin askeri bir nitelik almaya başlamasının ardından Suriye'nin cihat fikrine müzahir yerleşim yerlerinde toplanmaya başladılar. 2012 yılı başında Suriye'deki özgürlük hareketinin bir silahlı çatışmaya dönüşmesi, cihatçı grupların rahat bir şekilde hareket edebileceği bir ortam oluşturdu ve 24 Ocak 2012'de El Nusra Cephesinin Ebu Muhammed Julani liderliğinde kurulduğu açıklandı (Mustapha, 2014: 6). 5.000 dolayında savaşçıya sahip olan El Nusra Cephesi, nihai hedef olarak Suriye'de İslami esaslara dayalı bir devlet kurmayı hedefledi ve bu anlamda Suriye'ye yönelik bir Batı veya yabancı müdahalesine karşı çıktı (Habertürk, 18.6.2014).

Temmuz 2012 ayında ÖSO, Halep'in ele geçirilmesine yönelik bir saldırı başlattı. Bu saldırı esnasında ÖSO'ya yeni kurulan radikal dinci gruplar da destek verdi. Bu gruplar arasında Katar'ın maddi desteği ile kurulduğu iddia edilen Tevhid Tugayı, radikal dinci nitelikli Şükür eş-Şam Tugayı, Libya ve farklı Arap ülkelerinden gelen militanların oluşturduğu Liva el-Umma bulunmaktaydı. Dolayısıyla Halep saldırısı

esnasında muhalifler tarafında Suriye ordusundan ayrılan askerlerin oluşturduğu ÖSO ile birlikte yüzlerce radikal dinci yabancı militanın da bulunduğu belirtilmektedir (Athoğlu, 2012: 106-107).

Bu dönemde dikkat çeken diğer bir husus ise muhalif grupların da kendi aralarında bölünmeye başladığı ortaya çıktı. El Nusra Cephesi'nin lider kademesinden Ebu Muhammed Eş Şami el-Absi'nin ÖSO tarafından kaçırılarak öldürülmesi, bu bölünmüşlüğün ve müteakip yıllarda gittikçe şiddetlenecek iç savaş ortamının bir habercisi oldu (Athoğlu, 2012:108).

4.2.6. Türk Savaş Uçağının Düşürülmesi

22 Haziran 2012'de, Malatya Kürecik'te konuşlu radarın performansının test edilmesi amacıyla Malatya Erhaç Hava Üssünden silahsız olarak kalkan bir adet RF-4 uçağı, Lazkiye'nin 13 mil uzağında Suriye hava savunma sistemleri tarafından düşürüldü. Türk uçağı, gerçekleştirdiği ilk test esnasında, 2000 feet'te uçarken Suriye hava sahasını 5 dakika süreyle ihlal etmişti. Bu ihlal üzerine uçak, Türk radar üssü tarafından uyarıldı ve bu uyarının ardından uçak Suriye hava sahasını terk etti (Şekil-3) (Haber 7, 24.6.2012).

Şekil-3: Türk Savaş Uçağının Suriye Hava Sahasını 5 dk. Süreyle İhlalini Gösteren Radar İzi (Haber 7, 2012).

İhlal sonrasında Türk savaş uçağı, test görevine devam etmek için Türk radarından pozitif radar kontrolü talep ederek Hatay üzerinden tekrar Akdeniz'e doğru yöneldi. İlk ihlalden 11 dakika sonra, 7.400 feette uçarken ve Suriye hava sahasının dışında Suriye'den 13 mil açıktayken Suriye hava savunma sistemlerince vuruldu (Şekil-4) (Haber 7, 24.6.2012).

Şekil-4: Türk Savaş Uçağının Düşürülmesi Öncesinde Radar İzi (Haber 7, 24.6.2012).

Askeri bir uçağın başka bir devletin kara ve karasuları üzerindeki hava sahasına girmesi ilgili devletin iznine tabidir. İzinsiz giriş, BM Antlaşması 2/4. maddesi gereği, ilgili ülkenin egemenliğinin ihlalini oluşturmaktadır. Bununla birlikte hiçbir uluslararası antlaşmada bu tür bir ihlal durumunda ne yapılacağına yönelik bir düzenleme mevcut değildir (Ata, 2012: 22). Ancak normal olarak angajman kuralları gereğince; bu tür bir ihlal durumunda ilk olarak hava aracıyla iletişim kurulmaya çalışılması, ikinci olarak önleme uçakları kaldırılarak ihlal eden uçağın ikaz edilmesi ve hava sahasını terk etmesinin sağlanması gerekmektedir. Son olarak ihlalin devam etmesi durumunda uçak inmeye zorlanabilir veya ateş açılarak düşürülebilir. Suriye, Türk savaş uçağının yaptığı hava sahası ihlali esnasında belirtilen angajman kurallarının hiç birini uygulamamıştır. Aksine Türk savaş uçağı, Suriye hava sahası dışında ve Suriye aksi yönünde bir uçuş istikametindeyken vurulmuştur. Bu çerçevede, Türk savaş uçağının düşürülmesi uluslararası hukuka aykırılık teşkil etmiştir.

Beşar Esad, yaptığı açıklamada, Türk savaş uçağının daha önce İsrail uçakları tarafından kullanılan bir koridoru kullandığını ve düşürdükten sonra uçağın Türk savaş

uçağı olduğunu öğrendiklerini açıkladı (Ata, 2012: 18). Ancak Genelkurmay Başkanlığınca yapılan açıklamada, Suriye ordusunun telsiz muhaberesinin dinlendiği ve bu muhabere esnasında Suriyelilerin Türk savaş uçağını düşürdüklerini ifade ettikleri belirtilmektedir (Ata, 2012: 25 ve Milliyet, 25.6.2012). Buradan hareketle Suriye'nin, Türk savaş uçağını bilerek düşürdüğü sonucuna varılacaktır.

Bununla birlikte Suriye'nin, Türk savaş uçağını düşürme kararını tek başına alma olasılığı düşüktür. Bu tespitin muhtemel gerekçeleri şu şekilde sıralanabilir:

- 2007 yılında, İsrail, Suriye'nin Deyr El Zor kenti yakınlarındaki El Kibar tesisinde nükleer reaktör bulunduğu nedeniyle söz konusu tesise bir hava saldırısı düzenledi. Esad, söz konusu tarihte tartışmasız bir şekilde ülkesinin başındaydı ve ülkede bir iç savaş da mevcut değildi. Buna rağmen Suriye, İsrail uçaklarına yönelik bir tedbir uygulamamıştır.

- Rusya'nın devlet çatı ihracat firması olan Rosoboronexport Genel Müdürü, 15 Haziran 2012'de yaptığı açıklamada; firmasının Suriye'ye gelişmiş hava savunma silahları sattığını ve bu sistemlerin herhangi bir ülkenin Suriye'nin içişlerine müdahale etmeye kalkışması durumunda uçakları düşürmek için kullanılabileceğini, bu ifadelerin bir tehdit olmadığını ancak bu tür planları olanların bunu dikkate alması gerektiğini söyledi (Orhan, 2012: 10).

Rus firma yetkilisi, sözlerinin tehdit içermediğini söylese de Suriye'ye müdahaleyi düşünenlere açık bir mesaj vermeye çalışmıştı. Türk savaş uçağına yapılan saldırının bu açıklamadan sadece bir hafta sonra Lazkiye'nin Kesap ilçesinde tesis edilen Rus menşeli radar sisteminin 20 km. yakınında gerçekleşmesi, Türk savaş uçağına yapılan saldırının arkasında Rusya'nın desteğinin olma ihtimalini güçlendirmektedir. Çok daha uygun durumdayken kendi topraklarına saldırı düzenleyen İsrail savaş uçaklarına karşı bir direnç göstermeyen Suriye'nin güçsüz durumdayken ve ülkesinde iç savaş devam ederken Türkiye ile savaşa varabilecek bir tepki göstermesi, ancak Rusya'nın siyasi desteği ile açıklanabilir (Orhan, 2012: 10).

Suriye'nin bu saldırıyı bilinçli olarak yaptığı değerlendirildiğinde bu saldırı ile hedeflenen sonuçlar hakkında şunlar söylenebilir:

- Orta Doğu ülkelerine ve NATO'ya, Suriye hava savunma sisteminin düşünüldüğü kadar zayıf olmadığı ve Suriye'ye saldırı düzenlemeyi düşünenlerin bu faktörü dikkate alması gerektiği mesajı verilmiştir.

- Beşar Esad'ı destekleyenlere rejimin hala güçlü olduğu düşüncesi verilerek Esad'ı destekleyen halk ile rejimin kendisi arasında yeni bir dayanışma duygusu ve moral desteği oluşturulmuştur.

- Suriye yönetimi, hem içerde hem de dışarıda bu kadar sıkıntılı bir ortamdayken kendinden daha güçlü bir ülkeye saldırma cesareti göstererek mevcut rejimin varlığını koruma konusunda ne kadar ciddi olduğunu ve nereye kadar gidebileceğini göstermek istemiştir (Orhan, 2012: 10-11).

Başbakan Erdoğan, 26 Haziran 2012'de yaptığı açıklamada, kısa süreli hava sahası ihlallerinin dünyanın her yerinde yaşandığını, 1 Ocak 2012'den beri Türk hava sahasının 114 kez ihlal edildiğini, Türk savaş uçağının da kısa süreli olarak ve yanlışlıkla Suriye hava sahasına girdiğini ve Suriye'nin tavrını hasmane ve düşmanca olarak niteledi. Bununla birlikte Erdoğan, Suriye tarafından Türkiye sınırlarına yaklaşan her askeri unsurun düşman olarak algılanacağını, bununla birlikte 'savaş çıkırtkanlarının' oyununa gelmeyeceklerini ancak uluslararası hukuktan doğan bütün haklarını sonuna kadar kullanacaklarını söyledi (El Cezire Türk, 26.6.2012).

Türkiye, Türk savaş uçağının düşürülmesinin ardından bireysel tepki vermek yerine kolektif bir davranış tarzı belirlenebilmesi için NATO'nun 4. maddesi kapsamında NATO'yu toplantıya çağırdı. 26 Haziran 2012'de Brüksel'de yapılan acil toplantı sonrasında dönemin NATO Genel Sekreteri Rasmussen, Türk savaş uçağının düşürülmesinin kabul edilemez olduğunu, bu dönemde Türkiye ile güçlü bir dayanışma ruhu sergileneceğini ve Türk savaş uçağının düşürülmesinin Suriye yönetiminin uluslararası hukuku hiçe saydığının son örneği olduğunu belirtti (BBC Türkçe, 26.6.2012). NATO'nun desteğini alan Türkiye, angajman kurallarını değiştirerek Suriye sınırını kontrol altına alabilmek ve Türkiye'ye yönelik tehditleri bertaraf etmek amacıyla hava savunma sistemlerini ve zırhlı araçları da kapsayan birliklerini sınırdaki bazı bölgelere sevk etti (Habertürk, 28.6.2012).

4.2.7. Kürt Grupların Kuzey Suriye’de Kontrolü Ele Geçirmesi

Suriye’deki krizin başlangıcından bu yana muhaliflere mesafeli davranan, krizin başlangıcında Suriye’nin bütünlüğünü savunan bazı Kürt partileri, ülke içerisinde iç savaş ortamının belirginleşmeye başlaması üzerine Kuzey Suriye’de otonom bir Kürt bölgesinden bahsetmeye başladılar. PKK’nın Suriye’deki uzantısı olan Demokratik Birlik Partisi’nin (PYD) liderliğinde 9 Kürt partisi yöneticisi, Mayıs 2011 ayında Kuzey Irak’ta PKK liderleriyle bir görüşme yaptı. Görüşme sonucunda Esad yönetiminden kimlik, dil ve kültür temelinde hakların talep edilmesi ve müteakip aşamada Kuzey Suriye’de demokratik özerkliğin sağlanması kararlaştırıldı (Milliyet, 14.5.2011).

Suriye yönetiminin bir türlü Mart 2011’de başlayan ayaklanmayı bastıramaması, Suriye’nin bütünlüğünü savunan diğer Kürt partilerinin de Kuzey Irak’taki özerk Kürt bölgesinin lideri konumunda olan Barzani’ye yönelmesine neden oldu. 26 Ekim 2011’de 11 Suriyeli Kürt partisinin katılımıyla Kürt Ulusal Konseyi (KUK) kuruldu ve sonradan ilave katılımlarla 15 partili bir koalisyona dönüştü. Ancak PYD bu grubun dışında kaldı. Barzani’ye yakın olan KUK ile PKK’nın Suriye’deki uzantısı olan PYD arasındaki iktidar mücadelesi ve dolayısıyla Kürt grupların kendi aralarındaki bölünmüşlükleri, Kuzey Irak bölgesel yönetim lideri Mesut Barzani’nin girişimiyle ortadan kaldırıldı. 12 Temmuz 2012’de Erbil’de toplanan 16 civarındaki Kürt partilerinin liderleri birlikte hareket etme kararı aldılar. Bu çerçevede stratejik ve siyasi konularda uygulanacak politikayı belirlemek üzere Yüksek Kürt Kurulu oluşturulması ve bu kurulun kararlarını uygulayacak üç kişilik bir komitenin belirlenmesine karar verildi (Radikal, 12.7.2012). Bu uzlaşının sonrasında Suriyeli Kürtlerin Barzani’nin kontrolünde Kuzey Irak’ta askeri eğitim alarak Suriye’ye geri döndükleri belirtilmektedir (Athoğlu, 2012: 116).

25 Temmuz 2012’de Suriye ordusu, Kuzey Suriye’den çekildi. Bu durumda Türkiye-Suriye sınırının neredeyse tamamına yakını PYD’nin denetimi altına girdi. PYD, Kuzey Suriye’de Amude, Efrin, Terbaspi, Ayn El Arap ve Derik şehirlerini kontrolü altına aldı. Bu durum, hâlihazırda PKK terör örgütü ile mücadele eden Türkiye tarafından endişeyle karşılandı. Bu kapsamda Türkiye, Kuzey Suriye’de bir Kürt özerk bölgesi oluşturulma sürecini destekleyen Kuzey Irak Bölgesel Yönetimini diğer bir ifadeyle Barzani’yi sert bir şekilde eleştirdi. Dönemin Türk Dışişleri Bakanı Davutoğlu tarafından “defacto yönetim ve alanlar ilan edilerek otonom bölgeler oluşturulması”

girişiminin iç savaşı tetikleyeceği ifade edildi (Miş; 2013: 241). Başbakan Erdoğan ise PKK-PYD dayanışmasının yanlarına farklı oluşumları da alarak adım atmaya kalkmalarına müsaade etmeyeceklerini, Suriye’de sadece Kürtlerin değil Türk ve Arapların da yaşadığını, Suriye’nin toprak bütünlüğünün korunmasını istediklerini, etnik ya da mezhepsel bir parçalanmayı arzulamadıklarını belirtti (Miş; 2013: 241).

4.2.8. Akçakale Saldırısı

Türk uçağının düşürülmesinin ardından 3 Ekim 2012’de Türkiye ile Suriye tekrar çatışmanın eşiğine geldi. Türkiye sınırındaki Tel Abyad kasabasının ele geçirilmesine yönelik olarak ÖSO ile Suriye ordusu arasındaki çatışmaların yoğunlaştığı bir dönemde Suriye ordusunca ateşlenen bir top mermisi, Şanlıurfa’nın Akçakale ilçesinde bir eve isabet etti. Saldırı sonucunda 5 Türk vatandaşı hayatını kaybetti ve 10 kişi de yaralandı. Türkiye bu saldırının ardından belirlenen hedeflere top ateşi gerçekleştirdi. Bu gelişme dünya basınında, “Suriye krizinin başlamasından bu yana ilk defa bir ülke Suriye’yi vurdu” şeklinde duyuruldu (Sabah, 4.10.2012).

Saldırı sonrasında Türkiye’nin çağrısı üzerine NATO Kuzey Atlantik Konseyi acil olarak Brüksel’de Büyükelçiler düzeyinde toplandı. Toplantı sonrasında NATO Genel Sekreteri Rasmussen, Suriye’yi saldırgan eylemlerine son vermesi ve uluslararası hukuk ihlallerini sona erdirmesi hususlarında uyardı ve Türkiye’ye yönelik her türlü desteği vermeye hazır olduklarını belirtti (Internethaber, 2012). Suriye ile gerginliğin tırmanması durumunda NATO’dan destek alabilmesi anlamına gelmesinden dolayı bu deklarasyon Türkiye için kritik öneme haizdi.

Suriye Enformasyon Bakanı, olayın arkasından yaptığı resmi açıklamada, gelişmeden dolayı üzgün olduklarını ve olayla ilgili soruşturma başlatacaklarını belirtti. Ancak Türkiye, 22 Haziran 2012’de Türk savaş uçağının düşürülmesi ve 4 Ekim 2012 Akçakale saldırısı nedeniyle Suriye’de devam eden iç savaş ortamının milli güvenliğini ihlal ettiği kanaatine varmıştı. Bu nedenle ilk olarak Türkiye, 4 Ekim 2012’de toplanarak Suriye’ye sınır ötesi harekât yapabilme imkânı tanıyan Türk Silahlı Kuvvetlerinin yabancı ülkelere gönderilmesi ve görevlendirilmesine yönelik bir yıl süreli Başbakanlık Kararnamesini kabul etti (BBC Türkçe, 4.10.2012). İkinci olarak ise Suriye’nin isyancılara karşı yürüttüğü harekâtın başarısız olması durumunda kimyasal veya konvansiyonel başlıklara sahip Scud veya SS-21 tipi balistik füzelerine

başvurabileceğini belirterek Türkiye'nin korunmasına yönelik olarak NATO'dan Patriot hava savunma sistemi talep etti (The Guardian, 2.12.2012). Suriye, Türkiye'nin sınır bölgelerine Patriot bataryalarını yerleştirilmesi talebini provokatif bir eylem olarak nitelerken Rusya, Türkiye'ye yerleştirilmesi planlanan Patriot füzelerinin bölgede askeri çatışma riskini artıracığını ve daha fazla silah stokunun, onların kullanılma tehlikesi meydana getireceğini iddia etti (Milliyet, 23.11.2012). Bununla birlikte Patriot sistemleri savunmaya yönelikti ve New York Times gazetesi, Batılı istihbarat örgütlerinin yaptığı tespite göre Suriye'de kimyasal silahların depolandığı yerler tespit edildiğini açıklamıştı. İstihbarat örgütlerine göre Suriye'nin elinde hardal, sarin ve VX gazı içeren kimyasal silahlar mevcuttu (The Guardian, 2.12.2012). Her ne kadar NATO'nun açık desteğini alan Türkiye'nin Suriye'nin doğrudan bir füze saldırısına uğrama ihtimali düşük olsa da topçu ateşinde olduğu gibi isyancılara yapılabilecek bir füze saldırısından Türkiye'nin dolaylı bir şekilde etkilenme olasılığı mevcuttu.

NATO'nun, 4 Aralık 2012'de yaptığı toplantı sonucunda NATO Genel Sekreteri, Türk halkını ve topraklarını korumak ve İttifak sınırındaki krizin yatışmasına katkıda bulunmak maksadıyla Türkiye'nin hava savunma yeteneğini artırmaya karar verdiklerini açıkladı. Bu kapsamda, Almanya'nın iki adet Patriot bataryasının Kahramanmaraş'ta, Hollanda'nın iki adet Patriot bataryasının Adana'da ve ABD'nin iki adet Patriot bataryasının Gaziantep'te konuşlandırılmasına karar verildi. Patriot bataryaları, Ocak 2013 ayı içerisinde Türkiye'de konuşlanmaya başladı (Milliyet, 7.1.2013).

4.2.9. Cilvegözü Sınır Kapısı ve Reyhanlı Saldırıları

Türkiye 2013 yılı içerisinde iki büyük terör saldırısı yaşadı. 11 Şubat 2013'te Cilvegözü Sınır Kapısında tampon bölgede yaşanan bombalı saldırıda 4'ü Türk, 13'ü Suriye vatandaşı olmak üzere 17 kişi hayatını kaybetti ve 24 kişi yaralandı. Yapılan inceleme sonucunda park halindeki araca yerleştirilen bombanın uzaktan kumandayla patlatılarak saldırının gerçekleştirildiği tespit edildi (NTV, 11.2.2013). Olay günü sınır kapısında çekim yapan bir Fransız televizyonunun görüntülerinin incelenmesi ve bu çerçevede gerçekleştirilen soruşturma sonucunda saldırıyı gerçekleştiren şahısların kimlikleri tespit edildi ve bu kapsamda 4'ü Suriye uyruklu, biri Türk uyruklu olmak üzere 5 kişi tutuklandı. Ancak saldırıyı asıl planlayan ve gerçekleştiren Suriye uyruklu 25 yaşındaki Wael Shikh Rahim ise saldırıdan sonra Yayladağı sınır kapısından tekrar

Suriye'ye geçmişti (İHA, 6.8.2013). Dönemin İçişleri Bakanı Muammer Güler, tutuklanan zanlıların Suriye istihbaratı El Muhaberat ve Suriye ordusu ile bağlantıları bulunduğunun tespit edildiğini söyledi (CNNTürk, 11.3.2013). Hatta söz konusu saldırının emrini Suriyeli Tuğgeneral Adnan Havvaş'ın verdiği belirtildi (Radikal, 6.8.2013).

11 Mayıs 2013'te Türkiye'de Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde ülke tarihinin en kanlı terör saldırısı yaşandı. Yine bomba yüklü araçların kullanıldığı olayda patlama ilçe merkezinde gerçekleştirildi ve 52 kişi hayatını kaybetti. Saldırı sonrasında yapılan araştırmada Lazkiye üzerinden gemi ile getirilen 300 kg. patlayıcının iki ayrı araçta patlatıldığı sonucuna varıldı. Saldırının bir numaralı sorumlusu olarak tespit edilen Nasır Eskiocak ile 12 kişi tutuklandı. Saldırının arkasında varlığını Suriye'de sürdüren THKP-C Acilciler adlı terör grubunun olduğu açıklandı. Ayrıca bu örgütün Suriye istihbaratı ile yakın ilişkileri mevcuttu. Nasır Eskiocak'ın sorgulamasında, El Muhaberat ile kurduğu ilişkiyi detaylı olarak anlattığı, Suriye yönetiminin talimatı doğrultusunda saldırının ilk olarak Ankara'da planlandığını ancak yeterli koşulların olmaması nedeniyle Reyhanlı'ya kaydırıldığını söylediği belirtildi (Milliyet, 12.6.2013). Ayrıca Suriye merkezli muhalif haber sitesi Zaman el Wasl, Reyhanlı saldırısının El Muhaberat tarafından planlandığını gösteren bir belge yayınladı. Belgeye göre saldırıyı El Muhaberat'ın Suriye Güvenlik Servisi 331 Şubesine bağlı ajanları gerçekleştirmişti (Takvim, 6.5.2013).

Suriye Yönetiminin bu tür bir terör eylemini gerçekleştirmesinin nedenleri şu şekilde belirtilebilir: İlk olarak, Türkiye, Suriye politikası kapsamında tercihini muhaliflerden yana kullanmıştı ve Esad yönetiminin iktidardan gitmesini istemekteydi. Dolayısıyla Türkiye'yi Suriye politikası nedeni ile cezalandırmak ve geri adım atmaya zorlamak, bu çerçevede Türk kamuoyu ve muhalefetini hükümetin Suriye politikasını sorgulatmaya yönlendirmek; ikincisi, Türkiye'de mezhepsel ayrışmaları körükleyerek iç çatışma ortamı yaratmaya çalışmak ve böylece Türkiye'nin daha içe dönük bir politika izlemesini sağlamak; üçüncüsü Türkiye'nin, Suriye sınırında, savaştan kaçan Suriyelilere uyguladığı “açık kapı politikasının” nasıl kendine karşı bir silah olarak dönebileceğini göstermek bu nedenler arasında olabilir (Orhan, Haziran 2013: 14-16).

Başbakan Erdoğan, saldırı sonrasında yaptığı açıklamada, Suriye rejiminin Türkiye'deki uzantılarının bu saldırıyı gerçekleştirdiğini ve saldırının arkasında Suriye

rejiminin bulunduğunu, saldırıda kullanılan minibüslerin satın alındığı yerler ve patlayıcıların depolanması ile ilgili bulgular ve belgelere de ulaştıklarını açıkladı (Milliyet, 14.5.2013).

Başbakan Erdoğan'ın planlı ABD ziyaretinin hemen öncesinde gerçekleşmesi nedeniyle saldırının zamanlaması dikkat çekiciydi. Türkiye, Suriye krizi kapsamında, ilk aşamada, Suriye'deki Arap Baharı'nın diğer ülkelerdeki gibi bir seyri olacağını değerlendirerek demokratik değişimi destekleme politikasını takip etmişti. Bu dönemde hem Suriye yönetimi hem de muhaliflerle görüşerek krizi aşmaya çalışmıştı. Beşar Esad'ı reform yapma hususunda teşvik etmeye çalışırken muhalifleri de Beşar Esad ile müzakere yapmaya teşvik etti. Ancak Beşar Esad'ın muhaliflere yönelik orantısız güç kullanması ve demokratikleşme yerine krizi güç kullanarak çözmeyi tercih etmesi üzerine Esad yönetimi karşıtı bir politika izlemeye başladı. Suriye Ulusal Konseyi'nin oluşumuna katkı sağladı, ÖSO'yu lojistik ve askeri olarak destekledi, uluslararası diplomasi ile Beşar Esad karşıtı bir uluslararası koalisyon oluşturmaya çalıştı, Suriye'deki çatışma ortamından kaçan Suriyelileri ülkesinde kabul etti (Yeşiltaş, 2015: 12). Kritik ABD ziyaretinde ise Başbakan Erdoğan, Suriye'de uçuşa yasak bölge ilan edilmesi, muhaliflerin ağır silahlarla desteklenmesi gibi önerileri ABD tarafına sunmayı hedeflemekteydi. Esad rejimi ziyaret öncesinde gerçekleştirdiği Reyhanlı saldırısıyla Türkiye'yi izlediği aktif politikadan vazgeçirmeye ve bir bakıma bu politikanın Türkiye'ye verebileceği zararları göstermeye çalışmaktaydı.

4.2.10. Suriye İç Savaşında Kimyasal Silah Kullanılması

BM Suriye Bağımsız Araştırma Komisyonu, Nisan 2013 ayından itibaren Ağustos 2013 ayna kadar Suriye'de 8 ayrı olayda kimyasal silah kullanıldığını açıkladı. Komisyon, kullanılan kimyasal maddenin ise büyük ihtimalle klorin gazı olduğunu belirtti (El Cezire Türk, 27.8.2014). BM tarafından Aralık 2013 ayı içerisinde tamamlanan raporda da Guta, Han El-Assal, Saraqueb ve Ashrafiah'ta kimyasal silah kullanıldığının doğrulandığı, en son 21 Ağustos 2013'te Guta'da gerçekleştirilen sivillere yönelik saldırıda 1.400 kişinin hayatını kaybettiği, saldırının karadan karaya füze ile gerçekleştirildiği ve incelemelerde sarin gazının tespit edildiği belirtildi (Akşam, 13.12.2013).

Söz konusu saldırıları kimin yaptığı ise bir kesinlik kazanmadı. Muhalifler, kimyasal silahları Suriye ordusunun kullandığını ileri sürerken, Suriye Yönetimi ise suçlamaları reddetmişti. BM tarafından hazırlan raporda da kimyasal silahları kimin kullandığına yönelik bir bulgu sunulmadı (Akşam, 13.12.2013). Bununla birlikte, 21 Ağustos 2013'te Guta'da gerçekleştirilen saldırı ve saldırı sonucunda çocuk ve sivillerin öldürülmesi ABD'yi harekete geçirdi. Başkan Obama, Suriye'de kimyasal silah kullanılmasının kendileri için kırmızı çizgi olduğunu açıkladı. 27 Ağustos 2013'te ABD Savunma Bakanı Chuck Hagel, Başkan Obama'nın onay vermesi durumunda Suriye'ye müdahaleye hazır olduklarını ve aynı şekilde Fransa da Suriye'ye müdahale etmesi durumunda ABD'ye destek vereceklerini açıkladı (TRT Haber, 8.11.2015).

ABD'nin müdahale konusunda kararlı olması, Rusya'yı harekete geçirdi. Rusya'nın araya girmesi neticesinde Suriye, 9 Eylül 2014'te kendisine ait kimyasal silah stoklarını teslim etmeyi kabul ettiğini açıkladı. Kimyasal Silahların Yasaklanması Örgütü tarafından yürütülen imha sürecinde yaklaşık 1.400 ton kimyasal silah stoku ilk olarak askeri gemilerle İtalya'ya götürüldü. 600 ton kimyasal silah stoku, iki adet sahra tipi hidroliz sistemi ile teçhiz edilen ABD kargo gemisi MV Cape Ray'de açık denizde 45 gün içinde imha edildi. Geriye kalan ikinci derece öncelikli kimyasal stoklar ise imha edilmek üzere Almanya, İngiltere ve Finlandiya'ya götürüldü (El Cezire Türk, 27.8.2014).

4.2.11. Irak Şam İslam Devleti (İŞİD) Terör Örgütünün Suriye Krizine Dâhil Olması

4.2.11.1. İŞİD'in Kurulması

İŞİD'in temellerini Ürdün doğumlu Ebu Musab el Zerkavi atmıştır. Zerkavi, 1988 Afganistan işgali sırasında Rusya'ya karşı savaşmak için Afganistan'a gitmiştir. 1992 yılında Ürdün'e geri dönmüş ve bir sinema salonuna düzenlediği saldırı ve İsrail ile antlaşma imzalayan Kral Hüseyin'e yönelik eleştirileri sonucu hapse girmiştir. 2000 yılında tekrar Afganistan'a dönmüş ve Ürdün, Suriye ve Filistinli militanlardan "Tevhid ve Cihad" adlı örgütü kurmuştur. 2001 yılında ABD'nin Afganistan'a yönelik başlattığı harekât nedeniyle önce İran'a, sonra Irak'ın kuzeyine yerleşti. O dönemde Zerkavi, Sünni üçgeni olarak adlandırılan Bağdat, Ramadi ve Tikrit üçgeninde dolaşarak yeni elemanlar edindi ve yeni kamplar kurdu (Kırdar, 2013: 1-3). Irak işgalinin başlaması ile

birlikte ABD ordusuna karşı saldırılar düzenlemeye başladı. 2004 yılında direnişçilerle birlikte Felluce'de ABD ordusuna karşı kazandığı başarı sonucu direnişçiler, Felluce İslam Halifeliğinin emiri olarak Zerkavi'ye biat etti. Felluce'de edindiği başarı ile gücünü artıran Zerkavi, 2004 yılında Usame Bin Ladin'e bağlılığını açıkladı ve örgütün adını Irak El Kaide'si olarak değiştirdiğini belirtti (Kırdar, 2013: 4). Usame Bin Ladin, Şii ve diğer Müslümanlara karşı saldırı düzenlediği ve düşmanca tavırlar sergilediği nedenleriyle eleştirdiği Zerkavi'nin El Kaide ile birleşme isteğini, direnişçiler arasında ün kazanmış ve başarısını ispatlamış birisinin Irak'taki El Kaide yapılanmasının yönetiminde faydalı olabileceğini düşünerek kabul etti ve Iraklı mücahitlere çağrı yaparak Zerkavi'nin komutasına girmelerini istedi (Özdemir ve Gürler, 2014: 118).

Zerkavi, 2006 yılında ABD'nin hava saldırısında öldürüldüğü tarihe kadar Irak El Kaidesi çatısı altında bulundu. Zerkavi'nin ölümünden sonra örgütün liderliğine patlayıcı konularında uzman olan Ebu Eyyub el-Mısri getirildi. 2006 yılında örgüt, nihai hedefi olan İslam Devleti kurma hedefini pratiğe dönüştürdü ve "Irak İslam Devleti"ni ilan etti. 2010 yılında ABD destekli Irak güvenlik güçlerinin operasyonunda El Mısri, Selahaddin kentinde öldürüldü ve örgütün liderliğine Ebu Ömer el-Bağdadi getirildi (Özdemir ve Gürler, 2014: 119).

Aralık 2011 ayında ABD askerlerinin Irak'tan tamamen çekilmesi, Suriye'de yaşanan olayların iç savaşa doğru yönelmesi nedeniyle ortaya çıkan güç boşluğundan faydalanan örgüt, hem eleman sayısını hem de eylemlerini artırdı. Irak El Kaidesi lideri Ebu Bekir el-Bağdadi Nisan 2013'te yayınladığı bir mesajda, Suriye El Kaidesi olan El Nusra Cephesi ile birleştiklerini ve örgütün adının "Irak Şam İslam Devleti" olarak değiştiğini duyurdu (ORSAM, 2014). El Bağdadi, etkinlik sahasına Suriye'yi de dâhil etmişti. El Bağdadi'nin bu açıklaması, El Kaide lideri El Zevahiri tarafından kabul edilmedi. El Zevahiri, El Nusra Cephesi ile IŞİD'in birleşmesine karşı olduğunu açıkladı. El Nusra Cephesi'nin Suriye'de, Irak İslam Devleti'nin ise Irak'ta faaliyetine devam etmesini istedi. Söz konusu açıklamaya El Nusra Cephesi lideri El Golani de tepki gösterdi ve birleşmeyle ilgili kendilerine danışılmadığını belirtti (Al Monitor, 2013). Ancak El Bağdadi, örgütünün adını değiştirmede ve hem Irak'ta hem de Suriye'de eylemlerine devam etti (Özdemir ve Gürler, 2014: 119-120).

IŞİD, basit bir örgüt yapısına sahip değildir. Aksine İslami esaslara göre işleyen devlet idaresi ve idamesine yönelik bürokratik bir teşkilatı bulunmaktadır. Ele geçirilen

şehirlere valiler atanmakta, sulh ve şeriat mahkemeleri kurulmakta, ahlak polisi tarafından günlük yaşam içerisinde kontroller yapılmaktadır (Erdoğan ve Deligöz, 2015: 11).

Şubat 2015 ayı itibariyle IŞİD'in;

- 20.000 ila 32.000 arasında militanının mevcut olduğu ve bu rakamın 5.000'inin Batılı ülkelerden geldiği (hatta yaklaşık 250'sinin ABD'li olduğu),
- Suriye'nin toplam yüzölçümünün %30'unu kontrol ettiği,
- Silah envanterinde hafif silah, roket, araca monteli makineli tüfek, omuzdan atılabilen hava savunma füzeleri ile Irak ordusundan ele geçirilen 30 adet T-55 ve 5-10 adet T-72 tankı olduğu,
- Irak ve Suriye'de kontrol altında bulundurduğu petrol kuyularından çıkardığı ham petrolü kaçakçılık usulü ile satarak²⁰, haraç toplayarak ve fidye olarak finansal kaynak edindiği belirtilmektedir (BBC, 2.12.2015; Erdoğan ve Deligöz, 2015: 17).

Bununla birlikte Ağustos 2014 ayında ABD'nin liderliğinde başlatılan IŞİD karşıtı hava saldırıları sonucu Aralık 2015 ayı itibarıyla IŞİD militanlarının 10.000'inin öldürüldüğü ve Suriye'de kontrol ettiği bölgenin de %10 oranında azaldığı belirtilmektedir (BBC, 2.12.2015).

4.2.11.2. IŞİD'in Suriye Krizine Dâhil Olması

2013 yılının ikinci yarısında IŞİD ile ÖSO, Rakka ve Türkiye sınırına yakın kuzey Suriye'de çatışmalar yaşanmaya başladı. IŞİD, Eylül 2013 ayında Azez kasabasını, Kasım 2013 ayında Atme kasabalarını ÖSO'dan ele geçirdi. Daha çok Selefi ağırlıklı olan Tevhid Tugayı, Liva El Hak, Ensar El Şam, Ahraruş Şam, Ceyşul İslam, Kürt İslam Cephesi, Sukûr El Şam grupları İslami Cephe adlı grubu oluşturdu ve IŞİD'e karşı mücadeleye başladı. İslami Cephe, Atme, Dane ile Halep'e bağlı Atarib, Munbiç, Cerablus ve Halep şehir merkezindeki birçok kontrol noktasını IŞİD'den geri aldı (ORSAM, 2014).

²⁰ ABD liderliğinde başlatılan koalisyon hava saldırılarının başlamasından önce IŞİD'in ham petrol satışı ile haftada bir kaç milyon dolar kazandığı; saldırıların başlamasından sonra ise günlük 250.000 ila 1.250.000 dolar arasında gelir elde etmeye devam ettiği belirtilmektedir (BBC, 2015; Erdoğan ve Deligöz, 2015: 17).

2014 yılı başında IŞİD, Suriye'nin Batı kesimlerinden geri püskürtülürken Kuzeydoğu Suriye'de etkisini artırdı. Bu çerçevede IŞİD, Ocak 2014 ayında Rakka'yı ele geçirdi ve Kuzey Halep bölgesine yoğun bir saldırı başlattı. Bu çerçevede Tel Abyad, Cerablus ve Munbiç şehirlerinin kontrolü İslami Cephe'den IŞİD'e geçti. Bu dönemde IŞİD, cephe savaşının yanında bombalı saldırılarına da ağırlık verdi. Bombalı saldırılarda genellikle İslami Cephe'nin lider kadrosu ve karargâhları hedef alındı. Bu saldırılardan birisinde Ahraruş Şam grubunun lideri Ebu Halid es-Suri öldürüldü. İslamcı gruplar saldırıyı kınarken IŞİD'i "bu dönemin Haricileri" olarak nitelediler. El Kaide merkez komutanlığından El Kaide'nin IŞİD ile tüm bağlarını kopardığı ve IŞİD'in eylemlerinden sorumlu olmayacağı açıklandı (Miş ve Özdemir, 2014: 173-174).

IŞİD, Eylül 2014 ayında kontrolü altındaki Cerablus, Munbiç ve Tel Abyad üzerinden üç koldan Ayn El Arap (Kobane) şehrine saldırdı. Hızlı bir şekilde ilerleyen IŞİD, Ekim 2014 ayında çevre köylerini ve Ayn El Arap'ın stratejik noktalarını ele geçirdi. PYD'nin askeri yapılanması olan YPG'nin şehri savunmakta yetersiz kalması ve Ayn El Arap'taki durumun kritikleşmesi üzerine ABD liderliğinde Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri, Ürdün ve Bahreyn'den oluşan koalisyon ülkeleri 23 Eylül 2014'te IŞİD mevzilerine ve kuvvetlerine hava saldırısı düzenlemeye başladı. ABD'nin Merkez Komutanlığı (CENTCOM) tarafından yapılan açıklamada, hava saldırılarının, IŞİD'in Irak'a, bölgeye ve uluslararası topluma yönelik tehdidini yok etmek için düzenlenen "Doğal Kararlılık" operasyonlarının bir parçası olduğu ve bu çerçevede Suriye ve Irak'ta hedeflerin vurulmasının terör örgütünün operasyonlarına devam etmesini sınırlandırdığı belirtildi (Hürriyet, 27.10.2014). Buna ilave olarak Türkiye, 200 kişilik ÖSO grubu ile 150 kişilik Peşmerge grubunun Türkiye üzerinden Ayn El Arap'a geçişine müsaade etti. Bununla birlikte Türk Dışişleri Bakanı Mevlüt Çavuşoğlu, PYD'nin ÖSO'dan farklı olduğunu, ÖSO'nun Suriye'nin bütünlüğünü esas alırken, Ocak 2014 ayı içerisinde Afrin, Cezire ve Kobani adlı sözde kantonları ilan eden PYD'nin Suriye'nin belli bir bölgesinin kontrol etme amacını güttüğünü, PYD bu tür emellerinden vazgeçmediği sürece Türkiye'nin desteğini alamayacağını belirtti (Radikal, 20.10.2014).

2 Şubat 2015 itibarıyla IŞİD, koalisyon hava bombardımanlarının etkisi, karadan ilerleyen YPG, Özgür Suriye Ordusu ve Peşmerge ittifakı karşısında köylerde de gerileyerek Ayn El Arap şehir merkezinin 25 km gerisine çekildi. IŞİD, elinde kalan diğer köylerdeki kuvvetlerini geri çekerek Halep ve Rakka taraflarındaki köylerde

savunma hatları oluşturdu (Reuters, 9.2.2015). 2015'in ortalarına doğru ise IşİD bir zamanlar kalesi konumunda olan Tel Abyad, Ayn İssa, Silük gibi kentleri kaybetti ve Kuzey Suriye'den büyük ölçüde çekilmek mecburiyetinde kaldı. Tel Abyad'ın kontrolü ise PYD'ye geçti.

IşİD, 2015 yılı sonu itibarıyla Türkiye-Suriye sınırında Azez ile Cerablus arasında yaklaşık 100 km.'lik bir hattı kontrol etmektedir. Temmuz ve Eylül 2015 ayları içerisinde IşİD tarafından Türk sınırına yapılan saldırılarda iki Türk askerinin hayatını kaybetmesi üzerine Türkiye, bu hattın kritik noktalarına aydınlatma direkleri inşası, illegal geçişin engellenmesine yönelik hendek kazılması ve ilave birlik konuşlandırılması gibi önlemler almıştı. Bunlara ilave olarak Türkiye, söz konusu hattın 82 km.'lik kısmına 3 m. yüksekliğinde modüler duvar engeli yerleştirmeye başladı (Radikal, 10.12.2015).

4.2.12. Hizbullah'ın Suriye Yönetimi Tarafında Suriye Krizine Dâhil Olması

1982 yılında İsrail'in Güney Lübnan'ı işgaline karşılık olarak İran ve Suriye tarafından kurulan Hizbullah, kendisine Güney Lübnan'daki İsrail işgalini sona erdirmek ve Filistin'i desteklemek hedeflerini belirlemişti. 2000 ve 2006 yıllarında İsrail'in Lübnan işgaline karşı mücadele eden ve kazandığı başarıyla prestiji artan Hizbullah, 2013 yılının yarısından itibaren Suriye yönetimi tarafında Suriye iç savaşına müdahil oldu. Hizbullah'ın geleneksel olarak kendisine düşman olarak belirlediği İsrail yerine onlarca yıl kendisini sürekli destekleyen Suriye'nin insanlarına yönelik bir savaşa girmesi, tartışmalı bir durum oluşturdu. Şii inanişa sahip Hizbullah, Sünni ağırlıklı Suriye muhalefetine karşı savaştığı ve bu nedenle Suriye içinde mezhebe dayalı şiddeti artırdığı, ayrıca Suriye iç savaşına müdahil olarak Lübnan'ın güvenliğini tehlikeye attığı gerekçesiyle eleştirildi (Tokmajyan, 2014; 105).

Jeopolitik anlamda Suriye, Hizbullah için kritik öneme haizdir. Hizbullah lojistik desteğini İran ve Suriye'den sağlamaktadır. Dolayısıyla Hizbullah'ın Lübnan'da konuşlandığı Bekaa Vadisi ile Şam arasındaki ikmal yolunun güvenli ve kontrol altında kalması Hizbullah için hayati niteliktedir. Suriye krizi başlamadan önce Hizbullah'a ulaştırılacak malzemeler, İran uçakları ile Şam Uluslararası Havaalanına getirilmekte ve buradan da Suriye askeri kamyonları ile Hizbullah'ın Lübnan'daki kamplarına ulaştırılırdı. Hizbullah için diğer bir ikmal noktası ise Lazkiye Limanıydı. ABD Federal

Araştırma Bürosuna göre Hizbullah'ın Lazkiye Limanı'nda kendi kontrolünde olan bir kısmı mevcuttu. Hizbullah'a gidecek kargo limana ulaştığında güvenlik kameraları kapatılmakta ve gelen kargoya yönelik hiçbir kayıt yapılmamaktaydı (Lewitt ve Zelin, 2013: 15). Özetle Hizbullah'ın varlığını sürdürebilmesi için Şam ile birlikte Suriye'nin kıyı kesiminin ve özellikle Lazkiye'nin Esad yönetiminin kontrolünde olması gerekliydi. Hatta Hizbullah, ikmal yolunun güvenliğini sağlamak için, açık bir şekilde Suriye iç savaşına müdahil olmadan önce Şam yakınlarındaki El Zabadani'de bir kısım kuvvetlerini konuşlandırmıştı (Tokmajyan, 2014; 110).

Hizbullah, Suriye'deki yönetim karşısı diğer grupları kendisine tehdit olarak görmektedir. Örneğin Müslüman Kardeşler kontrolündeki bir Sünni rejimin Suriye'de kontrolü ele geçirmesi durumunda büyük ihtimalle kendisine gelecek silah ve malzeme naklini engelleyeceğini düşünmektedir (Efegil, 2013: 19).

Hizbullah'ın Suriye'deki savaşa müdahil olmasının diğer bir nedeninin ise İran tarafından belirlenen yeni bir stratejiden kaynaklandığı belirtilmektedir. Buna göre İran'ın, yakın ve orta vadede Şam'da güçlü bir hükümetin yer alamayacağını gördüğü ve bu nedenle bölgesel çıkarlarını korumaya yönelik faaliyetlerini örgüt üzerinden yürütmeyi düşündüğü ifade edilmektedir. Bu kapsamda İran ve Hizbullah, Suriye'nin Lübnan sınırındaki Şii nüfusun da desteği alınarak Suriye'de yerleşik bir Hizbullah yapılanması teşkil etmek istemektedir. Yeni Hizbullah yapılanmasının, iç savaş sonucunda Suriye'nin bölünmesi durumunda, Suriye'de İran'ın kontrolünde Şii kantonlarının kurulmasını sağlama hedefini gerçekleştirmeye çalışacağı belirtilmektedir (Aksiyon, 2.6.2014).

Hizbullah, 2013 yılında savaşa dâhil olduktan sonra Kusayr ve Humus bölgelerini ele geçirdi. Devamında Şam ve Lazkiye cephelerinde de Suriye yönetimi saflarında savaşa girdi. Hizbullah'ın Suriye iç savaşında düzenli bir ordu gibi muharebe ettiği, envanterinde standart silahların yanında ağır makineli tüfekler, geri tepmesiz toplar, uçaksavar ve modern lazer güdümlü tanksavar silahları bulunduğu, bunlara ilave olarak insansız hava araçları ile Suriye ordusundan alınmış T-55 tankı ve BMP tipi zırhlı araçları kullandığı, bu çerçevede etkili ve başarılı saldırılar gerçekleştirdiği ifade edilmektedir (Medyaşafak, 31.5.2015). Hizbullah'ın gerçekleştirdiği başarılı saldırılar, Esad tarafından da dile getirildi ve Esad istemeleri halinde 40.000 Hizbullah savaşçısına vatandaşlık vermeye hazır olduğunu belirtti (Aksiyon, 2.6.2014).

Şubat 2016 ayı itibarıyla Suriye yönetiminin Hama, Halep güneyi ve Lazkiye kuzeyinde saldırıları devam etmekte ve bu saldırılara Hizbullah da destek vermektedir (Milliyet, 24.11.2015 ve Hürriyet, 11.4.2016).

4.2.13. İkinci Cenevre Konferansı

İkinci Cenevre Konferansı, Suriye'deki şiddet olaylarının durdurulması, insani yardım koridorlarının oluşturulması ve Suriye'de bir geçiş hükümeti kurulması hedefiyle iki aşamalı olarak 25-31 Ocak ve 10-15 Şubat 2014 tarihleri arasında Montrö'de icra edildi. Konferansın en önemli başarıları, ilk defa Suriye yönetiminin de görüşmelere katılmış olmasını ve Humus başta olmak üzere bazı bölgelere insani yardım ulaştırılması hususunda bir antlaşmaya varılmasını sağlaması olmuştur. Konferans sonucunda Humus'ta geçici ateşkes sağlanabilmiş ve Kızılhaç aracılığıyla insani yardım iletilmiştir (Miş ve Özdemir, 2014: 180).

Suriye yönetimi temsilcileri, konferansta öncelikli olarak şiddetin sonlandırılması ve terörle mücadele konularının görüşülmesini ön şart olarak koştı. Bu çerçevede IŞİD, El Nusra Cephesi ve bağlantılı grupların terörist olarak nitelendirilmesi ve bunlarla nasıl savaşılabileceğinin açıklanmasında ısrarcı oldu. Suriye yönetimi, bu meseleler konuşulmadan geçiş hükümeti ile ilgili konunun müzakere edilmeyeceğini belirtti. Ayrıca Suriye temsilcileri, ABD ile Katar ve Suudi Arabistan gibi müttefiklerinin ülke içindeki isyancıları desteklemeyi kesmesini istedi (NY Times, 15.2.2014). Rusya da Suriye'nin tezlerini destekleyen bir politika izledi ve Suriye muhalefetini Suriye dışından gelen grupları terörist olarak görmemekle suçladı (Miş ve Özdemir, 2014: 180).

Konferansta muhalifleri SMDK temsil etti. SMDK, görüşmelerde öncelikle geçiş hükümetinin ele alınmasını istedi. Ayrıca geçiş hükümeti kurulmasından önce Beşar Esad'ın istifa etmesini de şart koştı. Görüşmeler esnasında Suriye yönetiminin ve SMDK'nın kendi önceliklerini korumaları, Rusya ve ABD'nin de tarafların ortak bir temelde görüşmeye devam etmeleri konusunda inisiyatif geliştirememeleri nedeniyle İkinci Cenevre Konferansı başarısızlıkla sonuçlandı (IBTimes , 15.2.2014) .

4.2.14. Şah Fırat Operasyonu

Türkiye ve Fransa tarafından imzalanan 20 Ekim 1921 Ankara Antlaşması ile Suriye topraklarında bulunan Süleyman Şah'ın türbesinin içinde bulunduğu Caber Kalesi hakkında “Osmanlı Hanedanı'nın kurucusu Osman Gazi'nin dedesi Süleyman Şah'ın Caber Kalesi'nde bulunan ve Türk mezarı adı ile tanınan mezarı, çevresiyle birlikte, Türkiye'nin orada muhafızlar bulundurup Türk bayrağını çekebilecektir.” ifadesi yer almıştır (Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği, 2016). Bu kapsamda Caber Kalesi 1973 yılına kadar Türk Silahlı Kuvvetleri personeli tarafından korunmuştur. Suriye hükümeti, 1968 yılında başlattığı Tabka Barajı inşaatı kapsamında Süleyman Şah Türbesi'nin baraj gölü içerisinde kalacağını belirtti ve bu neden kapsamında türbe ve karakolun Türkiye'ye veya Suriye içerisinde başka bir yere nakledilmesini Türkiye'den istedi. İki ülke arasında yapılan görüşmeler sonucunda türbe ve askeri karakol, 1973 yılında Fırat Nehri'nin doğu kıyısında yer alan Karakozak Köyü yakınındaki bir bölgeye nakledildi.

2011 krizinin bir iç savaşa dönüşmesi sonrasında türbe ve türbeyi korumakla görevli karakoldaki 38 askeri personelin gerek güvenliğinin sağlanması gerekse temel yaşamsal ihtiyaçlarının sağlanmasında sıkıntılar yaşanmaya başladı. Bölgede yaşanan çatışmalar esnasında sık sık seken havan ve roket mühimmatı nedeniyle askeri personelin güvenliğinin tehlikeye girmesi, karakolun her an bir saldırıya maruz kalma ihtimalinin artması ve türbenin bulunduğu bölgede İŞİD ve PYD unsurları arasında çatışma yaşanacağı istihbaratı üzerine türbe ve karakol personelinin Suriye içerisinde daha güvenli bir bölgeye taşınmasına karar verildi (NTV, 22.2.2015). 21 Şubat 2015'de saat 21:00'da başlayan operasyona 39 tank, 57 zırhlı araç, 100 araç ve 572 personel katıldı. Harekâtın icrası esnasında olumsuz bir gelişme yaşanmaması amacıyla bölgede hava harekâtı icra eden koalisyon güçlerine bildirim yapıldı. Buna ilave olarak intikal güzergahının büyük kısmını kontrol altında tutan PYD unsurlarına da bildirim yapıldığı belirtilmektedir (Milliyet, 22.2.2015). Sabah saat 05:00 civarında 38 personel ile naaş ve kutsal emanetlerin nakli tamamlandı. Yeni türbe ve karakol Türkiye-Suriye sınırına yakın bir noktada Suriye Eşme'sine konuşlandırıldı (NTV, 22.2.2015).

Kamuoyunda Şah Fırat Operasyonu olarak adlandırılan harekâta “vatan toprağı terk edildi” gibi olumsuz eleştiriler de yöneltildi. Bununla birlikte Suriye'de devam

eden iç savaş ortamı ve türbeyi korumakla görevli karakol personelin hem güvenliğinin hem de yaşamsal ihtiyaçlarının karşılanabilmesi gerekliliği, bu tür bir operasyonun gerçekleştirilmesini kaçınılmaz bir hale getirmiştir. Kaldı ki türbe ve karakolun yeri daha önce de 1973 yılında baraj inşası nedeniyle değiştirilmiştir ve Süleyman Şah Türbesi halen Suriye topraklarında 8.797 metrekarelik bölgede mevcudiyetini sürdürmektedir.

4.2.15. Eğitim Donat Projesi

Eğitim donat projesi, IŞİD ve diğer terör örgütleri ile mücadele etmek üzere ABD'nin inisiyatifiyle Türkiye, Ürdün ve Suudi Arabistan'da Suriyeli muhalif grupların eğitilmesi, gerekli silah ve teçhizatla donatılarak tekrar Suriye'ye gönderilmesi amacıyla Şubat 2015 ayında başlatıldı. Eğitimlerin Türkiye'de Kırıkkale'de gerçekleştirilmesi, Türkiye ve ABD arasında imzalanan Mutabakat Muhtırasına göre 3 yıllık süreyle, yılda 1.500-2.000 kişinin eğitilmesi hedeflendi. Suudi Arabistan ve Ürdün'de eğitileceklerle birlikte toplamda 15.000 personelin eğitilmesi sağlanacaktı (El Cezire Türk, 20.2.2015).

Suriye kısmında projenin sorumlusu yapılan Suriye Türkmen'i Albay Nedim Hasan'a göre; ABD'li yetkililere 3.500 kişilik bir eğitilecek savaşçı listesi verildi. ABD tarafınca yapılan değerlendirme sonucunda 800 kişilik bir liste oluşturuldu. Sonradan bu liste, 154 kişiye düşürüldü. Bunların 100'ü Ürdün'de, 54'ü Türkiye'de eğitim aldı. Ürdün'deki 100 asker, 2 ay sonunda eğitim süreci tamamlanmadan programdan çıkarıldı. Türkiye'deki 54 askerin eğitimi ise tamamlandı. 54 askerlik gruba 30 adet pikap türü araç, M16 silah ve cephaneleri verildi (Gazatevatan, 11.12.2015). Albay Nedim Hasan, toplamda eğitilecek 15.000 kişilik güç ile 30'uncu Tümen'in teşkil edilmesinin planlandığını ve bu tümenin IŞİD'e karşı Azez ile Cerablus arasındaki cephenin 60 km.'sini kontrol altında tutacağını, bununla birlikte 8 ayda ancak eğitimi tamamlanan ilk 54 kişilik grup ile ancak 200 m.'lik bir cephenin tutulabileceğini belirtti (Gazatevatan, 11.12.2015).

Planlanandan daha az sayıda savaşçı eğitilmesi, eğitilen grubun da gücünün düşük olmasına yol açtı ve dolayısıyla başarısızlık da kaçınılmaz oldu. Bu çerçevede Suriye'ye gönderilen ilk 54 kişilik grup, El Nusra Cephesi'nin saldırısına uğradı. Gruptaki savaşçıların bir kısmı ölümlerine ya da yaralanırken 18'i de kayboldu. (BBC Türkçe, 30.9.2015). Grubun sadece hafif silahlarla donatılması da başarısızlığın sebeplerinden

birisi oldu. Eğitilen ilk gruptan olan Yüzbaşı Ammar El Wawi, kendilerine hava saldırıları ile destek verileceğinin söylendiğini, ancak bu desteğin çatışma bittikten sonra geldiğini söyledi (BBC Türkçe, 6.8.2015).

Türkiye’de eğitilerek Suriye’ye gönderilen ikinci grup 70 kişiden oluşmaktaydı. Bu grup da aynı şekilde El Nusra Cephesi’nin saldırısına uğradı. Silah ve teçhizatlarını El Nusra Cephesi savaşçılarına bırakarak kendilerini kurtarabildiler. Bu gelişmeden sonra ABD yetkilileri, projeyi yeniden gözden geçireceklerini ve Suriye’den eleman derlemeye ara verdiklerini açıkladı (BBC Türkçe, 30.9.2015).

ABD’nin eleman seçiminde çok seçici olması, bundan dolayı az sayıda savaşçının eğitilebilmesi ve savaşçıların hafif silahlarla IŞİD karşısına gönderilmesi, projenin başarısızlığa uğramasında ana etkenler olarak gözükmektedir. Eğit donat projesindeki başarısızlığın ardından ABD’nin, Ayn El Arap savunmasında ABD hava desteği ile başarılı bir performans gösteren PYD’ye yönelebileceği; bu kapsamda ABD’nin PYD’yi silah yardımı ve hava saldırıları ile IŞİD’e karşı destekleyeceği belirtilmektedir. Rusya’nın da 2015 yılı sonbaharında Beşar Esad tarafında iç savaşa müdahil olması nedeniyle ABD’nin tüm Suriye’yi kontrol altına alabilecek radikal dinci IŞİD yerine Beşar Esad’ın kontrolünde bir Suriye’yi tercih edebileceği ve bu kapsamda Rusya’nın Beşar Esad’ı desteklemesine göz yumabileceği belirtilmektedir (Aljazeera America, 11.12.2015). Söz konusu gelişmeler, ABD ve Türkiye ilişkilerinde ikilemler yaratmaktadır. Türkiye için PYD, PKK’nın Suriye’deki uzantısıdır. ABD tarafından PYD’ye verilecek silahların, IŞİD tehdidi sona erdirildikten sonra Türkiye’ye karşı kullanılma olasılığı çok yüksektir. İkinci ikilem ise Beşar Esad ile ilgilidir. Türkiye, krizin ilk yılından beri Beşar Esad ile köprüleri atmış durumdadır ve açık bir şekilde Beşar Esad’sız bir Suriye isteğini dile getirmektedir.

4.2.16. Sığınmacılar Meselesi

Türkiye, Suriye iç savaşından kaçarak Türkiye’ye gelen Suriyelilere açık kapı politikası uyguladı ve onlara geçici koruma statüsü verdi. Nisan 2011’de ilk 250 kişilik bir Suriyeli grubu Türk sınırını geçti ve Aralık 2015’da bu rakam 2 milyonu aştı²¹. Suriyelilerin %35’i Halep’ten, %20’si İdlib’ten, %10’u Rakka’dan ve %9’u Lazkiye’den gelmiştir. Nisan 2016 itibariyle 2,7 milyona ulaşan Suriyelinin 270.000’i,

²¹ Uluslararası Göç Örgütü, 6,3 milyon Suriye vatandaşının evini terk ettiğini ve bunun 4 milyonunun ise ülke dışına çıktığını belirtmektedir. Bunun 760.000’i Avrupa’ya ulaşmıştır. Suriye’de durumun giderek kötüleşmesi nedeniyle 1 milyon insanın daha yurt dışına çıkabileceği belirtilmektedir (Habertürk, 5.11.2015).

10 ilde kurulan 25 adet kampta yaşamına devam etmektedir. Diğer yandan geriye kalan %75'i ise kamp dışında Türk şehirlerine dağılmış durumdadır. Türkiye, Nisan 2016 itibarıyla ülkesindeki Suriyelilerin iskân ve iaşesi için 8 milyar dolar harcadı. Bu konuda Birleşmiş Milletler de dâhil olmak üzere Batılı ülkeler, Türkiye'ye teşekkür etmenin ötesinde önemli bir destek vermediler. Uluslararası camia, Aralık 2015 itibarıyla ancak 455 milyon dolar yardımda bulundu (Afet Raporu Suriye, 2016 ve AFAD, 2014: 17).

Türkiye, 2011 ile 2013 yılları arasında Suriye'den gelen göçü yönetmekte başarılıydı. Ancak Suriye krizinin bir iç savaşa dönüşmesi ve ülkeyi terk eden sayısındaki hızlı artış, Türkiye'yi de sıkıntıya soktu. Bu dönemde Türkiye, Suriye toprakları içerisinde bir tampon bölge oluşturulması ve tampon bölgede kamplar kurulması önerisini sundu. Ancak bu öneriye, BM Güvenlik Konseyi ülkeleri de dâhil olmak üzere uluslararası toplumdan olumlu bir tepki gelmedi (Çeliker, 2014).

Krizin bu kadar büyüyeceğini değerlendirmeyen Türkiye, ülkesine gelen Suriyelilerin geri döneceklerini düşündü ve onların Türkiye'ye entegrasyonlarını sağlayıcı politikalar geliştirmede. Sorunun en büyük kısmı, kamplar dışında yaşayan Suriyeliler tarafından teşkil edilmektedir. Kamplarda yaşayan Suriyeliler, iskân, iâşe, sağlık, eğitim imkânları ile çeşitli meslek edinme kurslarından faydalanabilmektedir. Ancak kamp dışındakiler, barınma ve beslenme gibi temel ihtiyaçlarını karşılamakta büyük sıkıntı çekmektedirler. Kamp dışındaki Suriyeliler, geçici statüleri gereği resmi çalışma izinleri olmaması nedeniyle kaçak bir şekilde yarı ücretine çalışarak geçimlerini sağlamaya çalışmaktadır. Hatta bu durumda olan ailelerin 16 yaş altındaki çocuklarının %44'ü de çalışmak durumunda kalmaktadır (Çeliker, 2014). Şehirlerde yaşayan Suriyeli sığınmacılar, dil bilmemeleri ve kültürel farklılıklar nedeniyle yerel halk ile gerginlik yaşamaktadır. Bunun haricinde Suriyeliler, fail ya da mağdur olarak adli olaylara karışmakta ve dilencilik, fuhuş vb. faaliyetlerle kamu güvenliğine yönelik sorunların daha da artmasına yol açmaktadır (Güneş, 2015: 13).

Kamplarda ve kamp dışında yaşayan Suriyeli kadınların katılımıyla yapılan ankette kamp içindikilerin %76 ve kamp dışındakilerin %96 oranında Türkçe öğrenmek istedikleri; sadece %21'inin Suriye'ye geri dönmeyi düşündüğü, %45'inin ise Türkiye'de kalmayı düşündüğü öğrenilmiştir (AFAD, 2014: 66-67). Buradan hareketle bugün savaş bitse bile en az 1 milyon Suriyeli Türkiye'de yaşamaya devam edecektir.

Dolayısıyla Türkiye'nin, Suriyeli göçmenlerin topluma entegrasyonunu sağlamak için eğitim, dil kursları ve mesleki kurs imkânları sağlaması, Suriyeli göçmenlerin çalışma ve sigorta esasları da dâhil olmak üzere hukuki statülerini belirleyen bir yasal düzenlemeyi hayata geçirmesi gerekmektedir. Bu hususta yapılan çalışmalar çerçevesinde 6458 sayılı “Yabancılar ve Uluslararası Koruma Kanunu” 11.04.2013’de Resmi Gazetede yayımlanarak yürürlüğe girmiştir²². Söz konusu kanun ile Türkiye, Suriyeli mültecilere geçici koruma statüsü tanımıştır. Geçici koruma statüsü, “zorunlu sebepler nedeniyle ülkesini terk etmiş, uluslararası sınır geçmiş ve sayıların yüksekliği sebebiyle ülkedeki bireysel mülteci statüsü belirleme işlemine tabii tutulmasına gerek kalmadan nesnel sebeplere dayanarak verilmiş olan uluslararası bir korumayı içermektedir” (Güneş, 2015: 13). Geçici koruma altındaki Suriyeli sığınmacılara sağlanacak geçici barınma, eğitim, sağlık, iş piyasasına erişim, sosyal yardım gibi hizmetlerin etkin ve verimli yürütülebilmesi için 18.12.2014’de “Geçici Koruma Altındaki Yabancılar İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi” başlıklı 2014/4 numaralı Başbakanlık genelgesi yayımlanmıştır²³. Bununla birlikte söz konusu geçici koruma statüsü sürdürülebilir nitelikte değildir. Suriye krizi devam etmekte ve krizin insani boyutu sürekli olarak derinleşmektedir. Türkiye’deki Suriyeli sığınmacıların tekrar kendi evlerine dönme umudu gittikçe zayıflamaktadır. Buna ilave olarak ülke içerisine sığınan Suriyeli sığınmacılar gün geçtikçe daha da yoksullaşmakta ve çocuk işçiliği, dilencilik, çocuk yaşta evlilikler gibi olumsuz sorunlar artmaktadır (Güneş, 2015: 14). Bu nedenle Suriyeli sığınmacıların topluma entegrasyonuna yönelik kalıcı tedbirlerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Bu husustaki diğer bir gelişme ise AB ile Türkiye arasında Aralık 2013 ayında imzalanan Geri Kabul Antlaşması’nın, 20 Mart 2016’da yürürlüğe girmiş olmasıdır. Söz konusu antlaşma kapsamında; Türkiye üzerinden kaçak olarak AB’ye geçen göçmenlerden, Türkiye ile ikili geri kabul antlaşması olan ülke vatandaşlarının kendi ülkesine gönderilmek üzere Türkiye’ye iade edilmesi sağlanacaktır (El Cezire Türk,

²² Söz konusu kanunun 91. maddesinde “geçici koruma” statüsü tanımlanmıştır. Kanunun 91. maddesinde yer alan geçici koruma: “(1) Ülkesinden ayrılmaya zorlanmış, ayrıldığı ülkeye geri dönemeyen, acil ve geçici koruma bulmak amacıyla kitlesel olarak sınırlarımıza gelen veya sınırlarımızı geçen yabancılar geçici koruma sağlanabilir. (2) Bu kişilerin Türkiye’ye kabulü, Türkiye’de kalışı, hak ve yükümlülükleri, Türkiye’den çıkışlarında yapılacak işlemler, kitlesel hareketlere karşı alınacak tedbirlerle ulusal ve uluslararası kurum ve kuruluşlar arasındaki iş birliği ve koordinasyon, merkez ve taşrada görev alacak kurum ve kuruluşların görev ve yetkilerinin belirlenmesi, Bakanlar Kurulu tarafından çıkarılacak yönetmelikle düzenlenir.” (Resmi Gazete, 11.4.2013)

²³ “Geçici Koruma Altındaki Yabancılar İlişkin Hizmetlerin Yürütülmesi” başlıklı Başbakanlık Genelgesinde Suriyeli sığınmacılara tanınan haklar ile uygulanacak hukuki prosedürün ayrıntıları için Bkz. Güneş (2015).

8.12.2015). Örneğin Türkiye ile Suriye arasında 2001 yılında ikili geri kabul antlaşması imzalanmıştır. Dolayısıyla bir şekilde Türkiye üzerinden AB'ye kaçak geçen Suriyeliler Türkiye'ye iade edilebilecektir. Ancak Suriye'deki iç savaş durumu göz önüne alındığında geri gelen Suriyeliler Suriye'ye iade edilemeyecek ve Türkiye'de kalacaklardır. Böylelikle AB, kendisini Suriyeli göçmen sorunda izole etmiş ve meseleyi Türkiye'ye devretmiş olacaktır. Bu çerçevede Macaristan Başbakanının söylediği “Şu an Avrupalı liderlerin tek ümidi Erdoğan. Her Pazar ayininde Erdoğan için dua etmeliyiz” ifadesi bunu doğrular niteliktedir (BBC Türkçe, 2.10.2015).

AB, Geri Kabul Antlaşması'nın müzakereleri esnasında Türkiye'yi ikna etmek için bir takım öneriler sunmuştur. Bu öneriler; Türkiye'nin AB'ye üyelik sürecinin hızlandırılması, 3 milyar Avro finansal destek verilmesi, Türkiye vatandaşlarına Schengen Bölgesi'nde vize serbestisi sağlanması ve 400 bin Suriyeli mültecinin yasal yollarla AB'ye alınması olarak sıralanmaktadır (BBC Türkçe, 30.11.2015). Her ne kadar sunulan öneriler olumlu gelişmeler içerse de uzun dönemde geri kabul antlaşması, Türkiye'de daha fazla Suriyeli göçmen yerleşmesine neden olacağından Türkiye için daha fazla mali külfet oluşturacak ve hâlihazırda mevcut olan Suriyeli göçmenlerin sosyal ve ekonomik sorunlarını derinleştirecektir. Özetle Türkiye'deki göçmen Suriyeli sorunu biraz daha karmaşık bir hal alacaktır.

4.2.17. Rusya'nın Hava Saldırıları ve Rus Uçağının Düşürülmesi

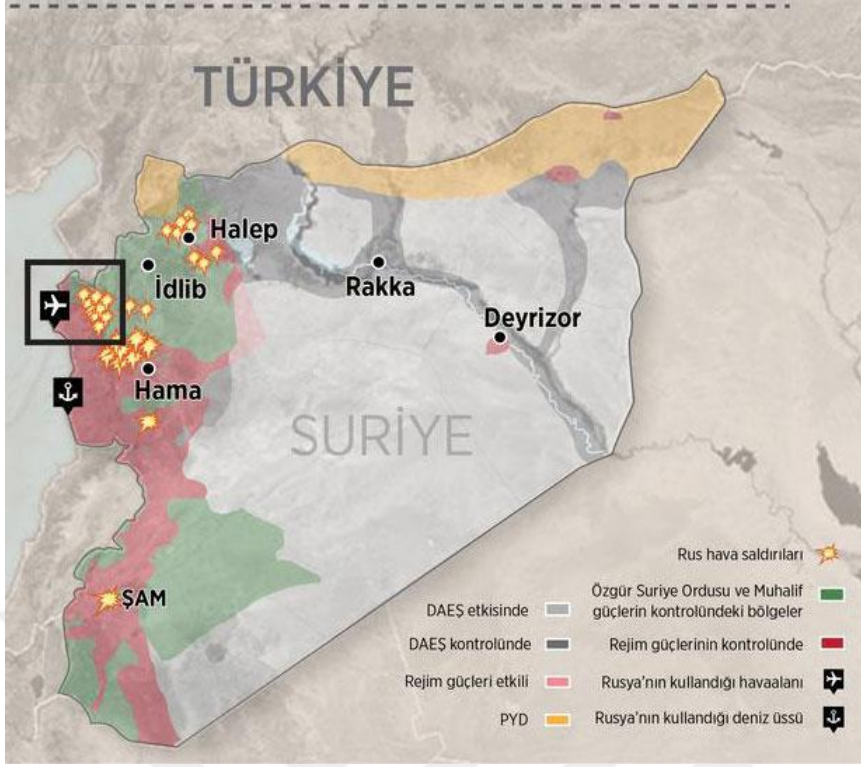
4.2.17.1. Rusya'nın Hava Saldırıları

Rusya, Suriye Krizinin başından itibaren Suriye yönetimi lehinde bir politika izleyerek krizin seyrinde belirleyici bir rol oynadı. Bu çerçevede Rusya, BM Güvenlik Konseyinde Suriye aleyhine alınacak kararları veto gücünü kullanarak engelledi. Modern hava savunma sistemleri de dâhil olmak üzere Suriye ordusunun ihtiyaç duyduğu silah ve sistemleri tedarik etmeye devam etti. Bu çerçevede 2012-2013 dönemi için Rusya ile Suriye arasında 4 milyar dolarlık silah antlaşması imzalandı. Bunların yanında Rusya, Suriye'ye yönelik alınacak kararlar öncesinde Tartus'taki lojistik üssüne gemileriyle kritik ziyaretler düzenleyerek dünya kamuoyuna Suriye yönetimini desteklediği mesajı vermeye devam etti (Miş, 2013: 230).

Bununla birlikte 30 Eylül 2015'den itibaren Rusya, hem Lazkiye kuzeyindeki Himeymim üssünden kalkan savaş uçakları ile hem de Hazar Denizindeki uçak

gemilerinden ateşlediği güdümlü füzeleri ile Suriye iç savaşına dâhil oldu. Rusya'nın hava saldırılarına başlamasının temel gerekçesi IŞİD terör örgütü ile mücadele etmektir. Putin, 8 Ekim 2015'te yaptığı açıklamada, 30 Eylül 2015'den o güne kadar 112 hedefi vurduklarını ve karadaki Beşar Esad güçleriyle koordine içerisinde saldırılarına devam edeceklerini açıkladı (Milliyet, 8.10.2015). Rus Savunma Bakanı Şoygu ise IŞİD'e ait 19 komuta merkezi, 12 mühimmat deposu, 71 zırhlı araç, patlayıcı yapımında kullanılan 6 fabrika ve atölyenin imha edildiğini belirtti (Milliyet, 7.10.2015a). Bununla birlikte Rus uçaklarının IŞİD yerine Suriye'deki muhalifleri hedef alan saldırılar gerçekleştirdiği iddiaları dile getirilmeye başlandı. ÖSO'nun Şam Cephesi'ne bağlı 21. Tümen Komutanı Ebu Velid, Rus uçaklarının, İdlib'in Maaret en-Numan bölgesinin doğusunda kendilerine ait bir karargâhı güdümlü füzeyle vurduğunu açıkladı (Milliyet, 7.10.2015b). Gerçekten de Rusya, saldırılarını İdlib, Halep, Hama, Humus'taki muhaliflerin kontrol ettiği bölgelere yönlendirmişti. Suriye ordusu da Rus uçaklarının hava saldırısı düzenlediği yerlere karadan saldırmaktaydı. Bu saldırılar sonucunda, ÖSO, Temmuz 2015 ayından bu yana hazırlığını devam ettirdiği Lazkiye'ye düzenleyeceği saldırıdan vazgeçmek zorunda kalmış ve ancak bulunduğu mevzileri savunur hale gelmişti. Bu dönemde ÖSO, Hama kırsalındaki ve Gharb Ovası'ndaki altı köyün kontrolünü kaybetti. IŞİD'e karşı başlayan Rus hava saldırıları, IŞİD'i hedef almadığı gibi IŞİD'e yarar sağlar hale geldi. ÖSO'nun kendi üzerindeki baskısı azalan IŞİD kuvvetleri, karşı saldırıya geçerek Halep kuzeyinde ÖSO'ya ait bazı kontrol noktalarını ele geçirdi (Haberler.com, 16.10.2015).

Rusya Devlet Başkanı Putin, ÖSO birliklerine saldırı düzenlemediklerini aksine ÖSO ile birlikte çalışarak vurulacak hedefleri belirlediklerini söyledi (Haber7, 13.11.2015). Ancak Kasım 2015 ayı boyunca Rusya'nın İdlib güneyi, Halep kuzeyi ve güneyi ile Lazkiye kırsalında muhaliflere yönelik hava saldırıları devam etti (Şekil-5). Bu dönemde gerçekleşen hava saldırıları esnasında Lazkiye kuzeyinde yaşayan Türkmenlerin de hedef olması, Türkiye'de rahatsızlık oluşturdu (İnternethaber, 27.11.2015).

Şekil-5: Rus hava saldırılarının Suriye içerisinde coğrafi dağılımı (İnternethaber, 27.11.2015).

Bu dönemde Rusya'nın aracılığıyla PYD ve Suriye yönetimi arasında bir anlaşmaya varıldığı söylendi. Rus yetkililerin de katılımıyla PYD ve Suriye yönetimi arasında Şam'da yapılan görüşmelerde PYD'nin Suriye ordusuna Irak-Suriye sınırında destek vermesi ve savaş sonrası dönem için Kuzey Suriye'de Kürtlere özerklik verilmesi hususlarında anlaşma sağlandığı iddia edildi (Milliyet, 9.10.2015). Rusya'nın gerçekleştirdiği hava saldırıları kapsamında sadece muhalifleri hedef alması bu iddiayı destekler niteliktedir. Buradan hareketle, Rusya'nın IŞİD ile mücadele adı altında Suriye iç savaşına dâhil olmasının çok daha farklı hedeflere dayandığı söylenebilir. Rusya için muhaliflerin Lazkiye'ye yönelik saldırı hazırlıkları kırmızı çizgi oluşturmuştur. Çünkü Rusya'nın Lazkiye'de deniz üssü bulunmaktadır. Esad yönetiminin olmadığı bir Suriye'de Lazkiye'deki Rus üssünün de geleceği tehlike altındadır. Bu çerçevede Rusya, askeri üssünü ve Suriye özelinde Orta Doğu'daki çıkarlarını korumak için askeri gücünü kullanmaya başlamıştır. Önümüzdeki dönemde Rusya büyük bir olasılıkla diplomatik sahada Beşar Esad'lı bir çözüm hususunda Batılı ülkeleri anlaşmaya zorlayacak, bunun gerçekleşmemesi durumunda vereceği askeri destek ile Beşar Esad'ın tekrar ülkesine hâkim olmasını sağlamaya çalışacaktır.

PYD ile Suriye ve Rusya arasında Kuzey Suriye’de bir özerk Kürt bölgesi kurulması hususunda antlaşmaya varıldığı iddiası Türkiye açısından hayati önem arz etmektedir. Türkiye, 30 yıldır Kuzey Irak’ta konuşlanan PKK terör örgütü ile mücadele etmektedir. Aynı örgütün Suriye yapılanması olan PYD’nin Kuzey Suriye’de serbestçe faaliyet gösterebileceği özerk bir yapıya kavuşması, Türkiye’nin terörle mücadelesinde ikinci bir cepheyi ortaya çıkaracaktır. Ayrıca PYD’nin hem Suriye’den hem de Rusya’dan askeri malzeme ve teçhizat desteği alma olasılığı, Türkiye’yi hem uluslararası siyasette hem de askeri alanda zor bir mücadeleye sokacaktır.

4.2.17.2. Rus Savaş Uçağının Düşürülmesi

Rusya’nın Suriye krizine askeri anlamda dâhil olması ve bu çerçevede yaşanan Türk hava sahasının ihlalleri, Türkiye ile Rusya arasında kriz yarattı. 16 Ekim 2015’de Türk Silahlı Kuvvetleri, Suriye sınırında Türk hava sahasında bir İnsansız Hava Aracı (İHA) düşürüldüğünü açıkladı. İHA’nın, Rus yapımı Orlon-10 modeli mini İHA olduğu tespit edildi. Ancak Rusya, planlı uçuşlarını yapan tüm hava araçlarının geriye döndüğünü ve düşen İHA’nın onlara ait olmadığını açıkladı (Miliyet, 16.10.2015). Aynı gün Türk Dışişleri Bakanı Sinirlioğlu, İHA’nın sınırın 3 km. içinde vurulduğunu, Rus uçaklarının daha önce birkaç kez Türk hava sahasını ihlal ettiğini ve Rusya’nın bu konuda özür dilediğini belirtti (BBC Türkçe, 16.10.2015).

24 Kasım 2015’de TSK, Türk hava sahasını ihlal eden bir savaş uçağının Hatay’ın Yayladağı bölgesinde düşürüldüğünü açıkladı. TSK’nın açıklamasında, Türk hava sahasına doğru uçan uçağın Türk hava sahasına 30 millik mesafeden itibaren başlamak üzere telsizle en az 10 kez ikaz edildiği, buna rağmen uçağın Türk hava sahasını 30-35 sn. süreyle ihlal ettiği ve angajman kuraları çerçevesinde tanınmayan uçağın önleme görevi alan 2 adet F-16 uçağı tarafından düşürüldüğü açıklandı. Hatta TSK tarafından Türk savaş uçağı pilotunun İngilizce olarak yaptığı telsiz çağrı kayıtları da kamuoyuyla paylaşıldı (Milliyet, 24.11.2015).

Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Başbakan Davutoğlu, yaptıkları açıklamalarda, uçağın Rus uçağı olduğunu Rusya’nın açıklaması ile öğrendiklerini, uzun süredir bu tür olayın yaşanmaması için çaba harcadıklarını, uyarılarda bulunduklarını, bu olay nedeniyle Rusya ile ilişkilerde gerilim yaşamak gibi bir niyetleri olmadığını, her iki

ülkenin ekonomik, siyasi ve kültürel ilişkileri olan dost ülkeler olduğunu belirttiler (Yeniçağ, 26.11.2015).

Rusya'nın kendi uçaklarının hava sahası ihlali yapmadığı yönündeki açıklaması üzerine Genelkurmay Başkanlığı, Rus uçağının radar izini yayınladı (Haberler.com, 25.11.2015). Daha önce de 3 ve 4 Ekim 2015 tarihlerinde Rus uçakları hava sahası ihlali gerçekleştirmiş ve hatta 4 Ekim'deki ihlalde Rus uçağı, önleme yapan Türk uçağını radar kilitlemesi yaparak taciz etmişti. Bu durum üzerine Genelkurmay Başkanlığınca, Rusya'nın Ankara Askeri Ataşesi çağrılarak uyarılmış ve tekrarı halinde angajman kurallarının uygulanacağı açıklanmıştı (Milliyet, 24.11.2015).

Rus uçağının düşürülmesinden sonra NATO acilen büyükelçiler düzeyinde bir toplantı yaptı. Türkiye, toplantıda üye ülkelere radar izlerini sunarak olay hakkında bilgi verdi. Toplantı sonrasında NATO Genel Sekreteri Stoltenberg, Türkiye'nin verdiği bilgilerin diğer müttefiklerin verdiği bilgilerle uyumlu olduğunu, NATO müttefiki Türkiye'nin toprak bütünlüğünü desteklediklerini ve bu kapsamda NATO'nun güneydoğu sınırındaki gelişmeleri takip etmeye devam edeceklerini açıkladı. Ayrıca Stoltenberg, herkesin gerilimin düşürülmesine katkı sağlaması gerektiğini ve bu çerçevede Türkiye ile Rusya arasında başlayan diyalogun önemli olduğunu söyledi (Sabah, 25.11.2015). Stoltenberg, 6 Aralık 2015'de yaptığı açıklamada ise her ülkenin toprak bütünlüğünü, sınırlarını ve hava sahasını korumaya hakkı olduğunu, Suriye'de Ukrayna'daki gibi bir çözümü kabul etmeyeceklerini belirterek Rusya'yı uyardı (NTV, 6.12.2015).

Rusya, uçağın düşürülmesinin ardından ilk tepki olarak 25 Kasım 2015'de gerçekleşecek Rusya Dışişleri Bakanı Lavrov'un Türkiye ziyaretini iptal etti. Ardından Rusya, Türkiye'ye yönelik bir dizi ekonomik yaptırım kararı aldı. Bunlar arasında Türk malı ürünlerin ithalatının kısıtlanması, Türkiye ile olan charter uçuşlarının durdurulması, 1 Ocak 2016'dan itibaren Türk vatandaşlarının Rusya'da işe alınmaması kararı verildi. Rus tur operatörlerine de Türkiye'ye tur düzenlememesi istendi (BBC Türkçe, 28.11.2015). Bununla birlikte %54 oranında doğalgaz ve %35 oranında petrol ihtiyacını Rusya'dan karşılayan Türkiye'ye doğalgaz ve petrol satışında ekonomik yaptırım öngörülmemiştir. Rusya'nın yaptırımları karşısında Türkiye, karşı ekonomik yaptırımlar uygulanmasını ele aldı. Bu kapsamda, Rus şirketlerinin başvurularının yavaşlatılması ve üçüncü nükleer santral ihalesinde Rusya'nın dışarıda bırakılması gibi

hususlar düşünöldü. Ancak öncelikle ikili görüşmelerin neticelenmesini bekleme kararı alındı (Milliyet, 1.12.2015).

Türkiye bilerek ya da bilmeyerek NATO'nun 66 yıllık tarihinde ilk defa bir Rus uçağını düşürmüş oldu. Bu durum NATO tarafından da tedirginlikle karşılandı ve olayın tırmandırılmaması çağrısı yapıldı. Olayın üzerinden bir ay geçtikten sonra NATO Genel Sekreteri, daha cesaretli açıklamalar sarf ederek Rusya'yı Ukrayna'da yaptıklarını Suriye'de yapmaması yönünde uyardı. Bununla birlikte Orta Doğu son derece hassas bir dönemden geçmektedir ve bu konjonktürde Türkiye'nin bilerek bir Rus uçağını düşürme ihtimali son derece düşüktür. Bununla birlikte Türkiye, Rusya'nın hava saldırıları kapsamında Lazkiye kuzeyindeki Türkmenlere saldırmasından rahatsızdı. Türkiye, dolaylı olarak Rusya'ya bu hususta bir mesaj vermek istemiş olabilir. Ancak Rusya ile olan uçak krizinin, Rusya'nın PYD ile angajmanını daha da derinleştirme, geçmişte yaptığı gibi Türkiye'ye karşı PKK kartını kullanma ve enerji de dâhil olmak üzere ticari ilişkileri kısıtlama ihtimali bulunmaktadır.

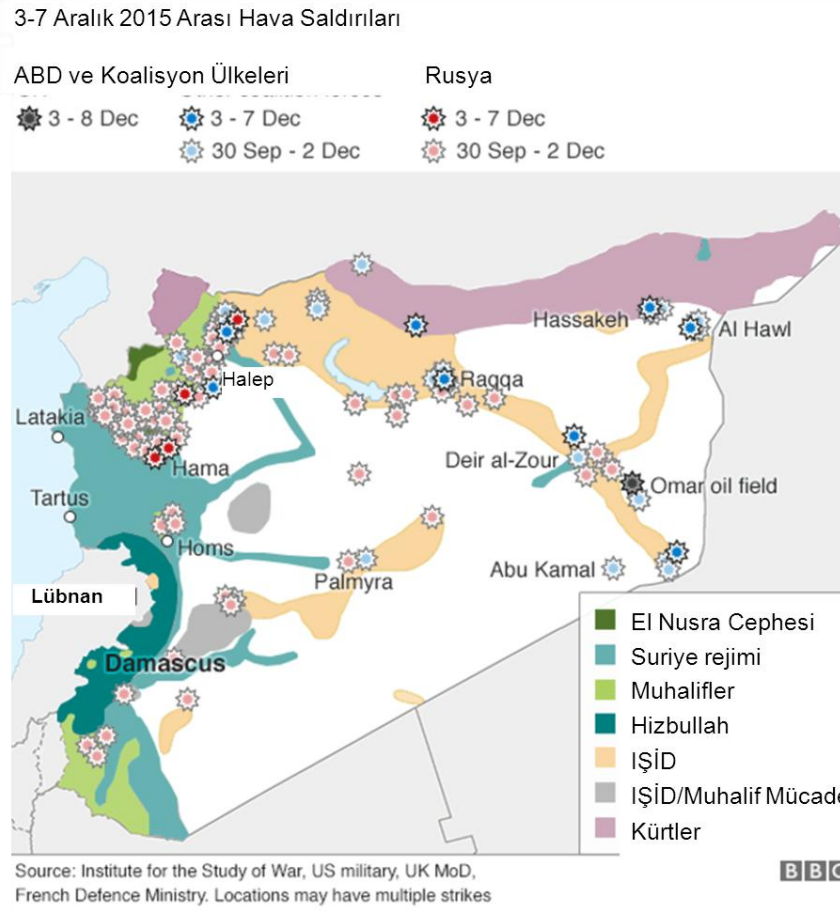
4.2.18. Şubat 2016 İtibarıyla Suriye Krizinde Son Durum

2011 yılında barışçıl gösterilerle başlayan Suriye Krizi, Şubat 2016 itibarıyla bir iç savaşa dönüşmüş durumdadır. Bu süreçte Suriye iç savaşı, mezhepçi bir boyut almış, El Nusra Cephesi ve IŞİD gibi dini radikal örgütler ülkenin bazı kesimlerini kontrol altında tutmaktadır. Kuzey Suriye'de PYD kontrolünde olan bölgelerde sözde özerklik ilan edilmiştir. Bu durum şimdilik Esad yönetimi tarafından kabullenilmiş gözükmektedir. PYD ile Suriye yönetimi arasında herhangi bir askeri çatışma durumu yoktur. ABD liderliğinde koalisyon ülkelerinin IŞİD'e karşı hava saldırıları düzenlemeye başlaması ile Suriye Krizi uluslararası bir nitelik almıştır. Son olarak Rusya'nın sözde IŞİD'le mücadele kapsamında Suriye Krizine müdahil olması, ancak daha çok Suriye yönetimine destek veren bir icraat sergilemesi ve bunun yanında İran ve Hizbullah'ın da destek vermesi ile Suriye yönetimi, kaybettiği yerleri geri almaya başlamıştır.

Suriye yönetimi, Haseke, Lazkiye, Hama, Şam, Humus'un büyük kısmı ile Deyr El Zor il merkezini kontrol etmektedir. Halep ve çevresi, ÖSO, El Nusra Cephesi ve Suriye Yönetimi tarafından kontrol edilmektedir. Rakka, IŞİD'in elindedir. İdlib ve çevresi ÖSO ile El Nusra Cephesi tarafından kontrol edilmektedir. Kuzey Suriye, Azez

ile Cerablus arası hariç PYD'nin elindedir. Suriye iç savaşındaki durum, Şekil-4'deki krokide sunulmuştur.

Suriye iç savaşı, Muhalifler-Rejim, Muhalifler-IŞİD, Muhalifler-Hizbullah, IŞİD-Kürtler, El Nusra Cephesi-IŞİD, El Nusra Cephesi-Rejim arasında devam etmektedir. Suriye muhalefetine kendi içindeki parçalı yapısı, tek bir çatı altında toplanamaması ve kendi aralarında silahlı çatışmaların yaşanması dünya kamuoyunun da kafasındaki şüpheleri artırmıştır. Batılı ülkeler, radikal dini fikirlere sahip bir grubun Suriye'yi ele geçirmesinden endişelenmektedir. Bu çerçevede Ağustos 2014 ayından itibaren ABD liderliğinde Bahreyn, Ürdün, Katar, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri IŞİD'e yönelik hava saldırılarına başlamıştır. Koalisyona Eylül 2015 ayı içerisinde Fransa ve Aralık 2015 ayı içerisinde İngiltere dâhil oldu. 14 Kasım 2015'te Paris'te meydana gelen eş zamanlı terör saldırılarında 128 kişi hayatını kaybetti ve söz konusu saldırıları IŞİD üstlendi. IŞİD yaptığı açıklamada, saldırıları, kendilerine yönelik “hava saldırılarına” ve “peygambere hakarete” cevap olarak gerçekleştirdiklerini belirtti (Milliyet, 14.11.2015). Paris saldırıları, IŞİD'in sadece Orta Doğu için değil uluslararası toplum için de büyük bir tehdit olduğunu ortaya koydu. Bu çerçevede Batılı ülkeler için IŞİD'in etkisiz hale getirilmesi, Beşar Esad'ın Suriye yönetiminden gitmesinden daha önemli hale geldi. ABD ve Fransa Dışişleri Bakanlarının 6 Aralık 2015'te yaptıkları toplantı sonrasında yaptıkları ortak açıklama da bunu doğrular niteliktedir. ABD Dışişleri Bakanı J. Kerry, “Muhalifler, IŞİD'e karşı Esad'la işbirliği yapabilir” ve Fransa Dışişleri Bakanı L.Fabius da “Esad'ın gitmesi şart değil” şeklinde açıklamalar yaptılar (Sabah, 6.12.2015). Dolayısıyla ABD ve Fransa'nın Esad'ın geleceği konusunda Rusya'nın konumuna yaklaştıkları söylenebilir. Bu nedenle Suriye Krizinin, Beşar Esad'ın da içinde olacağı bir çözüme doğru yönelmesi, ihtimal dâhilinde gözükmektedir.

Şekil-6: Aralık 2015 İtibarıyla Suriye İç Savaşının Durumu ve Düzenlenen Hava Saldırıları (BBC, 13.12.2015)

4.2.19. Suriye Krizine Müdahil Ülkelerin Krize Yönelik Politikaları

4.2.19.1. Rusya ve Çin

Rusya:

1956 Süveyş krizi sonrasında başlayan Rusya-Suriye ilişkileri, iki tarafın karşılıklı menfaatleri bakımından süreklilik göstermektedir. Rusya, Tunus, Mısır ve Libya'daki olaylar esnasında bekle gör politikası izlemiş, göstericileri destekleyen açıklamalar yapmış ve olaylar kapsamında barışçıl bir çözüm bulunmasını tavsiye etmiştir (Telatar, 2015: 184). Ancak Rusya, Arap Baharı'nın Suriye'ye sıçraması ile Suriye'de Esad yönetimi lehinde aktif bir politika izlemiştir. Bu çerçevede Rusya'nın Suriye'de Esad yönetiminin devamlılığına yönelik politikasının temelleri şu şekilde özetlenebilir (Özel, 2012: 141-144):

- Tarihi ve Stratejik Dostluk: Suriye, Soğuk Savaş Dönemindeki ABD'nin çevreleme politikasının etkisiz hale getirilmesi bakımından kritik rol oynamıştır. Suriye, Rusya'nın Orta Doğu'ya açılan penceresi konumundadır. Diğer yandan Soğuk Savaş boyunca ve sonrasında Rusya, hem teknolojik hem de askeri eğitim anlamında Suriye ordusunu desteklemiş ve Rus askeri uzmanları Suriye ordusunda danışmanlık yapmıştır (Telatar, 2015: 191). Her iki ülkenin askeri ilişkilerindeki olumlu seyir, politik ilişkilerine de yansımıştır. Bu çerçevede Suriye, Rusya'nın 2008'deki Gürcistan müdahalesinde ve Çeçenistan meselesinde Rusya'ya olan desteğini açıklamış, Rusya'nın Suriye topraklarına füze sistemi kurmasını önermiştir (Telatar, 2015: 192).

- Sıcak Denizlere Ulaşma Politikası: Rusya kendi tarihi boyunca hedeflediği sıcak denizlere ulaşma politikasını Suriye'nin Tartus limanında kurduğu lojistik ve bakım üssü vasıtasıyla gerçekleştirmiştir. Tartus deniz üssü, Rusya'nın Orta Doğu'ya ve Akdeniz'e açılan kapısı konumundadır. Buna ilave olarak üs, Rusya'nın Orta Doğu'daki askeri varlığını göstermek bakımından büyük bir sembolik öneme sahiptir. Bu nedenle Rusya, 2005 yılında Suriye'de bulunan üssün devamlılığı için Suriye'nin borcunun %73'ünü silmiştir.

- Silah Satışı: Suriye ordusunun sahip olduğu silahların %90'ı Rus menşelidir. 2000 yılına kadar Rusya, Suriye'ye yaklaşık 26 milyar dolarlık silah satışı yapmıştır. Rusya, 2007-2010 yılları arasında Suriye ile 4,7 milyar dolarlık silah satış anlaşması imzalamıştır. Rusya ile Suriye arasındaki silah ticareti 2011 Suriye krizi esnasında da devam etmiştir. Askeri müdahale sonrası Libya, silah ticaretinde yönünü Batı'ya çevirmiştir. Rusya, Suriye'de aynı durumla karşılaşmak istememektedir (Özbay, 2012).

- Çok Kutuplu Düzen İsteği: Rusya, 11 Eylül saldırıları sonrasında ABD'nin güdümündeki NATO işgali ile Afganistan'da başlayan ve 2003 yılında İkinci Körfez Savaşı ile Irak'ta devam eden dünya üzerindeki tek kutupluluk eğiliminden rahatsızlık duymaktadır. Rusya, küresel bir güç olarak olay ve bölgelere müdahil olabileceği bir düzen istemektedir. Putin, 2013 yılında New York Times'ta yayımlanan ve ABD halkına hitap ettiği mektubunda; ABD'yi tek başına Suriye'de güç kullanılmaması hususunda uyarmıştır. Putin, tek başına güç kullanımının, daha fazla masum insanın ölümüne neden olacağını, çatışmayı Suriye dışına taşıracığını, yeni terör dalgaları oluşturacağını, İran'ın nükleer problemi ile İsrail-Filistin barışına yönelik çok taraflı çabaları boşa çıkaracağını, uluslararası hukukun ve sistemin dengesini bozacağını ifade

etmiştir (NY Times, 2013). Kırım'ın ilhakı sürecinde Putin'in fikir babası olarak ifade edilen Rus siyaset bilimci Alexandr Dugin'in yaptığı açıklama Rusya'nın yeni stratejisini açıklar niteliktedir (TimeTürk, 27.11.2015):

“Bugün Vladimir Putin, ABD'nin Orta Doğu'da kaos oluşturma siyasetine aktif bir biçimde karşılık vermeye karar verdi. Rusya'nın Suriye'ye verdiği askeri destek “Avrasya jeopolitiği” bağlamında bir hareket olarak değerlendirilebilir. Suriye, tek kutuplu dünya düzenini temsil eden ABD ile çok kutuplu dünya düzenini temsil eden Rusya arasındaki savaşın merkezinde bulunmaktadır.”

Dugin'in ifade ettiği Rusya'nın yeni stratejisi, Putin'in Ekim 2015 ayında hava saldırıları ile Suriye krizine müdahil olmasını açıklamaktadır ve bu çerçevede Rusya iki kutuplu dünyaya dönüşü zorlamaktadır. Yeni dünya düzeninde ABD etrafında AB ve NATO ülkeleriyle bir kutbu oluştururken Rusya'nın, Çin ve İran ile Kafkasya ve Hazar Denizi etrafındaki eski SSCB'ye bağlı ülkelerle diğer kutbu oluşturmaları muhtemel gözükmektedir.

- Kuzey Kafkasya Halkları ve Aşırı İslamcı Gruplar: Rusya, Kuzey Kafkasya'da Dağıstan ve Çeçenistan'da radikal İslamcı gruplar ile karşı karşıyadır. Rusya, Suriye ve diğer Arap ülkelerinde radikal eğilimli İslami grupların yönetimi ele geçirmesi durumunda, söz konusu grupların Kuzey Kafkasya'daki Müslümanları kendisine karşı kışkırtılabileceğinden endişe etmektedir. Bu çerçevede Başbakan Medvedev, radikal İslam nedeniyle Arap ülkelerindeki ayaklanmaların Rusya için tehlike oluşturduğunu ifade etmiştir (Telatar, 2015: 191).

Rusya, Suriye krizi boyunca BM Güvenlik Konseyi'nden Suriye aleyhine hazırlanan kınama ve yaptırım kararlarını Çin ile birlikte veto etti. 2013 yılında çatışmalar esnasında kimyasal silah kullanıldığının tespiti ve ABD'nin Suriye'ye yönelik aldığı güç kullanım kararı üzerine Suriye yönetimini elindeki kimyasal silah stoklarını teslim etme konusunda Suriye'yi ikna etti ve böylelikle Suriye'ye yönelik bir askeri müdahaleyi engelledi. Ayrıca Rusya, BM Güvenlik Konseyi'nin 27 Eylül 2013'de kabul ettiği 2118 sayılı Karar'da kimyasal silah kullanımının Suriye yönetimine mal edilmesini engelledi (Sağlam, 2014: 212)²⁴.

²⁴ 2118 sayılı Kararın tam metni için http://www.securitycouncilreport.org/atf/cf/%7B65BFCF9B-6D27-4E9C-8CD3-CF6E4FF96FF9%7D/s_res_2118.pdf adresine bakınız.

Rusya, 30 Eylül 2015’de IŞİD’e karşı mücadeleye katılmak maksadıyla hava saldırılarına başladığını açıklamıştı. Fakat ABD ve ÖSO’dan gelen açıklamalarda Rusya’nın IŞİD yerine Lazkiye’ye saldırı hazırlığında olan muhalifleri hedef aldığı belirtilmişti. Bu çerçevede Türkiye, ABD, Almanya, İngiltere, Fransa, Katar ve Suudi Arabistan, 2 Ekim 2015’de bir bildiri yayınlayarak Suriye muhalefetine olan saldırıları sona erdirmesi ve IŞİD’e odaklanması hususunda Rusya’ya çağrı yaptılar (Anadolu Ajansı, 2015). Batılı ülkelerin desteğindeki muhaliflerin Lazkiye bölgesini ele geçirmesi durumunda Rusya’nın Tartus’taki deniz üssünün varlığı da tehlikeye girecekti. Rusya’nın bu aşamada askeri gücüyle Suriye krizine müdahil olması, Suriye’deki stratejik çıkarlarını korumak için güç kullanmaktan çekinmeyeceğini göstermiştir. Diğer yandan Kasım 2015 ayında Fransa’da meydana gelen terör saldırıları sonrasında, Batılı ülkelerin IŞİD ile mücadeleyi daha öncelikli görerek Beşar Esad’lı bir çözüme sıcak baktıkları ve bu çerçevede Rusya’nın izlediği Suriye politikasına yakınlaştıkları görülmektedir.

Çin:

Çin, Rusya ile birlikte Suriye’ye yönelik BM Güvenlik Konseyi’nde görüşülen yaptırıma yönelik karar tekliflerini veto etmiştir. Çin, Suriye meselesine başka ülkelerin iç siyasetine karışmama görüşü doğrultusunda yaklaşmaktadır. Çin açıklamalarında, şiddet eylemlerine son verilmesini, tarafların siyasi diyalogu kabul etmelerini, “insan hakları” bahane edilerek Suriye’nin iç işlerine müdahale edilmemesini, uluslararası toplumun Suriye’nin bağımsızlığına, bütünlüğüne ve egemenliğine saygı göstermesini istemektedir. Diğer yandan Çin, Irak petrolünün yarısını satın almaktadır (Doster, 2013: 24). Orta Doğu petrolünün akışındaki devamlılık, Çin ekonomisi için kritik öneme haizdir ve bu nedenle Çin, Orta Doğu’dan petrol ithalatını sekteye uğratacak bir ortamın oluşmasını istememektedir. Bu hedefe yönelik olarak Çin, ABD öncülüğünde Suriye’ye karşı gerçekleştirilebilecek bir askeri müdahaleyi engellemeye yönelik siyaset izlemektedir (Miş ve Özdemir, 2014: 187).

4.2.19.2. İran

İran ile Suriye arasında 1979 İran Devrimi ile başlayan bir dostluk süreci bulunmaktadır. Suriye, Mısır’ın İsrail ile barış antlaşması yapmış olması ve Irak ile olan gergin ilişkileri nedeniyle o dönemde İsrail karşısında yalnız kalmıştı. İran devrimi ile

ABD yanlısı ve İsrail ile iyi ilişkileri olan Şah yönetiminin gitmesi Suriye tarafından memnuniyetle karşılanmıştı. Yeni kurulan İran yönetiminin antiemperyalist söylemi, İsrail karşıtlığı ve Filistin meselesini sahiplenen bir politika izlemesi, Suriye için Orta Doğu’da yeni bir stratejik dostluğun başlangıcı oldu ve bu çerçevede Suriye, yeni İran yönetimini ilk tanıyan ülke oldu. Suriye, İran-Irak Savaşı esnasında da İran’ı destekleyen bir politika izledi. Doğu bloku ülkelerinden İran’a yönelik silah transferine aracılık yaptı ve Irak’ın Suriye üzerinden geçen petrol boru hattını kapattı (Sinkaya, 2011: 39-40).

1982 yılında İsrail’in Lübnan’ın bir kısmını işgal etmesi, Suriye-İran dostluğunu bir ittifaka dönüştürdü. Lübnan’da askeri varlığı bulunan ancak doğrudan İsrail ile bir çatışmadan kaçınan Suriye, Şii militanları desteklemek ve eğitmek amacıyla bir grup İranlı Devrim Muhafızının Lübnan’a girmesini sağladı ve Hizbullah’ın kurulmasına destek sağladı. Devamında Suriye, Hizbullah’a lojistik destek sağlama ve ulaştırılmasında bir güzergâh ve bağlantı noktası oldu (Sinkaya, 2011: 40).

Hizbullah, İran için İsrail’e karşı caydırıcılık sağlamanın ve İsrail’i kontrol altında tutmanın bir aracıdır. İran zaman zaman yaptığı açıklamalarda gerçek bir savaşta İsrail’in bir hafta bile dayanamayacağını ve İsrail’in saldırması halinde İran’ın tüm gücüyle İsrail’e saldıracağını açıklamıştır. İran, bu açıklamalarını yaparken İsrail’e sıfır konumunda olan Lübnan’daki Hizbullah yapılanmasından cesaret alarak yapmaktadır (Bozkurt, 2012: 40). Dolayısıyla Hizbullah’ın varlığının devamlılığı İran için stratejik öneme haizdir ve Beşar Esad’lı Suriye’nin lojistik desteği olmaksızın Hizbullah’ın Lübnan’da varlığını sürdürmesi mümkün değildir.

İran, Orta Doğu’da Türkiye ile rekabet halindedir. İran, Suriye’de Nusayri Esad yönetiminin giderek yerine Sünni bir yönetim gelmesi durumunda Türkiye’nin bölgede etkinliğinin artacağından endişelenmektedir (Bozkurt, 2012: 40). Bu çerçevede İran, 2011 Suriye Krizi esnasında Rusya ve Çin ile paralel olarak Esad yönetimini destekleyen bir politika izledi. Ayrıca İran, Suriye’deki sürecin Beşar Esad aleyhine sonuçlanması durumunda sıranın kendisine geleceğinden endişelenmektedir. İran Ulusal Güvenlik Konseyi Başkanı Said Celili’nin, Suriye’nin “direniş ekseninde” önemli bir yeri olduğunu ve hiçbir biçimde bu eksenin parçalanmasına izin vermeyeceklerini belirtmesi, bu tutumun bir göstergesi olarak görülebilir (BBC Türkçe, 7.8.2012).

İran, Beşar Esad rejiminin yıkılması durumunda, ideolojik ve stratejik olarak yalnızlığa maruz kalmaktan çekinmektedir. İsrail, ABD, Suudi Arabistan ve Körfez Ülkeleri'nin Suriye Krizi esnasında aldıkları tutum, İran'ın korkularını doğrular niteliktedir. Bu çerçevede İran, Suriye'de statükonun devamından yana politika izlemektedir (Miş, 2013: 232). Bununla birlikte İran, Eylül 2012 ayında, Suriye'ye siyasi desteğin yanında askeri destek de verdiğini açıkça uluslararası topluma bildirdi. İran Devrim Muhafızları Komutanı Tümgeneral Muhammed Ali Caferi, Kudüs gücüne bağlı birliklerin Suriye'de bulunduğunu açıkladı. Caferi, İranlı askerlerin yalnızca "danışmanlık" hizmeti verdiğini, bununla birlikte Suriye'ye askeri müdahale olduğunda İran'ın da sıcak çatışmaya girmekten kaçınmayacağını belirtti (Sabah, 17.9.2012).

İran, Suriye rejimini maddi olarak da desteklemektedir. Suriye Başbakan Yardımcısı Kadri Cemil, İran, Rusya ve Çin'den petrol ve vadeli krediler şeklinde aylık 500 milyon dolar yardım geldiğini, Rusya'nın Suriye limanlarına petrol ve petrol ürünleri taşıdığını açıkladı (Cihan, 29.6.2013).

İran makamları, Kasım 2015 ayı itibarıyla Suriye'de 500 İran askerinin öldüğünü açıklamıştır. Bu açıklamalara göre ölenlerin 9'u general düzeyinde askerdir. Bununla birlikte İran, resmi olarak İran askerlerinin Suriye ordusuyla beraber savaştığını kabul etmemektedir. İran, Suriye'deki askerlerinin danışmanlık amacıyla orada olduğunu belirtmektedir. İran Dışişleri Bakanı Yardımcısı Hüseyin Emir Abdullahiyan, Tahran'da düzenlenen bir konferansta yaptığı konuşmada, "Geçen beş yılda en ağır bedelleri Suriye'de ödedik. En iyi kuvvetlerimizi kaybettik. Eğer Suriye ordusu ve halkına verdiğimiz danışmanlık desteği olmasaydı (rejim) iki üç yılda düşecekti" ifadesini kullanmıştır. İran, çatışmalarda öldürülen İran asıllı şahısları ise gönüllü, emekli, eski asker olarak nitelemektedir (TRT Haber, 30.11.2015). Bununla birlikte İran'ın IŞİD ile mücadele kapsamında 20 civarında savaş uçağını Suriye'ye göndereceği, uçakların Humus yakınlarındaki Tias Havaalanına konuşlanacağı iddia edilmektedir (CNN Türk, 4.12.2015).

4.2.19.3. ABD

2011 Suriye Krizinde ABD, muhalifleri destekleyen bir politika izledi ve her fırsatta Esad yönetiminin meşruiyetini kaybettiğini ve Beşar Esad'ın iktidarı muhaliflere devretmesi gerektiğini belirtti. Bu hedefe yönelik olarak ABD, uluslararası toplum

tarafından uygulanacak diplomatik ve ekonomik yaptırımlarla Esad yönetimimin sonlandırılması politikasını takip etti. ABD, Irak'ta ve Libya'da olduğu gibi bir askeri müdahaleye sıcak bakmadı. Özellikle Türkiye'nin de içinde bulunduğu İngiltere, Fransa, Suudi Arabistan ve Katar'dan oluşan grubun, Suriye'de uçuşa yasak bölgelerin ilan edilmesi ve insani yardımların koordine edilebileceği bir tampon bölge oluşturulması gibi önerilerine olumlu bakmadı. Bunun sebepleri olarak Irak Savaşı sonrası Irak'ta ortaya çıkan kaosu ABD halkında yarattığı bıkkınlık ve Libya müdahalesi sonrası ABD Büyükelçisinin öldürülmesinin yarattığı hoşnutsuzluk belirtilmektedir. Diğer yandan Arap Baharı kapsamında ortaya çıkan radikal dini eğilimli yeni yönetimlerin de ABD iç siyasetince tehdit olarak algılandığı ifade edilmektedir (Miş, 2013: 234).

IŞİD Suriye Krizine dâhil oluncaya kadar ABD, askeri müdahale fikrinden uzak durdu. Türkiye, Suudi Arabistan ve Katar'ın Suriye Krizinin çözümünde daha fazla inisiyatif almasını destekledi. ABD, dışarıdan müdahale yerine Suriye'deki devrimin Suriyeli muhaliflerce gerçekleştirilmesini tercih etmekteydi. Bu çerçevede ABD, Suriye muhalefetini bütünleştirmek için çaba sarf etti. İlk olarak İstanbul'da Suriye Ulusal Konseyi'nin kurulmasını destekledi. Ancak Suriye Ulusal Konseyi, Suriye muhalefetini temsil etme, iç muhalefet üzerinde etkin olma ve kendi içindeki rekabet sorunlarını aşma gibi hususlarda başarısız oldu. Bunun ardından Katar'da Suriye Ulusal Koalisyonu adı verilen bir oluşuma gidildi. Ancak Suriye Ulusal Koalisyonu da Suriye muhalefetini tek çatı altında toplamayı başaramadı. Netice itibarıyla ABD, Esad yönetimine alternatif olabilecek düzenli ve etkili bir siyasal ve askeri muhalefetin oluşturulamayacağını fark etti (Orhan, Mayıs 2013: 91). Muhalefetin tek çatı altında toplanamamasının bir diğer sebebi ise muhalefeti destekleyen ülkelerin de aynı bölünmüşlüğe sahip olmasıdır. Katar, krizin başından bu yana Müslüman Kardeşler Örgütü'nü desteklemektedir. Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn ise Katar'ın bu politikası nedeniyle Mart 2014 ayında Katar'dan büyükelçilerini çektiler. Hatta Suudi Arabistan, terörist olarak nitelediği 8 adet örgüt listesine El Kaide, El Nusra Cephesi ve IŞİD ile birlikte Müslüman Kardeşleri de ekledi (Orhan, 2014: 35).

El Nusra Cephesi ve IŞİD gibi radikal unsurların Suriye'deki çatışmaları bir iç savaş ortamına çevirmesi, ABD'nin terörizmle mücadele boyutuyla Suriye meselesine daha fazla müdahil olmasını sağladı. Barışçıl ve demokratik hak talebiyle başlayan Suriye devriminin radikal gruplar tarafından rehin alınmış olması, Batılı ülkelerle

birlikte ABD'yi de endişelendirdi (Kıran, 2014: 106). Özellikle IŞİD'in Musul'u ele geçirmesi ve Bağdat'a ilerlemesi, Suriye'de kaçırılan ABD'li gazetecilerin öldürülmesi sonucu ABD kamuoyunun da teröristlere karşı ABD askeri harekâtını desteklemesi sonucu ABD, Ağustos 2014 ayında IŞİD karşıtı hava saldırılarına başladı (Üstün, 2014). ABD, IŞİD'in bölgedeki hâkimiyetini artırması sonucunda sorunun sadece Irak ve Suriye içerisinde sınırlanamayacağını, bölgesel ve küresel bir kriz haline dönüşeceğini fark etmişti (Miş ve Özdemir, 2014: 235). Aynı zamanda ABD, IŞİD ile mücadele kapsamında Suriyeli muhaliflere silah ve malzeme desteği sağlamaya başladı (BBC Türkçe, 5.11.2015).

ABD, Rusya ile birlikte İkinci Cenevre Konferansı'nın toplanmasında öncülük etti. Bu çerçevede ilk defa Suriye yönetiminin ve muhaliflerin karşılıklı müzakere etmesi sağlandı. Konferansta, şiddet olaylarının durdurulması, geçiş hükümetinin kurulması, insani yardım koridorlarının açılması ön plana çıktı. Konferans sonucunda, insani yardım konusunda kısmi anlaşma sağlanabilse de diğer hususlarda bir anlaşma zemini oluşmadı.

IŞİD faktörü, ABD'nin Suriye politikasında belirleyici unsur olma özelliğini sürdürmektedir. ABD, Orta Doğu'da radikal kökenli yönetimlerin iş başına gelmesini istememekte ve Suriye politikasını da bu yönde belirlemektedir. Bu çerçevede ABD'nin, parçalanmış, çeşitli terör örgütlerinin kontrolünde ve uluslararası toplum için istikrarsızlık kaynağı olan bir Suriye yerine radikal örgütlerden temizlenmiş Beşar Esad kontrolünde bir Suriye'yi tercih etme ihtimali de ağırlık kazanmaktadır. 2015 yılı sonu itibarıyla ABD, Suriye'de öncelikli tehdit olarak belirlediği IŞİD'e karşı, Avustralya, Bahreyn, Kanada (Ekim 2015 ayında saldırılardan çekildi), Fransa, Ürdün, Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve İngiltere ile birlikte hava saldırıları düzenlemektedir. 14 Kasım 2015'te gerçekleşen Fransa'daki IŞİD saldırılarından sonra Almanya da söz konusu koalisyona katılacağını açıkladı (Hürriyet, 4.12.2015).

4.2.19.4. Arap Ülkeleri

Suriye Krizinde Rusya, Çin ve İran, Suriye'deki Esad yönetimini desteklerken ABD, Türkiye, AB ülkeleri, Suudi Arabistan ve Katar muhaliflerin yanında yer aldılar.

Suudi Arabistan:

Suudi Arabistan, Arap Baharı'na şüpheli yaklaştı ve ayaklanmaların bir şekilde Suudi Arabistan'a sıçramasından çekindi. Bu çerçevede Suudi Arabistan, Bahreyn ve Yemen'de ayaklanmalar başladığında karşı devrimci bir politika izledi. Bu çerçevede Bahreyn'e kendi askerini yolladı, Bahreyn ve Umman'a ekonomik reformları hayata geçirmeleri için 20 milyon dolar yardım gönderdi. Ancak Suriye Krizi esnasında ise çok daha etkin bir rol oynadı (Kalemdaroğlu, 2012: 201)

Suudi Arabistan, Orta Doğu'da İran ile rekabet halindedir. Suudi Arabistan, İran İslam Devriminden itibaren İran'dan tehdit algıladı. Bu nedenle İran-Irak Savaşı esnasında da İran'a karşı Irak'ı destekledi. Suudi Arabistan, iki hususta İran'dan çekinmektedir. Birincisi, İran'ın nükleer silah elde etmesidir. İkincisi, İran'ın bir Şii hilali oluşturarak bölgede hegemon bir güç oluşturması ve böylelikle Suudi Arabistan'ı çevrelemesidir (Kalemdaroğlu, 2012: 212). Bu çerçevede, Suriye Krizi, Suudi Arabistan için İran'ın bölgedeki nüfuzunu zayıflatma ve bölgesel güç dengesini muhafaza etme veya değiştirme fırsatı ortaya çıkardı (Akdoğan, 2015: 24-25). Bu çerçevede Suudi Arabistan, Suriye'deki muhalif güçlere siyasi, askeri ve ekonomik destek sağladı. Ayrıca Suudi Arabistan, ABD liderliğinde kurulan IŞİD karşıtı koalisyonla hava kuvvetleri ile katıldı.

Katar:

Basra Körfezi, stratejik konumu ve yer altı zenginlikleri nedeniyle büyük güçlerin mücadele alanı olma özelliği taşımaktadır. Basra Körfezi'nde yarımada şeklinde yer alan Katar, yüzölçümünün küçük ve nüfusunun da 2 milyon dolayında olması nedeniyle genel olarak koruyucu bir güç ile ilişki kurma politikası gütmektedir. Geçmişte Osmanlı Devleti ve İngiltere ile kurulan bu stratejik ilişki, hâlihazırda ABD ile devam etmektedir. ABD Merkez Komutanlığının Orta Doğu'daki en büyük üssü Katar'da bulunmaktadır. Bu çerçevede Katar, ülkedeki ABD üssünün varlığı ile kendisine nazaran askeri anlamda güçlü olan Suudi Arabistan ve İran karşısında kendisini güvene almaktadır (Ermağan ve Gümüş, 2014: 302-303). Bununla birlikte Katar, günümüzde çok yönlü ve bölgesel-küresel güçler arasında dengeli bir politika takip etmektedir. Küresel anlamda ABD ile hem siyasi hem de askeri yakın ilişkiler yürütürken, Rusya ile olası bir doğalgaz üretimi alanında ortak adımlar atmanın yollarını aramaktadır

(Ermağan ve Gümüş, 2014: 302-303). İran ve Suudi Arabistan ile denge siyaseti gütmektedir. Katar, aynı havzadan doğalgaz çıkardıkları İran ile iyi ilişkileri sürdürme eğilimindedir, ancak İran'ın nükleer programından ve silahlanmasından memnun değildir.

Kendisi de monarşi ile yönetilen Katar, Suriye de dâhil olmak üzere Arap Baharı esnasında isyancıları destekleyen bir tutum sergiledi. 2 milyonluk nüfusunun 1,5 milyonu yabancı kökenli işçi olan Katar'da doğalgaz ve petrolden elde edilen gelirin Katarlılarla paylaşılıyor olması, bu nedenle halkın yönetimden memnun olması, Arap Baharı'nın Katar'a sıçramasına engel oldu (Çevikalp, 2013).

Katar, Suriye Krizi esnasında Esad yönetiminin yanında bulunan Çin, Rusya ve İran bloku karşısında yer aldı ve ABD, Türkiye, Suudi Arabistan ile beraber muhalifleri destekledi. Katar, Suriyeli muhaliflere Çin yapımı uçaksavar ve gelişmiş silahlar göndererek askeri anlamda destek veren ilk ülke oldu (Boston Globe, 2013). Dönem dönem Katar, radikal nitelikli Müslüman Kardeşler Örgütü'nü desteklediği gerekçesiyle eleştirildi. Hatta Suudi Arabistan, Birleşik Arap Emirlikleri ve Bahreyn, Müslüman Kardeşleri desteklediği gerekçesiyle Katar'dan büyükelçilerini çekti. Ayrıca Suudi Arabistan, Katar'ı yaptırım uygulamakla ve Katar uçaklarına hava sahasını kapatmakla tehdit etti (ORSAM, 2014). Bunun üzerine Katar, Mısır'daki darbe sonrası Katar'a gelen Müslüman Kardeşler liderlerini Katar'dan gönderdi (Hürriyet, 2014). Katar, IŞİD tehdidinin ortaya çıkmasıyla birlikte ABD liderliğinde oluşturulan IŞİD karşıtı koalisiyona katıldı. Bu çerçevede IŞİD'e karşı hava saldırılarına katılmak üzere Katar'ın, İncirlik Hava Üssüne 4 adet Mirage F-1 ile bir adet C-17 Globemaster nakliye uçağı gönderdiği iddia edildi (Ulusalkanal, 15.12.2015).

Ürdün:

Ürdün, Suriye, İsrail, Irak ve Suudi Arabistan gibi ülkelerin ortasında bulunması nedeniyle hem tampon bölge, hem de sıçrama tahtası olarak algılanmaktadır. Diğer yandan Ürdün, ABD için İsrail'in güvenliği, Suudi petrollerinin müdafaası ve Şam ile Bağdat'a açılma noktası olarak önem kazanmaktadır. Bu nedenle Ürdün, Suriye Krizi boyunca, kendi sınır ve iç güvenliğini sağlama, bunun yanında Suudi Arabistan ve Katar gibi ülkelerin talebi doğrultusunda muhaliflere destek sağlanması maksadıyla geçiş noktası olarak kullanılma ikilemleriyle baş başa kaldı. Ürdün, resmi olarak Suriye

Krizinde tarafsız bir tutum sergilediği ve meselenin diplomatik yöntemlerle çözüme kavuşturulması gerektiğini söylese de, Ürdün-Suriye sınırı radikal Selefi grupların geçiş güzergâhı ve silah tedarik noktası oldu (Eker, 2014: 24-26). Ürdün'ün söz konusu grupların Suriye'ye geçişi ve lojistik olarak desteklenmesi hususlarında Suudi Arabistan ve Katar'ın baskısı altında olduğu ifade edilmektedir (Eker, 2014: 26).

Ürdün, Suriye krizi kapsamında Türkiye gibi ağır bir Suriyeli sığınmacı meselesi ile mücadele etmektedir. Ürdün'de, BM raporlarına göre 688 bin, Ürdün'ün açıklamalarına göre 1,5 milyon Suriyeli bulunmaktadır. Suriyeli sığınmacıların %20'si Mafrak ve Azrak'taki kamplarda yaşarken gerisi şehirlere dağılmış durumdadır. Bu durum, zaten 6,5 milyon nüfusa sahip Ürdün'de sosyal ve iktisadi yaşamda sığınmacı düşmanlığına varan sıkıntılara yol açmıştır. Sığınmacılar nedeniyle şehirlerde ev kiralari yükselmiş ve sığınmacıların düşük ücretle çalışmaya razı olması, Ürdün'de işsizliği artırmıştır (DW, 13.11.2014). Sığınmacılar meselesi Ürdün için bir iç güvenlik sorununa dönüşmüş durumdadır.

Ürdün nüfusunun %55'ini Filistinliler, %35'ini Ürdünlü kabileler ve geriye kalanı ise Suudi Arabistan, Irak ve Suriyeliler oluşturmaktadır. Ordu ve emniyet teşkilatında Ürdün kökenlilerin ağırlığı mevcuttur. Ancak Filistinliler de ülkenin ekonomik gücünü ellerinde bulundurmaktadır. Ülkede Müslüman Kardeşler parti olarak mevcuttur ve seçimlere katılabilmektedir. Ancak Filistinliler ve Müslüman Kardeşler, Ürdün Kralının başbakanı atama, milletvekillerinin yarısını seçme yetkilerinden rahatsızdır. Bununa birlikte Müslüman Kardeşler, bu duruma yönelik protestolarının şiddete dönüştürmeyeceklerini açıkça belirtmektedir. Özetle Ürdün'de hassas dengelerle teşkil edilmiş bir siyasi, sosyal ve iktisadi bir yaşam bulunmaktadır. Bu nedenle Ürdün'de en büyük korku, Suriye'deki savaşın Ürdün topraklarına da sıçrama ihtimalidir. Bu sebeple Ürdün, sık sık Suriye'ye yönelik bir müdahalede ülkelerinden herhangi bir saldırıya izin vermeyeceklerini açıklamaktadır (Aksiyon, 11.11.2013). Ayrıca Ürdün, 2013 yılında, Suriye sınırında oluşabilecek bir çatışma ve sığınmacılar meselesi nedeniyle ABD'den destek istedi. Bu çerçevede ABD, Aralık 2013 ayında, beraberinde 18 ülke ile birlikte Ürdün'de tatbikat yaptı ve tatbikattan sonra 12-20 adet F16 uçağı ile bir kısım Patriot bataryalarının Ürdün'de konuşlanacağı açıklandı (TRT Haber, 18.6.2013). ABD, bu tatbikat aracılığıyla, hem Esad yönetimine hem de Suriye'deki radikal gruplara Ürdün'ün yanında olduğu mesajını verdi.

IŞİD tehdidinin ortaya çıkması ile birlikte, Ürdün, 2014'ün yaz aylarından itibaren, sığınmacılara yönelik açık kapı politikasından vazgeçti. Kasım 2014 ayında da Ürdün, Suriyeli mültecilere sınırını resmi olarak kapattı. Ürdün ordusu, IŞİD militanlarının sızması ihtimaline karşı Irak ve Suriye sınırında tedbir aldı. İlave olarak Ürdün, 85 adet savaş uçağı ile IŞİD'e karşı oluşturulan ABD liderliğindeki koalisyona dâhil oldu, IŞİD'e yönelik hava saldırılarına katıldı, istihbarat desteğı ve diplomatik işbirliğı sağlayarak koalisyona destek verdi (Mencütek, 2015: 100-101).

4.2.19.5. İsrail

İsrail kurulduğu ilk yıllardan bu yana bazı prensipleri güvenlik politikalarının belirlenmesinde esas almaktadır. Birincisi, İsrail, varlığına yönelik sürelik tehdit altındadır ve bu nedenle aktif güvenlik politikaları izlemelidir. İkincisi, İsrail'in nüfusunun komşularına nazaran düşük olması, seferberlik sistemi gereğince bütün ülke nüfusunun gerektiğinde orduda görev yapabilecek şekilde hazırlanmasını gerektirmektedir. Üçüncüsü, ihtiyatların kullanılmasını gerektirecek kadar uzun süren bir savaş, İsrail ekonomisinin çökmesine yol açabilir. Bu nedenle yürütülecek askeri harekât, hızlı ve etkili bir şekilde sonuçlandırılmalıdır. Dördüncüsü, İsrail'in ülke olarak derinliğinin az olması nedeniyle savaş, düşman topraklarında gerçekleştirilmelidir (Perliger, 2013: 9). Bu prensipler çerçevesinde İsrail, Suriye krizi esnasında, Lübnan ve Suriye sınırlarında statükonun korunması ve bu kapsamda Golan Tepeleri'ne yönelik bir tehdidin bertaraf edilmesi stratejisini takip etti. İsrail, Suriye'de kontrolün radikal grupların eline geçmesi ve bu grupların da etkisiyle Suriye'deki krizin, Golan Tepeleri, Lübnan ve hatta Gazze Şeridini de içine alacak bölgesel bir savaşa neden olmasından endişelenmektedir. Beşar Esad, 1967 yılında kaybedilen Golan Tepeleri'ne yönelik herhangi bir askeri girişimde bulunmamış olması nedeniyle İsrail için ne yapacağı kestirilebilen bir düşmandır. Hatta bu yönüyle Esad'ın Suriye'si için Mübarek'in Mısır'ının İsrail'i tanımamış versiyonu nitelemesi de yapılmaktadır (Bozkurt, 2012: 38). Beşar Esad sonrası Suriye'deki silah stoklarının İsrail'in rahatsız olduğu Hizbullah gibi İsrail karşıtı radikal grupların eline geçme ihtimali İsrail'i rahatsız etmektedir.

Bu çerçevede İsrail, Suriye Krizi esnasında, sınır güvenliğine yönelik tedbirlerini artırmanın yanında kendi varlığına tehdit olarak gördüğü İran destekli Hizbullah'ın, Suriye'den uzun menzilli füze, hava savunma silahları ile kimyasal ve biyolojik kitle imha silahı almasının engellenmesi yönünde çaba sarf etti (Efegil, 2013: 20 ve Perliger,

2013: 11). İsrail Başbakanı Netanyahu, Aralık 2015 ayında yaptığı açıklamada, Hizbullah'ın faal olduğu Lübnan'a ölümcül silahların transferinin yapılmasını ve Suriye'nin güneyinin İsrail'e karşı bir cephe haline dönüşmesini engellemek için operasyonlar gerçekleştirdiklerini belirtti (Haberler.com, 3.12.2015). Bu hedefe yönelik olarak İsrail, Suriye Krizi esnasında defalarca Suriye içerisinde topçu ve hava saldırıları düzenledi²⁵. Örneğin İsrail, 3 Mayıs 2013'de Suriye'nin Şam yakınlarındaki Bilimsel Araştırma Merkezine hava saldırısı düzenledi. İsrail saldırıya ilişkin yaptığı açıklamada, Hizbullah'a gönderilmek üzere tesiste bulunan kimyasal silahlar ile İran'da gelen uzun menzilli füzeler ve hava savunma sistemlerini imha etmek maksadıyla saldırı düzenlediğini belirtti (DW, 5.5.2013).

Rusya'nın Suriye krizine müdahil olması ile birlikte İsrail, Suriye'deki Hizbullah'a yönelik operasyonel ve istihbari faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak için Rusya ile antlaşma zemini aradı. Ekim 2015 ayında Rusya'yı ziyaret eden bir askeri İsrail heyeti, Hizbullah'a karşı operasyon gerçekleştiren İsrail uçaklarına Rus hava savunma sistemlerince müdahale edilmemesi, Akdeniz'de Suriye ve Lübnan hakkında istihbarat elde etmeye yönelik faaliyet gösteren İsrail denizaltılarının faaliyetlerinin engellenmemesi ve Rusya'nın Hizbullah'a silah satışını durdurması taleplerini Rus tarafına iletti. İsteklerine karşılık olarak da İsrail tarafının Suriye'deki muhaliflerin konumlarını bildirmeyi önerdiği iddia edildi (TimeTürk, 7.10.2015).

4.2.20. Türkiye'nin Suriye Krizine Yönelik Politikası ve Suriye Krizinin Türkiye İçin Sonuçları

Türkiye, Suriye krizi esnasında gelişmelere paralel olarak üç safhalı bir politika izledi. Birinci safhada Arap Baharı gelişmelerinin Suriye'de de aynı şekilde sonuçlanacağını düşünerek Suriye'de demokratik değişim sürecini destekledi. Bu

²⁵ İsrail'in Suriye'deki Hava Saldırıları: 4 Ocak 2013 - İsrail savaş uçakları Lübnan'a geçmeye hazırlanan ve gelişmiş silahlar taşıyan bir konvoyu hedef aldı. İsrail yetkilileri konvoyun kimyasal silah ve Lübnan Hizbullah'ına teslim edilmek üzere Rus yapımı karadan havaya füze sistemleri taşıdığından şüphelendiklerini açıkladı. 31 Ocak 2013 - Şam'ın kuzey batısındaki bir araştırma merkezi hedef alındı. İsrail savaş uçakları aynı gün Suriye-Lübnan sınırındaki bir hedefi bombaladı. 4 Mayıs 2013 - İsrail savaş uçakları Şam ve çevresindeki bazı noktaları vurdu. Hedefin Lübnan'daki Hizbullah güçlerine gönderilmesi planlanan İran yapımı güdümlü füzeler olduğu tahmin edildi. 1 Kasım 2013 - İsrail, Rus yapımı füzeleri imha amacıyla kuzeydeki Lazkiye'de bir askeri üsse saldırdı. 7 Aralık 2014 - İsrail savaş uçakları Şam Havaalanı yakınlarındaki bir noktayı ve Şam kırsalındaki iki bölgeyi bombaladı. 22 Haziran 2014 - İsrail ordusu Suriye'nin sınırı ihlal ederek İsrailli bir genci öldürdüğü gerekçesiyle Suriye topraklarındaki bazı askeri hedefleri bombaladı. Londra merkezli Suriye İnsan Hakları Gözlemevi'ne göre en az 10 Suriye askeri öldü. (El Cezire Türk [web], 7.12.2014) 21 Ağustos ve 27 Eylül 2015: Golan Tepelerine yapılan roketli saldırı sonrasında İsrail, Suriye Topçusuna ve Kuneytra'daki Suriye kamu binalarına top atışı ve hava saldırısı yaptı (Sabah, 15.12.2015 ve Milliyet, 21.8.2015).

dönemde Türkiye, Esad yönetimi ile irtibatını devam ettirdi ve demokratik değişim sürecini Suriye yönetiminin kendisinin gerçekleştirmesi için teşvik etti. Başbakan Erdoğan, 6 Şubat 2011’de Beşar Esad ile yaptığı görüşmede, Arap Baharı’nın Suriye’yi de etkisi altına alacağını, bundan kaçışın mümkün olmayacağını, bu nedenle bu süreci sahiplenerek yönetmek gerektiğini, Suriye halkının Esad’a olan sevgisi nedeniyle bunu başarmanın mümkün olduğunu ve bu süreçte Türkiye’nin de destek sağlayacağını iletti (Zengin, 2013: 99). Dışişleri Bakanı Davutoğlu, 6 Nisan 2011’de gerçekleştirdiği Suriye ziyaretinde Beşar Esad’a üç tavsiyede bulundu. Bu tavsiyeler, uzun yıllardır devam eden olağanüstü halin kaldırılması ve bu çerçevede barışçıl gösterilere izin verilmesi, Kürt kökenli Suriye vatandaşlarına kimlik verilmesi, ordunun şehirlere sokulmaması ve gösteriler esnasında halk ile ordunun karşı karşıya getirilmemesi şeklindeydi (Zengin, 2013: 103). Beşar Esad, 8 yıldır Türkiye ile iyi ilişkiler içerisindeydi. Türk hükümetinin krize yönelik olumlu tavsiyeleri karşısında Esad, herhangi bir olumsuz tepki vermedi, kısa sürede durumu kontrol altına alacağını ve reformları da başlatacağını belirtti (Zengin, 2013: 104). Ancak Suriye’de olayların hızla tırmanması ve ülke geneline yayılması üzerine Suriye yönetimi, durumu kontrol altına almak için güç kullanmaya başladı. Beşar Esad ise göstericileri terörist olarak niteledi ve gösterilerin ülke dışı komplolar olduğunu belirtti (Salık, 2011: 26). 28 Nisan 2011’de MİT Müsteşarı Fidan, “Başbakan’ın özel temsilcisi” olarak Suriye’ye gitti. Suriye Başbakanı ile yapılan görüşme sonrasında, Suriye’deki reform sürecine ilişkin bilgi paylaşıldığı ve reform sürecinin hızlandırılması maksadıyla Türkiye ile işbirliği sağlanması hususunun ele alındığı açıklandı (Sabah, 28.4.2011). Ancak Türkiye’nin, demokratik reformlar gerçekleştirilerek Suriye’de krizin aşılmasını sağlama politikası, Suriye yönetiminin aşırı güç kullanarak gösterileri bastırmaya yönelmesiyle sona erdi. Bu aşamada Haziran 2011 ayında gerçekleştirilen Suriyeli muhaliflerin Antalya Toplantısı, Türkiye’nin Suriye krizindeki politikasının ikinci safhasını başlattı.

İkinci safhada Türkiye, Suriye yönetimine doğrudan meydan okuyarak Beşar Esad’ın yönetimden ayrılmasına yönelik bir politika izledi. Suriye ile diplomatik ilişkilerini keserek SUK’un oluşumunda öncü oldu ve Suriye’nin Dostları Grubuna ev sahipliği yaptı. ABD ile paralel olarak ÖSO’yu lojistik ve askeri olarak destekledi (Erdemol, 2013;102’den aktaran Üste ve Yılmaz, 2014: 149). Aktif bir uluslararası diplomasi izleyerek Esad yönetimi karşıtı bir uluslararası koalisyon oluşturmaya çalıştı. Ayrıca ilk olarak 29 Nisan 2011’de İdlib’ten gelen 252 kişilik grup ile başlayan

Suriye'deki kaos ortamından kaçış sürecinde Suriyelilere yönelik açık kapı politikası izledi (Zengin, 2013: 106 ve Yeşiltaş, 2015: 12). Bu süreçte Türkiye, Suriye'nin kurumsal alt yapısının çökmesine müsaade edilmeden sadece yönetim değişikliği ile Beşar Esad sonrası döneme geçiş sürecinin sancısız bir şekilde tamamlanmasını istedi. Krizin çözümüne yönelik olarak Arap Birliği'nin ve BM-Arap Birliği Suriye Temsilcisi Kofi Annan'ın çabalarını destekledi. Suriye yönetiminin Türkiye'yi suçlayan açıklamaları ve Hula'da çoğu çocuk 108 kişinin Suriye güvenlik güçlerince öldürülmesi sonrasında ABD, Fransa, İngiltere, Almanya, Kanada gibi ülkelerle birlikte Türkiye de 31 Mayıs 2012'de Suriyeli diplomatları sınır dışı etti. Bunlara ilave olarak Türkiye, üçüncü ülkelerden Suriye'ye silah ve askeri malzeme nakli için Türk topraklarının, kara sularının ve hava sahasının kullanılmasını yasakladı (Pınar, 2014: 68). Bu çerçevede 11 Ekim 2012'de Moskova'dan kalkan Suriye Havayollarına ait bir yolcu uçağı, Türk savaş uçakları eşliğinde Ankara'ya indirildi. Uçakta yapılan incelemede 10 adet Suriye Savunma Bakanlığı mühürlü koli bulundu. Kolilerden iki adedi açıldı, yapılan kontrolde askeri haberleşme teçhizatı bulundu ve kolilerin tamamına el konuldu (El Cezire Türk, 11.10.2012). Bundan 4 gün sonra Erivan'dan Halep'e insani yardım malzemesi taşıyan Ermenistan'a ait bir kargo uçağı Erzurum havaalanına indirildi ve kontrollerin ardından Suriye'ye uçuşa devam etmesine izin verildi. Ayrıca Türkiye, Suriye'ye ekonomik yaptırım uygulamaya başladı. Türkiye, Suriye'ye yönelik ekonomik tedbirler kapsamında, Suriye Merkez Bankası ile ilişkilerini askıya aldı ve Suriye hükümetinin Türkiye'deki mal varlıklarını dondurdu (Pınar, 2014: 68). Bununla birlikte, ABD ve AB ülkeleri, Esad yönetimine karşı olmalarına rağmen, kendi ülkelerinde yaşadıkları siyasal, sosyal ve ekonomik sıkıntılar nedeniyle Suriye Krizine etkili bir şekilde müdahil olamadılar. Diğer yandan Arap ülkeleri, Suriye'deki hangi muhalif grubun destekleneceği hususunda fikir ayrılığına düşmeleri nedeniyle ortak bir Suriye politikası oluşturamadılar. Bu süreçte Rusya, İran ve Çin'in Batılı ülkelere nazaran daha aktif bir şekilde Suriye yönetimi lehine Suriye krizine müdahil olmaları, Suriye yönetiminin baskı altına alınmasını engelledi. Rusya, Suriye yönetimine askeri malzeme ve silah desteği sağlarken İran, Hizbullah aracılığıyla Suriye yönetimini iç savaş ortamında desteklemeye başladı. Ayrıca Rusya ve Çin, BM Güvenlik Konseyinde Suriye'ye yönelik yaptırım kararlarını engelleyerek Suriye yönetimine yönelik uluslararası bir tepkinin önüne geçtiler. Ortaya çıkan bu durum, Türkiye'nin Suriye politikası kapsamında yalnız kalmasına yol açtı (Pınar, 2014: 69)

Suriye krizinin iç savaşa dönüştüğü, El Nusra Cephesi ve IŞİD gibi radikal terör örgütlerinin de iç savaşın bir parçası olduğu üçüncü safhada Türkiye, krize daha duyarlı hale geldi. Türkiye bu dönemde savunmacı bir anlayış sergileyerek kendi iç ve sınır güvenliğini sağlama hedefini ön plana almak durumunda kaldı. Krizin, Türkiye'nin iç güvenliğine yönelik tehdit oluşturması nedeniyle Türkiye, insani müdahale tezi ile Suriye'ye doğrudan bir uluslararası askeri müdahale yapılması politikasını izledi (Yeşiltaş, 2015: 12).

Bu dönemde F4 savaş uçağının düşürülmesi, Suriye yönetiminin desteğinde gerçekleştirilen Cilvegözü Sınır Kapısı ve Reyhanlı terör saldırıları ve Suriye topçusunun Akçakale'yi hedef alması, Suriye'deki krizin, artık Türkiye için bir iç güvenlik tehdidi haline dönüştüğünü ortaya koydu. Bu nedenle Türkiye, NATO'nun desteğini aradı, angajman kurallarını değiştirdi ve gerektiğinde sınır ötesi operasyon yapabilmek amacıyla TBMM'den Türk Silahlı Kuvvetlerinin ülke dışına gönderilebilmesine yönelik bir tezkere kabul etti.

Suriye'deki iç savaşın Suriye yönetimi ile muhalifler arasındaki bir savaşın ötesine geçerek farklı etnik, ideolojik ve dini gruplar arasındaki bir mücadeleye dönüşmesi, IŞİD'in bu mücadeleden güçlenerek çıkması, devamında IŞİD'in Musul'daki Türk Konsoloslugu çalışanlarını rehin alması ve Kuzey Suriye'deki Kürt nüfusun ağırlıklı olduğu Ayn El Arap şehrine saldırması, Suriye Krizini Türkiye'ye taşıdı (Yeşiltaş, 2015:13). O dönemde Türkiye, uluslararası toplumun da baskısı neticesinde PKK'nin Suriye'deki uzantısı olan PYD'nin kontrolündeki Ayn El Arap'a yardım edip etmeme ikilemiyle karşılaştı. Nihayetinde ÖSO birliklerinin de Ayn El Arap'a girmesi şartıyla bir kısım Peşmerge kuvvetlerinin Türkiye üzerinden geçişine müsaade etti.

IŞİD, Irak'ta kazandığı güç sonucunda Irak ordusundan elde ettiği teknolojik silahlarla Suriye'de önemli şehirleri ele geçirdi. IŞİD'in hem Irak hem de Suriye'de elde ettiği gelişmelerin ardından ABD öncülüğünde koalisyon güçleri, IŞİD'e karşı hava saldırılarına başladı. 4-5 Eylül 2014'de gerçekleştirilen NATO'nun Galler Zirvesinde IŞİD tehdidi ele alındı ve ardından Cidde'de Türkiye'nin de katıldığı toplantıda, 10 Arap ülkesi IŞİD ile mücadele konusunda bir deklarasyon imzaladı. Katar dâhil 5 körfez ülkesi ile Suudi Arabistan, Irak, Mısır, Ürdün ve Lübnan'ın imzaladığı deklarasyonda; IŞİD'e karşı eşgüdümlü bir askeri harekâta katılma, IŞİD'e para ve savaşçı akışını

durdurma ve terör örgütünün saldırıları nedeniyle zarar gören bölgelerin yeniden inşasına yardım sağlama hususlarında uzlaşıldığı belirtildi (Haber7, 12.9.2014). Ancak Türkiye, Musul'da rehin alınan konsolosluk çalışanları nedeniyle söz konusu bildiriye imza atmadı. ABD'li yetkililer bu aşamada Türkiye'nin sadece insani yardıma odaklanacağını açıkladılar (CNN Türk, 11.9.2014). Bununla birlikte Türkiye, koalisyon güçlerinin sadece IŞİD'e yönelik hava saldırısı gerçekleştirmesinin geçici bir çözüm olduğunu, bunun yerine IŞİD ile birlikte Esad yönetimini de hedefleyen geniş kapsamlı bir askeri harekât icra edilmesi gerektiğini belirtti (Miş ve Özdemir, 2014: 182).

Uluslararası koalisyonun Esad yönetimi hakkında net bir tutum belirlememesi üzerine Türkiye, Eylül 2014 ayında BM Genel Kurulunda Suriye sınırında bir tampon bölge oluşturulması önerisini tekrar dile getirdi, ancak yeterli desteği elde edemedi. Bu dönemde ABD'nin IŞİD ile mücadele kapsamında PYD'ye silah ve malzeme desteği sağlaması, Türkiye-ABD ilişkilerinde önümüzdeki yıllarda daha da belirginleşecek bir anlaşmazlığın temelini teşkil etti. Ekim 2014 ayında Cumhurbaşkanı Erdoğan'ın PKK ve PYD'nin eş ve terör örgütü olduğu yönündeki açıklamasının sorulduğu ABD Dışişleri Bakanlığı sözcüsü, PKK ile PYD arasındaki bağlantının farkında olduklarını, ancak PYD'nin ABD'nin terör listesinde olmadığını ve IŞİD ile mücadele eden PYD gibi Kürt gruplarının havadan desteklenmesinin gerekli olduğunu düşündüklerini belirtti (Sabah, 21.10.2014). ABD, PYD ile olan ilişkisini "IŞİD ile mücadele eden bir güç" çerçevesinde değerlendirirken Türkiye, PYD'yi kendi bekası ve iç güvenliğinin sağlanması kapsamında bir tehdit olarak ele almaktadır. Türkiye, Esad yönetimi ile de facto bir ateşkes içerisinde olan PKK'nın Suriye'deki uzantısı konumundaki örgütün, ABD'den elde ettiği silahları Türkiye'ye karşı kullanabileceğini düşünmektedir.

IŞİD, 20 Mart 2014'te Niğde'de, 5 Haziran 2015'de Diyarbakır'da, 20 Temmuz 2015'de Suruç'ta ve 10 Ekim 2015'de Ankara'da terör saldırıları gerçekleştirerek Irak, Suriye ve Batılı ülkeler için olduğu kadar Türkiye için de tedbir alınması gereken bir iç güvenlik tehdidi olduğunu ortaya koydu. Bu çerçevede Türkiye, hem IŞİD karşıtı koalisyona katıldı hem de IŞİD unsurlarının geçişini engellemek maksadıyla kendi sınır bölgesinde güvenlik tedbirleri aldı. Temmuz 2015 ayı içerisinde ABD ile Türkiye arasında İncirlik Hava Üssünün IŞİD karşıtı koalisyon tarafından kullanımına yönelik bir mutabakat sağlandığı, antlaşma kapsamında Mare-Cerablus hattı arasında 90 km.'lik sınır hattının ötesinde 40-50 km. derinliğinde bir uçuşa yasak güvenli bölge ilan edileceği, bu bölgenin IŞİD ve El Nusra Cephesi'nin eline geçmesinin ABD

liderliğindeki koalisyon güçlerinin hava unsurlarınca önleneceği belirtildi. Ayrıca mutabakatta, koalisyon güçlerine ait uçakların silah yüklü olarak İncirlik Hava Üssünden kalkış yapabilecekleri, Türk hava sahasını ve ihtiyaç duymaları halinde Batman, Malatya ve Diyarbakır'daki hava kuvvetleri meydanlarını kullanabilecekleri, Türkiye'nin gerekli görmesi durumunda kendi hava kuvvetleri veya topçu sistemleri ile güvenli bölgenin sağlanmasına destek verebileceği ifade edildi (Hürriyet, 24.7.2015). Buna ilave olarak Türkiye, halen IŞİD kontrolünde olan Azez ile Cerablus arasında daha etkin sınır kontrolüne yönelik duvar engeli oluşturmaya başladı.

Beş daimi üyenin de olumlu oyu ile BM Güvenlik Konseyi, Suriye Krizi hakkında 19 Aralık 2015'de 2254 sayılı Kararı kabul etti. Karar'da, Suriye'deki tarafların Ocak 2016 ayı başında ateşkes yaparak resmi müzakerelere başlaması için çağrı yapılması, El Nusra Cephesi ve IŞİD gibi unsurların görüşmeler dışında tutulması, altı ay içinde "güvenilir, kapsayıcı ve mezhepsel olmayan bir yönetim" kurularak 18 ay içinde BM denetiminde seçimlere gidilmesi, ABD ve Rusya öncülüğünde IŞİD ve El Nusra Cephesine yönelik saldırılara devam edilmesi yer aldı. Karar'da Beşar Esad'ın müteakip dönemdeki durumu ile ilgili bir husus yer almadı (BBC Türkçe, 19.12.2015). Fransa'da gerçekleşen terör saldırıları sonrasında Batılı ülkeler, Suriye'deki krizi Türkiye gibi bir iç güvenlik tehdidi olarak görmeye başladılar. Ayrıca Batılı ülkeler, Rusya'nın da açık bir şekilde Esad yönetimi lehine Suriye krizine müdahil olması nedeniyle Rusya'nın Beşar Esad'ın Suriye yönetiminden gitmesine müsaade etmeyeceğini gördüler. Bu nedenle Batılı ülkelerin, Beşar Esad'ın kontrolünde olsa bile terör örgütlerinden temizlenmiş bir Suriye'yi tercih etme olasılığı yüksektir. Ancak Türkiye'nin Suriye ile diplomatik ilişkilerin kesilmesinden sonra Beşar Esad karşıtı sert ve kararlı bir söylem kullanması, Beşar Esad'lı bir Suriye ile olumlu ilişkilerin kurulması sürecini geciktirecektir. Hatta kriz boyunca Türkiye'de terör eylemleri gerçekleştiren Esad yönetiminin müteakip dönemde PKK unsurları ile Kuzey Suriye'de otonomi elde etmiş PYD unsurlarını Türkiye aleyhine desteklemeye devam etmesi riski de bulunmaktadır. Suriye'deki barış görüşmelerinin Suriye'nin bütünlüğü çerçevesinde yürütülmesi, Türkiye'nin güvenliği için önem arz etmektedir. Suriye'nin batıda Alevi/Nusayri, ortada Sünni ve kuzeyde bir Kürt Devleti olacak şekilde üçe bölünmesi olasılığından bahsedilmektedir. Türkiye'nin 870 km.'lik en uzun kara sınırı boyunca PYD kontrolü altında kurulacak bir Kürt devleti, Türkiye'yi terör saldırılarına karşı daha hassas durumda bırakacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin, müteakip dönemde, Suriye'nin

bütünlüğünün korunmasına yönelik bir politika izlemesi kendi güvenliği bakımından kritik öneme sahiptir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

DEVLET DESTEKLİ TERÖRİZM KAPSAMINDA SURİYE’NİN TÜRKİYE KARŞITI TERÖR ÖRGÜTLERİYLE İLİŞKİSİ

Suriye, Hatay’ın Türkiye’ye katılmasını bir türlü kabul etmemiştir. Türkiye’nin 1970’li yıllarda Güneydoğu Anadolu Projesi’ni uygulamaya başlamasıyla, iki ülke arasındaki sorunlara sınır aşan sular meselesi de eklenmiştir. Mevcut su potansiyelini sulamada ve enerji üretiminde kullanarak Güneydoğu Anadolu Bölgesi’nin ekonomik kalkınmasını sağlamak için Türkiye tarafından başlatılan proje, Fırat ve Dicle nehirlerinden faydalanan Suriye’yi rahatsız etmiştir. Suriye, projenin tam olarak yürürlüğe girmesiyle birlikte, Türkiye’den kendi topraklarına daha az su akacağı endişesine sahip olmuştur. Bu nedenle Suriye, Güneydoğu Anadolu Projesi’ni geciktirmeyi kendisine hedef olarak belirlemiştir.

Suriye, sınır ve su meselelerini kendi lehine çözmek için 1970’li yıllardan itibaren Türkiye karşıtı terör örgütlerini desteklemeye başlamıştır. Diğer bir ifadeyle Suriye, su ve sınır sorunu gibi konularda Türkiye’yi taviz vermeye zorlamak amacıyla terör örgütlerini kullanmıştır. Suriye’nin Türkiye karşıtı terör örgütlerini kullanmasının diğer sebepleri şu şekilde sıralanabilir:

- Suriye, Türkiye’ye karşı konvansiyonel bir savaş sürdürmek yerine çok daha düşük maliyetli dolaylı bir örtülü savaş sürdürerek Türkiye’yi ekonomik kaynaklarını terör örgütlerini kontrol altına almak için kullanmaya zorlamıştır (Karakoç, 2004: 448). Dolayısıyla Suriye, Türkiye’nin ekonomik kalkınmasını engellemek, politik ve askeri bir güç olmasını engellemek istemiştir (Özdağ, 1999: 207).

- Suriye, kendi Kürt meselesini dışarıya ihraç etme hedefi kapsamında Kürt kökenli Suriye vatandaşlarını istismar ederek PKK terör örgütüne katılımı teşvik etmiştir. PKK içerisindeki Suriyeli oranının %30’un üzerinde olması, Suriye’nin bu politikasının başarılı olduğunu göstermektedir (Özdağ, 1999: 207).

Suriye, özellikle PKK terör örgütünün Bekaa Vadisi’nde 1979 yılında bir kamp kurmasına izin vermiş, örgütün lideri de 1982 yılında Şam’a yerleşmiştir. 1980’ler boyunca PKK ve su sorunu, Suriye ile Türkiye arasındaki ilişkilerde koz olarak kullanılmış, Suriye’ye verilen su azaldığında PKK’nın eylemleri de artmıştır. Suriye,

Türkiye'ye yönelik faaliyet gösteren terör örgütlerinin silah ve uyuşturucu kaçakçılığı faaliyetlerine göz yummuş, bu örgütlere barınma ve eğitim, para yardımı, silah, malzeme ve sahte kimlik/sahte pasaport imkânları sağlamıştır (Cabbarlı, 2004: 409).

5.1. SURİYE VE ASALA İLİŞKİSİ

ASALA, kendini sol görüşlü bir devrimci hareket olarak nitelemektedir. Hagop Hagopyan tarafından 1974 yılında Beyrut'ta kuruldu. Türkiye'nin sözde işgal ettiği Doğu Anadolu topraklarının Ermenistan'a katılmasını savunmaktadır. ASALA'nın 10 Temmuz 1978 tarihli duyurusuna göre;

- Ermeni topraklarının 9/10'u Türkiye tarafından işgal edilmiştir. Bu çerçevede ASALA işgal altındaki Ermeni topraklarının kurtarılması ve bu toprakların bitişik Ermenistan ile birleştirilmesi hedefine yönelik olarak dünyanın her yerinde mücadelesini sürdürecektir (Karakoç, 2009: 182-184).

Suriye, Karakaya Barajında su tutulmaya başlanmasıyla birlikte ASALA terör örgütünü desteklemeye başladı. Bu destek ASALA'ya, barınma ikanı sağlamak, silahlı eğitim vermek ve lojistik destek tedarik etmek şeklinde gerçekleşti. ASALA militanları, Lübnan'ın Bekaa Vadisi'ndeki Bar Elias ve Anjer kasabaları arasındaki İstabil Gandur Çiftliği'nde kurulan kampta Suriye Gizli İstihbaratı El Muhaberat tarafından eğitildi (Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 35). Ayrıca El Muhaberat, Avrupa'nın çeşitli kentlerinde ASALA militanlarına silah ve mühimmat tedarik etti (Erciyes, 2004: 102).

1982 yılında İsrail'in Lübnan'a gerçekleştirdiği saldırı esnasında ASALA militanları Bekaa Vadisi'ndeki kamplarını terk etti. Suriye askeri üniformasını giyen ASALA militanları, Suriye birlikleri ile Suriye'ye geçiş yaptı. Bu dönemde ASALA ana karargâhı Şam'a taşındı (Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 36). Bununla birlikte ASALA, Lazkiye ve Tartus bölgelerinde kurulan kamplarda faaliyetlerine devam etti.

Suriye, ASALA'nın eylem gerçekleştirme sürecini de destekledi. Suriye, verdiği pasaportlarla örgüt elemanlarının eylem gerçekleştirecekleri noktalara ulaşımını sağladı. Suriye tarafından eğitilen ve pasaport tedarik edilen teröristler, Lazkiye üzerinden sandal veya motorlar aracılığıyla Samandağ üzerinden Hatay'a giriş yapmaktaydı. Türkiye'ye ulaşım için kullanılan diğer bir rota ise Kıbrıs Rum Kesimi üzerinden geçmekteydi. Lazkiye'den Kıbrıs Rum Kesimine ulaşan teröristler, buradan Ege

sahillerine ya da Yunanistan üzerinden Meriç'i geçerek Trakya'ya sızılmaktaydılar. Avrupa'ya geçiş yapmak isteyen teröristler ise Kıbrıs Rum Kesimi ve Yunanistan üzerinden hedefledikleri ülkeye ulaşmaktaydılar (Milliyet, 14.7.1982 ve Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 16).

ASALA, Suriye'de diğer Türkiye karşıtı terör örgütleriyle yakın ilişkiler kurdu. Bu çerçevede ASALA ile PKK, istihbarat paylaşımı, bilgi alışverişi ve ortak propaganda yürütme konularında işbirliği yaptılar (Milliyet, 14.7.1982). Bu çerçevede;

- ASALA ve PKK, 7 Nisan 1980'de Lübnan'ın Sayda kentindeki Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nde ortak basın toplantısı yaptı.

- ASALA ve PKK, 10 Kasım 1980'de Strasburg Konsoloslugu'na yapılan bombalı saldırıyı birlikte üstlendi.

- 11 Kasım 1980'de Roma Türk Hava Yolları ofisine atılan bomba, ASALA ve PKK tarafından ortaklaşa kabul edildi.

- ASALA ve PKK, Atina'da "Ermeni ve Kürtlerle Dayanışma" adlı bir örgütü beraber kurdular ve örgütün basın bildirisi, yürüyüş v.b. faaliyetlerine katıldılar (Milliyet, 14.7.1982).

Türkiye, Suriye'nin ASALA'ya verdiği destek nedeniyle duyduğu rahatsızlığı diplomatik kanallardan Suriye'ye ilettili. 29 Mart 1983'de Dışişleri Bakanı İltcr Türkmen, Suriye'ye bir ziyaret gerçekleştirdi. Görüşmede; İsrail'in Lübnan'ı işgali sırasında Lübnan'dan kaçan ASALA teröristlerinin tekrar geri dönmeye başladığı, bu çerçevede Lübnan'ın Suriye'nin kontrolü altındaki bölgelerinde ASALA terör örgütü mensuplarının barındığı ve silahlı eğitim aldığı istihbarat bilgilerini Suriye tarafıyla paylaştı ve Suriye'yi ASALA terörünün önlenmesi hususunda işbirliğine çağırdı (Milliyet, 29.3.1983). Ancak Suriyeli yetkililer, Türkiye'ye yönelik terör eylemleri ile bir ilgilerinin olmadığını belirtti (Fırat ve Kürkcüoğlu, 2001: 133 ve Türkmen)

22 Temmuz 1983'de Emniyet Genel Müdürlüğü üst düzey yetkililerinden oluşan bir heyet, Suriye makamlarıyla görüşmelerde bulundu. Türk heyeti, Avrupa'daki diplomatik misyonlara ve üyelerine yapılan saldırıların Suriye'de üstlenen ASALA terör örgütü elemanları tarafından gerçekleştirildiğini ortaya koyan bulgu ve kanıtları Suriye heyetine sundu. Ayrıca Türk heyeti, ASALA militanlarınca Suriye üzerinden

Türkiye'ye sokulan kalaşnikof tüfek, roketatar ve patlayıcı malzemelerle ilgili istihbarat bilgilerini Suriye tarafıyla paylaştı (Milliyet, 30.8.1983). Ortaya konulan bilgi ve belgelere rağmen Suriye tarafının işbirliğine yanaşmaması üzerine Türkiye, gönderdiği notalarla tutumunu sertleştirdi ve gerekirse Suriye'ye karşı askeri güç kullanılacağı mesajı verildi. Bunun üzerine Suriye, geri adım attı ve 1983 yılı sonunda ASALA mensuplarını kendi topraklarından çıkardı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 133).

Suriye'nin ASALA meselesinde geri adım atmasının iki ana nedeni vardı. Birincisi, o dönemde Hafız Esad, kalp rahatsızlığı geçirmiş ve sağlığının bozulduğu yönünde söylentiler çıkmıştı. Bu durum, kardeşi Rıfat Esad da dâhil olmak üzere bazı güç odakları arasında iktidarı ele geçirme mücadelesinin başlamasına neden olmuştu (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 133). Bunun yanında Hafız Esad, uluslararası terörizmi desteklemesi nedeniyle ABD'nin ambargosu ile karşı karşıya kalmıştı (Erhan). Bu nedenle Hafız Esad, ülke içi iktidarını sağlamlaştırmak amacı doğrultusunda dikkatini iç politik gelişmelere yöneltmek ve dış politikada kendisini daha fazla sıkıntıya sokmamak için ülkesindeki ASALA militanlarını İran, Kuzey Irak ve Bekaa Vadisi'ne gönderdi. Bununla birlikte Suriye, uzun yıllar ASALA'ya olan desteğini sürdürmeye devam etti. 1994 yılında PKK lideri Öcalan'a suikast düzenlemek için hazırlık yapan Millî İstihbarat Teşkilatı (MİT), istihbarat çalışmaları esnasında Bekaa Vadisi Zahle bölgesinde El Muhaberat gözetiminde Taşnak Partisi ile PKK'nın Ermenilere ait Özbaşıyan Tiyatrosu'nda Türkiye aleyhtarı bir toplantı yaptıklarını öğrenmişti (Karakoç, 2009: 237).

5.2. SURİYE VE DİĞER SOL GÖRÜŞLÜ TERÖR ÖRGÜTLERİ İLİŞKİSİ

Suriye, DHKP-C (Devrimci Halk Kurtuluş Partisi Cephesi), THKP-C (Türkiye Halk Kurtuluş Partisi-Cephesi) Acilciler, TKP (Türkiye Komünist Partisi) Kıvılcım, TDP (Türkiye Devrim Partisi), TKP-ML (Marksist Leninist) terör örgütleri ile ilişki kurdu.

DHKP-C ve TKP-ML'nin, Bekaa Vadisi'nde kampları mevcuttu. THKP-C Acilciler, Bucak'ta bir parti okulu, Lazkiye-Şam Karayolu üzerinde eğitim kampı ve Lazkiye, Halep, Şam ve Bucak'ta örgüt evlerine sahipti. TDP, örgüt merkez komitesini 1989 yılında Almanya'dan Bekaa Vadisi'ne taşıdı. Şam'da örgüt bürosu ve Yanta'da silahlı eğitim kampı kurdu (Milliyet, 17.10.1998).

5.2.1. THKP-C Acilciler

THKP-C, 1970 yılında Ankara'da kuruldu. Marksist ve Leninist bir görüşe sahipti. Milli demokratik devrim stratejisi doğrultusunda şehir gerillacılığını ön plana çıkaran bir yapıya sahipti (Demirel, 2007: 274, 275). 1972 yılında Kızıldere'de örgütün lider kadrosunun öldürülmesinin ardından geriye kalan militanlar tarafından THKP-C Acilciler kuruldu. 1979-1980 yılında örgütün lider kadrolarının çoğu yakalandı. Bir süre sonra örgütün liderlerinden Mihraç Ural ve bazı örgüt mensupları hapisten kaçarak Suriye ve başta Fransa olmak üzere bazı Avrupa ülkelerinde örgütü tekrar canlandırmaya çalıştı (Demirel, 2007: 361).

1987 yılında Ankara'daki Güney Kore Büyükelçiliği ile Adalet Bakanlığına bombalı saldırı düzenleyen ve saldırılara yönelik düzenlenen soruşturma neticesinde ele geçirilen THKP-C Acilciler militanları, yapılan sorgulamalarında, eylem emrini Suriye'deki örgütün üst düzey yöneticilerinden aldıklarını, Suriye'de eğitim gördükten sonra para, silah ve patlayıcı madde ile illegal yollardan Türkiye'ye girdiklerini belirtti (Milliyet, 3.2.1988). İstihbarat çalışmaları sonucunda, THKP-C Acilciler'in liderlerinden Mihraç Ural'ın yüzbaşı rütbesi verilerek Suriye Ordusu'nda görev yaptığı tespit edilmiş ve Mihraç Ural'ın Suriye yetkilileri ile yaptığı görüşmelerde devrim yolu ile iktidarı ele geçirdiklerinde Torosların güneyini Suriye'ye bırakacaklarını söylediği öğrenilmişti (Milliyet, 23.12.1987).

Suriye, 2011 Suriye Krizi nedeniyle iki ülke ilişkilerinin bozulması üzerine THKP-C Acilciler örgütünü Türkiye'de terör eylemleri gerçekleştirmeye sevk etti. Suriye, THKP-C Acilciler grubunu kullanarak 11 Mayıs 2013'te Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde Türkiye tarihinin en kanlı terör saldırısını yaptırdı. Bomba yüklü araçların kullanıldığı olayda saldırı ilçe merkezinde gerçekleştirildi. Saldırıda 52 kişi hayatını kaybetti ve 155 kişi yaralandı.

8 Mayıs 2013'te Hatay Emniyet Müdürlüğü'nün Terörle Mücadele Şube Müdürlüğü'nü arayan bir kişi, THKP-C Acilciler terör örgütünün Türkiye'ye yönelik bombalı saldırı yapacağını ihbar etti. İhbarı yapan şahıs, saldırı planının detaylarını şu şekilde verdi:

"Bombalama olayı ile ilgili Temir Dükancı, 9 Mayıs 2013'te tahminen 22.00-24.00 saatleri arası, Yayladağı Sınır Kapısı'ndan giriş yapacak. Temir

Dükancı'yı, Yusuf Nazik veya Nasır Eskiocak isimli şahıslar gelip alacak ve daha önceden bombalama eylemi için hazırlanan araçların olduğu yere götürecek. Daha önceden bombalama işinde kullanılmak üzere 2 adet kapalı kasa minibüs alındı, bu araçlara Harbiye'de Mehmet Gümüşlü isimli kaportacıda gizli bölmeler yapıldı. Araçlar şu an Harbiye'de ancak tam yerini bilmiyorum. 1 hafta kadar önce, 25-30 kiloluk paketler içerisinde toplam 1000 kilo kadar C-3 bomba malzemesi Samandağ Meydan Köyü yakınlarında denizyolu ile balıkçı Cengiz diye biri aracılığıyla geçirilerek Hatay Harbiye Beldesi'ne getirildi. Bu bombalar perşembe gecesi araçlara yüklenerek Nasır Eskiocak ve Yusuf Nazik önderliğinde Ankara'ya hareket edecek. Bu işler için 2 hafta kadar önce Lazkiye'de Yusuf Nazik ve Nasır Eskiocak isimli şahıslara, 4-5 milyon Suriye parası ile bomba eğitimi verildi. Lazkiye'den yüklenen bombaları bizzat gördüm. Bunu Lazkiye'de olan Acilciler lideri Mihraç Ural ve yanında kalan Hacı kod adlı biri planladı." (DHA, 11.5.2015)

İhbarın ardından başlatılan araştırmada, ihbarcının belirttiği isimlerin sık sık Türkiye'ye giriş çıkış yaptığı ve Miraç Ural ile irtibatları bulunduğu tespit edilmesi üzerine soruşturma ve teknik takip için çalışma başlatıldı. Çalışmalar esnasında Mihraç Ural'ın, 10 Mayıs 2013'te sosyal medyadan Hatay'a yönelik tehdit mesajı yayınladığı tespit edildi (DHA, 11.5.2015). Bununla birlikte saldırı Ankara'da değil Reyhanlı'da gerçekleştirildi. Saldırının ardından gerçekleştirilen istihbarat çalışmalarında saldırıyı gerçekleştiren Nasır Eskiocak'ın, Yayladağı'na bağlı Güveççi Köyü yakınlarında sınırı geçerek Suriye'ye kaçmaya çalıştığı bilgisi elde edildi. Bunun üzerine 3. Hudut Tabur Komutanlığı ve Hatay Emniyet Müdürlüğünün 12 Haziran 2013'te gerçekleştirdiği ortak operasyon sonucunda Suriye sınırına yaklaşık 300 metre uzaktaki Güveççi köyü yakınlarında Nasır Eskiocak yakalanarak etkisiz hale getirildi (Milliyet, 12.6.2013).

Nasır Eskiocak'ın yapılan sorgulamasında; El Muhaberat'la kurduğu ilişkiyi detaylarıyla anlattığı, eylemin gerçekleştirilmesine yönelik olarak yaptıkları faaliyetlerle ilgili bilgi verdiği ve ayrıca Suriye yönetiminin talimatı doğrultusunda öncelikle Ankara'da eylem yapılmasının planlandığını ancak yeterli koşulların olmaması nedeniyle alınan karar gereğince eylemin Reyhanlı'ya kaydırıldığını söylediği açıklandı (Milliyet, 12.6.2013).

Suriye’de faaliyet gösteren muhalif haber sitesi Zaman el Wasl, Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde 11 Mayıs 2013’te düzenlenen bombalı saldırının arkasında Suriye istihbaratı El Muhaberat’ın bulunduğunu kanıtlayan bir belge yayımladı. Belgeye göre 52 kişinin hayatını kaybetmesine neden olan saldırı, Suriye Güvenlik Servisi 331 Şubesi’ne bağlı ajanlar tarafından düzenlenmişti (Takvim, 5.5.2015).

Reyhanlı saldırısı, Suriye’nin 2011 sonrasında tekrar Türkiye karşıtı terör örgütlerini kendi politik hedefleri doğrultusunda kullanmaya başladığını gösterdi. Türkiye, 2011 Suriye Krizi esnasında Suriye’deki muhalif grupları destekleyen bir politika izlemekteydi. Bu çerçevede Suriye, yaptırdığı saldırı ile Türkiye’yi izlediği politikadan vazgeçirmeye ve bir bakıma bu politikanın Türkiye’ye verebileceği zararları göstermeye çalışmaktaydı.

5.2.2. DHKP-C

Örgütün temeli, 1978 yılında kurulan Devrimci Sol örgütüne dayanmaktadır. Dev Sol, Marksist-Leninist bir düzen kurulmasını hedeflemektedir. Saldırılarıyla 12 Eylül 1980’e kadar 35 polis, 23 asker ve 240 sivilin ölümüne neden olan örgüt, 1980 askeri harekâtıyla birlikte militanlarının çoğunun tutuklanması sonucunda büyük bir darbe aldı. 1989 yılında örgüt liderlerinden Dursun Karataş ve Bedri Yağan’ın hapisten kaçmasıyla örgüt tekrar toparlanma sürecine girdi. Lübnan’ın Bekaa Vadisi’nde elde edilen Şehid Ahmet Kampı’nda örgüt elemanlarına askeri ve siyasi eğitim verildi. 1990’lı yıllarda örgüt tekrar gasp, bombalama, adam öldürme vb. eylemler gerçekleştirmeye başladı. İstanbul, İzmir, Adana, Bursa gibi büyük şehirlerde silahlı hücreler oluşturuldu. 12 Temmuz 1991’de güvenlik güçlerince gerçekleştirilen operasyon sonucunda örgüt ciddi darbe aldı ve bu hezimetin Dursun Karataş’ın merkeziyetçi yönetiminden kaynaklandığından hareketle örgüt içinde bölünmeler yaşandı. Bu dönemde Dursun Karataş, kendisine yakın gördükleriyle beraber Şam’a geldi ve 30 Mart 1994’de Devrimci Sol örgütünün adını Devrimci Halk Kurtuluş Partisi/Cephesi olarak değiştirdi (Demirel, 2007: 297-303).

Suriye, Adana Mutabakatının imzalandığı 1998 yılına kadar etkin bir şekilde DHKP-C’ye destek sağladı. Örgüt elemanları, Lazkiye yakınlarındaki kampta silahlı eğitim aldı. Bunun yanında militanlara Şam’da spor ve teknik eğitim verildi. Adana Mutabakatından sonra Suriye yönetiminden destek göremeyen DHKP-C militanları,

Yunanistan'a geçiş yaptı ve bu ülkede faaliyetlerine devam ettiler. Türkiye'nin girişimleri sonucunda Yunanistan'daki Lavrion kampı kapatılınca 2008 yılından itibaren tekrar Suriye'ye giriş yapmaya başladılar. Ancak bu dönemde Suriye'de gizli bir şekilde varlıklarını devam ettirmeye çalıştılar. şam'ın gecekondı mahallelerinde, Lazkiye ve Halep'te bulunan evlerde faaliyetlerini sürdürdüler. Örgüt liderleriyle olan temaslarını bilgisayar ve telefon üzerinden sağladılar (NTV, 3.4.2008).

Arap Baharı'nın etkilerinin Suriye'de de görülmeye başlaması ve bu süreçte 2011 yılı yazından itibaren Türkiye-Suriye ilişkilerinin bozulması zerine Suriye, tekrar Türkiye karşıtı terör örgütlerini desteklemeye başladı. Bu dönemde THKP-C Acilciler rgt lideri Mihraç Ural, DHKP-C ile Suriye yönetimi arasında irtibatı sağladı. Bu erevede Lazkiye'de Ras El Basit'teki bir yatılı okul binası DHKP-C'ye tahsis edildi ve örgütün eğitim ve kamp merkezi haline dönüştü. DHKP-C militanları, bu binayı THKP-C Acilciler rgt birlikte kullandı. Örgütün lojistik ihtiyaçları, El Muhaberat ile Suriye ordusu tarafından karşılandı. Suriye ordusunda görevli subaylar, patlayıcı ve bomba yapımı konusunda da DHKP-C militanlarına eğitim verdi. Suriye, bu rgtleri, Türkiye'ye yönelik faaliyetlerinin yanında Suriye içerisindeki operasyonlarında da kullandı. DHKP-C militanları, THKP-C Acilciler militanları ve Suriye askerleriyle birlikte muhaliflere karşı operasyonlara katıldılar. Bu çerçevede örgüt yeleri, Suriyeli muhaliflere karşı pusu kurma, ev baskınlarına katılma ve çatışmalarda yer alma gibi operasyonlar gerçekleştirdi (Sabah, 31.3.2013).

Eylül 2014 ayında IşİD tarafından gerçekleştirilen Ayn El Arap şehrine yönelik saldırı esnasında DHKP-C militanları şehrin savunmasında PYD güçlerine destek verdi. Bu dönemde çok sayıda kayıp veren DHKP-C, PYD'den Ayn El Arap bölgesinde kendilerine bir kamp verilmesini ve PYD militanlarınca silahlı eğitim verilmesini istedi (Akşam, 4.4.2015).

7 Haziran 2015 seçimleri öncesinde MİT, Emniyet İstihbarat ve terör birimleri, DHKP-C rgtne yönelik yaptığı istihbarat çalışmaları sonucunda 104 kişilik bir DHKP-C militanları listesi oluşturuldu. 104 kişilik grubun 52'sinin Suriye'de eğitildiği ve seçimler öncesinde Türkiye'de saldırılar gerçekleştirmeyi amaçladıkları belirlendi. Bu çerçevede teröristlerin geçişini engellemek için Suriye sınırı boyunca güvenlik önlemleri alındı (Sabah, 3.4.2015).

5.2.3. TKP Kıvılcım, TDP ve TKP-ML TİKKO

TKP Kıvılcım. Türkiye Komünist Partisi ve Dr. Hikmet Kıvılcımlı'nın fikirlerini benimseyenlerin oluşturduğu bir örgüttür. Örgüt, silahlı eylem yerine daha çok korsan gösteri ve bildiri dağıtmak şeklinde eylemler gerçekleştirdi (Demirel, 2007: 112). Ancak 12 Eylül 1980'den sonra TKP Kıvılcım mensupları da Suriye'ye geçiş yaptı, Suriye'deki PKK'ya ait çeşitli kamplarda barındı ve silahlı eğitim aldı (Önal, 2010: 78).

TDP. Kökeni TKP-B (Birlik)'e dayanmaktadır. TKP-B, 1975 yılında kuruldu. 12 Eylül 1980 sonrasında örgüt mensupları, Avrupa ülkelerine ve Suriye'ye kaçtı. Suriye'ye kaçan örgüt mensupları tarafından Şam'da bir örgüt bürosu oluşturuldu. Örgüt, bu büro aracılığıyla Avrupa'ya kaçmak isteyen örgüt mensuplarına destek sağladı. Ayrıca TKP-B, Bekaa Vadisi'nde eğitim kampı kurma çabasına da girdi. Filistin Halk Kurtuluş Cephesi'nden sağladığı yardım ve destek ile 1987 yılında Yafta Koyu civarında bir kamp kurdu. Bu kampta Şam'daki örgüt evlerinden yönlendirilen teröristlere Filistin Halk Kurtuluş Cephesi elemanları tarafından silah ve patlayıcı malzeme eğitimi verildi. 1989 yılında Atina'da gerçekleştirilen Kongre'de örgüt ile görüş ayrılığına düşen İbrahim Seven, Devrimci Komünist Partisi'ni kurdu. Seven, 1990 yılında PKK ve Filistin Halk Kurtuluş Cephesi desteği ile Hilve Köyü yakınlarında yeni bir kamp kurdu. 1992 yılında adını Türkiye Devrim Partisi olarak değiştirdi. Takip eden dönemde PKK ile işbirliğine gitti. Örgüt üyeleri, PKK'nın Cudi Dağı'ndaki kamplarına katıldı. 1994 yılında örgütün kamp komutanı, güvenlik kuvvetleriyle girdiği çatışmada öldürüldü. 2004 yılında örgüt liderlerinin yakalanması sonucunda, örgütün Türkiye kırsalındaki faaliyetleri sona erdi (Demirel, 2007: 116-117 ve Önal: 2010: 78,79).

TKP-ML TİKKO. Türkiye Komünist Partisi- Marksist Leninist'i oluşturan İbrahim Kaypakkaya ve arkadaşları tarafından bu partinin askeri kanadı olarak 1972 yılında kuruldu. Örgüt, ilk eylemlerini Elazığ ve Tunceli kırsalında gerçekleştirdi (Demirel, 2007: 224-225). Genel olarak güvenlik kuvvetlerini hedef alan TKP-ML TİKKO, PKK'dan sonra Türkiye'nin en kanlı terör örgütü olarak bilinmektedir. 1994 yılında Darbeciler ve Eroinciler olarak ikiye bölündü. Örgüt, Suriye'yi daha çok silah ve mühimmat tedarik kaynağı olarak kullandı. Örgüt 1993 yılında bölünmeden önce parası peşin ödenerek kaçakçılara silah ve mühimmat sipariş edildi. Aralarında uçaksavar, kalaşnikof tüfek, tabanca ve patlayıcılardan oluşan ilk büyük parti malzemeler,

Türkiye'ye girdikten sonra Gaziantep'te bir kaçakçıda ele geçirildi (Demirel, 2007: 252).

Sol terör örgütleri, Ayn El Arap'a gerçekleştirilen IŞİD saldırısı esnasında bu şehre geçerek PYD'nin silahlı kanadı YPG ile birlikte şehrin savunmasında yer aldılar. Bu örgütler arasında TKP Kıvılcım, MLKP (Marksist-Leninist Komünist Partisi), DHKP-C ve TKP-ML TİKKO bulunmaktadır. Türkiye basınında, YPG militanlarıyla birlikte görüntüleri yayımlanan örgütlerin halen YPG kontrolündeki bölgelerde silah ve bomba eğitimi almaya devam ettikleri ifade edilmektedir (Haberler.com, 2015).

5.3. SURIYE VE PKK İLİŞKİSİ

5.3.1. PKK'nın Suriye'ye Yerleşmesi

PKK'nın Suriye ile olan ilişkisi 1978 yılından itibaren başladı. Bu yıllarda Suriye'nin PKK'ya olan desteği silah kaçakçıları vasıtasıyla silah sağlamak şeklindeydi. Silah kaçakçılığının Suriye tarafında Ethem Sait Akçan adında bir Suriye Gizli İstihbaratı El Muhaberat üyesi şahıs mevcuttu. Söz konusu şahıs, Suriye sınırında oturan akrabaları yardımı ile silahların Türkiye'ye girişini düzenlemekteydi (Özcan, 1999:243). 1979 yılında PKK'ya karşı Güneydoğu Anadolu'da yoğunlaşan operasyonlar sonucu terör örgütünün ülke içindeki faaliyetleri durma noktasına geldi. Bunun üzerine Suriye, PKK'yı kendi himayesi altında Lübnan'daki Bekaa Vadisi'nde ve Suriye içerisinde barındırmaya başladı. Bu çerçevede ilk olarak terör örgütü lideri Abdullah Öcalan, Ağustos 1979 ayında Suriye'ye geçti. Şam'da yapılan kaçış planı kapsamında örgütün elemanları Suriye'nin sınır kasabaları olan Kamışlı, Amudiye, Derbesiye ve Ayn El Arap'taki toplanma noktalarına geldiler. Teröristler bir müddet burada kaldıktan sonra El Muhaberat ajanları rehberliğinde karayolu ile Şam'a ve oradan da Bekaa Vadisi'ndeki Filistin Demokratik Kurtuluş Cephesi'nin karakollarına yerleştirildiler (Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 38).

Suriye, PKK'ya Bekaa Vadisi'nde El Fetih kontrolündeki bir kamp tahsis etti. Bu kampta Türkiye'den gönderilen 250 kişilik ilk grubun eğitimine başlandı (Özcan, 1999: 244). Şam'a yerleşen Öcalan, Suriye'de rahat bir şekilde terör örgütünü kontrol etme imkânı elde etti ve ilk aşamada PKK için maddi kaynak bulmaya çalıştı. Iraklı bir Kürt aracılığıyla Libya'da işçi olarak çalışan Kürtlerden toplanan dövizler, Suriye'de

örgütlenen PKK'ya ulaştırıldı. Bunu İsveç ve Almanya'dan toplanan dövizler takip etti (Harp Akademileri Komutanlığı, 1994: 73).

PKK, ilk aşamada Hatay ve İskenderun bölgesi ile Suriye'den Sivas'a uzanan dağ silsilesine yerleşmeyi hedefledi. Bu bölgelerdeki konuşlanmaya yönelik lojistik ve personel desteğini de Suriye'ye dayandırmaya çalıştı (Özdağ, 1999: 208). Bu çerçevede Suriye'de eğitilen ilk grup 250 PKK'lı 1980 yılı Nisan ayında sınırı geçerek Türkiye'ye girdi. Gruba verilen talimat Adıyaman, Tunceli ve Sason bölgelerine yerleşerek silahlı faaliyete başlamaktı. Yakalanan bir teröristin üzerinde elde edilen belgelerden bu plan Türkiye tarafından öğrenildi ve Suriye sınırında alınan tedbirler neticesinde Türkiye'ye girmeye çalışan PKK üyeleri yakalandı. Bunun üzerine PKK, Türkiye'ye giriş yapmayı askıya aldı, Bekaa Vadisi'nde eğitim faaliyetlerine ağırlık verdi ve bu dönemde Bekaa'da eğitilen terörist sayısı 300'ü buldu (Özcan, 1999: 245-246).

1980'lerin başında Suriye'den Türkiye'ye gönderilen bazı teröristlerin sınırı geçtikten sonra teslim olması üzerine Öcalan'ın örgüt yöneticilerine söylediği

“...bu alanlarda boşuna mı barındırılıyor? Yüzlerce silah, binlerce mermi bize iş olsun diye mi veriliyor? Şimdiden dağılır, bir şeyler yapmazsak, buralarda hayat hakkı verirler mi? Beni Şam'da bir saniye bile tutarlar mı? (Ersever, 1993:91-92'den aktaran Bozkurt, 2012: 326)

ifadesiyle açık bir şekilde örgüt ile Suriye arasındaki işbirliğinden bahsetmekteydi.

1980 yılı sonrasında neredeyse faaliyetleri durma noktasına gelen, eleman sayısı 100'ü geçmeyen, Türkiye'de hiçbir siyasi ve ekonomik etkinliği olmayan ve bölgesel hiçbir bağlantıya sahip olmayan PKK, Suriye'nin desteği ve himayesi sayesinde 4 yıl içerisinde kanlı bir terör örgütüne dönüştü (Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 38). Suriye, askeri eğitim faaliyetlerinin yanında PKK'nın Bekaa Vadisi'ndeki kamplarda siyasi olarak teşkilatlanmasına yönelik de destek sağladı. Temmuz 1981 ayında PKK, Bekaa Vadisi'ndeki kampında ilk konferansını düzenledi. Konferansta, Suriye kontrolündeki bölgelerde eğitim faaliyetlerine hız verilmesi, Irak'taki Kürt hareketleri olmak üzere bölgedeki önemli güçlerle ilişki kurulması ve Türkiye'ye dönme yönünde siyasi ve askeri hazırlıkların yapılmasına karar verildi (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 132). Bu dönemde PKK'nın Suriye'ye geçişinden itibaren örgüte sempati duyan Suriye Devlet Başkanı Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad ile temasa geçildi. Rıfat Esad, Suriye'deki

silah ve uyuşturucu kaçakçılığı ile terörizmin organize edilmesinde kilit öneme haizdi (Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 39). Rıfat Esad, PKK'nın Suriye ve Lübnan makamları ile ilişkilerini düzenlemekte ve PKK'nın da içinde olduğu uyuşturucu trafiğini organize ederek mali kaynak sağlamaktaydı (Erciyes, 2004: 105). Ağustos 1982 ayında gerçekleştirilen ikinci konferansta ise Kuzey Irak'a yerleşme ve askeri harekâta başlamak üzere PKK unsurlarının Türkiye'ye geçiş yapmaya başlaması kararları alındı (Yavuz, 2005: 387). Buna ilave olarak şam, Halep, Afrin gibi Suriye şehirlerinde temsilcilik açması kararlaştırıldı (Erciyes, 2004: 105).

PKK, 1982 yılında Lübnan'ın İsrail'i işgali esnasında Filistinli silahlı grupların yanında ilk savaş tecrübesini kazandı (Schmidinger, 2015: 88). İsrail'in Filistin'i işgal etmesinin ardından Filistin Kurtuluş Örgütü Bekaa Vadisi'ndeki kamplardan çıkarıldı ve Filistin Kurtuluş Örgütü'nün boşalttığı kamplara PKK unsurları yerleşti. Bu kamplardan Helve Kampı, PKK tarafından Mahsun Korkmaz Akademisi olarak adlandırıldı ve silahlı eğitim merkezi olarak düzenlendi. Bekaa Vadisindeki kamplarda 1994 yılına kadar 15.000 terörist eğitildiği belirtilmektedir (Özcan, 1999: 248).

PKK'nın, Suriye'deki faaliyetleri sürekli olarak El Muhaberat tarafından kontrol edildi. Bu çerçeve de PKK'nın Bekaa Vadisi'nin yanında şam, Halep ve Haseki kentlerine yerleşmesine müsaade edildi. Lübnan'daki kamplardan gelen örgüt elemanları, bizzat El Muhaberat ajanları tarafından karşılındı ve söz konusu şehirlerde tahsis edilen evlere yerleştirildi. Suriye, bu dönemde, Saika ve Zebadeni kamplarını açtı. Bu kamplarda Suriyeli subaylar tarafından PKK militanlarına eğitim verildi. Örgüt lideri Öcalan'ın da yerleştiği kamp olan Zebadeni kampı Rıfat Esad'ın kontrolü altındaydı (Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 40). Mahsun Korkmaz Akademisinin 1992 yılında kapatılmasından sonra aynı amaca hizmet etmek üzere şam'da Türkçe ve Kürtçe eğitim vermek üzere iki adet merkez açıldı. İran, Kuzey Irak ve Suriye'den gelenler Kürtçe eğitim okulunda, Avrupa ve Türkiye'den gelen teröristler ise Türkçe eğitim okulunda eğitildi (Temizöz, 2012: 375).

Mart 1983 ayı içerisinde Türkiye Dışışleri Bakanı İlter Türkmen, şam'a resmi bir ziyarette bulundu. Bu ziyarette Türk Dışışleri Bakanı'nın Suriye'nin PKK'yı desteklediği yönünde şikâyetleri karşısında Suriyeli yetkililer, Suriye hükümetinin Türkiye'ye yönelik terör eylemleriyle bir ilgisi olmadığını belirtti. (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 133) Ayrıca Suriyeli yetkililer, "Bekaa Vadisi'nin Lübnan'a ait olduğunu ve

Suriye'nin Bekaa Vadisi'nde bir kontrolünün söz konusu olmadığı" yönünde aldatmacadan ibaret olan açıklamalar yaptılar (Yavuz, 2005: 387). Bununla birlikte Cumhurbaşkanı Evren, Aralık 1984 ayında Hafız Esad'a hitaben yazdığı mektup ile bölgede terörizme karşı ortak mücadele etmeyi önerdi. O dönem Hafız Esad, kardeşinin de içinde bulunduğu ülke içi güç odakları tarafından kendi iktidarını tehdit altında hissetmekteydi ve bu nedenle ülke içi gelişmelere daha fazla dikkatini verebilmek maksadıyla Türkiye'nin teklifine olumlu cevap verdi. Bu çerçevede 5 Mart 1985'te Türkiye ile Suriye arasında Sınır Güvenliği Protokolü imzalandı (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 135). Bu çerçevede, sınırdan geçişlerin kontrol altına alınabilmesi maksadıyla yüksek gerilim ile beslenen tel örgü, kurşun geçirmez nitelikte gözetleme kuleleri ve beton bariyerler kurulmasına karar verildi. Ayrıca geçiş kapıları dışında tarım arazisinde çalışmak vb. nedenlerle karşı tarafa geçmek isteyen Türk ve Suriyelilere yönelik sıkı kontrol tedbirleri uygulanacaktı (Milliyet, 17.3.1985).

5.3.2. Suriye'nin PKK'ya Olan Desteği

Suriye, PKK unsurlarına Suriye'de kamp kurma ve barınma, askeri eğitimlerini ve siyasi teşkilatlanmasını gerçekleştirme imkânı sağladı. Bu çerçevede PKK, Suriye'de eğitim kampları, temsilcilikler ve teröristlerin şehirlerde geçici olarak konakladığı barınma noktaları tesis etti. 1990 yılı itibarıyla PKK'nın Suriye'deki yapılanması aşağıdaki şekilde sunulmuştur:

Şekil-7: PKK'nın Suriye Yapılanması (Milliyet, 25.03.1990'dan aktaran Türk Demokrasi Vakfı, 1996: 58)

Bunun yanında Suriye, örgütsel eğitim almak üzere Lübnan'daki kamplara gelen örgüt elemanlarına parasal yardım sağladı ve sahte kimlik tedarik etti. Örgüt elemanları tedarik edilen sahte kimliklerle Suriye içerisinde serbest hareket etme imkânı buldu. Bunun yanında Suriye, Öcalan'ın Şam'da ikamet etmesine imkân tanıdı ve söz konusu şahsa zırhlı araç tedarik etti (Harp Akademileri Komutanlığı, 1994: 74). Suriye, örgüt dokümanlarının matbaada basımını sağladı. Ayrıca teröristlerin Avrupa'ya geçişini sağlamak maksadıyla sahte pasaport verdi (Harp Akademileri Komutanlığı, 1994: 74).

Suriye ve PKK, ortaklık içerisinde uyuşturucu ticareti yapmaktaydı. PKK, Afganistan'dan tedarik ettiği uyuşturucu hammaddesini İran gizli servisinin yardımıyla Irak üzerinden Suriye ve Lübnan'a taşımaktaydı. Suriye'nin kontrolündeki Bekaa Vadisi'nde işlenen uyuşturucu, Güney Kıbrıs (ve çevresindeki bazı sahipsiz adacıklar) üzerinden bütün Avrupa'ya ulaştırılmaktaydı. Bu hususta diplomatik kanallar ve Avrupa'da kurulmuş paravan şirketlerin aracılığına başvurulmaktaydı (Manaz, 2003: 5). Uyuşturucu ticaretinin Suriye tarafında Hafız Esad'ın kardeşi Rıfat Esad bulunmaktaydı. Rıfat Esad'ın Güney Kıbrıs veya Ege Denizi'ndeki sahipsiz adalardan Avrupa'ya ulaştırdığı uyuşturucu, Avrupa'da PKK militanları tarafından dağıtılmaktaydı. Uyuşturucu ticaretinden Suriye yıllık 2 milyar dolar kazanırken PKK, 900 milyon dolar kazanmaktaydı (Erciyes, 2004: 105 ve Milliyet, 11.7.1995). Avrupa'daki propaganda faaliyetleri ve uyuşturucu ticareti sonucunda elde edilen para ise Lübnan ve Suriye bankalarında muhafaza edildi. PKK'nın Suriye bankalarında biriken parası, ulaştığı yüksek meblağlar nedeniyle bankadan çekilmesi halinde Suriye ekonomisini sarsacak düzeye ulaştı (Temizöz, 2012: 376).

Suriye, El Muhaberat vasıtasıyla PKK'nın silah ve malzeme tedarik etmesini sağladı. Bu çerçevede PKK, Suriye istihbaratı vasıtasıyla Lübnan üzerinden silah kaçakçılarından silah, teknik malzeme ve karadan havaya atılan SA-7 füzeleri tedarik etti (Temizöz, 2012: 376). Bazı durumlarda uyuşturucu karşılığında Avrupa'dan silah alındı. Tedarik edilen silahların bir kısmı Lübnanlı militanlara satılırken gerisi PKK tarafından kullanıldı veya Kamışlı bölgesinde depolandı (Pipes and Garfinkle, 1989).

Suriye, PKK'ya sağladığı kendi desteğin yanında diğer ülkelerin de PKK ile ilişki kurmasına aracılık etti. 1987 yılında PKK lideri Öcalan, Şam'daki Bulgar Büyükelçiliği ile temasa geçerek telsiz istasyonu kurulmasında destek istedi. Karşılığında Bulgaristan

ve Sovyetler Birliğine Türkiye hakkında istihbarat bilgisi sağlamayı taahhüt etti (Pipes and Garfinkle, 1989).

5.3.3. Başbakan Turgut Özal'ın Suriye Ziyareti

Ağustos 1986 ayında Kırıkkale'deki mühimmat fabrikasına yönelik gerçekleştirilen bombalı saldırıdan sonra yakalanan Ürdün ve Suriyeli şahısların sorgulamasında bunlardan bazılarının söz konusu saldırıya katıldıkları ortaya çıkarılmış ve bu saldırının arkasında Suriye'nin olduğu tespit edilmişti (Yavuz, 2005: 392). Bu durum, Suriye'nin Türkiye karşıtı terör örgütlerini desteklemenin yanında bizzat devlet olarak kendi istihbarat örgütü aracılığıyla terörizme başvurduğunu göstermekteydi.

1987 yılında Karakaya Barajı'nın inşası tamamlanmıştı. Irak ve Suriye'de kendi topraklarına akan suyun %27 oranında azalacağı inancı mevcuttu. Bu nedenle Suriye, su akışının düzenlenmesine yönelik olarak üçlü bir antlaşma önermişti. Ancak bu öneri Türkiye tarafından reddedilmişti. Bunun üzerine Suriye, su meselesinde istediğini elde etmek maksadıyla PKK'nın daha fazla terör saldırısı gerçekleştirmesini sağladı. 1987 yılında PKK'nın terör saldırılarında görülen artış ve bunun arkasında Suriye'nin PKK'ya olan geniş desteğinin olması nedeniyle Başbakan Özal, Suriye'ye resmi bir ziyaret düzenledi. Ziyarete hem PKK hem de su meselesi görüşüldü. Görüşmelerde Suriye tarafı PKK hususunda “Öcalan ve diğer örgüt üyelerinin siyasi mülteci” olduğunu ve “Suriye hükümetinin terör örgütleri konusunda son derece duyarlı ve dikkatli olduğunu, ancak Suriye'nin kuzey sınırının uzunluğu nedeniyle sınır ötesi eylemleri denetlemenin her zaman mümkün olmadığını” belirterek PKK ile olan ilişkisini reddetti (Yavuz, 2005: 393). Bununla birlikte Suriye, Türkiye ile iki adet protokol imzalamayı kabul etti. İlk protokol sınır güvenliğine yönelikti ve her iki ülke kendi toprakları üzerinde karşı tarafa yönelik terörist faaliyetlere izin vermeyeceklerini ve silahlı eylemlere katılmış kişileri iade edeceklerini kabul ediyorlardı. İkinci protokol ise su meselesi ile ilgiliydi ve Türkiye saniyede 500 m³ su vermeyi taahhüt ediyordu. Bununla birlikte imzalanan protokole rağmen Suriye, PKK'ya olan desteğini sürdürmeye devam etti. Göstermelik olarak Suriye'deki kamplardaki teröristler Bekaa Vadisi'ndeki kamplara taşındı. Ayrıca Suriye, PKK militanlarının Türkiye'ye geçişine göz yummaya devam etti (Kürkçüoğlu ve Fırat, 2001: 137).

Suriye'nin PKK'ya olan desteğinin devam etmesi üzerine Özal, 1989 yılında bir açıklama yaparak Suriye'yi düşmanca tutumu nedeniyle eleştirdi ve Suriye'nin 1987 Protokolüne uymadığına dair ciddi şüphelerin bulunduğunu ve bu nedenle Türkiye'nin 500 m³ su vermekten vazgeçebileceğini belirtti (Yavuz, 2005: 397). Suriye, Türkiye'nin uyarısına 21 Ekim 1989'da iki adet Mig-21 savaş uçağı ile Türk sınırını ihlal ederek BN-2A-3 Islander tipi çift motorlu Türk tapu ve kadastro uçağını düşürerek cevap verdi. Her ne kadar Suriye, Türk uçağının 20 km. sınırı ihlal ettiğini iddia etse de bir yıl sonra pilotların ailelerine verilmek üzere 3,430 milyon dolar tazminat ödedi (Hürriyet, 23.6.2012).

Kasım 1989 ayı içerisinde Hafız Esad'ın kardeşi Cemil Esad, bölgede bir Kürt devletinin kurulmasının gerekli olduğunu ve PKK'ya siyasi ve lojistik destek verildiğini açıkladı. Yine Cemil Esad, Ekim 1989 ayı içerisinde Almanya'nın Düsseldorf kentinde yargılanan 19 PKK'lı teröristin yargılanması esnasında Almanya mahkemesini suçladı ve aşağıdaki açıklamayla açık bir şekilde PKK'ya destek verdi:

“Suriye özgürlük için mücadele eden Orta Doğu'daki milletlerin destekleyicisi olan bir ülkedir. Devlet Başkanı Hafız Esad gibi ben de özgürlüğü için mücadele eden PKK'nın destekçisiyim. Kürt halkının, kendi geleceğini belirtmesi gerekir.” (Karakoç, 2004: 450)

Bu dönemde Suriye Enformasyon Bakanı Muhammed Salman, bir Rum gazetesine yaptığı açıklamada Hatay'ın Türkiye'nin bir parçası olmadığını belirtti (Kürkçüoğlu ve Fırat, 2001: 139). Yapılan açıklamalar Suriye'nin Türkiye'ye yönelik izlediği düşmanca politikanın arkasında su ve sınır meselesinin olduğunu göstermekteydi.

5.3.4. 17 Nisan 1992 Türkiye Suriye Protokolü

PKK, 1988 yılından itibaren Osmaniye-Hatay hattındaki ormanlık ve sarp Amanos Dağları bölgesine yerleşmeye başladı. Örgüt, bölgede silahlı propaganda faaliyetleri ile taciz ve sabotaj şeklinde eylemler gerçekleştirmeye başladı. Aynı zamanda kışı da bölgede geçirecek şekilde kalıcı tertiplenmeye yönelik alt yapı oluşturmaya çalıştı (Özdağ, 1999: 208). 1987 Protokolüne rağmen Suriye'nin PKK'ya olan desteğinin devam etmesi üzerine İçişleri Bakanı İsmet Sezgin, 14 Nisan 1992'de

Şam'a bir ziyaret gerçekleştirdi. Ziyaret esnasında Suriye'nin devlet olarak PKK'ya olan desteğini ispatlayan belgeler sundu. Suriye yönetimine sunulan bilgiler arasında;

- Öcalan'ın Şam'da yaşadığına ve El Muhaberat tarafından korunduğuna dair belgeler,
- Örgüt elemanları üzerinde bulunan sahte Suriye kimlikleri,
- SAM-7 füzeleriyle korunan Bekaa Vadisi'ndeki PKK kamp ve eğitim yerine ait bilgiler,
- PKK elemanlarıyla birlikte ölü ele geçirilen Suriyelilerin resimleri, kimlikleri ve yakalanan 25 Suriye vatandaşının ifadesi mevcuttu (Yavuz, 2005: 411).

İsmet Sezgin ile görüşen Hafız Esad, "ilk kez duyuyorum, dehşete düştüm" ifadesini kullandı (Özcan, 1999: 248). Ayrıca Suriyeli yetkililer, Öcalan'ın Suriye'de olmadığını, ancak Bekaa Vadisi'nde olabileceğini, Suriye'nin Bekaa Vadisi'ndeki denetim yetkisinin bölgedeki gruplar arasında barışı sağlamaktan ibaret olduğunu, 1987 Protokolü'ne bağlı kaldıklarını bununla birlikte 800 km.'lik sınırın denetlenmesinin zor olduğunu ve sızmaları engelleyemediklerini belirttiler (Kürkçüoğlu ve Fırat, 2001: 556). Bununla birlikte Suriye İçişleri Bakanlığınca, görüşme esnasında, son bir hafta içerisinde Şam'da gerçekleştirilen operasyonlarda 300 PKK'lının yakalandığı ve haklarında gerekli işlemler yapılmak üzere yargı önüne çıkarılacakları bilgisi verildi (Milliyet, 17.4.1992). Ziyaret esnasında Türkiye ile Suriye arasında bir protokol imzalandı.

Protokolde;

- İki ülke topraklarında tarafların her birine yönelik terörist faaliyetlere barınma ve geçiş imkânı verilmemesi için gerekli tedbirlerin alınması,
- Her iki ülkenin topraklarında taraflardan birinin yasadışı ilan ettiği örgütlerin üyelerinin ikamet, ibate, geçiş, örgütlenme, toplantı, propaganda ve eğitim faaliyetlerine izin verilmemesi, yakalanan örgüt elemanlarının taraflardan birinin vatandaşı olmaları halinde usulüne uygun olarak yargılanması maksadıyla diğer ülkeye iade edilmesi,

- Her iki ülkenin topraklarında diğer ülke güvenliğini ve istikrarını rahatsız eden yasadışı faaliyetlere izin verilmemesi ve bu hususta bilgi paylaşımında bulunulması ve üç ayda bir toplantı yapılması,

- Sahte kimlik taşıyan kişilerin iki ülkeden birine giriş ve çıkışlarının ve uyuşturucu madde geçişlerinin önlenmesine yönelik tedbirlerin artırılması,

- Ulusal sınırlar boyunca yasadışı geçişlerin önlenmesine yönelik tedbirlerin artırılması ve sınır boyunca gereksiz ateş açılmasının önüne geçilmesi hususları yer aldı (Milliyet, 19.4.1992a).

Ziyaretin somut sonuçları kapsamında, Suriye, ilk kez PKK'yı terörist örgüt olarak tanıdı ve bu husus, protokol metninde de yer aldı. El Muhaberat'ın talimatı sonucunda Bekaa Vadisi'ndeki Dev Sol Kampları ile Helve Kampı boşaltılmaya başlandı (Milliyet, 19.4.1992b). Mahsuz Korkmaz Akademisi de 1992 yılı sonbaharında kapatıldı. 23 Ekim 1992'de Türk gazetecilere gezdirilen ve PKK'nın 10 yıl boyunca kullandığı kamp alanında sadece 50 adet Lübnanlı eğitim yapmaktaydı (Milliyet, 24.10.1992).

3 Ağustos 1992'de Dışişleri Bakanı Hikmet Çetin, Devlet Başkanı Hafız Esad, Suriye Dışişleri Bakanı Faruk Şara ve İçişleri Muhammed Harba ile görüştü. Esad ile olan görüşmede Hikmet Çetin, ilk olarak su meselesini ele aldı. Çetin, Fırat üzerinde barajlar yokken yaz aylarında Suriye'ye en fazla 200-250 m³ su verilebildiğini ancak inşa edilen barajlar sayesinde daha fazla su verilebileceğini, hatta Atatürk Barajı'nın elektrik üretecek altı adet türbininin devreye girmesiyle Suriye'ye 1000 m³'ün üzerinde su bırakılacağını belirtti (Batur, 1992). Çetin, Esad'a, imzalanan protokol kapsamında PKK'ya Suriye'de imkân sağlanmaması talebini ilettili. Su meselesinde Türkiye'den istediğini elde eden Esad, "bizim için su meselesi kapanmıştır" ve "terör konusunda size söz verdik ve kesinlikle yerine getireceğimize emin olunuz" şeklinde cevap verdi (Akyol, 1992). Çetin, Şara ve Harba ile olan görüşmede Öcalan'ın hâlâ Şam'da olduğunu belirtti. Buna karşılık, Harba kesin bir dille Öcalan'ın Suriye'de olmadığını söyledi. Bununla birlikte Türkiye istihbaratı Öcalan'ın Şam'da adres değiştirerek Şam'da ikamete devam ettiğini ve sıkı kontrol altında tutulduğu bilgisine sahipti (Milliyet, 3.8.1992). Bu durum, su meselesinde Türkiye'den istediğini elde etmek isteyen Suriye'nin, göstermelik de olsa bazı kampları kapatmasına rağmen PKK liderini

elinde tutarak Türkiye'ye karşı terör örgütünü pazarlık aracı olarak kullanma niyetini devam ettirdiğini göstermekteydi.

17 Nisan 1992 Protokolü ile PKK'yı terör örgütü olarak tanıyan Suriye, her şeye rağmen örgüte yönelik desteğini sürdürmeye devam etti. PKK, 5-15 Mart 1994 tarihleri arasında Suriye'de üçüncü konferansını gerçekleştirdi. Bu konferansta; silahlı mücadelenin Karadeniz, Sivas, Kayseri, Amasya kırsalına yayılması, Ermenistan'da yeni kamplar açılması, Türkiye'ye hasmani ilişkilere sahip olan ülkelerle PKK'nın ilişkilerinin geliştirilmesi, devletin denetiminde olan fabrika ve benzeri kuruluşların tahrip edilmesi ve bölgeye yönelik devlet hizmetlerinin önlenmesi, Türkiye'deki diğer illegal örgütlere yardım yapılması ve Avrupa'da uydu kiralayarak televizyon ve radyo yayınları yapılması kararları alındı (Yavuz, 2005: 418).

İmzalanan güvenlik protokolüne ve Suriye'nin söz konusu protokolde PKK'yı terör örgütü olarak tanımasına rağmen sınırın Suriye tarafından gelen PKK militanlarının 1995 yılında Gaziantep-Hatay karayolunun Suriye sınırına yakın kısmındaki Gazeluşağı köyünde gerçekleştirdiği saldırı, Suriye'nin sınırda etkin önlemler almadığını göstermekteydi. Yine 1995 yazında Yayladağı ilçesi yakınındaki Çalıboğazı sınır karakoluna PKK tarafından büyük çaplı bir saldırı düzenlendi. Şiddetli geçen çatışma esnasında Türk topçusu çoğunlukla sınırın Suriye tarafına ateş açtı (Özdağ, 1999: 209). Suriye topraklarından Türkiye'ye yönelen PKK saldırıları üzerine Türkiye, üç ayda bir gerçekleştirilmesi gereken güvenlik ve işbirliği görüşmelerini askıya aldı. Türkiye, Suriye'nin görüşmelerin tekrar başlaması çağrısı üzerine Öcalan'ın iadesini veya sınır dışı edilmesini ve Lübnan'daki PKK faaliyetlerinin sona erdirilmesi için Türkiye-Suriye-Lübnan üçlü görüşmelerinin başlatılmasını istedi. Bu dönemde Suriye'nin, Yunanistan ile Türkiye arasında olabilecek bir çatışma durumunda Yunan savaş uçaklarına Suriye hava sahasını kullanma izni veren bir ortak savunma antlaşma imzalaması, Türkiye'yi daha sert önlemler almaya itti (Kürkçüoğlu ve Fırat, 2001: 559). Bu kapsamda Türkiye, 23 Ocak 1996'da Suriye'ye bir nota gönderdi. Türkiye, Suriye Büyükelçisine iletilen nota ile ilk kez resmi olarak Öcalan'ın iade edilmesini istedi. Ancak Suriye, Türkiye'nin notasına cevap vermedi. Bunun üzerine Türkiye, Suriye'nin, güneyindeki bir numaralı hasmı konumundaki İsrail ile ilişkileri geliştirme hedefine yöneldi. Bu çerçevede Türkiye, 23 Şubat 1996'da İsrail ile askeri eğitim işbirliği antlaşması imzaladı. Suriye, bu gelişmelere 13 Mart 1996'da Kahire'de toplanan Arap Birliği toplantısı gündemine su meselesini dâhil ettirerek cevap verdi. Ayrıca toplantıda

Türkiye ile İsrail arasında imzalanan askeri eğitim antlaşması da ele alındı ve bu antlaşma, başta Mısır ve Suudi Arabistan olmak üzere Arap ülkeleri tarafından tepkiyle karşılandı (Yavuz, 2005: 422, Kürkcüoğlu ve Fırat, 2001: 560).

Haziran 1997 ayında Genelkurmay Başkanlığınca yapılan basın açıklamasında; Suriye ve Yunanistan'ın PKK'ya destek verdikleri ve bunun belgelerle ispatının mevcut olduğu, Yunanistan'ın işbirliği ile PKK militanlarının Yunanistan'ın Adriyatik kıyılarında SA-7B füzelerinin kullanımına yönelik eğitim aldıkları, eğitilen teröristlerin Şam üzerinden Türkiye'ye giriş yaptıkları, Öcalan'ın Suriye'nin koruması altında Şam'da bulunduğu ve Şam, Lübnan ve Bekaa seyahatlerinde yanına koruma verildiği, Suriye tarafından örgüte her türlü silah ve mühimmat yardımında bulunulduğu belirtildi (Milliyet, 27.6.1997). 1998 yılına gelindiğinde PKK'nın Suriye geneline yayılmış bir şekilde 11 adet kampı mevcuttu (Yavuz, 2005: 433-434).

Suriye, PKK'yı sürekli elinin altında bulundurmaya ve desteklemeye devam etmekteydi. Türkiye, PKK terör örgütünün ülkeye verdiği maddi ve manevi zararlarla birlikte Türkiye'nin istikrarına yönelik olumsuz etkileri nedeniyle örgüt liderinin karargâhının ve PKK kamplarının bulunduğu ülkeye çok daha kesin bir tavır almanın gerekli olduğu sonucuna vardı.

5.3.5. 1998 Adana Mutabakatı

16 Eylül 1998'de Kara Kuvvetleri Komutanı Orgeneral Atilla Ateş, Hatay'ın Reyhanlı ilçesinde sınır karakolunu ziyaret etti. Ziyareti esnasında;

“Türk devleti olarak komşularımızla iyi ilişki kurmaya çalışıyoruz. Bu iyi niyetimize ve gayretimize rağmen bazı komşularımız, özellikle ismini açıkça söylüyorum, Suriye gibi komşular, iyi niyetimizi yanlış tefsir ediyorlar. Apo denen eşkiyayı destekleyerek Türkiye'yi terör belasına bulaştırdılar. Türkiye iyi ilişkiler konusunda gerekli çabayı gösterdi. Türkiye beklediği karşılığı alamazsa, her türlü tedbiri almaya hak kazanacaktır. Artık sabrımız kalmadı” (Hürriyet, 17.9.1998) .

açıklamasını yaptı. Türkiye'nin devlet olarak Suriye'ye yönelik tepkisini üst düzey bir askeri yetkilinin dile getirmesi, Türkiye'nin Suriye'ye karşı askeri harekât da dâhil olmak üzere daha proaktif bir politika izleyeceğinin bir göstergesiydi. Cumhurbaşkanı Süleyman Demirel, 01 Ekim 1998'de TBMM'de yaptığı konuşmada; “Tüm

uyarılarımıza ve barışçı açılımlarımıza rağmen hasmane tutumundan vazgeçmeyen Suriye'ye karşı mukabelede bulunma hakkımızı saklı tuttuğumuzu, sabrımızın taşmak üzere olduğunu bir kere daha tüm dünyaya ilan ediyorum’’ (TBMM, 1.10.1998) ve 01 Ekim 1998’de yaptığı açıklamada; “Sadece Suriye'yi değil, dünyayı uyarıyoruz. Bundan çok mustaribiz. Bir komşu ülke diğer komşu ülkeye bunu reva göremez. Eli kanlı çeteleri, eşkıyayı kendi hudutları dâhilinde muhafaza edip Türkiye'nin içine salamaz. İşte bunu bütün dünya duysun istedik. Bizim yaptığımız nefis müdafaasıdır. “ dedi (Hürriyet, 2.10.1998).

Üst düzey açıklamaların ardından 01 Ekim 1998’de Genelkurmay Başkanlığı ve Kuvvet Komutanlıklarında da genel durum değerlendirmesi maksadıyla toplantılar yapıldı. Toplantılarda Suriye'nin bu düşmanca tavrının sona erdirilmesi için tüm yolların denenmesi kararı çıktı. Hava Kuvvetleri'ne bağlı Diyarbakır ve Malatya Erhaç hava üslerinde kırmızı alarm geçiş niteliği taşıyan turuncu alarm verildi (Hürriyet, 2.10.1998). Malatya Erhaç Askeri Üssünde sözlü olarak personele evden ayrıldıklarında ulaşılabilir olma talimatı verildi (Hürriyet, 2.10.1998). Suriye sınırında uçuşlar sıklaştırıldı. Doğu Akdeniz'de de herhangi bir kriz anında Yunanistan'ın Suriye'ye yardım etme ihtimaline karşı önlemler alınmaya başlandı (Hürriyet, 2.10.1998). 2. Ordu Komutanlığı Karargâhında muhtemel bir sınır ötesi Suriye harekâtının planlanmasına yönelik çalışmalar gerçekleştirildi (Hürriyet, 4.10.1998).

Türkiye’nin ciddiyetini göstermek ve haklılığını anlatmak maksadıyla Ekim 1998 ayı içerisinde hem Avrupa hem de Arap ülkeleri ile yapılan görüşmelerde Suriye’nin PKK’ya olan desteğinden duyulan rahatsızlık iletildi. Bu kapsamda Türkiye’yi ziyaret eden Kuveyt Parlamento Heyetine Türkiye’nin endişelerinin Arap ülkelerine iletilmesi ve Türkiye’ye destek verilmesi istendi (Hürriyet, 4.10.1998).

Türkiye’nin açıklamaları üzerine Suriye, Türkiye sınırına 30-40 km. mesafede Sayhun, Ayn El Arap, Resulayn, Haseki, İdil, Mürşitpınar, Afrin, Karkamış, Kamışlı bölgelerinde ağırlıklı olarak zırhlı birliklerden oluşan bir askeri yığınak oluşturmaya başladı (Hürriyet, 3.10.1998). Ayrıca Suriye sınıra 55 km. mesafede iki ayrı noktaya 36 adet Scud-C füzeleri yerleştirdi. Suriye Savunma Bakanı Şara, Arap ülkelerini arayarak muhtemel bir Türkiye-Suriye savaşında Suriye’ye yönelik siyasi, askeri ve maddi yardım istedi (Milliyet, 6.10.1998). Suriye’nin yığınaklanması üzerine Türkiye, ABD’den yeni tedarik edilen 72 adet 150 km. menzilli, karadan karaya

ATACMS tipi füzeleri sınırlarındaki noktalara yerleştirdi (Hürriyet, 3.10.1998). Türkiye, Kilis-Reyhanlı arasına tank ve zırhlı araçlardan oluşan birlikler yerleştirdi (Milliyet, 2.10.1998). Buna ilave olarak tank ve mühimmat yüklü araçlar Silopi, Cizre, Nusaybin ve Kızıltepe hattındaki sınır birliklerine gönderildi (Milliyet, 6.10.1998). 9 Ekim 1998’de Çankaya Köşkü’nde yapılan devlet zirvesi sonucunda “askeri güçle desteklenen diplomasi” politikası kapsamında diplomatik girişimlerin hızlandırılması ve aynı zamanda askeri hazırlıkların sürdürölmesine karar verildi. Zirvede askeri yetkililer, “yarın olacakmış gibi savaşa hazırız” şeklinde görüş bildirdi (Milliyet, 10.10.1998).

İsrail, Türkiye’nin beklentisinin aksine, Türkiye ile Suriye arasında ortaya çıkan kriz kapsamında Türkiye’ye siyasi ve askeri destek vermeyeceğini açıkladı. İsrail, muhtemel bir savaşta Türkiye’ye destek vermesi durumunda Orta Doğu barış sürecinin sekteye uğrayacağını ve bu nedenle kriz boyunca tarafsız kalacağını açıkladı. Buna ilave olarak İsrail, Golan Tepeleri bölgesindeki bir kısım askeri birliklerini geri çekti ve burada icra etmeyi planladığı bir tatbikatı da iptal etti. Ayrıca İsrail, Türkiye’ye krizi diplomasi ile çözmesi çağrısında bulundu (Milliyet, 5.10.1998).

Türkiye ile Suriye arasındaki kriz tırmanırken Arap ölkeleri, tarafları silahlı çatışmadan kaçınmaya ve sorunları diyalog ile çözmeye çağırđı. Bu dönemde Mısır Devlet Başkanı Hüsnü Mübarek ve İran Dışışleri Bakanı Kemal Harrazi, arabuluculuk rolü üstlenerek Suriye ile Türkiye arasında mekik diplomasisine başladılar. 10 Ekim 1998’de 22 Arap Ölkesi, Birleşmiş Milletler ’de, “Türkiye'nin tehditlerine karşı Suriye ile dayanışma içinde olduklarını” açıkladılar ve Türkiye'yi askeri manevralar hususunda soğukkanlılığa çağırđılar. Arap ölkeleri açıklamalarında, Hüsnü Mübarek'in arabuluculuk girişimlerini desteklediklerini ve Suriye ile Türkiye arasındaki krizin diyalog yoluyla çözölmesi istediklerini belirttiler (Hürriyet, 11.10.1998a). Diğer yandan ABD, kriz esnasında Türkiye’ye açık bir şekilde destek verdi. ABD Savunma Bakanı William Cohen, Bahreyn ziyareti esnasında PKK’nın terörist bir grup olduğunu ve Suriye topraklarında faaliyette bulunmasına izin verilmemesi gerektiğini belirtti. Amerika’nın Sesi Radyosu ise ABD hükümetinin politikalarını yansıtırız diye başlayan yorumunda;

“PKK, Bekaa’da militanlarına eğitim yaptırıyor. Öcalan yaşamının bir bölümünü Suriye'nin başkenti şam’da geçiriyor. PKK, Irak ve İran’dan da

destek görüyor. Amerikan yasalarına göre, PKK uluslararası terörist örgüt sayılmaktadır. Amerika, Suriye'den PKK'ya sağladığı desteği kesmesini istiyor”

ifadesini yayımlayarak Suriye-Türkiye krizinde ABD'nin tavrını ortaya koydu (Hürriyet, 11.10.1998b).

Türkiye, kara, hava ve deniz kuvvetlerini katılacağı ve 50 bin askerin görev alacağı Kararlılık-98 Tatbikatı adı verilen bir tatbikatı 6 Kasım 1998'de icra edeceğini açıkladı. Türkiye, geniş kapsamlı bir tatbikatla kararlılığını hem Suriye'ye hem de krizi yakından takip eden bölgesel ve küresel aktörlere göstermek istemekteydi. Tatbikat bir hafta sürecek, gerçek mermiler kullanılacaktı. Tatbikat, Arsus, İskenderun ve Gaziantep güneyinde üç noktada başlayacaktı. İskenderun-Belen uzantısında amfibi harekât ve Arsus'ta çıkarma harekâtı icra edilecek ve devamında Hatay ve Serinyol'a kadar kara harekâtına devam edilecekti. Gaziantep güneyinde ileri harekâta başlayacak birlikler ise Suriye sınırına kadar inecekti (Hürriyet, 12.10.1998). Aynı dönemde eski Hava Kuvvetleri Komutanı emekli orgeneral Muhsin Batur'un, 15 gün içerisinde Suriye tarafında işbirliğine yönelik bir tutum değişikliği olmaması durumunda askeri harekâta başlanması gerektiği yönünde demeçleri basında yer aldı. Batur'un “...hava kuvvetleri ile nokta hedeflere yönelinir. Vuruş kabiliyetimiz yüksek. Hedefler de belli. Hava kuvvetlerinin nokta hedefleri vurmasının ardından da sınırdan giriş yapılır” şeklindeki açıklaması (Hürriyet, 12.10.1998), Türkiye'nin Suriye'deki PKK yapılanmasına yönelik yeterli istihbarat desteğine sahip olduğunu göstermekte ve Türkiye'nin muhtemel Suriye içerisine yönelik bir sınır ötesi harekât planından ipuçları vermektedir.

Hüsnü Mübarek'in 6 Ekim 1998'de gerçekleşen Türkiye ziyaretinde kendisine PKK'nın Suriye'deki faaliyetleri ve konuşlanması ile ilgili ayrıntılı bir dosya verilmişti. Dosya, Mübarek tarafından Hafız Esad'a iletildi. Görüşmede Mübarek, çıkacak bir savaşın sorumluluğunun Hafız Esad'a ait olacağını söyledi. Görüşmenin ardından Hafız Esad, İran ile temasa geçti. Ancak İran'dan da istediği desteği elde edemedi (Yavuz, 2005: 444).

Mısır ve İran'ın arabuluculuk girişimleri, ABD'nin uyarıları, özellikle Türkiye'nin kriz boyunca gösterdiği kararlılık, Suriye'yi geri adım atmak durumunda bıraktı. Suriye, Mısır Dışişleri Bakanı Amr Musa aracılığıyla görüşmelerde bulunma isteğini ilettili ve bu görüşmenin 19 Ekim 1998'de Adana'da gerçekleştirilmesine karar

verildi (Yetkin, 17.8.2004). Suriye, bu görüşmeden önce 17 Ekim 1998'de Öcalan'ı Suriye'den gönderdi.

19-20 Ekim 1998 tarihlerinde Adana'da gerçekleştirilen görüşmelere heyet başkanı olarak Türkiye'den Dışişleri Bakanlığı Müsteşarı Uğur Ziyal ve Suriye'den Siyasi Güvenlik Başkanı Tümgeneral Adnan Badr Al Hassan katıldı. Görüşmeler sonucunda Adana Mutabakatı olarak adlandırılan tutanak imzalandı. Söz konusu tutanakta;

“- Öcalan şu andan itibaren Suriye'de değildir ve kesinlikle Suriye'ye girmesine izin verilmeyecektir. PKK unsurlarının da Suriye'ye girmesine müsaade edilmeyecektir.

- PKK kampları şu andan itibaren faaliyette değildir ve kesinlikle faaliyete geçmelerine izin verilmeyecektir. Birçok PKK'lı tutuklanmış ve adalete sevk edilmişlerdir. Listeleri mevcuttur. Suriye bu listeleri Türk tarafına iletmiştir.

- Suriye, topraklarından kaynaklanan ve Türkiye'nin güvenlik ve istikrarını bozmaya yönelik hiçbir faaliyete karşılıklılık ilkesi çerçevesinde izin vermeyecektir. Suriye, toprakları üzerinde, PKK'nın silah, lojistik malzeme ve parasal destek teminine ve propaganda yapmasına müsaade etmeyecektir.

- Suriye PKK'nın terörist bir örgüt olduğunu kabul etmiştir. Ülkesinde, diğer terör örgütleri meyanında, PKK ve tüm yan kuruluşlarının bütün faaliyetlerini yasaklamıştır.

- Suriye ülkesinde PKK'nın eğitim ve barınma amaçlı kamp ve diğer tesisler oluşturmaya ve ticari faaliyetlerine izin vermeyecektir. Suriye PKK mensuplarının üçüncü bir ülkeye geçişleri için ülkesini kullanmasına müsaade etmeyecektir.

- Suriye, PKK terör örgütünün elebaşısının Suriye topraklarına girmemesi için bütün tedbirleri alacak, sınır kapılarını bu yolda talimatlandıracaktır (Fırat ve Kürkçüoğlu, 2001: 566 ve Milliyet, 21.10.1998)

hususları yer aldı. Ayrıca Türkiye ve Suriye, belirtilen hususların etkili ve şeffaf bir biçimde uygulanmaları yönünde aşağıda sunulan mekanizmaları oluşturmayı kararlaştırmışlardır:

“- İki ülke üst düzey güvenlik yetkilileri arasında derhal ve doğrudan telefon hattı tesis edilecek ve kullanılmaya başlanacaktır.

- Taraflar bir diğlerinin diplomatik temsilciliklerine ikişer özel görevli atayacaklar ve bu görevliler Misyon Şefleri tarafından bulunulan ülke makamlarına takdim edilecektir.
- Türk tarafının, terörle mücadele bağlamında, güvenliği arttırıcı tedbirlerin ve bunların etkinliğini denetlemek üzere bir sistemin kurulması önerisini Suriye, kendi makamlarının onayına sunacağını ve sonucu hakkında en kısa zamanda bilgi vereceğini belirtmiştir.
- Taraflar, Lübnan'ın da muvafakatının alınması kaydıyla, PKK terörüyle mücadele konusunu üçlü çerçevede ele almayı kararlaştırmışlardır.
- Suriye tarafı, bu tutanakta sözü edilen hususların uygulanması ve somut sonuçların sağlanması için gerekli tedbirleri alacağını taahhüt etmiştir” (Fırat ve Kürkcüoğlu, 2001: 566-567).

Adana Mutabakatı ile Suriye, Türkiye’nin istekleri doğrultusunda ciddi sorumluluklar altına girdi ve terörizme verdiği desteği sona erdireceğini yazılı bir metinde beyan etti. Türkiye bakımından mutabakat, kararlılığını göstererek sonuca ulaşmadaki başarısını ortaya koydu. Mutabakat ile Türkiye, tüm dünyaya teröre verilen destek konusunda taviz vermeyeceğini gösterdi. Müteakip dönemde Suriye’nin verdiği sözleri tutmaması durumunda Türkiye, her türlü müdahale hakkına sahip olacaktı. (Yavuz, 2005: 448).

Mutabakat sonrasında 2. Ordu Komutanı Orgeneral Aytaç Yalman ile Tümgeneral Adnan Badr Al Hassan arasında doğrudan telefon hattı kuruldu. Suriye makamları, PKK kamplarındaki faaliyetleri sona erdirdiklerini, ülkelerinde hiçbir PKK unsurunun faaliyette olmadığını bildirdiler ve 600 kişilik bir tutuklu listesini paylaştılar. Türkiye makamları da bunu doğrulayan bilgilere sahipti (Kohen, 5.12.1998). Türkiye, Suriye’nin uzlaşmacı tavrı karşısında Kararlılık-98 Tatbikatını erteleme kararı aldı (Yavuz, 2005: 449).

Adana Mutabakatı sonrasında iki ülke ilişkileri yavaş ama tutarlı bir şekilde gelişmeye başladı. Siyasi ilişkilerin yanında ekonomik ve teknik konularda da gelişmeler yaşandı. Mart 1999’da çifte vergilendirmenin kaldırılması ve karşılıklı yatırımların teşviki antlaşma tasarıları hazırlandı, Karma Ekonomik Komite toplantıları yapıldı ve iki ülke ticaret hacmi 700 milyon dolara ulaştı (Fırat ve Kürkcüoğlu, 2001: 567).

10 Haziran 2000’de Hafız Esad’ın ölmesi, Türkiye tarafında gelişmekte olan ikili ilişkilerin akıbeti konusunda soru işaretleri oluşturdu. PKK ile kişisel ilişkileri olan kardeş Rıfat Esad yerine oğul Beşar Esad’ın devlet başkanlığına getirilmesi ve Beşar Esad’ın babasının cenaze törenine katılan Cumhurbaşkanı Ahmet Necdet Sezer’e büyük ilgi göstermesi, Suriye’nin Türkiye politikasında büyük bir değişiklik olmayacağı şeklinde yorumlandı (Kürkçüoğlu ve Fırat, 2001: 567).

5.3.6. 2000-2011 Döneminde Suriye’nin PKK’ya Yaklaşımı

Oğul Beşar Esad, Suriye Devlet Başkanlığını devraldıktan sonra Suriye’de liberalleşmeye geçiş kapsamında bazı değişiklikler yaptı. Babasının döneminden kalan yöneticileri onların tepkisini çekmeden emekliye ayırdı. Ekonomi ve dış ticaret konusunda dünyadaki gelişmeleri bilen deneyimli kişileri göreve getirdi. Özel TV kanallarının ve yeni basın organlarının kurulmasına imkân tanıdı. Ayrıca özel bankaların kurulmasını da teşvik etti (Yavuz, 2005: 454). Bu değişim Suriye-Türkiye ilişkilerine de yansdı. 2002 yılında Askeri Eğitim İşbirliği Antlaşması imzalandı. 2003 yılında Türkiye Suriye Ekonomik, Ticari, Bilimsel ve Teknik İşbirliği Karma Komisyonu Mutabakat Zaptı, Gümrükler Alanında Karşılıklı Yardımlaşma ve İşbirliği, Petrol, Gaz ve Mineral Kaynakları Alanında ve Sağlık Alanında İşbirliği Antlaşmaları imzalandı (Yavuz, 2005: 457).

İki ülke ilişkilerinde yaşanan olumlu gelişmeler terörle mücadele konusunda da devam etti. 2003 yılında İstanbul’da yaşanan El Kaide terör saldırıları sonrasında yapılan araştırmada tespit edilen 20 zanlının Suriye’ye kaçtığı ortaya çıkarıldı. Bunun üzerine Suriye ile yapılan görüşmeler sonucunda söz konusu 20 kişi Suriye makamları tarafından yakalandı ve Türkiye’ye teslim edildi (Hürriyet, 3.12.2003). Her ne kadar yapılan sorgulama süreci sonucunda 20 zanlı serbest bırakılsa da süreçte Suriye’nin yakın işbirliği ve koordinasyonda bulunması iki ülke ilişkilerinde önemli bir kazanımdı. Aynı saldırıya yönelik araştırma sürecinde saldırıları planladıkları tespit edilen Azad Ekinci, Habip Aktaş ve beraberlerindeki 5 kişinin de Suriye’de bulunduğu bilgisine ulaşılması üzerine, Suriye makamlarından bu şahısların yakalanarak Türkiye’ye iade edilmesi talep edildi. Aynı talep, 16 Aralık 2003’te Türkiye’yi ziyaret eden Suriye İçişleri Bakanı Ali Hammoud’a İçişleri Bakanı Abdülkadir Aksu tarafından da iletildi. Konuk Bakan, Türkiye’den gelen telefon sonrasında ülkenin en ücra köşesine kadar bakılarak yakalanmaları için talimat verdiklerini ifade etti. Suriye’nin saldırıyı

planladıkları tespit edilen Azad Ekinci ve arkadaşlarının yakalanması için gösterdiği çaba iki ülke ilişkilerinin daha da yakınlaşmasına katkı sağladı (Milliyet, 17.12.2003).

Suriye İçişleri Bakanının ziyareti esnasında terörle mücadele kapsamında yeni bir mutabakat metni daha imzalandı. Mutabakat metninde; Suriye'deki terör kamplarının kapatılmasının yanında örgütlü suçların, sınırdan kaçak geçişlerin, uyuşturucu ticaretinin önlenmesi ve suçluların iadesi hususlarında işbirliği yapılması yer aldı. (Yavuz, 2005: 458 ve Radikal, 28.12.2003).

Her ne kadar Suriye, PKK'ya olan desteğini sona erdirmişse de kendi Kürt nüfusu ile sorun yaşama ihtimaline karşı bu örgüt ile açıktan bir mücadeleye girmeye çekinmekteydi (Yeşilyurt, 2013: 414). Ancak 13 Mart 2004'te Suriye'nin Kamışlı ilçesinde yaşananlar Suriye'nin kendi Kürt sorunu ile yüzleşmesine yol açtı. Kamışlı futbol takımı Cihadspor ile Deyr El Zor kasabası takımı ile oynanan maç esnasında Saddam Hüseyin yanlısı Arapların Kürt liderler Mesut Barzani ve Celal Talabani aleyhinde tezahürat yapmaları üzerine stadyumda olaylar çıktı. 1000 kadar Kürt gösterici, Suriye'nin Kamışlı sınır kapısındaki gümrük binalarına saldırdı ve binaları ateşe verdi. Büyüyen olaylar kısa süre içerisinde bir Kürt ayaklanmasına dönüştü ve Derik, Resulayn ve Amude'ye sıçradı. Olaylar, tank ve zırhlı araç desteğinde Suriye ordusunun devreye girmesi ile bastırılabilirdi. Olaylarda 52 kişi öldü ve 200 kişi de yaralandı (Milliyet, 14.3.2004).

Kamışlı olayları esnasında Kürt meselesinin kendi varlığı için de bir tehdit olduğunu gören Suriye, PKK ile mücadele hususunda Türkiye'ye daha net destek vermeye başladı. Bu çerçevede meydana gelen gelişmeler aşağıda sıralanmıştır (Yeşilyurt, 2013: 415-416):

- 2003-2007 yılları arasında Suriye, 73 PKK'lı teröristi Türkiye'ye teslim etti.
- Suriye, 2 Temmuz 2005'de PKK'nın Bingöl'de gerçekleştirdiği posta trenine yönelik saldırıyı kınadı. Bu Suriye'nin resmi olarak tanıdığı ilk PKK saldırısıydı (CNNTürk, 2.7.2005).
- Nisan 2007 ayında Türkiye ve Suriye, Suriye'deki PKK unsurlarına yönelik ortak bir operasyon gerçekleştirdi. Operasyonda örgütün Suriye sorumlusu Sadık Aslan'la birlikte yedi terörist yakalandı (Haberler.com, 4.4.2007).

- Ekim 2007 ayı içerisinde Türkiye, Kuzey Irak’a bir operasyon yapmayı gündemine aldı. O dönemde Suriye, bu tür bir askeri tedbirin arkasında olacağını açıkladı.

- Suriye güvenlik güçleri, Haziran 2010’da gerçekleştirdikleri operasyonda 11 PKK’lı teröristi ölü olarak ele geçirdi. Operasyonun devamı kapsamında Suriye güvenlik güçleri, Halep, Kamışlı, Afrin, Haseke ve Rakka kentlerinde eş zamanlı operasyon gerçekleştirdi. Operasyonlarda terör örgütü mensubu olduğu bildirilen 400 kişi gözaltına alındı (Internethaber, 1.7.2010).

2003 yılında Irak’ın işgali sonrasında İran ve Suriye, bir Kürt devleti oluşumu ihtimali karşısında kendi içlerindeki Kürt nüfus nedeniyle Türkiye ile birlikte rahatsızlık duydular. Bu endişe, Dışişleri Bakanı Abdullah Gül’ün “Bir Kürt devleti oluşumu karşısında İran ve Suriye de bizimle beraber rahatsızlık hissediyor. Farklı algılanmalara neden olmamak için üçlü bir toplantı yapmadık. İran ve Suriye’yi farklı tarihlerde ziyaret ettim” şeklindeki açıklamasında da dile getirilmişti (Aydın Tarihi, 2.5.2003). Suriye, Kamışlı olaylarında Kuzey Irak’tan beslenebilecek ayrılıkçı bir Kürt tehdidinin potansiyelini yakından hissetmişti. Bu gelişmeler, Suriye’nin 2004-2010 döneminde PKK ile mücadele kapsamında Türkiye’ye daha net bir destek vermesini sağladı.

5.3.7. 2011 Suriye Krizi Esnasında Suriye-PKK/PYD İlişkileri

PYD, 1998 Adana Mutabakatı sonrasında PKK lideri Öcalan’ın sınır dışı edilmesi ve Suriye’nin PKK’ya olan desteğinin sona ermesinden sonra Suriye’de kalan Suriye kökenli PKK üyeleri tarafından 2003 yılında kuruldu (Schmidinger, 2015: 109). PYD, PKK gibi ilk olarak Türkiye, İran, Suriye ve Irak’ta konfederatif yapılar oluşturmayı ve sonrasında bağımsızlığını sağlamayı hedefledi (Bozkurt, 2012: 348). Ancak PYD, kurulduğu dönemden 2011 Suriye Krizine kadarki dönemde Suriye yönetiminin aldığı tedbirler ve Suriye-Türkiye işbirliği nedeniyle baskı altında tutuldu. Bu çerçevede PYD yöneticileri, Irak’ın kuzeyine kaçmak durumunda kaldı. Suriye yönetimi, Irak’ın kuzeyinde örgütlenme faaliyetleri yürüten ve Suriye’ye girmeye çalışan PYD liderlerine yönelik operasyonlar düzenledi (Bozkurt, 2012: 322). Bu çerçevede 29 Kasım 2004’de dört PYD yöneticisi ile bir PKK üst düzey yöneticisi, Musul’dan Suriye’ye geçmeye çalışırken araçları durdurularak öldürüldüler. Her ne kadar Suriye yönetimi olayla ilgili

bir açıklama yapmasa da PKK tarafından olayın arkasında Suriye istihbaratı El Muhaberat'ın olduğu iddia edildi (Hürriyet, 5.12.2004).

2011 Suriye Krizi esnasında PKK'nın Suriye kolu olan PYD ile Suriye yönetimi arasındaki ilişki ön plana çıktı. 2011 Suriye Krizinin barışçıl gösterilerle başlayıp bir iç savaşa dönüşmesi sonrasında 25 Temmuz 2012'de Suriye ordusu, Kuzey Suriye'den çekildi. Bunun sonucunda Türkiye-Suriye sınırının neredeyse tamamına yakını PYD'nin denetimi altına girdi. Bu çerçevede PYD, Kuzey Suriye'de Amude, Efrin, Terbaspi, Ayn El Arap ve Derik şehirlerini kontrolü altına aldı. Suriye ordusunun Kuzey Suriye'den çekilmesi hususunda PYD'nin Suriye hükümetine Kuzey Suriye'den çekilmesi yönünde ultimatoma verdiği, Suriye ordusunun çekilmemesi halinde rejime karşı kuzeyde yeni bir cephe açacağını belirttiği iddia edilmektedir (Schmidinger, 2015: 114). Ancak Suriye ordusunun geri çekilirken malzeme ve cephanesinin büyük kısmını bırakması, havaalanını, tren garını, bazı resmi binaları, Kamışlı güneyindeki askeri kampı ve Arap mahallesini kontrolü altında tutmaya devam etmesi, Suriye hükümeti ile PYD arasında gizli bir antlaşmanın varlığına işaret etmektedir. Aynı zamanda etnik olarak kozmopolit yapıdaki Haseke'de de Suriye hükümeti ve ordusunun kontrolü devam etmektedir. Dolayısıyla Suriye yönetimi, Kuzey Suriye'de stratejik olarak önemli noktalarda varlığını devam ettirmektedir (Schmidinger, 2015: 115). Ancak Suriye yönetimi ile PYD arasındaki yönetim devrinin detayları hakkında bir açıklama yapılmamıştır. Bununla birlikte PYD ile Suriye yönetimi arasında savaş sonrasında Kuzey Suriye'de özerk bir bölge oluşumu hususunda bir antlaşmaya varılmış olunması muhtemel gözükmemektedir. Bu gelişmeler üzerine Başbakan Erdoğan, Kuzey Suriye'de bir terör örgütünün kamplaşmasına müsaade etmeyeceklerini, PKK-PYD dayanışmasının yanlarına farklı oluşumları da alarak adım atmaya kalkmaları durumunda Türkiye'nin buna müsamaha göstermeyeceğini, ayrıca Kuzey Suriye'de sadece Kürtlerin değil Türklerin ve Arapların da yaşadığını, Suriye'nin toprak bütünlüğünün korunmasını istediklerini, etnik ya da mezhepsel bir çatışma ve parçalanma sürecini arzulamadıklarını belirtti (Habertürk, 26.7.2012). Bununla birlikte PYD, Ocak 2014 ayı içerisinde Kuzey Suriye'de sözde Cizire, Kobani ve Afrin Kantonlarını ilan etti. Ekim 2015 ayında PYD'nin silahlı kanadı YPG'nin Tel Abyad'ı ele geçirmesinin ardından PYD, bu şehirde de özerklik ilan ederek sözde dördüncü kantonlarını açıkladı (Timetürk, 21.10.2015). Kuzey Suriye'deki gelişmeler, PKK terör örgütü ile mücadele eden Türkiye tarafından endişeyle karşılandı.

Suriye’de devam eden iç savaş esnasında ABD’nin PKK ve PYD arasında bir ayırım yapması ve PYD’yi terörist bir örgüt olarak tanımaktan kaçınması, Türkiye ile ABD arasında bir ikilem oluşturdu. Türkiye, Rusya ve Suriye tarafından desteklenen PYD’nin güç kazanarak Kuzey Suriye’de kontrolü ele geçirmesini ve ayrıca bölgede yaşayan Arap ve Türkmen kökenli nüfusun göç ettirilmesine yönelik politikalar uygulamasını endişeyle karşılarken ABD, PYD ile olan ilişkisini “İŞİD ile mücadele eden bir güç” çerçevesinde değerlendirmektedir. Türkiye, PYD’yi kendi bekası ve iç güvenliğinin sağlanması kapsamında bir tehdit olarak ele almaktadır. ABD, Ekim 2015 ayında terör örgütü İŞİD ile mücadele eden grupları desteklemek amacı doğrultusunda İncirlik’ten kalkan bir kargo uçağından 50 ton silah ve mühimmatı havadan atma yöntemiyle PYD unsurlarına ulaştırdı. Türkiye, ABD’nin PYD’ye olan silah yardımından rahatsız oldu. Bu rahatsızlık, Başbakan Davutoğlu tarafından, "PYD’ye verilen yardımın PKK’ya gitmeyeceğı konusunda kimse bize inandırıcı bir gerekçe söyleyemez. Irak’ta kullanıldığını, Türkiye’de kullanıldığını tespit edersek, PKK’ya yaptığımız müdahaleyi yapar, bulunduğu yerde silahları yok ederiz” şeklinde dile getirildi. PYD Başkanı Salih Müslim, ABD tarafından kendilerine silah ve mühimmat yardımı yapıldığını doğruladı. Buna ilave olarak PYD Başkanı, söz konusu silahların PKK’ya gitmesi ve Türkiye’de kullanılmasının söz konusu olmadığını belirtti (Hürriyet, 15.10.2015). Ancak meydana gelen gelişmeler Türkiye’nin endişelerinde haklı olduğunu ortaya çıkardı. PYD’den ayrılan bir teröristin itiraflarına göre; Eylül 2014 ayında İŞİD’in Ayn El Arap kentine başlattığı saldırı esnasında şehrin savunulması maksadıyla ABD ve Avrupa devletlerinden gönderilen silah ve teçhizat, Temmuz 2015 ayından itibaren Türkiye’ye sevk edilmeye başlandı. Teröristin itirafında; Kandil’de konuşlu PKK’nın bütün konularda belirleyici olduğu, Ayn El Arap ve Tel Abyad bölgesindeki PYD’li sözde komutanların yapılacak her faaliyette Kandil’de bulunan PKK terör örgütü liderlerinden emir aldığı, Türkiye’ye silah sevkiyatının Suruç sınırları içerisinde yer alan Ali Gör Dağı civarından ve Kamışlı bölgesinden sabaha karşı saat 03.00 ile 05.00 arasında gerçekleştirildiğı, sınırda kontrollerin arttığı dönemlerde silah ve teçhizatın PYD militanları tarafından tünel kazılarak Türkiye tarafına nakledildiğı hususları da yer aldı (Terororgutleri.com, 18.1.2016). Şanlıurfa’da yapılan PKK operasyonu kapsamında ele geçirilen bir YPG militanı da, Ayn El Arap’taki savaşın sona ermesinden sonra bu şehrin PKK için stratejik bir önem kazandığını belirtti. Militanın itiraflarına göre, Kuzey Irak’a yönelik hava operasyonları nedeniyle PKK daha güvenli olarak gördüğü Ayn El Arap’ta militanlarını eğitmekte ve Suruç

üzerinden Türkiye'ye sokmaktadır. Ayrıca bu şehirde C4 ve TNT tipi malzemelerden hazırlanan patlayıcı düzenekler, Suroç üzerinden Şanlıurfa'ya ulaştırılmaktadır (Milliyet, 14.2.2016).

Suriye yönetimi ile PYD arasındaki ilişki, Suriye'de devam eden iç savaşa Rusya'nın da Eylül 2015 ayından itibaren Suriye yönetimi lehine dâhil olmasıyla üçlü bir ittifaka dönüştü. PYD lideri Salih Müslim'in Temmuz 2015 ayında "Suriye ordusu yeni bir anlayış ve yeni şartlar doğrultusunda bölgeye dönmek istiyorsa, neden olmasın? O zaman YPG, Suriye ordusunun bir parçası haline gelir. Ancak ordunun dönüşünün Baas mantığı ve istihbaratıyla olması asla kabul edilemez. Eski döneme dönmeyeceğiz" şeklindeki ifadesi de Suriye yönetimi ile işbirliğinin somut bir itirafı olarak görülebilecektir (Haberler.com, 27.7.2015). Beşar Esad, Aralık 2015 ayında İngiltere'nin Sunday Times gazetesine yaptığı açıklamada, PYD'nin aynı bölgelerde Suriye ordusu ile birlikte muhaliflere karşı mücadele ettiğini, bu çerçevede PYD'ye silah ve mühimmat gönderdiklerini, bunu ellerindeki belgelerle ispat edebileceklerini ve aynı zamanda PYD unsurlarını eğittiklerini belirtti (Sabah, 8.12.2015). Rusya'nın Suriye yönetimi tarafında Suriye iç savaşına dâhil olmasının yanında Şubat 2016 ayı içerisinde PYD'nin silahlı gücü YPG'nin de halen muhaliflerin kontrolündeki Azez'i ele geçirmeye yönelik saldırı başlatması, PYD ile Suriye yönetimi arasındaki ittifakı doğrular nitelikteydi.

Azez, Türkiye-Suriye sınırından 7-8 kilometre kadar mesafededir ve Kilis-Öncüpınar sınır kapısına doğrudan bağlanan bir hat üzerinde bulunmaktadır. Bu hat güneye doğru takip edildiğinde yaklaşık 50 km. sonra Halep'e ulaşmaktadır. İnsani yardımların ulaştırılabilmesi bakımından Türkiye ve Halep arasındaki bağlantı koridorunu kontrol eden bir konuma sahip olması ve demografik yapısında Türkmenler'in bulunması nedenlerinden dolayı Azez'in, Özgür Suriye Ordusu kontrolünden çıkarak YPG tarafından ele geçirilme ihtimali, Türkiye tarafından endişeyle karşılandı. Hatta Türkiye, YPG'nin Azez Kasabası'na yönelik saldırısı esnasında Türkiye tarafına ateş açıldığını belirterek angajman kuralları çerçevesinde ateşin geldiği YPG mevzilerini topçu ateşi altına aldı (BBC Türkçe, 17.2.2016).

Suriye yönetimi, 2011 sonrasında ağırlıklı olarak PYD ile olan ilişkilerini geliştirirken PKK'yı da silah tedarik ederek destekledi. Beşar Esad, Türkiye'nin muhaliflere olan desteğini devam ettirmesi durumunda, kendilerinin de PKK'ya füze

vereceğini açıklamıştı. Bu açıklamadan bir süre sonra PKK'nın Suriye'den füze temin ettiğine ilişkin istihbarat bilgileri elde edilmişti. Ekim 2015 ayında Şırnak'ın Beytüşşebap ilçe kaymakamı tarafından ilçede yürütülen operasyonlar esnasında PKK'nın ilk kez kullandığı bir füzeye ait kartuş bulunduğu ve yapılan inceleme neticesinde füzenin tank ve helikopterlere karşı kullanılabilen Rus yapımı Metis M füzesi olduğunun tespit edildiği ifade edildi. (Habertürk, 24.10.2015). Dolayısıyla bütün bu gelişmeler, Suriye'nin 2011 Krizi sonrasında, 1998 öncesi politikasına geri dönerek Türkiye'de faaliyet gösteren terör örgütlerini desteklemeye başladığını göstermekteydi.

5.4. DEVLET DESTEKLİ TERÖRE KARŞI SURIYE İÇERİSİNDE MEŞRU MÜDAFAA HAKKININ KULLANIMI

Terörizme karşı başka bir devlet içerisinde kuvvet kullanmanın şartlarının, BM Antlaşması 2/4. maddede yer alan kuvvet kullanma yasağı ile 51. maddede yer alan meşru müdafaa hakkı ile uyumlu olması gerekmektedir. Bu çerçevede terörizme karşı kuvvet kullanımı aşağıdaki şekilde sınırlandırılmaktadır:

İlk olarak, terörizme karşı ülke dışında kuvvet kullanımı, doğrudan terör tehdidine yönelik olmalıdır. İkincisi, kullanılacak kuvvetin orantılı olması ve tehdidi bertaraf etmeye yetecek düzeyde kuvvet kullanılması gerekmektedir. Ancak orantılılık kavramının terörizmle mücadelede biraz daha geniş çerçevede ele alınması uygun olabilir. Aynı tür saldırıların tekrar yaşanmaması ve caydırıcılık sağlamak için terörist saldırıya nazaran daha geniş çapta kuvvet kullanımının mümkün olabileceği ifade edilmektedir (Cohan, 2002:104). Diğer bir ifadeyle saldırıyı gerçekleştiren terörist oluşumun ortadan kaldırılması çabalarının yanında sorunun temelden çözülmesine yönelik olarak teröristlerin eğitildiği ve kullandığı üs ve kamp benzeri tesislere saldırı düzenlenmesi orantılılık ilkesini ihlal etmeyecektir. Üçüncüsü, terör saldırı ile meşru müdafaa arasında zaman bağlantısı olmalıdır. Meşru müdafaa'nın terörist saldırının hemen arkasından potansiyel tehdidi ve saldırganı bertaraf etmeye yönelik olması gerekmektedir. Ancak bu hususta da terörizmin yapısına has olmak üzere bir dereceye kadar esneklik söz konusudur. Klasik bir savaşta, saldıran düşman birlikleri muharebe sahasındadır ve tespit edilmesi mümkündür. Bu çerçevede saldırganı engellemek maksadıyla hemen kuvvet kullanılması söz konusudur. Ancak terörizmde ise terör saldırısını düzenleyen kimliğine ve yapılanmasına yönelik bilgi toplamak ve istihbarat elde etmek maksadıyla makul bir gecikme söz konusu olabilecektir (Martyn, 2001).

Türkiye, Şubat 2016 ayı içerisinde PYD'nin silahlı kanadı YPG'nin Özgür Suriye Ordusu kontrolündeki Azez Kasabası'na başlattığı saldırı esnasında YPG tarafından Türk topraklarına da atış yapıldığını belirterek PYD unsurlarını top ateşi açarak baskı altına aldı. YPG başlattığı saldırılar neticesinde Azez-Cerablus arasındaki bölgeyi de kontrolü altına alması durumunda Türkiye'de bir kuşatılmışlık hissi oluşacaktır. Bu nedenle, Türkiye'nin, sınır güvenliğinin yanında kendi iç güvenliğini de sağlamak için Suriye sınırını geçmeksizin topçu atışı ve füzelerle icra edilen ateşle taarruz yöntemiyle PYD unsurlarına müdahalede bulunması meşru müdafaa kapsamında kabul edilebilecektir. Hatta 1990'lı yıllarda Kuzey Irak'ta gerçekleştirildiği gibi PYD unsurlarına karşı Kuzey Suriye'de gerçekleştirilebilecek bir kara harekâtı da meşru müdafaa kapsamında ele alınabilir. Ancak Türkiye'nin gerçekleştireceği bu tür bir harekâtın çok yönlü ve aynı zamanda Türkiye için olumsuz sonuçları olacaktır. Hâlihazırda Suriye iç savaşında, Suriye, Rusya, İran destekli Hizbullah ve PYD işbirliği içindedir ve birlikte muhalif güçlere karşı harekât gerçekleştirmektedirler. Hatta Rus savaş uçakları 20 Şubat 2016'da bir hava saldırısında YPG'ya ait Haseke güneydoğusunda Hole'de bir kadın kampını vurmuş ve ardından Rusya tarafından söz konusu saldırının yanlışlıkla yapıldığı belirtilmiş ve özür dilenmişti (Hürriyet, 22.2.2016). Bu gelişme, Rusya'nın açık bir şekilde PYD ile aynı tarafta olduğunu göstermektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin YPG aleyhine Suriye iç savaşına müdahil olması durumunda karşısında YPG unsurlarının yanında Suriye kuvvetleri ile Rus Hava Kuvvetlerini bulma ihtimali yüksektir. Bu durum, bir Türk-Rus Savaşına dolayısıyla NATO'nun da müdahil olmasıyla bir bloklar arası savaşa yol açabilecektir. Ancak Türk ordusunun YPG'ye yönelik top atışları sonrasında ABD, PKK ile PYD arasında bir bağ görmediklerini ifade etti ve Türkiye'ye top ateşini durdurma çağrısında bulundu (Haberler.com, 23.2.2016). Buradan hareketle ABD'nin ve dolayısıyla NATO'nun muhtemel bir Türk-Rus karşılaşmasında tarafsız kalma olasılığı yüksek gözükmektedir. Bu sebeple Türkiye'nin, tek taraflı bir karar yerine, PYD ile ilgili endişelerini Rusya dâhil olmak üzere Batılı ülkelerle paylaşarak bir konsensüs dahilinde PYD-PKK ikilisi ile mücadele etmesi uygun bir hal tarzı olacaktır.

5.5. SURİYE'NİN TÜRKİYE KARŞITI TERÖR ÖRGÜTLERİYLE İLİŞKİSİNİN DEĞERLENDİRİLMESİ

Sınır ve su meselelerinde kendi politik hedeflerine ulaşmak isteyen Suriye, 1970'li yıllardan itibaren başta ASALA olmak üzere Türkiye karşıtı sol görüşlü terör

örgütlerini ve 1980 yılından itibaren de PKK'yı desteklemeye başladı. Suriye, terör örgütlerine barınma imkânı sağladı, askeri malzeme ve teçhizat tedarik etti ve Suriye askeri personeline teröristlere askeri eğitim verdi. Avrupa'daki Suriye dışişleri temsilciliklerince terör örgütlerinin Avrupa şehirlerinde örgütlenmesine destek sağlandı (Türk Demokrasi Vakfı, 1996:54). Bu dönemde Türk yetkililerce defalarca Suriye yönetimi ile görüşmeler gerçekleştirildi, Suriyeli yetkililere elde edilen belge ve deliller sunuldu, ancak 1998 yılına kadar Suriye'nin Türkiye karşıtı terör örgütlerine olan yaklaşımında bir değişim sağlanamadı. 1998 yılında Türkiye'nin izlediği bilinçli bir strateji kapsamında ilk olarak Kara Kuvvetleri Komutanı'nın Suriye sınırında yaptığı açıklama ile Suriye'nin özellikle PKK'ya ve örgütün liderine sağladığı destekten duyulan rahatsızlığın ifade edilmesi ve gerektiğinde bunun önlenmesi için kuvvet kullanılacağına belirtilmesi, sonrasında devletin ileri gelenlerinin Kuvvet Komutanını destekleyen demeçler vermesi, Suriye'yi Türkiye karşıtı terör örgütlerini destekleme stratejisini yeniden gözden geçirmek durumunda bıraktı. Bu çerçevede Suriye, PKK liderini ülkesinden çıkardı. 2000 yılında Hafız Esad'ın ölümü sonrasında Cumhurbaşkanı Sezer'in cenaze merasimine katılması, iki ülke ilişkilerinde ekonomik ve sosyal ilişkilerin de gelişmesine yol açtı. 1998 ve 2011 yılları arasında iki ülke terörle mücadelede işbirliğine gittiler. Bu dönemde iki ülke güvenlik birimleri, terör örgütlerine karşı Suriye içerisinde ortak operasyonlar gerçekleştirdiler. Aynı zamanda 2004 yılında Suriye'nin Kamışlı ilçesinde yaşananlar Suriye'nin kendi Kürt sorunu ile yüzleşmesine yol açtı. Maç esnasında başlayan gerilim sonrasında 1000 kadar Kürt gösterici, Suriye'nin Kamışlı sınır kapısındaki gümrük binalarına saldırmış ve büyüyen olaylar kısa süre içerisinde bir Kürt ayaklanmasına dönüştü. Bu ayaklanmayı Suriye, ordusunu devreye sokarak bastırabildi. Kamışlı olayları, sınırları içerisindeki Kürt nüfusun kendine de karşı mobilize edilebileceğini gören Suriye'nin terörle mücadele hususunda Türkiye'ye daha net destek vermesine neden olmuştu.

2011 Suriye Krizinin Suriye içerisinde bir iç savaşa dönüşmesi ve bu kriz esnasında Türkiye'nin Suriye yönetimi karşıtı muhalifleri destekleyen bir politika izlemesi üzerine Suriye, özellikle Türkiye'ye yönelik olarak devlet destekli terörizmi tekrar kullanmaya başladı. Beşar Esad, 6 Temmuz 2012'de yaptığı açıklamada bunu üstü kapalı bir şekilde ifade de etmişti:

“...Türkiye’de bir güvenlik boşluğu var. Bu da AKP hükümetinin iç ve dış politikalarının sonucu. Sorunuzu dışarıya ihraç ederek başkalarını suçlamak

kolay bir söylemdir. Benim yaşadığım bir sorun varsa bu sana da yansıyacaktır komşum olarak. Senin yaşadığın bir sorun varsa o da bana yansıyacaktır. Bu da gayet doğal...” (Cumhuriyet, 6.7.2012)

Suriye, 2011 Krizi esnasında Türkiye’ye yönelik terörizmi aşağıda sunulan şekillerde desteklemeye başladı:

İlk olarak Suriye, kendisi için kritik noktalar haricinde Kuzey Suriye’den çekildi ve bu bölgenin kontrolünü diğer Kürt partilerini de bir şekilde etkisi altına alan PKK bağlantılı PYD ve bu örgütün silahlı yapılanması olan YPG’ye bıraktı. PYD, bu dönemde Kuzey Suriye’de siyasi örgütlenmesini tamamladı ve Kobani, Cizire, Afrin ve Tel Abyad adını verdiği bölgelerde sözde kantonları ilan etti. Bu gelişmelere Suriye yönetiminin herhangi bir tepki vermemesi, PYD ile Suriye yönetimi arasında savaş sonrası dönem için bir antlaşmaya varıldığı algısı oluşturdu. Türkiye, özellikle PYD’nin Kuzey Suriye’de otonomi elde etme olasılığı ve bunun sonucunda PKK-PYD ikilisinin Kuzey Irak’tan sonra Kuzey Suriye’ye de yerleşerek Türkiye’yi güney sınırı boyunca terör saldırılarına karşı daha hassas duruma düşürecek olması nedeniyle, PYD’nin Kuzey Suriye’deki faaliyetlerini sert bir şekilde eleştirdi. Ancak Türkiye, aşırı dinci IŞİD terör örgütünün Ayn El Arap kentine yönelik saldırısı karşısında şehri savunan PYD’ye yardım edip etmeme ikilemi ile karşılaştı. Bu dönemde Türkiye, Özgür Suriye Ordusu güçlerinin de Ayn El Arap’a girmesi şartıyla Kuzey Irak’tan gelen bir kısım Peşmerge gücünün Türkiye üzerinden Ayn El Arap’a geçişine müsaade etti.

2011 Suriye Krizi esnasında meydana gelen gelişmeler, Türkiye’nin PYD hakkındaki endişelerini haklı çıkardı. Türkiye’nin hava saldırıları sonucunda Kuzey Irak’tan kaçan PKK elemanları Ayn El Arap kentinde saklandılar. Hatta bu şehir, Türkiye içerisindeki PKK unsurlarına silah ve malzeme teçhizatı için lojistik bir üs noktası teşkil etti. Suriye yönetiminin ve hatta Batılı ülkelerin PYD’ye ulaştırdığı silah ve malzemeler, Ayn El Arap üzerinden Suruç’a ve Şanlıurfa’ya ve buradan da terör örgütü elemanlarına ulaştırıldı.

İkincisi Suriye, 2011 sonrasında aşırı sol örgütleri de kendi toprakları üzerinde barındırmaya ve Türkiye içerisinde eylemler yapmaya sevk etti. Bu kapsamda Suriye, Lazkiye yakınlarındaki bir yatılı okulda THKP-C Acilciler ve DHKP-C örgütlerini konuşlandırdı. 11 Mayıs 2013’te Hatay’ın Reyhanlı ilçesinde Türkiye tarihinin en kanlı

terör saldırısı Suriye’de konuşlanmış olan THKP-C Acilciler grubu tarafından gerçekleştirildi.

Üçüncüsü Suriye, bizzat kendi güvenlik kurumları aracılığıyla Türkiye’ye yönelik terör saldırısı düzenledi. Bu çerçevede 11 Şubat 2013’te Cilvegözü Sınır Kapısında tampon bölgede yaşanan bombalı saldırıda 4’ü Türk, 13’ü Suriye vatandaşı olmak üzere 17 kişi hayatını kaybetti ve 24 kişi yaralandı. Yapılan inceleme sonucunda park halindeki araca yerleştirilen bombanın uzaktan kumandayla patlatılarak saldırının gerçekleştirildiği tespit edildi. Olay günü sınır kapısında çekim yapan bir Fransız televizyonunun görüntülerinin incelenmesi ve bu çerçevede gerçekleştirilen soruşturma sonucunda saldırıyı gerçekleştiren şahısların kimlikleri tespit edildi. Bu kapsamda 4’ü Suriye uyruklu, biri Türk uyruklu olmak üzere 5 kişi tutuklandı. Ancak saldırıyı asıl planlayan ve gerçekleştiren Suriye uyruklu 25 yaşındaki Wael Shikh Rahim ise saldırıdan sonra Yayladağı sınır kapısından tekrar Suriye’ye geçmişti. İçişleri Bakanı Muammer Güler, tutuklanan zanlıların Suriye istihbaratı El Muhaberat ve Suriye ordusu ile bağlantıları bulunduğunun tespit edildiğini söyledi. Hatta söz konusu saldırının emrini Suriyeli Tuğgeneral Adnan Havvaş’ın verdiği belirtildi. Bu saldırı, Suriye’nin terör örgütlerini desteklemenin yanında kendi kurumları aracılığıyla da Türkiye’ye terör saldırısı düzenlediğini gösterdi.

Dördüncüsü Suriye, PKK’ya silah ve malzeme göndererek Türkiye’ye yönelik terörizmi destekledi. Beşar Esad, Türkiye’nin muhaliflere olan desteğini devam ettirmesi durumunda, kendilerinin de PKK’ya füze vereceğini açıklamış ve bu açıklamadan bir süre sonra PKK’nın Suriye’den füze temin ettiğine ilişkin istihbarat bilgileri elde edilmişti. Ekim 2015 ayında Şırnak’ın Beytüşşebap ilçesinde PKK’nın ilk kez kullandığı Rus yapımı Metis M füzesine ait füzesine ait kartuş bulunmuştu. Bu gelişme, Beşar Esad’ın açıklamasında da belirttiği gibi PKK’ya silah ve malzeme desteğine başladığını göstermekteydi.

Türkiye, Arap Baharı gelişmelerinin Suriye’de de görülmeye başlaması üzerine diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi sürecin kısa sürede tamamlanacağını düşündü ve Suriye’deki demokratik değişim sürecini destekledi. Bu dönemde Türkiye, Esad yönetimi ile irtibatını devam ettirdi ve demokratik değişim sürecini Suriye yönetiminin kendisinin gerçekleştirmesi için teşvik etti. Ancak Suriye’de olayların hızla tırmanması, ülke geneline yayılması ve Suriye yönetiminin ülkede kontrolü sağlamak için askeri güç

kullanması Suriye'deki Arap Baharını bir iç savaşa dönüştürdü. Bunun üzerine Türkiye, Suriye yönetimi ile diplomatik ilişkilerini sonlandırdı ve Suriye içi muhalefeti destekleyen bir politika izlemeye başladı.

İŞİD ve El Nusra Cephesi gibi radikal örgütlerin Suriye iç savaşına dâhil olması ve Suriye'nin ülke olarak bütünlüğünün tehlikeye girmesi üzerine Suriye'nin stratejik coğrafi konumu nedeniyle bu ülke üzerindeki kazanımlarını korumak isteyen Rusya, İran ve Çin, Suriye yönetimi lehinde Suriye krizine müdahil oldular. Bu ülkeler, BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye'ye yönelik yaptırım kararlarını engelleyerek Suriye yönetimine yönelik uluslararası bir tepkinin önüne geçtiler. Gelişmeler sonucunda, 2011 Suriye krizi, 1957 Suriye Krizinde olduğu gibi bloklar arasında bir mücadeleye dönüştü. Ancak 1957 Suriye Krizinden farklı olarak 2011 Suriye Krizinde ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler, Rusya karşısında geri adım atmış gibi görünmektedir. Rusya, İŞİD ile mücadele görünümü altında Ekim 2015 ayında Suriye lehine iç savaşa müdahil oldu. Ancak Rusya, İŞİD yerine Suriyeli muhaliflere saldırı düzenledi. Bu durum, zaman zaman ABD tarafından eleştirilse de, Rusya geri adım atmadı ve muhaliflere yönelik hava saldırılarına devam etti. Suriye ordusu, Hizbullah, PYD ve Rusya desteğinde muhaliflere yönelik operasyonlarına devam etti. Özellikle Batılı ülkelerin, Rusya'nın başını çektiği blok karşısında daha pasif kalması, Türkiye'nin Suriye politikası kapsamında yalnız kalmasına yol açtı.

Suriye yönetiminin Türkiye aleyhine devlet destekli terörizme tekrar yönelmesi, bu çerçevede PKK-PYD ikilisini ve aşırı sol örgütleri desteklemeye başlaması ve bu kapsamda gerçekleştirilen Cilvegözü Sınır Kapısı ve Reyhanlı terör saldırıları, bunun yanında İŞİD ve benzeri radikal örgütlerin de Türkiye'de terör eylemleri düzenlemesi, Suriye'deki krizin artık Türkiye için bir iç güvenlik tehdidi haline dönüştüğünü ortaya koydu. Bu nedenle Türkiye, gerektiğinde NATO'nun desteğini aradı, angajman kurallarını değiştirdi ve ihtiyaç hissedilmesi durumunda sınır ötesi operasyon yapabilmek amacıyla TBMM'den Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ülke dışına gönderilebilmesine yönelik bir tezkere kabul etti. Ancak Rusya'nın takip ettiği etkin Suriye politikası nedeniyle, Türkiye'nin PYD-PKK unsurlarına yönelik bir sınır ötesi operasyonu, Türkiye'yi, Rusya-İran-Suriye-PYD/PKK bloğu ile karşı karşıya getirecektir. PYD'yi İŞİD ile mücadele eden bir unsur olarak gören ve Türkiye'nin ısrarına rağmen terörist bir örgüt olarak nitelemekten kaçınan ABD'nin, muhtemel bir Türk-Rus çatışmasında kendi çıkarları tehdit edilinceye kadar tarafsız kalma olasılığı

yüksektir. Bu nedenle Türkiye'nin, kendi sınır ve iç güvenliğine yönelik tedbirleri artırması gerekmektedir. Bu çerçevede Türkiye-Suriye sınırına yerleştirilmekte olan duvar engeli, PKK-PYD unsurları başta olmak üzere radikal terör örgütü militanlarının da sızmasını önleyecektir. Ancak teröristlerin duvar engelini tünel ve benzeri yöntemlerle sınırı geçme ihtimaline yönelik olarak fiziksel engeller ilave sınır kontrol sistemleri ile desteklenmelidir.

Suriye'deki barış görüşmelerinin Suriye'nin bütünlüğü çerçevesinde yürütülmesi, Türkiye'nin güvenliği için önem arz etmektedir. Suriye'nin batıda Nusayri, ortada Sünni ve kuzeyde bir Kürt Devleti olacak şekilde üçe bölünmesi olasılığından bahsedilmektedir. Türkiye'nin 870 km.'lik en uzun kara sınırı boyunca PYD kontrolü altında kurulacak bir Kürt devleti, Türkiye'yi terör saldırılarına maruz bırakacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin, müteakip dönemde, Suriye'nin bütünlüğünün korunmasına yönelik bir politika izlemesi ve bu çerçevede Rusya ile diyalog kanalının tekrar tesis edilmesi uygun bir hal tarzı olacaktır.

SONUÇ

Türkiye ve Suriye ilişkileri, Suriye'nin bağımsızlığını kazandığı 1936 yılından bu yana dengesiz bir süreç izlemiştir. Bunda bazı önyargıların üzerine yaşanan sorun ve krizlerin etkisi olmuştur. Suriye, geri kalmış olmasını nedeninin, Osmanlı idaresinden kaynaklandığını düşünmektedir. Bu nedenle Türkiye-Suriye ilişkileri, bu önyargının olumsuz etkisi üzerine inşa edilmek durumunda kalmıştır.

Suriye, iki ülke arasındaki sınır meselesinin Türkiye lehine çözülmesini hiçbir zaman kabul etmedi. Sorun, Suriye açısından tamamen çözülmedi, sadece üzerine geçici bir örtü örtüldü. Sınır meselesi zaman zaman Suriyeli yetkililer tarafından gündeme getirilmeye devam edildi. Bu kapsamda Suriye ile Türkiye arasındaki sınır meselesi, Suriye'nin Türkiye'ye yönelik düşmanca bir dış politika izlemesinin ve Türkiye'yi ötekileştirmenin nedenlerinden birisi oldu.

İkinci Dünya Savaşı sonrasında Türkiye ve Suriye arasında yaşanan 1957 Krizi ise Türkiye ve Suriye'yi savaşın eşiğine getirdi. Bu krizin ortaya çıkmasında SSCB'nin yayılmacı politikası önemli rol oynadı. İkinci Dünya Savaşı sonrasında ortaya çıkan güç boşluğunu değerlendiren SSCB, Doğu Avrupa ve Uzak Doğu'nun yanında Orta Doğu'da da yayılmacı faaliyetlere başladı ve bu kapsamda sıcak denizlere inme politikasını gerçekleştirmeye yöneldi. SSCB, Doğu Avrupa'da gerçekleştirdiği gibi sınırlarının güneyinde de kendine müzahir ülkeler edinerek bir güvenlik kuşağı oluşturmak ve hatta söz konusu ülkelerde askeri üsler kurmak hedefine ulaşmaya çalıştı. Bu amacına yönelik olarak Arap ülkelerinde oluşan Batı karşıtlığını kullandı. Arap ülkelerinin bağımsızlıklarını elde etmelerini destekledi. Ekonomik ve askeri yardımlarla söz konusu ülkelerin yönetimlerinde söz sahibi olmaya çalıştı. Bu çerçevede SSCB, Suriye'ye askeri yardım yaptı, askeri eğitim verdi, Suriye'nin ekonomik kalkınması kapsamında alt yapı projelerine finansman sağladı ve kendi hedefi doğrultusunda Lazkiye'de bir askeri üs kurdu. SSCB, 1946 yılında Türkiye'ye verdiği notalarla, Doğu Anadolu'da toprak talebinde bulundu; Türk Boğazları'nın ortak savunulması ve SSCB'ye Boğazlar bölgesinde üs kurma imkânı sağlanması isteklerini belirtti. Her ne kadar SSCB, 1953 yılında taleplerinden vazgeçtiğini açıklasa da Türkiye, SSCB'den kaynaklanan tehdit algısı nedeniyle SSCB'ye karşı ABD'nin Truman ve Eisenhower Doktrinlerine katıldı ve NATO'ya üye oldu. SSCB ile Suriye arasındaki işbirliği neticesinde 1955-1957 döneminde yapılan Suriye'de gerçek anlamda bir SSCB varlığı

oluştı. Kuzey ve güneyden SSCB kuvvetleri tarafından kuşatıldığını gören Türkiye, iki cepheli bir savaşa maruz bırakılabileceğini düşündü. 1957 Krizi esnasında, SSCB Dışişleri Bakanı Kruşçev'in Türkiye'ye karşı füze kullanma tehdidi, Türkiye'nin SSCB kökenli tehdit algısında haklı olduğunu göstermekteydi. Dolayısıyla Türkiye açısından 1957 Suriye Krizinin tırmanmasında ve Suriye ve Türkiye'yi savaşın eşiğine getirmesinde ana gerekçe olarak SSCB'den kaynaklanan güvenlik kaygısı olarak karşımıza çıkmaktadır. 1957 Krizi sona erdiğinde Türkiye ve Suriye, Doğu ve Batı bloklarında kemikleşmiş bir şekilde yerlerini aldı. Tarihi sorunlar üzerine inşa edilen ilişkiler, 1957 Krizi sonrasında doğu-batı gerginliği ile daha da sıkıntılı bir sürece girmiştir.

İki ülke arasındaki sorunlara 1970'li yıllarda sınır aşan sular sorunu eklenmiştir. Fırat-Dicle havzasında Türkiye, aşağı kıyı ülkelerini ihtiyaç duydukları sudan mahrum etmeden, GAP ve benzeri kalkınma projelerini hayata geçirmek istemiştir. Türkiye, GAP inşa sürecinde aşağı kıyıdaş ülkeleri su kıtlığıyla karşı karşıya bırakmamış, suların kullanımında sorumlu davranmış ve yeterli miktarda suyu aşağı kıyı ülkelere bırakarak potansiyel bir çatışma ihtimalini ortadan kaldırmaya çalışmıştır. Ancak Suriye, konuyu siyasi zemine çekmiş, Türkiye'nin gerçekleştirdiği projelerle istediği zaman suyu bir silah olarak kullanabileceğini ve Suriye'ye akan suyu kesebileceğini belirtmiştir. Bu kasıtlı ve önyargılı yaklaşım sonucu Suriye, Türkiye'nin bilimsel esaslara dayalı yöntemlerle suyun kullanılması önerisini reddetmiş ve sorunun çözülmesine yönelik çalışmalara katılmamıştır. Aynı şekilde Suriye, Asi Nehri'nin kullanımına yönelik olarak Türkiye ile görüşme yapmayı reddetmiştir. İki ülke arasında olumlu ilişkiler yaşandığı 2000-2011 döneminde Asi Nehri üzerine ortak bir baraj yapma projesi ise 2011 Krizi ile durmuştur. Halen Suriye, Asi Nehri'nin potansiyelinden mümkün olduğunca en üst düzeyde kendisinin faydalanmasına yönelik politikalar izlemektedir. Bu durum, sınır aşan sular meselesinde Suriye'nin izlediği politikadaki ikilemi ortaya çıkarmaktadır.

İki ülke arasında su meselesinin ortaya çıkmasıyla birlikte Suriye, Türkiye'yi GAP'tan geciktirmek ve su meselesinde istediğini alabilmek için başta bölücü terör örgütü PKK olmak üzere Türkiye karşıtı terör örgütlerini desteklemeye başlamıştır. Sınır ve su meselelerinde kendi politik hedeflerine ulaşmak isteyen Suriye, 1970'li yıllardan itibaren başta ASALA olmak üzere Türkiye karşıtı sol görüşlü terör örgütlerini ve 1980 yılından itibaren de PKK'yı desteklemiştir. Diğer bir ifadeyle devlet destekli

terörizmi bir dış politika enstrümanı olarak kullanmaya başlamıştır. Suriye, başta PKK olmak üzere ASALA ve sol görüşlü örgütleri ülkesinde barındırarak, malzeme ve silah tedarik etmiş ve eğitim desteği vermiştir. Hatta Suriye'nin Avrupa'daki dışişleri temsilciliklerince terör örgütlerinin Avrupa şehirlerinde örgütlenmesine destek sağlanmıştır. Bu dönemde Türk yetkililerce defalarca Suriye yönetimi ile görüşmeler gerçekleştirilmiş, Suriyeli yetkililere elde edilen belge ve deliller sunulmuş, ancak 1998 yılına kadar Suriye'nin Türkiye karşıtı terör örgütlerine olan yaklaşımında bir değişim sağlanamamıştır. 1998 yılında Türkiye'nin izlediği bilinçli bir strateji kapsamında ilk olarak Kara Kuvvetleri Komutanının Suriye sınırında yaptığı açıklama ile Suriye'nin özellikle PKK'ye ve örgütün liderine sağladığı destekten duyulan rahatsızlığın ifade edilmesi ve gerektiğinde bunun önlenmesi için kuvvet kullanılacağını belirtilmesi, sonrasında devletin ileri gelenlerinin Kuvvet Komutanını destekleyen demeçler vermesi, Suriye'yi Türkiye karşıtı terör örgütlerini destekleme stratejisini yeniden gözden geçirmek durumunda bırakmıştır. 1998 Adana Mutabakatı ve 2000 yılında Beşar Esad'ın devlet başkanı olmasıyla birlikte iki ülke siyasi ve ekonomik ilişkileri gelişmeye başlamış ve 2010 yılına kadar devam eden süreçte iki ülke terörle mücadelede işbirliği yapmışlardır. Hatta bu dönemde iki ülke güvenlik birimleri, terör örgütlerine karşı Suriye içerisinde ortak operasyonlar gerçekleştirmişlerdir. Aynı zamanda 2004 yılında Suriye'nin Kamışlı içerisinde yaşananlar Suriye'nin kendi Kürt sorunu ile yüzleşmesine yol açtı. Kısa süre içerisinde bir Kürt ayaklanmasına dönüşen Kamışlı olayları, sınırları içerisindeki Kürt nüfusun kendisine karşı mobilize edilebileceğini gören Suriye'nin terörle mücadele hususunda Türkiye'ye daha net destek vermesine neden olmuştur.

Türkiye Suriye ilişkilerindeki bahar havası, 2011 krizinin başlamasıyla sona ermiştir. Türkiye, 2011 Suriye krizi esnasında gelişmelere paralel olarak üç safhalı bir politika izledi. Türkiye, Arap Baharı gelişmelerinin Suriye'de de görülmeye başlaması üzerine diğer Arap ülkelerinde olduğu gibi sürecin kısa sürede tamamlanacağını düşündü ve Suriye'deki demokratik değişim sürecini destekledi. Bu dönemde Türkiye, Esad yönetimi ile irtibatını devam ettirdi ve demokratik değişim sürecini Suriye yönetiminin kendisinin gerçekleştirmesi için teşvik etti. Ancak Suriye'de olayların hızla tırmanması, ülke geneline yayılması ve Suriye yönetiminin ülkede kontrolü sağlamak için askeri güç kullanması Suriye'deki Arap Baharını bir iç savaşa dönüştürdü. İkinci safhada Türkiye, Suriye yönetimi ile diplomatik ilişkilerini sonlandırmış ve Suriye içi

muhalefeti destekleyen bir politika izlemeye başladı. Suriye krizinin iç savaşa dönüştüğü, El Nusra Cephesi ve IŞİD gibi radikal terör örgütlerinin de iç savaşın bir parçası olduğu üçüncü safhada Türkiye, krize daha duyarlı hale geldi. Türkiye bu dönemde savunmacı bir anlayış sergileyerek kendi iç ve sınır güvenliğini sağlama hedefini ön plana almak durumunda kaldı. Krizin, kendi iç güvenliğine yönelik tehdit oluşturması nedeniyle Türkiye, insani müdahale tezi ile Suriye'ye doğrudan bir uluslararası askeri müdahale yapılması politikasını izledi. Ayrıca Türkiye, IŞİD karşıtı koalisyona katıldı ve IŞİD unsurlarının geçişini engellemek maksadıyla kendi sınır bölgesinde güvenlik tedbirleri aldı.

2011 Suriye Krizinin Suriye içerisinde bir iç savaşa dönüşmesi ve bu kriz esnasında Türkiye'nin Suriye yönetimi karşıtı muhalifleri destekleyen bir politika izlemesi üzerine Suriye, özellikle Türkiye'ye yönelik devlet destekli terörizmi tekrar kullanmaya başlamıştır. Suriye, 2011 sonrasında Türkiye'ye yönelik terörizmi dört şekilde destekledi.

İlk olarak Suriye, kendisi için kritik noktalar haricinde Kuzey Suriye'den çekildi ve bu bölgenin kontrolünü diğer Kürt partilerini de etkisi altına alan PKK bağlantılı PYD ve bu örgütün silahlı yapılanması olan YPG'ye bıraktı. PYD, bu dönemde Kuzey Suriye'de siyasi örgütlenmesini tamamladı ve Kobani, Cizire, Afrin ve Tel Abyad adını verdiği bölgelerde sözde kantonları ilan etti. Bu gelişmelere Suriye yönetiminin herhangi bir tepki vermemesi, PYD ile Suriye yönetimi arasında savaş sonrası dönem için bir antlaşmaya varıldığı algısı oluşturdu. Türkiye, özellikle PYD'nin Kuzey Suriye'de otonomi elde etme olasılığı ve bunun sonucunda PKK-PYD ikilisinin Kuzey Irak'tan sonra Kuzey Suriye'ye de yerleşerek Türkiye'yi güney sınırı boyunca terör saldırılarına karşı daha hassas duruma düşürecektir olması nedeniyle, PYD'nin Kuzey Suriye'deki faaliyetlerini sert bir şekilde eleştirdi.

2011 Suriye Krizi esnasında meydana bazı gelen gelişmeler, PKK ve PYD arasındaki işbirliği hususunda Türkiye'nin endişelerini haklı çıkardı. Türkiye'nin hava saldırıları sonucunda Kuzey Irak'tan kaçan PKK militanları Ayn El Arap kentinde saklandılar. Buna ilave olarak Ayn El Arap şehri, Türkiye içerisindeki PKK unsurlarına silah ve malzeme teçhizatı için lojistik bir üs noktası olarak kullanıldı. Suriye yönetiminin ve hatta Batılı ülkelerin PYD'ye ulaştırdığı silah ve malzemeler, Ayn El

Arap üzerinden Suruç'a ve Şanlıurfa'ya ve buradan da PKK terör örgütü elemanlarına ulaştırıldı.

İkinci olarak Suriye, 2011 sonrasında aşırı sol örgütleri de kendi toprakları üzerinde barındırmaya ve Türkiye içerisinde eylemler yapmaya sevk etti. Bu kapsamda Suriye, Lazkiye yakınlarında THKP-C Acilciler ve DHKP-C örgütlerini konuşlandırdı. THKP-C Acilciler grubu, 11 Mayıs 2013'te Hatay'ın Reyhanlı ilçesindeki terör saldırısını gerçekleştirdi.

Üçüncü olarak Suriye, bizzat kendi güvenlik kurumları aracılığıyla Türkiye'ye yönelik terör saldırısı düzenledi. Bu çerçevede 11 Şubat 2013'te Cilvegözü Sınır Kapısında tampon bölgede yaşanan bombalı saldırıya yönelik olarak Türkiye tarafından gerçekleştirilen soruşturmada saldırıyı Suriye istihbaratı El Muhaberat ve Suriye ordusu ile bağlantıları bulunan şahısların gerçekleştirdiği sonucuna ulaşıldı. Bu saldırı, Suriye'nin terör örgütlerini desteklemenin yanında kendi kurumları aracılığıyla da Türkiye'ye terör saldırısı düzenlediğini gösterdi.

Dördüncü olarak Suriye, PKK'ya silah ve malzeme göndererek Türkiye'ye yönelik terörizmi destekledi. Beşar Esad, Türkiye'nin muhaliflere olan desteğini devam ettirmesi durumunda, kendilerinin de PKK'ya füze vereceğini açıklamış ve bu açıklamayı takiben PKK'nın Suriye'den füze temin ettiğine ilişkin istihbarat bilgileri elde edilmişti. Ekim 2015 ayında PKK'nın ilk kez kullandığı Rus yapımı Metis M füzesine ait füzesine ait kartuş bulunması, Suriye'nin PKK'ya silah ve malzeme desteğine başladığını göstermekteydi.

Radikal terör örgütlerinin Suriye iç savaşına dâhil olması ve Suriye'nin ülke olarak bütünlüğünün tehlikeye girmesi üzerine Suriye'nin stratejik konumu nedeniyle bu ülke üzerindeki kazanımlarını korumak isteyen Rusya, İran ve Çin, kriz esnasında Suriye yönetimi lehinde bir politika izlediler. BM Güvenlik Konseyi'nde Suriye'ye yönelik yaptırım kararlarını engelleyerek Suriye yönetimine yönelik uluslararası bir yaptırım kararını engellediler. Gelişmeler sonucunda 2011 Suriye krizi, 1957 Suriye krizinde olduğu gibi bloklar arasında bir mücadeleye dönüştü. Ancak 1957 Suriye krizinden farklı olarak 2011 Suriye Krizinde ABD başta olmak üzere Batılı ülkeler, Rusya ve Çin bloku karşısında geri adım atmış gibi görünmektedir. Rusya, başta IŞİD olmak üzere radikal terör örgütleri ile mücadele etmek gerekçesiyle Ekim 2015 ayında

Suriye iç savaşına müdahil oldu. Ancak Rusya, radikal terör örgütleri yerine Suriyeli muhaliflere saldırı düzenledi. Bu durum, zaman zaman ABD tarafından eleştirilse de, Rusya geri adım atmadı, muhaliflere yönelik hava saldırılarına devam etti ve Suriye ordusunun harekâtını destekledi. Suriye ordusu, Hizbullah, PYD ve Rusya desteğinde muhaliflere yönelik operasyonlarına devam etti. Özellikle Batılı ülkelerin, Rusya'nın başını çektiği blok karşısında daha pasif kalması, Türkiye'nin Suriye politikası kapsamında yalnız kalmasına yol açtı.

Türkiye'nin Suriye yönetimi ile diplomatik ilişkilerin kesilmesinden sonra Beşar Esad karşıtı sert ve kararlı bir söylem kullanması, Beşar Esad'lı bir Suriye ile olumlu ilişkilerin kurulması sürecini geciktirecektir. Hatta kriz boyunca Türkiye'de terör eylemleri gerçekleştiren Esad yönetiminin müteakip dönemde PKK unsurları ile Kuzey Suriye'de otonomi elde etmiş PYD unsurlarını Türkiye aleyhine desteklemeye devam etmesi riski de bulunmaktadır.

Suriye yönetiminin Türkiye aleyhine devlet destekli terörizme tekrar yönelmesi, bu çerçevede PKK-PYD ikilisini ve aşırı sol örgütleri desteklemeye başlaması ve gerçekleştirilen Cilvegözü Sınır Kapısı ve Reyhanlı terör saldırıları, bunun yanında IŞİD ve benzeri radikal örgütlerin de Türkiye'de terör eylemleri düzenlemesi, Suriye'deki krizin artık Türkiye için bir iç güvenlik tehdidi haline dönüştüğünü ortaya koydu. Bu nedenle Türkiye, gerektiğinde NATO'nun desteğini aradı, angajman kurallarını değiştirdi ve ihtiyaç hissedilmesi durumunda sınır ötesi operasyon yapabilmek amacıyla TBMM'den Türk Silahlı Kuvvetleri'nin ülke dışına gönderilebilmesine yönelik bir tezkere kabul etti. Ancak Rusya'nın takip ettiği etkin Suriye politikası nedeniyle, Türkiye'nin PYD-PKK unsurlarına yönelik muhtemel bir sınır ötesi operasyonu, Türkiye'yi, Rusya-İran-Suriye-PYD/PKK bloku ile karşı karşıya getirecektir. Diğer bir ifadeyle Türkiye Suriye iç savaşının içine çekilmiş olacaktır. PYD'yi IŞİD ile mücadele eden bir unsur olarak gören ve Türkiye'nin ısrarına rağmen terörist bir örgüt olarak nitelemekten kaçınan ABD'nin, muhtemel bir Türk-Rus çatışmasında kendi çıkarları tehdit edilinceye kadar tarafsız kalma olasılığı yüksektir. Bu nedenle Türkiye'nin, kendi sınır ve iç güvenliğine yönelik tedbirleri artırması ve bu çerçevede Türkiye-Suriye sınırına yerleştirilen duvar engelinin tüm sınıra yaygınlaştırılmasına devam edilmesi büyük önem arz etmektedir. Bu engel, PKK-PYD unsurları başta olmak üzere radikal terör örgütü militanlarının da sızmasını önleyecektir. Ancak teröristlerin tünel ve benzeri yöntemlerle sınırı geçme ihtimaline yönelik olarak

fiziksel engeller elektronik sınır kontrol sistemleri, insansız hava araçları ve uzaktan komuta edilebilen silah sistemleri ile desteklenmelidir.

Türkiye'nin güvenliği kapsamında dönem dönem gerçekleştirilen Suriye'deki barış görüşmelerinin Suriye'nin bütünlüğü çerçevesinde yürütülmesi büyük önem arz etmektedir. Suriye'nin batıda Nusayri, ortada Sünni ve kuzeyde bir Kürt Devleti olacak şekilde üçe bölünmesi olasılığından bahsedilmektedir. Türkiye'nin 870 km.'lik en uzun kara sınırı boyunca PYD kontrolü altında kurulacak bir Kürt devleti, Türkiye'yi terör saldırılarına karşı daha hassas durumda bırakacaktır. Bu nedenle Türkiye'nin, müteakip dönemde, Suriye'nin bütünlüğünün korunmasına yönelik bir politika izlemesi ve bu çerçevede Rusya ile diyalog kanalının tekrar tesis edilmesi kendi güvenliği bakımından kritik öneme sahiptir.

Terör örgütü PKK'nın Türkiye'nin yanında Irak ve İran'da da faaliyet gösterdiği göz önüne alındığında Suriye'nin kuzeyinde oluşacak PKK kontrolündeki bir Kürt devleti her üç ülkenin bütünlüğüne bir tehdit oluşturacaktır. Bu çerçevede Suriye'nin bütünlüğünün korunması, sınır güvenliğinin sağlanması, terör örgütü elemanlarının hareket serbestisinin önlenmesi ve terörle mücadelede ortak önlemler alınabilmesi amacıyla Irak ve İran ile uzun dönemli ortak inisiyatiflerin geliştirilmesi gerekmektedir.

Suriye iç savaşı devam ettiği sürece Türkiye bakımından giderek büyüyecek diğer bir sorun ise sığınmacılar meselesidir. Nisan 2016 itibarıyla Türkiye'de 2,7 milyon sığınmacı bulunmaktadır. Bu sığınmacıların büyük çoğunluğu kamplar dışında şehirlerde yaşamaktadır. Şehirlerde yaşayan Suriyeli sığınmacıların, dil bilmemeleri ve kültürel farklılıklar nedeniyle yerel halk ile gerginlik yaşamaktadır. Dilencilik ve fuhuş gibi adli olaylar kamu güvenliğini tehlikeye sokmaktadır. Buna ilave olarak ülke içerisine sığınan Suriyeli sığınmacılar gün geçtikçe daha da yoksullaşmakta ve çocuk işçiliği ve çocuk yaşta evlilikler gibi olumsuz sorunlar artmaktadır. Suriye iç savaşı sona erse bile sığınmacıların yarıya yakınının Türkiye'de kalmayı istediği göz önüne alındığında kamu güvenliğinin sağlanması ve sığınmacıların topluma entegrasyonuna yönelik kalıcı düzenlemelerin hayata geçirilmesi gerekmektedir.

Türkiye - Suriye ilişkilerinin normalleşmesi ve 2000'li yıllardaki olumlu seyrini tekrar kazanması kısa dönem içerisinde mümkün gözükmemektedir. Özellikle 2011

krizinde görüldüğü gibi yaşanan krizler kısa süre içerisinde büyük güçler arasında mücadeleye dönüşmekte ve etkileri, her iki ülke ilişkilerinin yanında ülkelerin bekasına ve iç güvenliğine de zarar vermektedir. 870 km. lik ortak kara sınırına sahip olan Türkiye ve Suriye’de yaşanan olumsuz gelişmeler, kaçınılmaz bir şekilde komşu ülkeye de yansımaktadır. Dolayısıyla yaşanan krizlerden yola çıkılarak stabil ve sürdürülebilir bir siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkiler süreci her iki ülkenin de faydasına olacaktır. Her iki ülke ilişkilerinin normalleştirilmesi kapsamında Türkiye ilk olarak Suriye’nin bütünlüğünün sağlanmasına yönelik bir politika izlemelidir. Suriye iç savaşının sona ermesiyle birlikte Türkiye, göreve gelecek Suriye hükümeti ile siyasi, sosyal ve ekonomik ilişkilerin geliştirilmesine yönelik inisiyatifler geliştirmelidir. Bu çerçevede ilk aşamada iç savaş esnasında zarar gören Suriye şehirlerinin ve alt yapılarının yeniden inşasında Türkiye etkin rol oynayabilir. Asi Nehri üzerinde inşası planlanan ortak baraj inşaatına kalındığı yerden devam edilmesi, sınır aşan sular meselesindeki sorunların aşılmasında bir başlangıç noktası oluşturacaktır. İki ülke toplumu arasındaki sosyal ilişkileri geliştirmek ve Türkiye’ye müzahir bir Suriye toplumu oluşumunu desteklemek için lise ve üniversite düzeyinde Suriye’den gelecek öğrencilere burs verilebilir. Terörle mücadelede kalıcı bir iş birliği sağlamak maksadıyla ortak bir komisyon oluşturarak düzenli olarak bilgi ve istihbarat paylaşımı sağlanabilir ve terör örgütlerine karşı ortak operasyon gerçekleştirilebilir. Terörle mücadele kapsamında ortak operasyon icra edebilme hedefine yönelik olarak tatbikat, kurs benzeri askeri eğitim ve işbirliği faaliyetleri gerçekleştirilebilir.

KAYNAKÇA

Acar, E. (Aralık 2006). AB'nin GAP ve Su Sorununa Yaklaşımı Çerçevesinde Fırat ve Dicle Nehirlerinin Yönetimi Üzerine Tartışmalar. *Harp Akademileri Komutanlığı Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(4), 67-101.

AFAD. (7.12.2015). *Suriye Raporu*. 11.12.2015, <https://www.afad.gov.tr/TR/IcerikDetay1.aspx?ID=16&IcerikID=747>

AFAD. (2014). *Türkiye'deki Suriyeli Kadınlar*, 11.12.2015, <https://www.afad.gov.tr/Dokuman/TR/80-20140529154110-turkiye'deki-suriyeli-kadinlar,-2014.pdf>

Akbaş, Z. ve Mutlu, Ç. (2012). Uluslararası Politikada Irak ve Suriye'nin Sınırşan Su Sorununa Yaklaşımı ve Türkiye: Beklentiler ve Gerçekler. *C.Ü. İktisadi ve İdari Bilimler Dergisi*, Cilt 13, Sayı 1, 213-240.

Akdoğan, İ. (Ocak-Şubat 2015). Suudi Arabistan'ın Suriye Politikası. *Ortadoğu Analiz*, 7, Sayı: 66, 23-25.

Akmandor N. (1994). *Su Sorunun Fiziksel Boyutları: Ortadoğu Ülkelerinde Su Sorunları*, Ankara: Tesav Yayınları.

Akmandor, N. (2010). *Su Kaynaklarımız ve Sınır Aşan Akarsuların Yeri ve Önemi*. 19.5.2016, <http://www.dektmk.org.tr/pdf/enerji_kongresi_10/nesetakmandor.pdf>

Aksiyon. (11.11.2013). *Arafta Kalan Ürdün İstikrar Arıyor*. 18.12.2015, http://www.aksiyon.com.tr/dosyalar/arafta-kalan-urdun-istikrar-ariyor_536986

Aksiyon. (2.6.2014). *Suriye Hizbullah'ı*. 10.12.2015, http://www.aksiyon.com.tr/dunya/suriye-hizbullahi_538628

Akşam, BM: *Suriye'de Kimyasal Kullanıldı*. 13.12.2013, 18.05.2016, <http://www.aksam.com.tr/dunya/bmsuriyede-kimyasal-kullanildi/haber-268658>

Akşam, (4.4.2015). *Esad-DHKP/C İttifakı*. 12.2.2016, <http://www.aksam.com.tr/guncel/esaddhkcpc-ittifaki-c2/haber-395419>

Akyol, T. (4.8.1992). Çetin-Esat Görüşmesi. *Milliyet*.

Al Monitor. (11.11.2013). *İç Çekişmeler El Kaide'yi Bölebilir*. 8.12.2015, <http://www.al-monitor.com/pulse/tr/originals/2013/11/al-qaeda-zawahri-baghdadi-split.html#>

Aljazeera America. (9.10.2015). *US Abandons Failed \$500M Program to Train and Equip Syrian Rebels*. 11.12.2015, <http://america.aljazeera.com/articles/2015/10/9/us-to-abandon-failed-syria-train-and-equip-program.html>

All Africa. (23.4.2015). *Africa: Backgrounder - the Ten Principles of Bandung*. 6.5.2016, <http://allafrica.com/stories/201504270584.html>

Alloush, E. (2005). New Orientations of Syrian Agricultural Policy. *Agricultural Policy Forum 2005*. Şam.

Anadolu Ajansı. (1.12.2015). *Batı'dan Rusya'ya 'Muhafifleri Değil DAEŞ'i Vur' Uyarıları*. 14.12.2015, <http://aa.com.tr/tr/dunya/batidan-rusyaya-muhafifleri-degil-daesi-vur-uyarilari/484008>

Martyn, A. (2001-2002). The Right of Self Defence Under International Law; The Response to the Terrorist Attacks of 11 September. *Current Issues Brief No. 8*, 27.11.2013, <http://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/cib/2001-02/02cib08.pdf>

Arı, T. (2004). *Geçmişten Günümüze Ortadoğu: Siyaset, Savaş ve Diplomasi*, İstanbul: Alfa Yayınları.

Armaoğlu, F. (2011). *20. Yüzyıl Siyasi Tarihi 1914-1995*. İstanbul: Alkım Yayınları.

Ata, F.K. (Ağustos 2012). Uluslararası Hukuk Açısından Türk Askeri Uçağının Suriye Tarafından Düşürülmesinin Bir Değerlendirmesi. *Ortadoğu Analiz*, 4(44), 16-29.

Athoğlu, Y. (2012). Suriye Muhalefetine Anatomisi. Ü. Özdağ (Ed.). *Küçük Ortadoğu: Suriye*. Ankara: Kripto.

Ayhan, V. (Temmuz-Ağustos 2011). Suriye Muhalefeti'nin Antalya Toplantısı: Sonuçlar, Temel Sorunlara Bakış ve Türkiye'den Beklentiler. *Ortadoğu Analiz*, (31-32), 8-16.

Aydın Tarihi. (14.8.1957).

Aydın Tarihi. (2.5.2003).

Aydın Tarihi. (12.8.1957). İsrail Dış İşleri Bakanı Basın Açıklaması.

Aytemiz, L. ve Kodaman T. (21-23 Mart 2006). Sınır Aşan Sular Kullanımı ve Türkiye-Suriye İlişkileri. *TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı*, 2. Cilt, 527-537.

Baharçipek, A. (2000). Etnik Terör ve Etnik Terörle Mücadele Sorunu. *Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt: 10, Sayı: 1, 11-27.

Baran, T., Ü.Öziş ve Özdemir, Y. (21-23 Mart 2006). Sınır Aşan Asi Havzası Su Potansiyeli ve Yararlanılması, *TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı* 2. Cilt, 571-581.

Baş, A. (2012). 1957 Suriye Krizi ve Türkiye. *History Studies*, Volume 4/1, 89-109.

Başbakanlık Cumhuriyet Arşivi (B.C.A.), 30.1.0/104.651.3-23.10.1957.

Başeren, S. H. (2006). Kavramsal Özellikleri ile Terörizm (Tarihi ve Hukuki Boyutları İle). *Küresel Terörizm ve Uluslararası İşbirliği Sempozyumu*, Ankara: Genelkurmay Başkanlığı Terörizmle Mücadele Mükemmeliyet Merkezi Yay., 7-18.

Başeren, S.H. (2003). *Uluslararası Hukukta Devletlerin Münferiden Kuvvet Kullanmalarının Sınırları*, Ankara: Ankara Üniversitesi Basımevi.

Batur, N. (3.8.1992). Suriye'den Farklı Ses. *Milliyet*.

BBC. (2.12.2015). *What is 'Islamic State'?*. 8.2.2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-29052144>

BBC. (10.12.2015). *Battle for Iraq and Syria in Maps*. 13.12.2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-27838034>

BBC Türkçe. (26.6.2012) *NATO Türkiye'ye Destek İfade Etti*. 6.12.2015 <http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/06/120626_erdogan_syria_update.shtml>

BBC Türkçe. (4.10.2012). *Sınır Ötesi Harekat Tezkeresi Kabul Edildi*. 6.12.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/10/121004_turkey_update.shtml

BBC Türkçe. (7.8.2012). *İran'dan Suriye'ye Destek Açıklaması*. 15.12.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2012/08/120807_syria_iran.shtml

BBC Türkçe. (30.9.2015). *ABD'nin Eğit-Donat Projesi Askıda*. 11.12.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/09/150930_egit_donat

BBC Türkçe. (6.8.2015). *ABD'nin Eğit-Donat Projesi Başarısız Oldu*, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/08/150806_suriye_abd_el_wawi_egit_donat

BBC Türkçe. (5.11.2015). *ABD: YPG'ye Değil Arap Koalisyonu'na Silah Yardımı Yapıyoruz*, 14.12.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151105_abd_suriye_demokratik_gucleri_warren

BBC Türkçe. (2.10.2015). *Orban: Avrupalı Liderlerin Tek Ümidi Erdoğan*, 11.12.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151002_erdogan_avrupa_wsaj

BBC Türkçe. (30.11.2015). *Mülteci krizi: AB ve Türkiye Karşılıklı Tavizlerle Anlaştı*, 11.12.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151129_ab_turkiye_zirve

BBC Türkçe. (16.10.2015). *TSK: Suriye Sınırında İHA Düşürüldü*, 11.12.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/10/151016_tsk_hava_araci

BBC Türkçe. (28.11.2015). *Rusya Devlet Başkanı Putin, Türkiye'ye yönelik Ekonomik Yaptırımları İmzaladı*. 11.12.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/11/151128_rusya_turkiye_yaptirimlar

BBC Türkçe. (19.12.2015). *BM Suriye Konusunda Uzlaştı: Ateşkes ve Müzakere Yolu Açıldı.* , 22.12.2015, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2015/12/151219_bm_suriye_karar

- BBC Türkçe. (17.2.2016). *Azez Türkiye İçin Neden Bu Kadar Önemli?*. 20.2.2016, http://www.bbc.com/turkce/haberler/2016/02/160217_azez_stratejik_onemi
- BBC Türkiye. (16.01.2008). *Libya'ya Büyük Tazminat Cezası*. 23.11.2013, http://www.bbc.co.uk/turkish/news/story/2008/01/080116_libya_compensation.shtml
- BBC. (4.12.2012). *Syria Crisis: Nato Approves Patriots for Turkey*. 6.12.2015, <http://www.bbc.com/news/world-middle-east-20590129>
- Beaumont, P. (2-3 Eylül 1991). Transboundary Water Disputes in the Middle East. *International Conference on Transboundary Waters in the Middle East: Prospects for Regional Cooperation*.
- Bellon, T. (1999). Military Responses to State-Sponsored Terrorism: Re-Thinking Deterrence and Coercion Theory. Thesis. Monterey: Naval Postgraduate School.
- Bilen, Ö. (2000). *Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye*, Ankara: TESAV.
- Bilen, Ö. (2009). *Ortadoğu Su Sorunları ve Türkiye*, Ankara: TESAV.
- Birleşmiş Milletler. 1957 Part 1: The United Nations. Section 1: Political and Security Questions. Chapter 4: Other Middle East Matters. *The Yearbook of UN*, 18.5.2016, <http://www.unmultimedia.org/searchers/yearbook/page.jsp?bookpage=53&volume=1957>
- BM Enformasyon Merkezi UNIC-Ankara. (1974). *Saldırı'nın (Tecavüzün) Tanımı: Birleşmiş Milletler Genel Kurulu'nun 3814 (XXIX) sayılı ve 1974 Tarihli Kararı*. 23.11.2015, http://www.unicankara.org.tr/doc_pdf/3814.pdf
- BM Sitesi. (12.09.2003). *Security Council Lifts Sanctions against Libya Imposed after Lockerbie Bombing*, 18.5.2015, <http://www.un.org/apps/news/story.asp?newsid=8225&cr=libya#.UpDsTtIyK2E>
- BM Sitesi. (1997). 748 sayılı Karar Metni. 18.5.2016, <http://www.un.org/News/Press/docs/1997/19970129.sc6317.html>
- BM Sitesi. (11.11.1993). 883 Sayılı Karar Metni, 1993, <http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm> ve <https://documents-dds-ny.un.org/doc/UNDOC/GEN/N93/626/78/PDF/N9362678.pdf?OpenElement>
- BM Uluslararası Ceza Mahkemesi Hazırlık Çalışmaları Tutanakları. (1998), 3. Cilt, 18.5.2016, http://legal.un.org/icc/rome/proceedings/E/Rome%20Proceedings_v3_e.pdf
- BM Web Sitesi. (1994). *Draft Articles on the Law of the Non-Navigational Uses of international Watercourses and Commentaries Thereto and Resolution on Transboundary Confined Groundwater*, 18.05.2016, http://legal.un.org/ilc/texts/instruments/english/commentaries/8_3_1994.pdf

- Boston Globe. (29.6.2013). *Powerful Missiles from Qatar sent to Syrian Rebels*. 16.12.2015, <<https://www.bostonglobe.com/news/world/2013/06/29/sending-missiles-syrian-rebels-qatar-muscles/cwud7bKcQgptno2P7QgNsO/story.html>>
- Bozkurt, A. (Haziran 2012). Sıfır Sorundan Sıfır Çözüme: Türkiye, Suriye Politikasından Dolayı Bölgede Dostsuz mu Kalıyor?. *Ortadoğu Analiz*, Cilt 4, Sayı 42, 35-45.
- Bozkurt, C. (2012). Suriye Kürtleri ve PKK, Ü. Özdağ (Ed.). *Küçük Ortadoğu: Suriye*. Kripto: 2012.
- Brown, K. (2013). *The Syrian Crisis of 1957: A Lesson for the 21st Century*, Los Angeles: Figueroa Press.
- Byman, D. (1998). The Logic of Ethnic Terrorism. *Studies in Conflict and Terrorism*, Cilt 21, No. 2, 149-169.
- Byman, D. ve S.Kreps. (2010). Agents of Destruction? Applying Principal Agent Analysis to State-Sponsored Terrorism. *International Studies Perspectives*, 11, 1-18.
- Cabbarlı, H. (2004). Ortadoğu'da Terör Örgütleri ve Suriye'nin Yaklaşımı. T. Yılmaz ve M.Şahin (Ed.). *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*, Ankara: Platin, 365-413.
- Caponera, D.A. (Summer 1993). *Legal Aspects of Transboundary River Basins in The Middle: The Al Asi (Orontes), The Jordan and The Nile*. *Natural Resources Journal*, XXIII, No:3, 629-633.
- Carter, D.B. (Winter 2012). A Blessing or a Curse? State Support for Terrorist Groups. *International Organization*, 66, 129-151.
- Cassese, A. (2001). "Terrorism is also Disrupting Some Crucial legal Categories of International Law", *EJIL*, Vol 2, Nu.5, 993-1001.
- Caşın, M.H. (2008). *Uluslararası Terörizm*, İstanbul: Nobel.
- Chomsky, N. (1991). International Terrorism: Image and Reality. A. George (Ed.). *Western State Terrorism*, Routledge, <http://www.chomsky.info/articles/199112--02.htm#n42>
- Cihan. (29.6.2013). *İran, Rusya ve Çin'den, 500 Milyon Dolar Geliyor*. 14.12.2015, <https://www.cihan.com.tr/tr/suriyeden-itiraf-iran-rusya-ve-cinden-500-milyon-dolar-geliyor-wCHMTA2OTk0OC8wLzIv.htm>
- CNN İnternet Sitesi. (13.10.2013). *Al Libi trial, Libya and al Qaeda: What You Won't Hear in Court*, 18.5.2016, <http://edition.cnn.com/2013/10/16/world/meast/al-libi-analysis-nic-robertson/>
- CNN Türk. (11.9.2014). *Amerikan-Arap Ortak Bildirisi'ne Türkiye İmza Atmadı*. 17.12.2015, <http://www.cnnturk.com/haber/dunya/amerikan-arap-ortak-bildirisine-turkiye-imza-atmadi>

CNN Türk. (4.12.2015). *İran'dan Suriye'ye Uçak Desteği*. 14.12.2015, <http://www.cnnturk.com/dunya/irandan-suriyeye-ucak-destegi>

CNN Türk (2.8.2012). *Kofi Annan Arabuluculuk Görevini Bıraktı*, 3.12.2015. <http://www.cnnturk.com/2012/dunya/08/02/kofi.annan.arabuluculuk.gorevini.birakti/671372.0>

CNN Türk (6.7.2012). *Davutoğlu'ndan Rusya ve Çin'e Suriye Mesajı*, 7.12.2015, <http://www.cnnturk.com/2012/turkiye/07/06/davutoglundan.rusya.ve.cine.suriye.mesaji/667942.0/>

CNN Türk. (2.7.2005). *Bingöl'deki Tren Saldırısını PKK Üstlendi*. 8.2.2016, <http://www.cnnturk.com/2005/turkiye/07/02/bingoldeki.tren.saldirisini.pkk.ustlendi/108266.0/index.html>

CNN Türk. (11.3.2013). *Cilvegözü Patlamasıyla İlgili 5 Tutuklama*. 7.12.2015, <http://www.cnnturk.com/2013/turkiye/03/11/cilvegözü.patlamasıyla.ilgili.5.tutuklama/699717.0/>

CNN Türk. (24.02.2012). *Suriye'nin Dostları" Tunus'ta Toplandı*. 7.12.2015 <http://www.cnnturk.com/2012/dunya/02/24/suriyenin.dostlari.tunusta.toplandi/650540.0/>

Cohan, J.A. (Spring 2002). Formulation of a State's Response to Terrorism and State-Sponsored Terrorism. *Pace International Law Review*. 14(1), 78-110.

Cohen, A. (2012). Prosecuting Terrorists at the International Criminal Court: Reevaluating an Unused Legal Tool to Combat Terrorism. *Michigan State International Law Review*. 20:2, 219-255.

Commings, D. ve D.Lesch. (2014). *Historical Dictionary of Syria*. Lanham: Scarecrow Press.

Cumhuriyet. (25.9.1957). *Adnan Menderes, Suriye Bir Silah Deposu Oldu Diyor*.

Cumhuriyet. (12.10.1957), *Amerika Bizi Desteklediğini Rusya'ya Tekrar İhtar Etti*.

Cumhuriyet. (16.8.1957). *Amerika-Suriye Münasebetleri Gergin Safhada*.

Cumhuriyet. (16.10.1957a). *Cevabi Notamızı Dün Suriye'ye Tevdi Ettik*.

Cumhuriyet. (16.10.1957b.) *Birleşmiş Milletler'de Suriye'ye Cevap Verdik*.

Cumhuriyet. (5.10.1957). *Menders'in Bulganin'e Cevabı*.

Cumhuriyet. (15.10.1957). *Mısır Askeri Türkiye Hududunda*.

Cumhuriyet. (14.10.1957). *Mısır, Suriye'ye Asker Gönderdi*.

Cumhuriyet. (15.9.1957). *Rus Başbakanı Bulganin Suriye Sınırına Asker Yığdığımızı İddia Ediyor.*

Cumhuriyet. (8.10.1957). *Rus Diktatörü Hrutçef Bizi Tehdit Ediyor.*

Cumhuriyet. (12.09.1957). *Rus Dış İşleri Bakanı Bizi Tehdit Ediyor.*

Cumhuriyet. (6.7.2012). *Sorun Sizi de Yakar.* 20.2.2016, http://www.cumhuriyet.com.tr/koseyazisi/355108/Esad__Sorun_sizi_de_yakar.html

Cumhuriyet. (7.9.1957). *Sovyet Rusya, Orta Şarkta Hangi Devletlere Ne Miktar Askeri ve İktisadi Yardım Yaptı?*

Cumhuriyet. (14.9.1957). *Suriye Genelkurmayının Yeni İftira Kampanyası.*

Cumhuriyet. (20.9.1957). *Suriye Ordusunda Bütün İzinler Kaldırıldı.*

Cumhuriyet. (5.10.1957). *Suriye Sovyet Silah Bedellerini Nasıl Ödeyecek?*

Cumhuriyet. (10.10.1957). *Suriye, Bize Dün Bir Protesto Notası Verdi.*

Cumhuriyet. (25.10.1957). *Suriye, İhtilafın Halline Devamlı Zorluk Çıkartıyor.*

Cumhuriyet. (16.9.1957). *Suriye'nin Nakaratı.*

Cumhuriyet. (19.10.1957). *Türk Uçakları Suriye Üzerinde Uçmamıştır.*

Cumhuriyet. (26.10.1957). *Türkiye Suudi Arabistan Görüşmeleri Sona Erdi.*

Cumhuriyet. (23.10.1957). *Türkiye-Suriye İhtilafı B.Milletlerde Görüşülüyor.*

Cumhuriyet. (21.10.1957). *Türkiye-Suriye İhtilafında Aracılık.*

Cumhuriyet. (20.10.1957). *Yunanistan, Suriye'yi Destekliyor.*

Çağ, G. ve Eker, S. (2013). Ortadoğu'da Baas Rejimleri: Suriye ve Irak. *Çankırı Karatekin Üniversitesi Avrasya Strateji Dergisi*. 2(2), 57-72.

Çakmak, H. (2008). Kavramsal Olarak Terör. H. Çakmak (Ed.). *Terörizm*. Ankara: Platin.

Çandar, C. (2.04.2012). *Suriye'nin Dostları 'Annan Planı'nı Deldi.* 7.12.2015, <http://www.koseyazisioku.com/radikal/cengiz-candar/02-04-2012/suriyenin-dostlari-annan-planini-deldi>

Çarkoğlu, A. ve Eder, M. (Jan. 2001). Domestic Concerns and the Water Conflict over the Euphrates-Tigris River Basin. *Middle Eastern Studies*. 37(1), 41-71.

Çeliker, C. (3.9.2014). Suriyeli Sığınmacıların Durumu, Sorunları ve Çözüm Yolları, *Radikal Blog*. 11.12.2015, <http://blog.radikal.com.tr/politika/suriyeli-multecilerin-durumu-sorunlari-ve-cozum-yollari-71182>

Çevikalp, M (18.3.2013). “Küçük Dev, Yeni Aktör: Katar”, *Aksiyon*. 16.12.2015, <http://www.aksiyon.com.tr/aksiyon/haber-35093-kucuk-dev-yeni-aktorkatar.html>

Dalar, M. (Mart 2010). Asi Nehri’nin Türkiye-Suriye İlişkileri Üzerindeki Etkisi Ve Geleceği. *Ortadoğu Analiz*. Cilt 2, Sayı 15, 106-113.

Dalar, M. (Eylül 2009). Irak’ın Su Gerçeği: Sorun Su Kaynaklarının Yetersizliği Mi?. *Ortadoğu Analiz*. Cilt 1, Sayı 9, 85-100.

Demir, Ş. (2011). Dünden Bugüne Türkiye’nin Suriye ve Ortadoğu Politikası. *Turkish Studies*, Volume 6/3, 691-713.

Demir, Y. (2012). Hatay’da Siyasi Çekişmeler ve Türkiye’nin Politikası (1936-1938). *History Studies*, 47-72.

Demir, İ. (2004). Hatay Sorunu. *Ortadoğu Siyasetinde Suriye*. T. Yılmaz ve M.Şahin (Ed.). Ankara: Platin, 2004.

Demirel, E. (2007). *Terör*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.

DHA. (11.5.2015). *Reyhanli Saldırısıyla İlgili Çarpıcı Detaylar*. 20.2.2016, http://www.dha.com.tr/reyhanli-saldirisiyla-ilgili-carpici-detaylar_930580.html

Dışişleri Bakanlığı İnternet Sitesi. *Türkiye’nin Su Politikası*. 18.5.2016, http://www.mfa.gov.tr/turkiye_nin-su-politikasi.tr.mfa

Dışişleri Bakanlığı Stratejik Araştırmalar Merkezi. *Water Issues Between Turkey, Syria And Iraq*. 18.05.2016, <http://sam.gov.tr/wp-content/uploads/2012/01/WATER-ISSUES-BETWEEN-TURKEY-SYRIA-AND-IRAQ.pdf>

Dikerdem, M. (1972). *Ortadoğu’da Devrim Yılları*, İstanbul: İstanbul Matbaası.

Diñer, O.B. (Mart 2012). *Kapıdaki Kriz Suriye Uluslararası Yaklaşımlar ve Türkiye İçin Öneriler*. USAK Rapor 12-02.

Doster, B. (Kasım 2013). Suriye Satrancında Son Dönüşümler. *Ortadoğu Analiz*. 5(59), 23-30.

Duman, S. (Mayıs-Kasım 2005). Ortadoğu Krizleri ve Türkiye. *Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi*, (35-36), 313-332.

Duran, H. ve Özdemir, Ç. (2013-2014). Ortadoğu’nun Sancılarına Arap Baharı Çözüm Olabilir mi?, *Akademik Araştırmalar Dergisi*, (59), 47-72.

DW. (5.5.2013). *Suriye'den İsrail'e Sert Çıkış*. 18.5.2016, <http://www.dw.com/tr/suriyeden-israile-sert-%C3%A7%C4%B1k%C4%B1%C5%9F/a-16792388>

DW. (13.11.2014). *Ürdün'ün Mülteci Çıkmazı*. 18.12.2015, <http://www.dw.com/tr/%C3%BCrd%C3%BCn%C3%BCn-m%C3%BClteci-%C3%A7%C4%B1kmaz%C4%B1/a-18058673>

Efegil, E. (Kasım 2013). Ortadoğu'daki Gelişmelerin Analizi: Libya, Tunus, Bahreyn, Mısır ve Suriye. *Ortadoğu'da Son Gelişmeler, Suriye, Irak ve Türkiye. Ortadoğu Analiz, Cilt 5, Sayı 59, 10-21.*

Eker, S. (2014). Suriye Krizi ve Ürdün'e Yansımaları. *Çankırı Karatekin Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi. Cilt 4, Sayı 2, 21-34.*

Ekşi Ateş, C. (2004). *Uluslararası Ceza Mahkemesinin İnsanlığa Karşı Suçlar Üzerindeki Yetkisi*, Ankara: Seçkin.

El Cezire Türk. (26.06.2012). *Erdoğan: İhlallere Karşılık Verilecek*. 06.12.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/erdogan-ihlallere-karsilik-verilecek>

El Cezire Türk. (11.10.2015). *F-16'lar Suriye Uçağını İndirdi*. 17.12.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/f-16lar-suriye-ucagini-indirdi>.

El Cezire Türk. (27.8.2014). *Rejime Kimyasal Suçlaması*. 11.12.2015, <http://mon-www-a1.aljazeera.com.tr/haber/rejime-kimyasal-suclamasi>

El Cezire Türk. (20.2.2015). *Eğit-Donat Anlaşması İmzalandı*. 11.12.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/egit-donat-anlasmasi-imzalandi>

El Cezire Türk. (8.12.2015). *Sorularla Geri Kabul ve Vize Muafiyeti*. 11.12.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/sorularla-geri-kabul-ve-vize-muafiyeti>

El Cezire Türk. (27.12.2013). *Kronoloji: Suriye'de İsyandan İç Savaşa*. 30.11.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/kronoloji/kronoloji-suriyede-isyandan-ic-savasa>

El Cezire Türk. (7.12.2014). *İsrail Suriye'yi Vurdu*. 15.12.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/israil-suriyeyi-vurdu-0>

El Cezire Türk. (30.06.2015). *Cenevre Bildirisi'nin Uygulanmaması Utanç Kaynağı*, 3.12.2015, <http://www.aljazeera.com.tr/haber/cenevre-bildirisinin-uygulanmamasi-utanc-kaynagi>

Erciyes, E. (2004). *Ortadoğu Denklemi Türkiye-Suriye İlişkileri*. Ankara: IQ Kültür Sanat Yayıncılık.

Erdemol, M. (2013). *Suriye Denklemi*. Ankara: Nobatane Yayınları.

Erdoğan, Ş. ve Deligöz, E. (Mayıs 2015). Irak Şam İslam Devleti (İŞİD): Gücü ve Geleceği. *Savunma Bilimleri Dergisi, 14(1), 5-37.*

- Erhan, Ç. (2003). Küreselleşme Döneminin Tehditleriyle Mücadele. *Stradigma.com*. 15.11.2013, http://www.stradigma.com/turkce/haziran2003/makale_01.html
- Erhan, Ç. *Kronik, Hafız Esat'ın Ölümü ve Muhtemel Gelişmeler*, 11.2.2016, <<http://www.politics.ankara.edu.tr/dergi/pdf/55/2/cagrierhan.pdf>>
- Erhan, Ç. (2001). ABD ve NATO'yla İlişkiler. B. Oran (Ed.) *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980*. Ankara: İletişim.
- Ermağan, İ. ve Gümüş, B. (2014). Katar Dış Politikası ve Arap Baharı. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. Cilt 12, Sayı 2, 300-320.
- Ersever, A.C. (1993). *Kürtler, PKK ve Öcalan*. Ankara: KIYAP Yayın.
- Ertem, B. (Haziran 2009). Türkiye-ABD İlişkilerinde Truman Doktrini ve Marshall Planı. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Cilt 12, Sayı 21, 377-397.
- Falk, A.R. (2003). A Dual Reality: Terrorism Against the State and Terrorism by the State. C. Kegley (Ed.), *The New Global Terrorism*. Upper Saddle River: Prentice Hall.
- Federation of American Scientists (FAS). (1990). *Overview of State-Sponsored Terrorism*. 14.06.2016, http://www.fas.org/irp/threat/terror_90/sponsored.html
- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2001). Ortadoğu'yla İlişkiler. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980*, Ankara: İletişim.
- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2001). Ortadoğu'yla İlişkiler. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt II*, Ankara: İletişim.
- Fırat, M. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2001). “Sancak (Hatay) Sorunu”, B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980*. Ankara, İletişim.
- Fransa'nın Ankara Büyükelçiliği. *Ankara Anlaşması : Fransa-Türkiye Dostluğunda Yeni Bir Sayfa*. 27.4.2016, <http://www.ambafrance-tr.org/Ankara-Anlasmasi-Fransa-Turkiye>
- Gazetevatan. (28.7.2015). *Eğit-Donat'ta hedeflenen olmadı*. 11.12.2015, <http://www.gazetevatan.com/-egit-donat-ta-hedeflenen-olmadi--847789-dunya/>
- Ginat, R. (2005). *Syria and the Doctrine of Arab Neutralism: From Independence to Dependence*. Eastbourne: Sussex Academic Press.
- Gönlübol, M. ve C.Sar. (1996). 1919-1939 Dönemi. *Olaylarla Türk Dış Politikası*. Ankara: Siyasal Kitabevi.

Güneş, M. (2015). Kamu Yönetiminde Geçici Koruma Rejimi ve Yakın Gelecekte Türk Kamu Güvenliğinde Potansiyel Bir Sorun Olarak: Suriyeli Mülteciler. *Ulusal Kamu Yönetimi Forumu (KAYFOR XIII) Bildiriler Kitabı*, Konya.

Gürler, R.T. ve Ö.B. Özdemir. (Mayıs 2014). El Kaide'den Post-Kaide'ye Dönüşüm: IŞİD. *Türkiye Ortadoğu Çalışmaları Dergisi*. Cilt: 1, Sayı: 1, 113-155.

H.Korkmaz ve Karataş, A. (2009). Asi Nehri'nde Su Yönetimi ve Ortaya Çıkan Sorunlar. *Mustafa Kemal Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. 6(12), 18-40.

Haber7. (12.9.2014). *10 Arap Ülkesi IŞİD İçin Kararını Verdi*. 17.12.2015, <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/1200363-10-arap-ulkesi-isid-icin-kararini-verdi>

Haber7. (13.11.2015). *Putin: Rusya ÖSO'nun Gösterdiği Hedefleri Vurdu*. 11.12.2015, <http://www.haber7.com/ortadogu/haber/1653672-putin-rusya-ostonun-gosterdigi-hedefleri-vurdu>

Haber7. (24.06.2012). *Suriye'nin Vurduğu Jetin Son 56 Dakikası*. 05.12.2015, <http://www.haber7.com/guncel/haber/895249-suriyenin-vurdugu-jetin-son-56-dakikasi>

Haberler.com. (16.10.2015). *Suriye'de Muhalifleri Durduran Rusya, IŞİD'i Geriletmedi*. 11.12.2015, <http://www.haberler.com/grafikli-analiz-suriye-deki-rus-saldirilarinin-7784313-haberi/>

Haberler.com (23.2.2016). *Amerika'dan Türkiye'ye Top Atışlarını Durdurun Çağrısı*, 23.2.2016, <http://www.haberler.com/amerika-dan-turkiye-ye-top-atislarini-durdurun-8185271-haberi/>

Haberler.com. (3.12.2015). *İsrail, Suriye'de Müdahil Olduğunu Alenen İtiraf Etti*. 15.12.2015, <http://www.haberler.com/israil-suriye-de-mudahil-oldugunu-alenen-itiraf-7933636-haberi/>

Haberler.com. (4.4.2007). *PKK'nın Suriye Sorumlusu 'Cudi' Kod Adlı Sadık Aslan Yakalandı*. 8.2.2016, <http://www.haberler.com/pkk-nin-suriye-sorumlusu-cudi-kod-adli-sadik-aslan-haberi/>

Haberler.com. (11.12.2015). *Rusya, Düşen Rus Uçağın Rotasını Yayınladı*. 25.11.2015, <http://www.haberler.com/rusya-dusen-rus-ucagina-ait-oldugunu-ileri-surdugu-7907850-haberi/>

Haberler.com. (27.7.2015). *Salih Müslim: YPG, Esad'ın Ordusuna Bağlanacak*. 20.2.2016, <http://www.haberler.com/muslim-ypg-esad-in-ordusuna-baglanacak-7543844-haberi/>

Haberler.com. (12.12.2012). *Suriye Halkının Dostları Grubu Toplantısı*, 7.12.2015, <http://www.haberler.com/suriye-halkinin-dostlari-grubu-toplantisi-4166365-haberi/>

Habertürk. (02.12.2015). *Suriye, Barış Planını Kabul Etti*. 27.03.2012, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/728510-suriye-baris-planini-kabul-etti>

Habertürk. *Angajman Kuralları Değişti Askeri Hareketlilik Arttı*. 6.12.2015, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/754647-angajman-kurallari-degisti-askeri-hareketlilik-artti>

Habertürk. (26.7.2012). *Başbakan'dan Çok Sert Suriye Açıklaması*. 16.2.2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/762137-basbakandan-cok-sert-suriye-aciklamasi>

Habertürk. (18.06.2014). *El Nusra Cephesi Kimdir?*. 03.12.2015, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/959258-el-nusra-cephesi-kimdir-el-nusra-teror-orgutu-ne-zaman-kuruldu>

Habertürk. (24.10.2015). *PKK, Rus Yapımı Metis M Füzesi Kullanmaya Başladı*, 16.2.2016, <http://www.haberturk.com/gundem/haber/1144126-pkk-rus-yapimi-metis-m-fuzesi-kullanmaya-basladi>

Habertürk. (5.11.2015). *Suriye'den 1 Milyon Yeni Sığınmacı Uyarısı*. 11.12.2015, <http://www.haberturk.com/dunya/haber/1149092-suriyeden-1-milyon-yeni-siginmaci-uyarisi>

Harp Akademileri Komutanlığı. (1994). *Türkiye-Suriye İlişkilerinin Dünü, Bugünü, Yarını*. İstanbul: Harp Akademileri Basımevi.

Hart, L. (2011). Failures in American Diplomacy: The Suez Crisis, 1956. *History Studies. Relationships of the USA and The Great Middle East Special Issue*, 157-168.

Havadis. (26.08.1957). *Suriye Peyk Bir Devlet Olurken*.

Hürriyet. (17.9.1998). *Suriye'ye Sabrımız Kalmadı*. 5.02.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/suriyeye-sabrimiz-kalmadi-39038649>

Hürriyet. (4.10.1998). *2'nci Ordu'da Suriye Zirvesi*. 5.02.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/2nci-ordu-da-suriye-zirvesi-39041203>

Hürriyet. (4.10.1998). *Herkesi Uyardık*. 5.02.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/herkesi-uyardik-39041205>

Hürriyet. (02.10.1998). *Sabrimız Taşıyor*. 5.02.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/sabrimiz-tasiyor-39040871>

Hürriyet. (03.10.1998). *Suriye de Sınıra Birlik Kaydırıyor*, 03.02.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/suriye-de-sinira-birlik-kaydiriyor-39041047>

Hürriyet. (11.10.1998a). *Araplar'dan Ortak Bildiri: Suriye'nin Yanındayız*. 5.2.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/araplardan-ortak-bildiri-suriyenin-yanindayiz-39042259>

Hürriyet. (11.10.1998b). *ABD: Şam, PKK'ya Desteği Kessin*, 5.2.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/abd-sam-pkky-destegi-kessin-39042260>

- Hürriyet. (12.10.1998). *Gözdağı Tatbikatı.* 5.2.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/gozdagi-tatbikati-39042418>
- Hürriyet. (4.12.2015). *Suriye’de Savaş Kızışıyor.* 14.12.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/suriyede-savas-kizisiyor-40022538>
- Hürriyet. (24.7.2015). *İşte İncirlik Mutabakatı.* 15.12.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/iste-incirlik-mutabakati-29626932>
- Hürriyet. (15.10.2015). *ABD 50 Ton Mühimmatı Suriye’de PYD’ye mi Gönderdi, Arap Güçlerine mi?.* 16.2.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/abd-50-ton-muhimmati-suriyede-kime-gonderdi-40002402>
- Hürriyet. (13.9.2014). *Katar, İhvan Liderlerini Yolladı.* 16.12.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/katar-ihvan-liderlerini-yolladi-27199919>
- Hürriyet. (27.10.2014). *Koalisyondan IŞİD’e 17 Hava Saldırısı.* 15.12.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/koalisyondan-isis-e-17-hava-saldirisi-27463498>
- Hürriyet. (22.2.2016). *Ruslar PYD Kadın Kampını Vurmuş.* 23.2.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/ruslar-pyd-kadin-kampini-vurmus-40058737>
- Hürriyet. (15.11.2012). *Suriye Muhalefesinde Kim Kimdir.* 01.12.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/suriye-muhalefesinde-kim-kimdir-21933350>
- Hürriyet. (3.12.2003). *Suriye’de Yakalanan 20 Kişi Serbest.* 7.2.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/suriye-de-yakalanan-20-kisi-serbest-187227>
- Hürriyet. (5.12.2004). *Şam 2004: PKK’ya 5 Kurşun.* 15.2.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/sam-2004-pkk-ya-5-kursun-278763>
- Hürriyet, (23.06.2012). *Türk Uçağını Suriye Düşürmüştü.* 02.02.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/turk-ucagini-suriye-dusurmus-20826667>
- Hürriyet. (30.06.2012). *Annan Cenevre’den Uyardı.* 03.12.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/annan-cenevreden-uyardi-20883694>
- Hürriyet. (31.05.2011). *Manavgat Barış Suyu Satılmıyor.* 5.4.2014, <http://www.hurriyet.com.tr/ekonomi/17917248.asp>
- Hürriyet. (29.09.2013). *Türkiye’nin Kilis’te Yeni Komşusu El Kaide.* 18.5.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/pasaj/24743348.asp>
- Hürriyet. (11.4.2016). *Halep’e ortak operasyon.* 10.5.2016, <http://www.hurriyet.com.tr/halepe-ortak-operasyon-40085289>
- International Business Times. (15.2.2014). *Syria Peace Talks in Geneva End Abruptly With No Progress.* 10.12.2015, <http://www.ibtimes.co.uk/syria-peace-talks-geneva-end-abruptly-no-progress-1436586>

International Institute for Counter-Terrorism. *Countering State-Sponsored Terrorism*. 20.11.2013, <http://www.ict.org.il/Articles/tabid/66/Articlsid/701/Default.aspx>

Internethaber. (1.7.2010). *Suriye'de 400 PKK'lı Gözaltında*. 8.2.2016, <http://www.internethaber.com/suriyede-400-pkkli-gozaltinda-266501h.htm>

İrkiçatal, E. (2012/1). İkinci Dünya Savaşı Sonrası İngiltere'nin Ortadoğu Politikaları İçin Kıbrıs'ın Stratejik Önemi ve Kıbrıs Meselesinin Ortaya Çıkışı. *Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*. Sayı:15, 31-59.

İHA. (6.8.2013). *Cilvegözü Bombacıları Hakkında 76 Kez Müebbet İstemi*. 7.12.2015, <http://www.ih.com.tr/haber-cilvegözü-bombacıları-hakkında-76-kez-muebbet-istemi-291355/>

İlter, E. (1996). Fransa'nın Suriye'yi İşgaline Dair Yayınlanmış Bir Risâle. *Atatürk Yolu*. V,17, 61-81.

İnan, Y. (Ocak-Haziran 1994). Sınırşan Suların Hukuksal Boyutları. *Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Dergisi*, 49 (1-2), 243-253.

Internethaber. (27.11.2015). *Rus Uçakları Suriye'de Aslında Kimi Vuruyor?*. 11.12.2015, <http://www.internethaber.com/rus-ucakları-suriyede-aslında-kimi-vuruyor-1490528h.htm>

Internethaber. (4.10.2012). *Türkiye Suriye'yi Vurdu*, 6.12.2015, <http://www.internethaber.com/türkiye-suriyeyi-vurdu-466177h.htm>

Jenkins, B. (2003). International Terrorism: The Other World War. C. Kegley (Ed.) *The New Global Terrorism*. Upper Saddle River: Prentice Hall.

Jones, M. (Autumn 2004). The 'Preferred Plan': The Anglo-American Working Group Report on Covert Action in Syria, 1957. *Intelligence and National Security*, 19(3), 401-415.

Kalemdaroğlu, S. (2012). Suudi Arabistan'ın Suriye Kumarı. Ü. Özdağ, (Ed.). *Küçük Ortadoğu: Suriye*. Ankara: Kripto.

Karabulut, B. (Güz 2007). Karadeniz'den Ortadoğu'ya Uzanan Bir Dış Politika: Geçmişten Günümüze Suriye-Rusya İlişkileri. *Karadeniz Araştırmaları*, (15), 67-88.

Karakoç, E. (2009). Atatürk'ün Hatay Davası. *bilig*, 97-118.

Karakoç, E. (2004). Türkiye-Suriye İlişkileri. IV. *Türkiye'nin Güvenliği Sempozyumu*. Elazığ.

Karakoç, E. (2009). *Geçmişten Günümüze Ermeni Komiteleri ve Terörü*. İstanbul: IQ Kültür Sanat.

- Kasım, K. (13.2.2013). *Annan'ın Başarısızlığı: Kıbrıs ve Suriye Örnekleri*. 18.5.2016, <http://www.usak.org.tr/tr/usak-analizleri/uluslararası-iliskiler/annan-in-basarısızligi-kıbrıs-ve-suriye-örnekleri>
- Kılıç, S. (Ocak 2013). Uluslararası Suyollarının Ulaşım–Dışı Kullanımına İlişkin Birleşmiş Milletler Sözleşmesi ve 2012 Değerlendirmesi. *Ortadoğu Analiz*. Cilt 5, Sayı 9, 114-121.
- Kıran, A. (Haziran 2014). Arap Baharı, Suriye ve Demokratik Dönüşüm Beklentileri. *Muş Alparslan Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, Cilt:2, Sayı:1, 97-115.
- Kırdar, M.J. (2011). *Al Qaeda in Iraq, Center For Strategic & International Studies (CSIS), Case Study Number 1, 1-14, 8.12.2015, http://csis.org/files/publication/110614_Kirdar_AlQaedaIraq_Web.pdf*
- Kıbaroğlu, A., Klaphake, A., Kramer, A., Scheumann, W., Carius, A. (Ekim 2005). Cooperation on Turkey's Transboundary Waters. *Adelphi Research*.
- Kodaman, T. ve H. Bırsel. (2012). Arap Baharı Rüzgarında Bir Kimlik Arayışı, Arap Milliyetçiliğinden Suriyeliliğe: Bir Suriye Paradoksu. *Vizyon Dergisi*. C. 4, S. 7, 17-29.
- Kohen, S. (5.12.1998). Apo Neden (baştan) Suriye'den İstenmedi?. *Milliyet*. 6.2.2016, <http://www.milliyet.com.tr/1998/12/05/yazar/kohen.html>
- Kolars, J. (1992). Water Resources of the Middle East. *Canadian Journal of Development Studies. Special Issue*. 103-119.
- Kongar.E. Küresel Terörün Kaynakları ve AKP. *Kişisel Web Sitesi*, 14.11.2013, http://www.kongar.org/aydinlanma/2004/434_Kuresel_Terorun_Kaynaklari.php
- Küçükkeleş, M. (Mart 2012). Arap Birliği'nin Suriye Politikası. *SETA Analiz*.
- Küçükvatan, M. (2011/Güz). Soğuk Savaşın Türk Dış Politikasına Etkileri ve 1957 Türkiye-Suriye Bunalımı. *ÇTTAD*. XI/23, 73-91.
- Kürkçüoğlu, Ö. (1972). *Türkiye'nin Arap Ortadoğu'suna Karşı Politikası (1945-1970)*. Ankara: Barış Kitap.
- Kürkçüoğlu, Ö. ve Erhan, Ç. (2001). Filistin Sorunu Ortadoğu'yla İlişkiler. B. Oran, (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980*. Ankara: İletişim.
- Levitt, M. ve Zelin, A. (August 2013). Hizb Allah'a Gambit in Syria. Syria:A Wicked Problem for All. *CTC Sentinel, Special Issue, Vol. 6, Issue 8, 14-17*.
- Libcom.org. 1970-1987: *The contra war in Nicaragua*. 18.5.2016, <http://libcom.org/history/articles/nicaragua-contras>
- Little, D. (Mayıs 2003). 1949-1958, Syria: Early Experiments in Covert Action. 18.5.2016, http://coat.ncf.ca/our_magazine/links/issue51/articles/51_12-13.pdf

Maden, T.E. (Ağustos 2012). Kriz Dönemlerinde Su Politikaları: Türkiye-Suriye. *Ortadoğu Analiz*, 4(44), 87-94.

Maden, T.E. (2011a). Türkiye-Suriye İlişkileri: Sınırşan Sularda Örnek İşbirliği Olarak Asi Dostluk Barajı. *ORSAM Su Araştırmaları Programı, Rapor No:47*, Ankara, 1-23.

Maden, T.E. (2011b). Türkiye-Suriye İlişkilerinde Suyun Rolü. *Ortadoğu Analiz*, Cilt: 3, Sayı: 35, 33-40.

Manaz, A. (Kasım 2003). Dünden Bugüne Suriye. *Stradigma*, Sayı 10, 1-8.

Martin A.Kalis. (Summer/Autumn 2001). A New Approach to International Terrorism. *International Affairs Review*. Vol.10, Nu.2, 80-95.

Martyn, A. (2001-2002). The Right of Self Defence Under International Law; The Response to the Terrorist Attacks of 11 September. *Current Issues Brief No. 8*. 27.11.2013, <http://www.aph.gov.au/binaries/library/pubs/cib/2001-02/02cib08.pdf>

Mazlum, İ. (1996). Water in the Middle East: The Scarce Resource of Region. *Marmara University Unpublished PhD Thesis*.

Medyaşafak. (31.5.2015). *Hizbullah'ın Suriye'de Edindiği Yeni Taktikler*. 10.12.2015, <http://medyasafak.net/haber/1772/hizbullah-in-suriye-de-edindigi-yeni-taktikler>

Mencütek, Z.Ş. (Haziran 2015). Suriye Krizi'nin Ürdün Dış Politikasına Etkisi: Suriyeli Mülteciler ve IŞİD'e Karşı Koalisyonu Katılım. *Ortadoğu Etütleri*. Cilt 7, Sayı 1, 82-109.

Milliyet. (29.3.1983). *Türkmen Suriye'de Ermeni Terörünü Görüşüyor*.

Milliyet. (30.08.1983). *Suriye'ye Son Uyarıyı Yaptık*.

Milliyet. (17.3.1985). *Suriye Sınırından Kuş Uçurulmayacak*.

Milliyet. (3.2.1988). *Acilciler'den İtiraf*.

Milliyet. (17.4.1992). *Sezgin: Bekaa İş Halledildi*.

Milliyet. (19.4.1992a). *Suriye'nin İmzaladığı Tutanağın Tam Metni*.

Milliyet. (19.4.1992b). *Gezinin Somut Sonuçları*.

Milliyet. (24.10.1992). *PKK'yı Bekaa'da Boyadılar*.

Milliyet. (3.8.1992). *Suriye'den Farklı Ses, Milliyet*.

Milliyet. (11.7.1995). *PKK'nın Uyuşturucu Trafiği*.

Milliyet. (27.6.1997). *Kuzey Irak'ta Üç Yunanlı Subay*.

Milliyet. (6.10.1998). *Sınıra Scud Yerleştiriyorlar.*

Milliyet. (2.10.1998). *Sınıra Takviye.*

Milliyet. (6.10.1998). *Gerilim Sınırdadır.*

Milliyet. (10.10.1998). *TSK: Her An Hazırız.*

Milliyet. (5.10.1998). *Vurmak Yanlış.*

Milliyet. (21.10.1998). *Suriye İle Yeni Dönem.*

Milliyet. (17.10.1998). *Devlet Değil, Terör Bataklığı.*

Milliyet. (6.7.2012). *Clinton: Çin ve Rusya Bedel Ödemeli*, 7.12.2015
<http://www.milliyet.com.tr/clinton-cin-ve-rusya-bedel-odemeli/dunya/dunyadetay/06.07.2012/1563628/default.htm>

Milliyet. (23.11.2012). *Suriye'den "Türkiye Sınırına Patriot" Açıklaması*.
6.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/suriye-den-turkiye-sinirina-patriot-aciklamasi/dunya/dunyadetay/23.11.2012/1631776/default.htm>

Milliyet. (25.6.2012). *Türk Uçağı İçin 'Vur Emri'ni Şam Verdi!*, 26.12.2015,
<http://www.milliyet.com.tr/turk-ucagi-icin-vur-emri-ni-sam-verdi-/gundem/gundemdetay/25.06.2012/1558235/default.htm>

Milliyet. (7.1.2013). *Dışişleri Açıkladı: Patriotları Hangi Ülke Nereye Yerleştirecek?*.
6.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/disisleri-acikladi-patriotlari-hangi-ulke-nereye-yerlestirecek/gundem/gundemdetay/07.01.2013/1652497/default.htm>

Milliyet. (12.6.2013). *Reyhanlı Bombacısı Yakalandı*, 7.12.2015
<http://www.milliyet.com.tr/reyhanli-bombacisi-yakalandi/gundem/detay/1721786/default.htm>

Milliyet, (14.5.2013). *Arkasında Suriye Rejimi Var.*, 8.12.2015,
<http://www.milliyet.com.tr/arkasinda-suriye-rejimi-var/siyaset/detay/1708122/default.htm>

Milliyet. (24.11.2015). *Türkmenler Direniyor*. 10.12.2015,
<http://www.milliyet.com.tr/turkmenler-direniyor-gundem-2152554/>

Milliyet. (8.10.2015). *Hazar'dan Vurdu*. 11.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/hazar-dan-vurdu/dunya/detay/2128562/default.htm>

Milliyet. (7.10.2015a). *Rusya Hazar'dan Vurdu*.
11.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/putin-den-flas-suriye-talimati/dunya/detay/2128401/default.htm>

Milliyet. (7.10.2015b). *Rusya ÖSO Karargahını Vurdu.* 11.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/rusya-oso-karargahini-vurdu/dunya/detay/2128541/default.htm>

Milliyet. (9.10.2015). *Rusya PYD İle Anlaştı İddiası.* 12.11.2015, <http://www.milliyet.com.tr/rusya-pyd-ile-anlasti-iddiasi/dunya/detay/2129354/default.htm>

Milliyet. (16.10.2015). *Düşürülen İHA Rus Yapımı Orlan 10 mu?.* 12.11.2015, <http://www.milliyet.com.tr/dusurulen-ih-orlan-10-mu--gundem-2133030/>

Milliyet (24.11.2015). *Türkiye, Rus Uçağını Böyle Uyardı.* 11.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-rus-ucagini-boyle-uyardi--gundem-2153078/>

Milliyet. (1.12.2015). *Türkiye Rus Yaptırımlarına Karşı Harekete Geçti,* 11.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/turkiye-rus-yaptirimlarina-karsi/ekonomi/detay/2156441/default.htm>

Milliyet. (14.11.2015). *Son Dakika: IŞİD Neden Fransa'yı Seçtiğini Açıkladı.* 13.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/isid-kanli-saldiri-yi-ustlendi/dunya/detay/2147784/default.htm>

Milliyet. (21.8.2015). *İran'ı Suçlayan İsrail Suriye'yi Havadan Vurdu,* 15.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/iran-i-suclayan-israil-suriye-yi/dunya/detay/2105495/default.htm>

Milliyet. (6.3.1995). *Barış Suyu Projesi Buharlaştı.*

Milliyet. (18.10.1993). *Barış Suyu Suya Düşüyor.*

Milliyet. (14.7.1982). *Ermeni Teröristler Ayrılıkçı Kürt Örgütleri ile de İşbirliği Halinde.*

Milliyet. (17.12.2003). *Firariler Suriye'den İstendi.*

Milliyet. (29.10.2014). *Kobani'deki ABD Bombardımanı Sürüyor.* 8.12.2015, <http://www.hurriyet.com.tr/kobanideki-abd-bombardimani-suruyor-27479986>

Milliyet. (11.10.1957). *Kruşçev'in Tehdidi Gülinç Karşılandı.*

Milliyet. (12.6.2013). *Reyhanlı Bombacısı Yakalandı.* 20.2.2016, <http://www.milliyet.com.tr/reghanli-bombacisi-yakalandi/gundem/detay/1721786/default.htm>

Milliyet. (23.12.1987). *Suriye Ordusunda Acilci Militan.*

Milliyet. (14.3.2004). *Suriye'de Kürt Ayaklanması.*

Milliyet. (17.8.1957). *Suriye'de Liderler Arasında Değişme.*

- Milliyet. (24.8.1957). *Suriye'ye Binlerce Rus Gönüllüsü Gönderiliyor*.
- Milliyet. (14.5.2011). *Suriyeli Kürtler Özerklik İçin Toplanıyor*. 04.12.2015, <http://www.milliyet.com.tr/suriyeli-kurtler-ozerklik-icin-toplaniyor/gundem/gundemdetay/15.05.2011/1390485/default.htm>
- Milliyet. (14.2.2016). *YPG, PKK'nın Suriye Hareketidir*. 20.2.2016, <http://www.milliyet.com.tr/ypg-pkk-nin-suriye-hareketidir-gundem-2194026/>
- Milliyet. (15.07.2006). *İsrail Köprü ve Benzin İstasyonlarını Bombalıyor*. 27.11.2013, <http://www.milliyet.com.tr/2006/07/15/son/sondun01.asp>
- Milliyet. (2.2.2006). *Manavgat Projesi İptal*. 5.4.2014 <http://www.milliyet.com.tr/manavgat-projesi-iptal/guncel/haberdetayarsiv/02.02.2006/255520/default.htm>>
- Milliyet. (11.8.1957). *Suriye, Rusya'dan Harb Gemisi Alıyor*.
- Milliyet. (6.11.1956). *Yeni Bir Dünya Harbine Doğru*.
- Milliyet. (22.2.2015). *Süleyman Şah Operasyonunun Detayları*. 27.4.2016, <http://www.milliyet.com.tr/suleyman-sah-operasyonunun-gundem-2017629/>
- Miş, N. (2013). Suriye 2012. K. İnat ve M. Ataman (Eds.). *Ortadoğu Yıllığı 2012*, İstanbul: Açılım Kitap.
- Miş, N. ve Özdemir, Ö.B.. *Suriye 2014*. 18.5.2016, <http://ormer.sakarya.edu.tr/wp-content/uploads/2015/10/Suriye-2014.pdf>
- Mominkulov, C. (25.01.2012). Arap Dünyasında Yaşanan Olayların Temel Sebepleri ve Bölgeye Etkisi. ORSAM. 29.11.2015, <<http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=3118>>
- Mustapha, H. (February 2014). The Al-Nusra Front: From Formation to Dissension. *Arab Center for Research and Policy Studies*. Qatar.
- NATO. (11.11.1993). *BMGK 883 Sayılı Kararı*. 18.5.2016, <http://www.un.org/Docs/scres/1993/scres93.htm>
- NTV web. (11.02.2013). *Sınır Kapısında Patlama: 13 Ölü*. 7.12.2015, <<http://www.ntv.com.tr/turkiye/sinir-kapisinda-patlama-13-olu,URkElAAxeUaa-5WtvKBPMQ>>
- NTV web. (3.4.2008). *Bir Teröristin Suriye İtirafı*. 12.2.2016, <http://arsiv.ntv.com.tr/news/74887.asp#BODY>
- NTV web. (6.12.2015). *NATO'dan Rusya'ya İskandinav ve Baltık ülkeleri Uyarısı*. 11.12.2015, <http://www.ntv.com.tr/dunya/natodan-rusyaya-iskandinav-ve-baltik-ulkeleri-uyarisi,1NARaq3G4kuzA1MYPbviBA>

NTV web. (22.2.2015). *TSK'dan Süleyman Şah Karakoluna "Şah Fırat" Operasyonu*. 27.4.2016, <http://www.ntv.com.tr/turkiye/tskdan-suleyman-sah-karakoluna-sah-firat-operasyonu,LmYkF4lOM0SlRTLJzsiEeg>

NY Times. (11.09.2013). *A Plea for Caution From Russia*. 14.12.2015, <http://www.nytimes.com/2013/09/12/opinion/putin-plea-for-caution-from-russia-on-syria.html>

NY Times. (15.2.2014). *After Second Round of Syria Talks, No Agreement Even on How to Negotiate*. 18.5.2016, http://www.nytimes.com/2014/02/16/world/middleeast/after-second-round-of-syria-talks-no-agreement-even-on-how-to-negotiate.html?_r=0

Okyar, M.C. *Ortadoğu Su Politikalarının Türkiye'deki Sürdürülebilir Kalkınma Üzerindeki Etkisi*. 4.4.2014, <http://www.akuademi.net/USG/USG2005/TSCK/tsck03.pdf>

Olçay, O. (1981). *Sevres Antlaşmasına Doğru*. Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi Yayınları Nu:455, Ankara.

Oran, B.. (2001). Batı Bloku Ekseninde Türkiye-1, Dönemin Biançosu. B. Oran, (Ed.) *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980*. Ankara: İletişim.

Orhan, O (Haziran 2013). Reyhanlı Saldırısı ve Türkiye'nin Suriye İkilemi. *Ortadoğu Analiz*, 5(34), 10-15.

Orhan, O (Mayıs 2013). ABD Suriye Konusunda Neyi Bekliyor?. *Ortadoğu Analiz*, 5(53), 87-93.

Orhan, O. (Mayıs-Haziran 2014). ABD'nin Suriye Politikasında "Ayar". *Ortadoğu Analiz*. Cilt: 6, Sayı: 62, 33-35.

Orhan, O. (2012). Suriye ile Jet Krizi, Rusya'nın Rolü ve Türk Dış Politikası. *Ortadoğu Analiz*, 4(44), 8-15.

Orhan, O. (Eylül 2005). Suriye, Dönüşüm ve Türkiye. *Stratejik Analiz*, (65).

ORSAM. (17.11.2011). *Suriyeli Muhalifler - 4: Kürt Din Adamı Muhammed Murat El Haznievi ile Röportaj*. 18.5.2016 <http://www.orsam.org.tr/tr/yazigoster.aspx?ID=2112>

ORSAM. Türkiye'nin Sınırışan Su Politikası. *Su Araştırmaları Programı*. 18.5.2016, <http://www.orsam.org.tr/tr/sukaynaklari/MerakEdilenler.aspx?SoruID=6>

ORSAM. (2014). *Suudi Arabistan-Katar İlişkileri 2000-2014*. 18.5.2016, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/201457_infografiksuudikatar.pdf

ORSAM. (Mayıs 2011). Sınırışan Sularda Örnek İşbirliği: Asi Nehri Havzasında Türkiye-Suriye İşbirliği. *Su Araştırmaları Programı, ORSAM Rapor No: 47*.

ORSAM. (19.2.2014). *Suriye Krizi: Siyasal ve Askeri Muhalefetin Gelişimi*. 18.5.2016, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2014320_infografikmuhalefetin_gelisimi.pdf

Örgün, F. (2001). *Küresel Terör*. İstanbul: Okumuş Adam Yayınları.

Özbay, F. (3.12.2012). *Rusya'nın Suriye Politikası ve Türkiye-Rusya İlişkileri*. 14.12.2015, http://avrasya.istanbul.edu.tr/?page_id=8008

Özcan, A.N. (11.05.2013). İran-PKK ilişkisi Nereye?. *Türkiye Gazetesi*. 18.5.2016, <http://www.turkiyegazetesi.com.tr/nihat-ali-ozcan/573095.aspx>

Özcan, A.N. (1999). *PKK, Tarihi, İdeolojisi ve Yöntemi*. Ankara: ASAM.

Özdağ, Ü. (1999). *Türkiye Kuzey Irak ve PKK, Bir Gayri Nizami Harbin Anatomisi*, Ankara: ASAM.

Özel, M.S. (2012). Rusya'nın Sıcak Denizlerdeki Son Kalesi: Suriye. Ü. Özdağ, (Ed.), *Küçük Ortadoğu: Suriye*. Ankara: Kripto.

Perliger, A. (August 2013). Israel's Response to the Crisis in Syria. Syria: A Wicked Problem for All, *CTC Sentinel, Special Issue*, 6(8), 9-11.

Pınar, L. (Haziran 2014). Neorealizmin Güvenlik Olgusuna Yönelik Varsayımları Bağlamında Türk Dış Politikasında Suriye Krizi Süreci. *Trakya Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi E-Dergi*, 3(1), 57-76.

Pienear, L. (Mayıs 2008). State and State-Sponsored Terrorism in Africa: The Case of Libya and Sudan. *Strategic Review for Southern Africa*, 30(1), 49-70.

Pipes, D. ve Garfinkle, A. (November 1989). *The Quiet Crisis: Turkish-Syrian Relations*. 02.02.2016, <http://www.danielpipes.org/8132/crisis-turkish-syrian-relations>

Radikal. (12.7.2012). *Barzani, Suriye Kürtleri'ni Birleştirdi*. 5.12.2015, <http://www.radikal.com.tr/dunya/barzani-suriye-kurtlerini-birlestirdi-109395>

Radikal. (6.8.2013). *Cilvegözü Saldırısı Soruşturması Tamamlandı*. 7.12.2015 <http://www.radikal.com.tr/turkiye/cilvegözü-saldırısı-sorusturması-tamamlandı-1145151/>

Radikal. (28.12.2003). *Ortadoğu İçin Önemli İttifak*. 7.2.2016, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=100426>

Radikal. (10.12.2015). *Suriye Sınırı Duvarlarla Kapatılıyor*. 10.12.2015, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/suriye-siniri-duvarlarla-kapatiliyor-1490265/>

Radikal. (20.10.2014). *Türkiye: Peşmergenin Kobani'ye Geçişine Yardımcı Oluyoruz*. 8.12.2015, <http://www.radikal.com.tr/turkiye/turkiye-pesmergenin-kobaniye-gecisine-yardimci-oluyoruz-1219996/>

- RAND Corp. (2009). *The Mujahedin-e Khalq in Iraq*. Santa Monica:Rand Corp.
- Reeves, J. (2011). A New Typology for State-Sponsored International Terrorism. *Thesis*. Monterey : Naval Postgraduate School.
- Resmi Gazete. (11.4.2013). 6458 No.lu Kanun. 26.4.2016, <http://www.resmigazete.gov.tr/eskiler/2013/04/20130411-2.htm>
- Reuters. (9.02.2015). *Islamic State Pulls Forces and Hardware from Syria's Aleppo – Rebels*. 18.5.2016, <http://uk.reuters.com/article/uk-mideast-crisis-syria-islamicstate-idUKKBN0LD1LH20150209>
- Ro'i, Y. (1974). *From Encroachment To Involvement*. New York: Wiley and Sons.
- Rüştü, I ve Salem, K. (Temmuz 2004). Türkiye'nin Sınırışan Akarsu Anlaşmalarına Coğrafi Açıdan Bir Bakış. *Marmara Coğrafya Dergisi*. İstanbul, Sayı: 10, 53-72.
- Sabah. (4.10.2012). *Dünya Basını Türkiye'yi Konuştu*. 6.12.2015, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2012/10/04/dunya-basini-turkiyeyi-konustu>
- Sabah. (17.9.2012). *"Suriye'de Askerimiz Var" İtirafı*. 14.12.2015, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2012/09/17/irandan-suriyede-askerimiz-var-itirafi>
- Sabah. (3.4.2015). 52 DHKP-C'li Suriye'de. 12.2.2016, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/04/03/52-dhkpcli-suriyede>
- Sabah. (25.11.2015). *NATO Türkiye'yi Haklı Buldu*. 11.12.2015, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/11/25/nato-turkiyeyi-hakli-buldu>
- Sabah. (8.2.2015). *PYD'ye Silah Veriyoruz, Belgelerimiz Var*. 16.2.2016, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2015/12/08/esed-pydye-silah-verdigini-itiraf-etti>
- Sabah. (6.12.2015). *ABD ve Fransa: Esad Kalabilir*. 13.12.2015, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/12/06/abd-ve-fransa-esad-kalabilir>
- Sabah. (27.9.2015). *İsrail Suriye'yi Vurdu*. 15.12.2015, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2015/09/27/israil-suriyeyi-vurdu>
- Sabah. (21.10.2014). *ABD: PYD Bizim İçin Terör Örgütü Değil*. 17.12.2015, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2014/10/21/abd-pyd-bizim-icin-teror-orgutu-degil>
- Sabah. (31.3.2013). *İşte DHKP-C'nin Suriye Üssü*. 12.2.2016, <http://www.sabah.com.tr/gundem/2013/03/31/iste-dhkpccnin-suriye-ussu>
- Sabah. (28.4.2011). *Şam'a Sürpriz Ziyaret*. 15.12.2015, <http://www.sabah.com.tr/dunya/2011/04/28/sama-surpriz-ziyaret>
- Sağlam, M. (2014). Kronik: İnadin Ötesinde: Rusya'nın Suriye Politikası. *SBF Dergisi*. 68(4), 211-217.

Salık, N. (Kasım 2011). Beşar Esad Dönemi Suriye Dış Politikasında Pragmatizm ve Türkiye-Suriye İlişkilerinin Geleceği. *Ortadoğu Analiz*, 3(35), 21-32.

Saltürk, M. (Haziran 2006). Ortadoğu’da Su Sorunu ve Türkiye Açısından İncelenmesi. *Harp Akademileri Komutanlığı Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 2(3), 21-38.

Samir, S. (1995). *Türkiye, Suriye ve Lübnan İlişkilerinde Asi Nehri Sorunu*. Ankara: Dış Politika Enstitüsü.

Sarımay, Y. (Mart 1996). Atatürk’ün Hatay Politikası. *Atatürk Araştırma Merkezi Dergisi*, XII(34), 18.5.2016, <http://www.atam.gov.tr/dergi/sayi-35/ataturkun-hatay-politikasi-ii-1938-1939>

Satterthwaite, J.C. (1972). The Truman Doctrine: Turkey. *Annals of the American Academy of Political and Social Science*, 401, 74-84.

Saunders, B.F. (1996). *The United States and Arab Nationalism: The Syrian Case, 1953-1960*. Westport: Praeger Publications.

Schmidinger, T. (2015). *Suriye Kürdistan’ında Savaş ve Devrim*. İstanbul: Yordam Kitap.

Schmitt, M.N. (24-26.09.2002). Deconstructing October 7th: A Case Study in the Lawfulness of Counterterrorist Military Operations. *Seminar on Terrorism and International Law: Challenges And Responses*. San Remo: the International Institute of Humanitarian Law, 39-49.

Sederberg, P. (1981). *Defining Terrorism*. South Carolina: Columbia.

Sevinç, B. (2011). Definitional Dilemmas of Terrorism as a Sociological and Political Phenomenon. *Polis Bilimleri Dergisi*. 13 (1), 77-96.

Sinkaya, B. (2011). İran-Suriye İlişkileri ve Suriye’de Halk İsyanı. *Ortadoğu Analiz*. 3(33), 38-48.

Sivil ve Ekolojik Haklar Derneği. (1.2.2012). *Suriye Baraj Kapaklarını Açınca Hatay'daki Çadirkenti Su Bastı*. 16.5.2016, <http://www.suhakki.org/2012/02/suriye-baraj-kapaklarini-acinca-hataydaki-cadirkenti-su-basti/#.Vz9xPtR95kh>

Sofaer, A. (1989). Terrorism, the Law, and the National Defense. *Military Law Review*. vol. 126, 89-124.

Soysal, İ. (2000). *Türkiye’nin Siyasal Antlaşmaları 1. Cilt*. Ankara: Türk Tarih Kurumu.

Söker, Ç. (2013). Hizbullah Terör Örgütü Analizi. *ORSAM*, 1-17, 15.6.2016, http://www.orsam.org.tr/tr/trUploads/Yazilar/Dosyalar/2013214_%C3%A7a%C4%9Flar-hizbullah.pdf

Spiegel Online. (11.12.2007). *Secret Deal with Iran? Germany Releases 'Mykonos' Assassins*. 19.5.2016, <http://www.spiegel.de/international/germany/secret-deal-with-iran-germany-releases-mykonos-assassins-a-522584.html>

Suriye Muhalif ve Devrimci Güçler Koalisyonu. *Suriye Ulusal Konseyi*. 01.12.2015, <http://tr.etilaf.org/pekhat/suriye-ulusal-konseyi.html>

Svarc, D. (Spring 2008). Military Response to Terrorism and the Jus ad Bellum. *Defence Against Terrorism Review*, 1(1), 29-48

Şahin, M. (2011). 1950-1960 Arap Devrimleri ve 2011 Arap Baharı: Benzerlikler ve Farklılıklar. *Mülkiye*. Cilt XXXV, Sayı 272, 81-92.

T.C. Dışişleri Bakanlığı. (1.4.2012). *Suriye Halkının Dostları Grubu İkinci Konferansı Başkanlık Sonuçları, 1 Nisan 2012, İstanbul, 7.12.2015* http://www.mfa.gov.tr/chairman_s-conclusions-second-conference-of---the-group-of-friends-of-the-syrian-people-istanbul_-1-april-2012.tr.mfa

T.C. Kalkınma Bakanlığı. *GAP Hakkında*. 20 Mart 2016, <http://www.gap.gov.tr/gap/gap-nedir-sayfa-1.html>

Takvim. (5.5.2015). *Reyhanlı Saldırısı Esad'ın İşi!*. 20.2.2016, <http://www.takvim.com.tr/dunya/2015/05/05/reghanli-saldirisi-esadin-isi>

Tanenbaum, J.K. (1978). *France and the Middle East*. Philadelphia: Independence Square.

Taşdemir, F. (2006). *Uluslararası Terörizme Karşı Devletlerin Kuvvete Başvurma Yetkisi*. Ankara: USAK.

Taşkın, S. (2003). Terörün Küreselleşerek Yeni Bir Savaş Stratejisi Olması ve Siyasi Araç Olarak Kullanılması. *Polis Bilimleri Dergisi*. 5 (3-4), 85-108.

TBMM Tutanakları Dergisi. (1.10.1998). 20. Dönem 4. Yasama Yılı 1. Birleşim- Sayfa 29.

TBMM Tutanakları Dergisi. (25.02.1958). 11. Dönem 2. Cilt 46. Birleşim - Sayfa 630.

TBMM Tutanakları Dergisi. (27.2.1958). 1. Dönem 2. Cilt 48. Birleşim - Sayfa 918.

Tekin, A. (1997). *İran'ın Dış Politikasında Terörizmin Yeri*. Ankara: Avrasya Dosyası ve Avrasya Merkezi.

Tekin, M. (1993). *Hatay Tarihi*. Antakya: Hatay Kültür Turizm ve Sanat Vakfı Yayınları.

Telatar, G. (2015). Rusya ve Arap Baharı: Batı ile Yeni Soğuk Savaş mı?. *AİBÜ Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 15(1), 175-202.

Tellal, E. (2001). SSCB'yle İlişkiler. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar, Cilt I 1919-1980*. Ankara: İletişim.

Temizöz, C. (2012). *Siyasallaşan PKK Terörü*. İstanbul: Togan Yayınları.

Terör Örgütleri.com. (18.1.2016). *Kaçak Yollardan Türkiye'ye Yüzlerce Silah Sokuldu*. 16.2.2016, <http://www.terororgutleri.com/kacak-yollardan-turkiyeye-yuzlerce-silah-sokuldu/>

The American Presidency Project. (5.1.1957). *Special Message to the Congress on the Situation in the Middle East, January 5 1957*. 15.5.2016
<http://www.presidency.ucsb.edu/ws/index.php?pid=11007&st=&st1=>

The Guardian. (2.12.2012). *Turkey Requested NATO Missile Defences over Syria Chemical Weapons Fears*. 6.12.2015, <http://www.theguardian.com/world/2012/dec/02/turkey-syria-chemical-weapons-fears>

Webworld.unesco.org. (August 2016). *The Helsinki Rules on the Uses of the Waters of International Rivers*. 10.5.2016, http://webworld.unesco.org/water/wwap/pccp/cd/pdf/educational_tools/course_modules/reference_documents/internationalregionconventions/helsinkirules.pdf

The West. (12.11.1951). *Formation of Middle East Command*. 19.5.2016
<<http://trove.nla.gov.au/ndp/del/article/48999370>>

Thornton, P. (1964). *Terror as a Weapon of Political Agitation*. H. Eckstein (Ed.). *Internal War*. New York: The Free Press.

Timetürk (7.10.2015). *İsrail Suriye'de Rusya'ya Yardım Edecek*. 15.12.2015, <http://www.timeturk.com/israil-suriye-de-rusya-ya-yardim-edecek/haber-70210>

Timetürk. (27.11.2015). *Rusya Neden Suriye'de*. 18.5.2016, <http://www.timeturk.com/rusya-neden-suriye-de/haber-98210>

Timetürk. (21.10.2015). *Suriye'de 4.Kanton İlan Edildi*. 15.2.2016, <http://www.timeturk.com/suriye-de-4-kanton-ilan-edildi/haber-78164>

Tokmajyan, A. (December 2014). *Hezbollah's Military Intervention in Syria. Approaching Religion. Vol. 4, No. 2, 105-112.*

Topal, A.H. (2004). *Uluslararası Hukukta Devlet Destekli Terörizme Karşı Kuvvet Kullanma. Yayınlanmamış Doktora Tezi*. Ankara: Ankara Üniversitesi.

Trahan, J. (2002). *Terrorism Conventions: Existing Gaps and Different Approaches. New England International and Comparative Law Annual. Vol. 8.*

Travalio, G.M. (2000). *Terrorism, International Law, and the Use Of Military Force. Wisconsin International Law Journal. 18, 1-38.*

TRT Haber. (8.11.2015). *Suriye'deki İç Savaşın Dönüm Noktaları*. 11.12.2015, <http://www.haberler.com/suriye-deki-ic-savasin-donum-noktalari-7855854-haberi/>

TRT Haber. (30.11.2015). *Suriye'de 3 Yıl İçerisinde 9 İranlı General Öldürüldü*. 14.12.2015, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/suriyede-3-yil-icerisinde-9-iranli-general-olduruldu-219361.html>

TRT Haber. (18.6.2013). *Ürdün'de Dev Tatbikat*. 18.5.2016, <http://www.trthaber.com/haber/dunya/urdunde-dev-tatbikat-90024.html>

Turkishny. (30.6.2012). *Cenevre'deki Suriye Toplantısının Sonuç Bildirisi Yayınlandı*. 18.5.2016, <http://www.turkishny.com/headline-news/2-headline-news/93550-cenevredeki-suriye-toplantisinin-sonuc-bildirisi-yayimlandi#.VmC-NtIrJkg>

Türk Demokrasi Vakfı. (1996). *Suriye ve Uluslararası Terörizm*. Ankara: Aşama Matbaacılık.

Türkiye Barolar Birliği. (2006). *Terör ve Terörizm*. Ankara: Türkiye Barolar Birliği Yayınları.

Türkiye Ziraatçılar Derneği. (1.2.2012). *Amik Ovası Göle Döndü*. 18.5.2016, <http://www.ziraatcilerdernegi.org.tr/index.php/tr/Ana-Sayfa/Haber-Oku/7CAc4GSMHL71jljAegO7V7P5XYlOlO>

Türkmen, İ. (2010). *Türkiye Cumhuriyeti'nin Orta Doğu Politikası*. 11.2.2016, <http://www.bilgesam.org/Images/Dokumanlar/0-22-20140717111.pdf>

Uçarol, R. (1995). *Siyasi Tarih (1789-1994)*. İstanbul: Filiz Kitapevi.

Ulus. (20.08.1957). *Suriye'de Tehlike İşareti*.

Ulusalkanal. (15.12.2015). *İncirlik Üssü'nün Kapıları İlk Kez Açıldı*. 18.5.2016, <http://www.ulusalkanal.com.tr/gundem/incirlik-ussu-nun-kapilari-ilk-kez-acildi-h84948.html>

Uluslararası Adalet Divanı. (27.6.1986). *Case Concerning The Military And Paramilitary Activities In And Against Nicaragua*. 18.5.2016, <http://www.icj-cij.org/docket/index.php?sum=367&p1=3&p2=3&case=70&p3=5>

Ulutaş, U., Kanat, K.B., Acun, C. (Mart 2015). *Sınırları Aşan Kriz Suriye*. SETA, (120), Ankara: Turkuaz Matbaacılık.

UN Documents. (1970). *BM Dostça İlişkiler Deklarasyonu (Declaration on Principles of International Law concerning Friendly Relations and Co-operation among States in accordance with the Charter of the United Nations)*. 18.5.2016, <http://www.un-documents.net/a25r2625.htm>

UNHCR Refworld Web Sitesi. (October 2011). *World Directory of Minorities and Indigenous Peoples – Syria*. 18.5.2016, <http://www.refworld.org/docid/4954ce5ac.html>

United Nations. (12.9.2001). *Security Council Condemns, 'In Strongest Terms', Terrorist Attacks On United States*. 18.5.2016, <http://www.un.org/News/Press/docs/2001/SC7143.doc.htm>

United Nations. (28.9.2001). *Resolution 1373*. 18.5.2016, [http://www.un.org/en/sc/ctc/specialmeetings/2012/docs/United%20Nations%20Security%20Council%20Resolution%201373%20\(2001\).pdf](http://www.un.org/en/sc/ctc/specialmeetings/2012/docs/United%20Nations%20Security%20Council%20Resolution%201373%20(2001).pdf)

United Nations. (14.7.2006). *BMGK 8776 Press Release: Security Council Debates Escalating Crisis between Israel, Lebanon; UN Officials Urge Restraint, Diplomacy, Protection of Civilians*. 18.5.2016, <http://www.un.org/News/Press/docs/2006/sc8776.doc.htm>

United States Department of State. The Council of Ten: Minutes of Meetings January 12 to February 14, 1919. *1919 Paris Barış Konferansı Tutanakları*. Vol.3, 18.5.2016, <http://digicoll.library.wisc.edu/cgi-bin/FRUS/FRUS-idx?type=article&did=FRUS.FRUS1919Parisv03.i0008&id=FRUS.FRUS1919Parisv03&size=M>

USA Today. (2002). *Bush Outlines Strategy of Pre-emptive Strikes, Cooperation*. 18.5.2016, http://usatoday30.usatoday.com/news/washington/2002-09-20-bush-military-strategy_x.htm

Uzgel, İ. ve Kürkçüoğlu, Ö. (2001). Batı Avrupa'yla İlişkiler. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar*. Ankara: İletişim.

Üste, A.N. (1998). Uluslararası Politika ve Türk Dış Politikası Açısından Sınırşan Sularımız. *D.E.Ü.İ.İ.B.F. Dergisi*. 13(1), 231-246.

Üste, N. ve L.Yılmaz. (2014). Büyük Güçler, Suriye Krizi ve Türkiye. *CBÜ Sosyal Bilimler Dergisi*. 12(2), 140-152.

Üstün, K. (11.10.2014). *Amerika'nın IŞİD'le İmtihanı*. SETA, 11.10.2014, Erişim Tarihi: 20.5.2016, <http://setav.org/tr/amerikanin-isdle-imtihani/yorum/17594>

Volkan, F. ve Boz, B. (21-23 Mart 2006). Sınırşan Sular Sorunu Kapsamında Güneydoğu Anadolu Projesi'nin Değerlendirilmesi. *TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı 2. Cilt*, 517-526.

Vurmay, M. (2011). Bir İhtimal Daha Var (m?): "Arap Baharı" Gergefinde Suriye'ye Dair Bir Sistem Analizi. *Mülkiye*, 35(272), 137-146.

Wihbey, P. M. ve I. Berman. (2010). The Geopolitics of Water. *IASPS Research Papers in Strategy*, Institute for Advanced Strategic and Political Studies, No:10, <http://www.ilanberman.com/6514/the-geopolitics-of-water> Erişim Tarihi: 16.03.2014

Wilkinson, P. (2003). The Causes of Terrorism, Past and Present. *The New Global Terrorism*, C. Kegley (Ed.). Upper Saddle River: Prentice Hall.

- Wilkinson, P. (1974). *Political Terrorism*. London: MacMillan.
- Yavuz, C. (2005). *Geçmişten Geleceğe Suriye-Türkiye İlişkileri*. Ankara: Ankara Ticaret Odası.
- Yazıcı, N. (2012). Suriye Siyasi Tarihi. Ü. Özdağ (Ed.). *Küçük Ortadoğu: Suriye*. Ankara: Kripto.
- Yeniçağ. (26.11.2015). *Rus Uçağı Olduğunu Sonradan Öğrendik*. 11.12.2015, <http://www.yenicaggazetesi.com.tr/rus-ucagi-oldugunu-sonradan-ogrendik-125983h.htm>
- Yeni Şafak. (23.7.2002). *17 Kasım Örgütü 20 Günde Çöktü*. 5.6.2016, <http://www.yenisafak.com/arsiv/2002/temmuz/23/g3.html>
- Yeşilbursa, B.K. (2011). Bağdat Pakı (1955-1959). *Tarihin Peşinde*, (6), 85-100.
- Yeşilbursa, B.K. (2010). Demokrat Parti Dönemi Türkiye'nin Ortadoğu Politikası (1950-1960). *History Studies*, Ortadoğu Özel Sayısı / Middle East Special Issue 2010, 67-98.
- Yeşiltaş, M. (Ocak Şubat 2015). Suriye İç Savaşı ve Türkiye: Dört Yılın Muhasebesi. *Ortadoğu Analiz*. 7(66), 9-13.
- Yeşilyurt, N. (2013). Ortadoğu'yla İlişkiler. B. Oran (Ed.). *Türk Dış Politikası, Kurtuluş Savaşından Bugüne Olgular, Belgeler, Yorumlar Cilt III:2001-2012*. Ankara: İletişim.
- Yetkin, M. (17.8.2004). *137 Fırtınalı Gün*. 5.2.2016, <http://www.radikal.com.tr/haber.php?haberno=125180>
- Yıldız, D. (21-23 Mart 2006). Doğu Akdeniz ve Manavgat Çayı Su Temin Projesi. *TMMOB Su Politikaları Kongresi Bildiriler Kitabı 2. Cilt*, 603-615.
- Yılmaz Şahin, T. (2011). Suriye'de Baas Yönetimi. *Mülkiye*. Cilt XXXV, (272), 103-118.
- Yılmaz, S. (23.11.2013). *Uluslararası Müdahale ve Meşruiyet*. 20.5.2016, <http://usam.aydin.edu.tr/UluslararasıMudahaleveMesruiyet.pdf>
- Yılmaz, T. (2011). *Uluslar Arası Politikada Ortadoğu*. Ankara: Barış.
- Zehir, C. (1998). *Türkiye ve Ortadoğu Su Meselesi*. İstanbul: Marifet Yayınları.
- Zengin, G. (2013). *Kavga: Arap Baharında Türk Dış Politikası*, İstanbul: İnkılap.
- Zorlu, B. (16.3.2015). Suriye İç Savaşında Dört Yılda Neler Oldu?. *Bianet.org*, 18.5.2016, <http://bianet.org/bianet/siyaset/163049-suriye-ic-savasinda-dort-yilda-neler-oldu>